

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

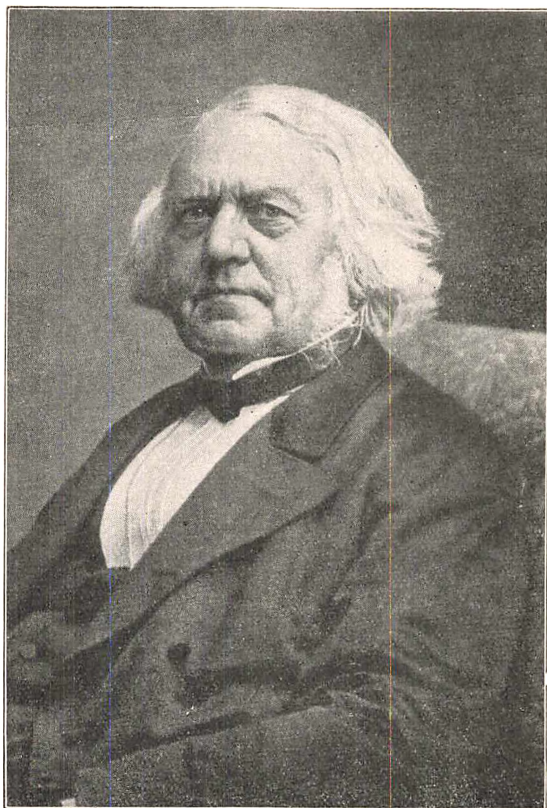
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRED. NØRGAARD

D. G. MONRAD

1. D. G. MONRAD.
Efter Fotografi fra 1882.

»Folkelæsning« Aargang 1917, Nr. 323.
Pris 3 Kr.

KØBHN - NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

FORORD

EN samlet Fremstilling af D. G. Monrads Liv og Gerning har hidtil ikke foreligget, men betydningsfulde Bidrag til hans Historie findes især i P. Vedels Artikler i »Tilskueren« 1904—05: Bidrag til Monrads Biografi (Tidsrummet fra 1848—65 er ikke behandlet), i N. Neergaards: »Under Junigrundloven« og i Monrads efterladte Redegørelse for hans Deltagelse i Begivenhederne i 1864, udgivet af Professor Aage Friis.

Disse Kilder har i særlig Grad været mig til Nytte under Arbejdet. Utrykte Kilder har kun i ringe Grad staaet til min Raadighed.

Min Hensigt har været at skrive en Bog, som kan være jævne Læsere til Oplysning. Men da Bogen efter sit Formaal ikke maatte blive af for stort et Omfang, har det paa sine Steder været nødvendigt at give en mindre udførlig Fremstilling af Monrads Arbejde, end en større og fyldigere Bog vilde kræve. Dette er saaledes Tilfældet med Skildringen af Monrads Deltagelse i det politiske Liv mellem Krigene. Det er dog mit Haab, at Bogen, som den nu foreligger, vil kunne hjælpe en og anden til at faa mere Kundskab til og bedre Forstaaelse af den rigtbegavede Politiker og Præst, hvis Liv er Bogens Emne.

Monrads yngste Datter, Fru Karen Frederiksen, og ældste Søn, Hr. Viggo Monrad, bringer jeg min Tak for adskillige Oplysninger, de har givet mig.

Folketingsmand N. Neergaard og forh. Kontorchef Hother Ploug har vist mig den Velvilje at læse Bogen igennem i Manuskript. Uden at give dem Medansvar for Bogens Mangler takker jeg dem for kyndig Vejledning.

Docent, Dr. phil. Johannes Pedersen har gjort mig den Tjeneste at give mig nogle Oplysninger om Monrads Afhandling for Magistergraden.

Frederiksborg Højskole i Februar 1918.

FRED. NØRGAARD.

Hvilket Liv i Bølgegang
fra hans første Frihedssang!
Snart i Magtens gyldne Sal,
snart i Afmagts Skyggedal!
Snart til Havs mod Hyttetaget –
altid dog med Kors i Flaget!

(Af Chr. Richardts Digt ved D. G. Monrads Jordefærd.)

I

Monrads Slægt.

LANGT tilbage i Tiden kan man følge Monrads Slægt. En gammel Overlevering i Familien fortæller, at den stammer fra Ungarn. Stamfaderen skal have udmærket sig i Krige mod Tyrkerne og faaet Adelsrang for sine Fortjenester. Men sikkert er det, at der i det 16. Aarhundrede levede en Præst ved Navn Jacob Monrad i Goslar i Tyskland. Han var en ivrig Tilhænger af Luther og Reformationen og var nok gift med en Søster til Luther; en anden Overlevering siger dog, at han og Luther var gift med to Søstre.

Slægten er nu stadig paa Vandring mod Nord. Snart finder vi Navnet Monrad i Sønderjylland og Danmark. Det var en udpræget Præsteslægt, og Monrad blev et almindeligt Præstenavn herhjemme. Som Vidnesbyrd herom kan det nævnes, at Præsten Johannes Monrad (1566—1623) i Kettinge paa Als havde 11 Børn, der alle fik deres Hjem i Præstegaarde, syv Døtre blev gift med Præster, og fire Sønner gik alle Præstevejen.

Flere af Slægten var fremragende Mænd, der ogsaa vandt sig Hæder for videnskabelig Syssel. En af de mest kendte er Erik Monrad (Søn af ovennævnte Johannes Monrad), der i 1637 blev Præst i Mittel-

fart. Han stod i Yndest hos Kristian den Fjerde, som tit boede hos ham, naar han var paa Gennemrejse. Men Erik Monrad var da ogsaa altid rede til at værne om Kongehusets Ære. Da han engang var sammen med Hertugen af Augustenborg, og denne kom med nedsættende Ytringer om den kongelige Familie, gav Erik Monrad straks Svar paa Tiltale, for han lagde Hertugen et forsvarligt Ørefigen. Den første Følge heraf var rigtignok den, at han førtes som Fange til København; men han frikendtes og blev senere (1642) udnævnt til Sognepræst for Helliggejst Kirke i København, og næste Aar kaldede Kongen ham til Biskop i Ribe. Han skildres som en sjælden begavet, myndig og noget stridbar Mand, og kendt var han for sin Veltalenhed.

Af Biskop Erik Monrads Børn er Johan Monrad, hvis mærkelige Selvbiografi flere Gange er udgivet, den mest kendte. Han blev naturaliseret som dansk Adelsmand d. 9. Juni 1682, samme Dag som han blev trolovet med den unge skønne Adelsfrøken Mette Sophie Krabbe. Af hans Adelspatent ser vi, at han gjorde Krav paa at være af adelig Afstamning; der staar i det, at hans »adelige Herkomst baade paa fæderne og møderne Side er af den Beskaffenhed, at vi [o: Kongen] dermed tilfreds ere«. Han døde som Godsejer paa Fyn.

Indtil Midten af det attende Aarhundrede havde de allerfleste af Slægten fulgt den gejstlige Vej; men fra da af slaar nogle ind paa den juridiske Løbebane og opnaar høje Embedsstillinger. Og de synes at have haft fremragende Evner til at styre og ordne.

Hans Didrik Monrad (1737—93), D. G. Monrads Bedstefader, var Generalkrigskommissær med Bopæl i Trondhjem og anden Gang gift med Bolette Som-

mer, en Datter af Apoteker Sommer i Trondhjem. En Søn af dette Ægteskab var Otto Sommer Monrad, D. G. Monrads Fader.

D. G. Monrad nedstammer i ottende Led fra Jacob Monrad; i de seks første Led havde Forfædrene haft deres Gerning i Kirkens Tjeneste, medens hans Bedstefader og Fader var Jurister, og han modtog saaledes fra sine Fædre et dobbelt Anlæg, og det viser sig i høj Grad i hans Liv. Snart er han som Præst og Biskop Kirkens Tjener, snart drages han ind i det offentlige Liv, og i store og bevægede Tider i vort Folks Historie beklæder han høje og ansvarsfulde Stillinger.

II.

Barndom og første Ungdomsaar.

DITLEV GOTHARD MONRAD er født i København d. 24. November 1811, og han blev døbt i »Vor Frue« Kirke 17. Januar 1812.

Forældrene havde i nogle Aar boet i Slangerup, hvor Moderen, Charlotte Frederikke Riis, havde sit Hjem¹⁾. Mens Otto Sommer Monrad endnu kun var juridisk Student, stod deres Bryllup i Slangerup d. 7. Juli 1803. Og de to af Børnene, Bolette og Lene Sophie, blev født her. Men senest 1807 maa Forældrene være flyttede til København; her blev nemlig Hans Didrik, der døde som Barn, født i Juli 1807. Ditlev Gothard var den yngste af fem Børn, en ældre Søster, Hanne Otilia, kom til Verden 1809.

Faderen var Fuldmægtig i Rentekammeret. Men da Norge i 1814 skiltes fra Danmark, valgte han at søge en Stilling i sit Fødeland, og han blev udnævnt til Foged i Nordlands Amt. Men fra da af lagde de

---

¹⁾ Hun var Datter af Prokurator Niels Riis og Lene Sophie, f. Zwergius, en Datter af Detlev Gotthard Zwergius, som i 25 Aar (1732—57) var Præst i Slangerup. Ditlev Gothard Monrad er antagelig bleven opkaldt efter sin Moders Bedstefader, der i sin Tid havde haft et godt Navn som Præst og var kendt som en fremragende Personalhistoriker.

mørkeste Skygger sig over Familiens Liv. Faderen var 1814 rejst op for at overtage sit ny Embede, og næste Aar fulgte Moderen og Børnene efter. De glædede sig til at mødes med ham igen. Men da de kom derop, fik de det tungeste Budskab: Faderen var bleven sindssyg og havde nedlagt sit Embede. En uvis Fremtid ventede nu dem alle. Nogle Aar blev de boende hos en Slægtning i Nærheden af Trondhjem. Men snart blev Hjemmet helt opløst. Faderens Sygdom tog til i foruroligende Grad, og stundom vendte hans Raseri sig mod Hustruen. Saa maatte da hun og Børnene rejse. Hun drog til Slægtninge i Sønderjylland og døde allerede 1827, og Ditlev Gothard kom som otte Aars Dreng ud blandt fremmede. Kun en enkelt Gang, i 1825, saa han igen sin Moder. Og da han i 1838 paa Vej til Paris besøgte hendes Grav i Elmshorn, overvældedes han af Minderne fra de tunge Barndomsdage, og han skrev derom: »Det staar ret levende for mig, hvorledes min arme Familie har været adspiltet og omtumlet til alle Kanter. Jeg erindrer ikke nogen Sinde at have set et Ansigt, i hvilket Livets Smertes og Lidelser havde mere afpræget sig end i hendes. Jeg ser endnu disse kummerfulde Træk og dette ømme, moderlige Smil om hendes Læber«. Saaledes ejede han — ved Siden af de tunge Minder — et dejligt Billede af sin kærlige Moder, som Modgang og Sorg havde ramt saa haardt.

Med Faderens Sygdom gik det op og ned. I 1835 kom han til København og laa en Tid paa Frederiks Hospital. Senere opholdt han sig paa Sindssygeanstalten i Hornheim ved Kiel, og hans Tilstand blev efterhaanden roligere; men det dybeste Tungsind bar han paa til sine Dages Ende. Sine sidste Aar tilbragte han paa Falster, hos Læge Sparre i Bellingehus i

S. Kirkeby Sogn, en Mils Vej Østen for Nykøbing. Her døde han, 82 Aar gammel, d. 25 Januar 1863 og ligger begravet paa S. Kirkeby Kirkegaard. Gamle Folk paa Stedet husker endnu, hvor gribende hans Søn, der dengang var Kultusminister, talte ved sin gamle Faders Baare.

Monrads Sind blev da tidligt vænnet til Livets Alvor, han kom til at savne den Skat af lyse Minder, som et Barn kan faa i Eje fra et lykkeligt Barndoms-hjem. Og mange Gange kom de tunge Minder frem i hans Tanker. Da han i 1865 sejlede til Ny Zeeland, skrev han i nogle Optegnelser, at Atlanterhavets lange, rullende Bølger mindede ham om de Dage, da han for 50 Aar siden saa dem første Gang paa Rejsen til Trondhjem. Han fortæller, at Faderen kom om Bord til dem, og han fortsætter med disse Ord: »Det var den første Gang, jeg mindes at have set ham, og jeg undredes over at se den fremmede Mand græde og kysse min Moder, der faldt ham om Halsen. — Dette Billede staar saa levende for mig, som om jeg i dette Øjeblik havde det for mine Øjne. Fem Aar efter opløste Familien sig paa Grund af min Faders tiltagende Svagelighed, og siden mit ottende Aar har jeg ikke haft noget Fædrehjem. — Nu er de begge døde, og deres Grave ligger fjernt fra hinanden; men for min Tanke stiller de sig som forenede, som jeg saa dem den første Gang, kun at der ikke er mere Graad! Men Bølgerne ruller saa lange med skumdækte Toppe!«

Da Hjemmet blev opløst, kom Ditlev Gothard i Huset hos sin Moders Søster, der var gift med en Købmand i Præstø, Rasmus Kornerup, en driftig og energisk Mand, der drev en omfattende Handelsvirksomhed. Det var Meningen, at den unge Plejesøn

skulde oplæres til Handelen, naar han var konfirmeret. Og Livet i Købmandsgaarden syntes da ogsaa at fange hans Interesse. Han færdedes daglig bag Disken og blandt de mange Kunder. Hans Plejeforældre viste ham megen Godhed, men deres Hjem var ikke præget af Sans for aandelige Spørgsmaal, og den maadelige Kommuneskole kunde ikke yde, hvad den livligt begavede og flittige Dreng tørstede efter. Savnet af Fader og Moder fik ham tit til at gruble over Spørgsmaal, der oftest melder sig i en ældre Alder. Man ser det af et Brev, han d. 23. August 1824 skrev til sin Søster Lene, der var hos Moderen i Flensborg. Søsteren har skrevet til ham og bedt ham svare paa noget, hun grunder over, og han skriver da følgende: »Kære Lene! Jeg vil opfylde din Bøn! Du bad mig, om jeg vilde skrive noget, og jeg skriver saa godt jeg kan en liden Moral, som vi giver Navn af Trøsteren, indeholdende Spørgsmaal. Svare dig skal du selv og tilskrive mig dine Svar. ¹⁾ Troer du paa Gud? ²⁾ Troer du, han er viis? ³⁾ Troer du, han er god? ⁴⁾ Troer du, han vil dig vel? ⁵⁾ Troer du, han veed at udvælge de bedste Midler?« Til sidst spørger han hende saa, hvordan hun kan være bedrøvet, naar hun tror paa dette. Og han underskriver sig: Din bestandig hengivne Broder D. G. Monrad.

Det var et Svar til Søsteren, men sikkert ogsaa et Svar paa Spørgsmaal, han selv gik og grundede paa. Og allerede som Barn har han maaske fundet Trøst i, at Gud veed at udvælge de bedste Midler.

Ved Paasketide 1826 blev han konfirmeret. Men han kom ikke i Handelslære. Sognepræsten, Digteren Nikolaj Bierfreund Søtoft, havde lagt Mærke til Drengens sjældne Evner, og en Dag spurgte han ham, hvad han skulde være, og da Monrad svarede, at

han skulde i Handelslære, kom Søtoft med en Bemærkning om, at det vist var bedst, han gik en anden Vej; han havde forstaaet, at Monrad havde stor Lyst til at læse. Og kort Tid efter Konfirmationen kunde Monrad rejse til Vordingborg Latinskole. Søtoft havde skaffet Pengemidler til Veje ved en Indsamling blandt Byens Borgere.

I Vordingborg havde han den store Lykke, at en af Skolens Lærere, Lauritz Christian Ditlev Westengaard, aabnede sit Hjem for ham og tog sig saa faderligt af ham, at det blev et virkeligt Hjem for ham.

Westengaard var stærkt optaget af Tidens aandelige Spørgsmaal. Som ung Kandidat havde han deltaget i Striden mellem Baggesen og Oehlenschläger, han var en af de tolv (»Tylvten«), der havde udfordret Baggesen til at forsvare sin kritiske Fremgangsmaade og sine Angreb paa Oehlenschläger. Tillige var Westengaard en lærd Mand, navnlig Græsk og Fransk havde han indgaaende Kendskab til; nogen almindelig »Hører« var han ikke.

Ogsaa Skolens Rektor, J. E. Suhr, var en betydelig Mand og en fremragende Lærer. En af hans Elever, Johannes Hage, har givet ham følgende Vidnesbyrd: »Ved at betænke, hvad Indtryk han har gjort paa mig for min hele Levetid, kan jeg ikke andet end sande Goethes Ord: »at et Menneske virker mest paa andre ved sin Personlighed«.

Men Lærerne havde da ogsaa megen Glæde af den ny Elev, den unge Monrad; han var fuld af Lærelyst og havde sjældne Evner, og de halvaarlige Prøver bestod han med Glans. I nogle Meddelelser om Vordingborg Latinskoles Historie skriver Rektoren en Del Aar senere saaledes om Monrad: »Kun i halv-

andet Aar var han Discipel i Skolens første og anden Klasse, men røbede snart sine herlige Anlæg. I de tre Eksamina, i hvilke hans Fremgang her blev prøvet, blev hans Hovedkarakter bestandig: »Udmærket godt«, og ingen af Specialkaraktererne var under »Meget godt«. At man ikke har bedømt ham med Partiskhed, har Fremtiden godtgjort.

Monrads Skolegang i Vordingborg blev ikke af lang Varighed. 1827 blev Westengaard Præst i Pedersborg ved Sorø, og Monrad fulgte med hertil, Westengaard vilde selv undervise ham til Studentereksamen. Og Resultatet blev et glimrende Vidnesbyrd ikke alene om Elevens Evner og Flid, men ogsaa om Lærerens Kyndighed. Da Monrad 1830 tog Studentereksamen, fik han Udmærkelse i alle Fag.

Og Opholdet i Westengaards Hjem fik stor Betydning for ham paa anden Maade. Forskellige Lærere fra det nærliggende Sorø Akademi gæstede nu og da det ikke almindelige Præstehjem i Pedersborg. Og der kom andre, hvis Ord ogsaa var værd at lytte til. Professor L. N. Høyen, den kendte Kunsthistoriker, der var Broder til Westengaards Hustru, og som senere (1832) blev gift med en Søster til Westengaard, var nu og da paa Besøg. Han var en aandfuld og sjælden livlig og veltalende Mand, og hans og Westengaards Samtaler har været værd at lytte til. Den rige Sans for Kunst, som Monrad senere viste han havde, og som maaske er en Arvelod fra hans Forfædre — man veed om hans Oldefaders Fader, Præsten Erik Monrad, at han var en meget kunstforstandig Mand — blev sikkert næret og udviklet ved Bekendtskabet med Prof. Høyen.

Og ogsaa i kristelig Henseende havde det Westengaardske Hjem Betydning for den unge Monrad. Da

han i 1830 drog til Hovedstaden for at tage fat paa Studierne, var han stærkt religiøst bevæget. Han havde i sine Plejeforældres Hjem mødt Kristentroen som en levende Virkelighed.

Men saa han tilbage over sine første Ungdoms-aar, maatte han ikke mindst takke for, at han havde fundet et Hjem hos den elskelige Præst og hans Hustru. Senere, da Monrad selv fik Hjem og Børn, kaldte disse Westengaard Bedstefader og Monrads rigtige Fader Fa'r fa'r.

III.

Studieaar i København.

(1830—38).

SAA kom Monrad da 19 Aar gammel til København. Man kunde snart se, at han var fra Landet. Hans Klædedragt røbede det. Han var klædt i en snever, luvslidt, brun Frakke, en af Westengaards gamle, der var syet om til ham, og i et Par stramme Bukser, der sad midt oppe paa Støvlerne. Han var lille og spinkel af Legeme og tilmed noget svagelig. Hans Stemme havde dengang en skrattende Biklang, hans Ansigtsfarve var graableg, han havde graablaa Øjne, og hans Haar sad underlig pjusket. Saadan lyder Frederik Barfods Skildring af ham.

Monrad var ikke rig paa jordisk Gods, men Westengaard hjalp ham, saa godt han kunde, og en god Støtte for ham blev det, at han i 1831 fik Bolig paa Regensen, hvor han fra 1832 var Sambo med C. F. Allen, den senere kendte Historiker.

Og han modnedes til Mand gennem et rigt bevæget Ungdomsliv. Rige Oplevelser havde han i et aarelangt, frugtbart Samvær med en Kreds af jævnaldrende, begavede Mennesker, stor Glæde fandt han i Bøgernes Verden, og saa havde han den Lykke, at

han allerede i de unge Dage gennem en svær Krise vandt Fodfæste paa Kristentroens Grund.

Det Vennelag, Monrad blev Medlem af i sin Studentertid, var stiftet ved en Sammenkomst d. 20. Oktober 1831, og Victor Bloch, C. C. Hall, C. E. Fenger og Vilhelm Birkedal var dets første Medlemmer. Blandt dem, der senere kom med, var Monrad. Det var i Januar Maaned 1832, og til en Festlighed, hvorved hans Optagelse fandt Sted, havde han skrevet en Sang: »Til en æstetisk Vennekreds«. Han spørger i sin Sang Musen, der har »spredt Himmelnister i hans Barm«, om det virkelig kan være Sandhed, at hun ikke skal flyve ene omkring længere i den mørke Nat, men »flyve hen til Troskabsfuglens Lund«, lor der at »kvidre, hvad der bruser i hendes Barm, ind i et trofast Venehjerte«:

»der er ingen haanlig Latter,
der er intet bittert Smil,
og enhver mit Hjerte fatter,
spotter ej med hellig Ild«.

Vennerne følte snart, at han ikke kom som den, der intet havde at bringe. »Han overgik os alle i Aandsbegavelse«, siger Birkedal om ham, »og der var over hans Ungdom en mærkelig Fylde«. Snart var han lystig og talende til Overmaal, men Vennerne følte gennem hans Spøg og Lystighed ofte en dunkel Baggrund af Smerte, snart var han tavs og tilbageholdende, naar han sad i en Krog som drømmende. Vennerne ventede sig meget af ham.

Dette Vennesamfund fik stor og varig Betydning for Monrad; i Ungdommens Dage knyttedes Baand, der holdt til sene Tider. Her traf han sammen med C. C. Hall, den senere mangeaarige Førsteminister.

Hvor var de to ikke forskellige. Hall var livlig og fuld af Lune, han straaede af Sundhed, han var udgaaet fra et velstaaende Borgerhjem; Monrad kendte næsten ikke sine Forældre og var i fattige Kaar. Hall var lys og munter, med Ligevægt i Sindet, Monrad var urolig og søgende, men dybere af Sind, som den er det, der kender Modgangens Veje.

Og her lærte han F. M. Knuth, den senere Udenrigsminister, at kende og kom til at holde af ham for hans ædle Sind og Troskab. Her mødte han Frederik Barfod og Georg Aagaard, hvis Hjem paa det skønne Iselingen i Sydsjælland blev et Hjem for Vennerne i Ferierne; men hans bedste Venner blev C. E. Fenger og Vilhelm Birkedal. Han og Fenger kom ogsaa til at staa Side om Side i Manddommens Arbejde, og deres Venskab varede, til Døden skilte. Ved Fengers Jordefærd i 1884 sagde Monrad disse smukke Ord om sin afdøde Ven: »Det er i Sandhed en Mand, i hvilken der ej er Svig, det er en trofast Sjæl, der bliver uforandret, sig selv lig, lys, klar, ren, i Medbørs Dage og under Modgangs Uvejre . . . Forlod end alle andre dig og vendte dig Ryggen, han forlod dig ikke; i hans Venskab havde du en stille, tryk Havn, hvor højt end Søgangen gik, hvor vildt end Livets Storme raste.«

Men Birkedal var hans fortroligste Ven. De forstod hinanden, deres Venskab blev personligt derved, at de lignede hinanden i aandelig Uro, der var Gæring og Brydning i deres Sjæle, i fortrolige Samtaler delte de Følelser og Tanker med hinanden.

Vennekredsen samledes hver Mandag, i Reglen hos Klæde- og Silkekræmmer Georg Bloch, den eneste af Kredsen, der ikke var Student. Han og hans højtbegavede og livlige Hustru aabnede deres smukke

og velstaaende Hjem paa Østergade for Vennekredsen. Og ikke mindst hun havde de unges Fortrolighed, hun var »Sjælen i Broderringen«, siger Birkedal.

I Begyndelsen var det selskabelige Sammenkomsternes Tiltrækning; men snart traadte literære, politiske og ogsaa religiøse Spørgsmaal i Forgrunden. Meget forskellige var Vennerne af Syn og Sind, og Samtalen kunde tit blive dybtgaaende og varm. Og naar de sent om Aftenen brød op, vandrede de tit med hverandre ud til Langebro, inden enhver gik til sit. Monrad og Birkedal fulgtes tit hjemad, men de kunde blive ved at gaa Gade op og Gade ned, delende Tanker med hinanden, samtalende om det, der brød og gærede i deres unge Sjæle, og det kunde stundom gry mod Dag, inden de kom til Hvile. De to kunde bedst tale sammen; »han kastede mange livssvangre Frø i min Sjæl«, siger Birkedal om Monrad.

Men det var ikke alene Monrads nærmeste Venner, der forstod, at at han var oven over det almindelige. Vi har et Vidnesbyrd om dette fra General I. H. Hegermann-Lindencrones Hjem. Her kom Monrad nu og da¹⁾. Og en Søn af Generalen, Cai Hegermann-Lindencrone, den kendte Feltherre fra 1864, har langt senere, i 1875, fortalt om det Indtryk, den unge Monrad gjorde paa den Hegermann-Lindencroneske Kreds. Han nævner, at Monrad tidlig var kendt for sin Begavelse og udholdende Flid, og hans Ansigt bar allerede dengang Præg »af den lynsnare Hurtighed, hvormed han kan gaa fra en Gemytsstem-

¹⁾ Hanna Monrad, Søster til Monrads Fader, var gift med Chefen for den Trondhjemske Brigade, Generalmajor Frederik Christian Otto Hegermann, der var Broder til General I. H. Hegermann-Lindencrone.

ning til en anden . . . . Fra den dybeste Alvor — nu forenet med Værdighed — til munter Spøg og dristig Satire i populær Stil, og saa pludselig op i Højden igen, dette var og er noget meget karakteristisk hos Monrad«. Og han fremdrager dernæst følgende Minde: »Det traf sig engang, at en Del unge Mennesker af vort fælles Bekendtskab stod og talte sammen om Monrad ude paa en Havetrappe, der førte ind til mine Forældres Dagligstue paa Landstedet »Rolighed« ved København, og da min Fader hørte, hvem vi talte om, kom han ud til os og sagde: »Dersom Vor Herre giver unge D. Monrad legemlig Kraft til at staa imod med, saa vil de af eder, der lever saa længe, se, at Monrads Evne, Flid og Ambition vil lade ham blive en fremragende Mand i Fædrelandet«. Det er over 40 Aar siden, en Del af de samtalende har faaet det at se.«

Monrad var stærkt optaget af Samlivet med sine Venner, men han glemte ikke derover Bøgernes Verden. Han sad paa sit Regensværelse og læste flittigt og fandt stor Glæde i Arbejdet. Og allerede tidligt under sit teologiske Studium havde han faaet særlig Lyst til at arbejde med det hebraiske og dermed beslægtede Sprog. Da hans Regentid i 1835 var omme, fik han kort Tid efter Fribolig paa Borchs Kollegium, hvor han boede til 1838.

Hans Ungdomsliv er ikke rigt paa ydre Begivenheder. Men i sit indre Liv havde han i de unge Dage — under Uro og haarde Kampe — rige Oplevelser. Han søgte ærligt Sandheden, og var han end i Kampene, der fulgte hermed, tit nede i Fortvivlelse, han fandt Sandheden i en bærende Livsanskuelse, der skænkede ham Fred og Glæde.

Det er allerede fortalt, at hans faderlige Ven,

Westengaard, havde haft stor Indflydelse paa ham i kristelig Henseende, men en personlig tilegnet Kristen-tro ejede han ikke. Han levede mest paa andres Tro.

Og snart kom Tvivlen og Uroen. Selvstændig Tænken over religiøse Spørgsmaal og Paavirkning fra Mænd, han saa op til, rejste Tvivlen i hans Sind. »Han kunde komme op til mig«, siger Birkedal, »næsten opløst i Taarer og udbryde: »Jeg holder ikke dette graat i graat ud — jeg gaar til Grunde; jeg vil drage bort, jeg vil gaa som Missionær til Grønland; der er dog noget at sætte sit Liv ind paa.« Og det passede vel til hans urolige Tilstand, at man tit kunde høre ham gaa og nynne — synge kunde han ikke — disse Slutningsord i Ewalds Nationalsang: »Og rask igennem Larm og Spil og Kamp og Sejer før mig til min Grav!«

Endnu gik han i Kirke, tiest i Slotskirken for at høre Mynster. En enkelt Gang — det har antageligt været i Foraaret 1832 — hørte han ogsaa Grundtvig, hvis Prædiken gjorde det stærkeste Indtryk paa ham. »Det er jo, som om en af Israels Profeter havde opløftet sin Røst«, udbød han, da han talte med Birkedal om Prædikenen.

Men Tvivlen lod sig ikke holde nede. Monrad havde længe været en stadig Gæst i H. C. Ørsteds Hjem, hvor religiøse Spørgsmaal tit blev bragt paa Bane. Og den Tanketvivl, han bar paa, fik øget Styrke ved, hvad han her hørte. Han var ogsaa bleven stærkt optaget af H. C. Ørsted som Lærer. Han fulgte i 1831 Ørsteds Forelæsninger, da han læste til Anden-Eksamen, og senere hørte han med levende Interesse Ørsted tale om Naturlæren. Han blev saa optaget deraf, at han, som han siger i et Brev til Ørsted, ønskede at trykke Naturlovene til

sit Hjerte og føle deres Ild og Varme gennemstrømme hele sin Sjæl.

Til sidst blev hans Tvivl saa stærk, at han maatte sige sig selv, at han var borte fra Kristentroens Grund, og han opgav at studere Teologi. Men haarde Kampe gik forud for dette, for der var i hans Sjæl saa megen Længsel efter at leve et Liv i Gud.

Birkedal havde nok i nogen Tid anet, at det vilde gaa saadan. Engang havde Monrad sagt til ham: »Det synes, som om der er ingen kærlig Styrelse af Verden, og det er, som om Skæbnens Vogn gik hen over Jorden og knuste alt under sine Hjul, ubekymret om alle Hjerters Kval«. Og snart fortalte han Vennen, hvordan det stod til med ham. Det var en Dag, da Birkedal efter et Besøg paa Iselingen kom kørende til København. Det har rimeligvis været i Forsommeren 1832. Paa Vesterbro mødte Monrad Vognen, Birkedal stod af, og de fulgtes ad. Og mens de vandrede sammen, udbrød Monrad pludselig: »Du skal vide, at jeg har opgivet Kristendommen.«

Monrad havde forladt et Livsgrundlag uden at have fundet noget andet at leve paa.

Der er Mennesker, der kan føle det som en Befrielse, at de nu er kommen til Klarhed over, at de ikke kan leve paa det, som de før havde deres Glæde og Hvile i. Krisen med dens Tvivl og Uro er endt, og noget af et Resultat er dog naaet: de ved, hvad de ikke mere kan finde Sandhed i.

Saadan har Monrad sikkert ikke haft det. Han følte en uhyggelig Tomhed i sin Sjæl. Han havde det som en Mand, der har givet Afkald paa et Klenodie, han ikke med Sandhed tør kalde sit. Hans religiøse Krise var ikke endt, den fortsatte sig i en frugtbar Følelse af Tomhed og i en stadig Søgen

efter et Livsgrundlag. Han gik omkring i stille Fortvivelse. Man mærker den i det lille Digt, han skrev i Birkedals Stambog; dets første Vers lyder saaledes:

Læben ler, og Øjet smiler,
Hjertets Indre er fortæret,
Haabet er: til Døden iler .
hvert Sekund, som Hjertet banker.

Han fordybede sig bl. a. i Hegels Filosofi, men fandt ikke, hvad han længtes efter: en bærende Livsanskuelse.

Saa søgte han til Poesiens Verden for at finde Trøst. Allerede tidligt havde han lagt Grunden til sit Kendskab til Goethe og Shakespeare, og ogsaa den danske Bogverden var han vel bevandret i.

Han havde ogsaa adskillige Gange prøvet sine egne Digtrevner. Under sit Studium var han bleven stærkt grebet af Fortællingen om Jefta, en af Dommerne i Israel. Da han kæmpede mod Ammoniterne, havde han lovet, at han, hvis han sejrede, vilde ofre det til Gud, som først kom ham i Møde fra hans Hus. Han vendte hjem med Sejr, og hans eneste Barn, hans unge Datter, kom ham først i Møde. Men Jefta holdt sit Løfte, han ofrede sin Datter til Gud.

Dette tungsindige Emne benyttede Monrad til et Drama: »Jefta og hans Datter«. Han sendte det til Søtoft, der havde taget sig saa venligt af ham i Præstø, og bad om hans Dom. Der kom det Svar, at Dramaet viste, at han ganske savnede Menneskekundskab til den Slags Frembringelser.

Men nu blev Pennen ham igen trykket i Hænde. Netop i Forsommeren 1832, da Tvivlen skabte Uro i hans Sjæl, blev han grebet af et andet

Emne fra det gamle Testamente. Kong Sauls Skæbne havde gjort det stærkeste Indtryk paa ham. Om denne ulykkelige vilde han skrive et Sørgespil og præge det med sin egen Sjæls Tungsind og Fortvivelse. »Han saa den ulykkelige Konge for sig, saaledes som han i sin Barndom havde set sin egen stakkels Fader . . . Han rystedes ved Jehovas Ubarmhertighed, der udstrækker sin Forbandelse til de uskyldige Børn, og hvem ved, om ikke Monrad selv paa Bunden af sin Sjæl nærrede en ubevidst Frygt for, at Faderens Sygdom skulde gaa i Arv til ham selv, og om ikke den Familieulykke, som havde ødelagt hans Barndom, saaledes vedblev at kaste Skygge over hans Liv«. Monrad følte sig i Slægt med dette Emne. Et Sted lader han Kong Saul sige:

Lad Glæden dø, og Sorgen fødes,
 spørg ej om Fryd i Livet,
 dér kæmpes der, og dér maa blødes.
 en Stormvind knuser Sivet.

Det er Kong Sauls Erfaring om Livet, men man kan ikke læse disse tungsindige Ord uden at tænke paa, at de er skrevet med Monrads eget Hjerteblood.

Mens han skrev, kom hans Fantasi i den stærkeste Bevægelse, lidenskabeligt levede han med i Dramaets Gang, og Nattens Timer maatte tages med til Arbejdet. Den sjælelige Spænding gennemrystede ham ogsaa legemligt, en Nervefeber angreb ham, og hans Forstand forvildedes. En Dag kom Allen, hans Sambo, ind til ham og saa til sin Forfærdelse, at han i Sindsforstyrrelse var ved at berøve sig Livet. Allen fik talt ham nogenlunde til Ro og sørgede for, at han hurtigst muligt blev indlagt paa Frederiks Hospital, hvor han laa fra 27. Juni til 20. Juli. Den

sidste Dato findes anført i Regensprovst, Prof. Petersens utrykte Dagbøger. Regensprovsten havde ellers ikke for Vane at nævne, naar syge Regensianere kom hjem fra Hospitalet. Men Monrads Sygdom har vel været særlig egnet til at vække hans Opmærksomhed. I Dagbogen staar der: »D. G. Monrad er kommen ud af Hospitalet d. 20. Juli, efter at Distributionen var holdt. Han tilkommer altsaa det halve Stipendium: 2 Rdl. 1 M. 9 Sk., hvilket jeg skal anvise ham, naar han kommer tilbage efter Ferien«.

De rolige Forhold paa Hospitalet bragte ham snart paa Fode igen, men en lang Hviletid maatte følge efter. I 1830 var Westengaard bleven Præst i Odense, og hertil rejste Monrad for at tilbringe nogen Tid i Ro hos sine Plejeforældre.

Med nogen Ængstelse har han sikkert tænkt paa sin Sygdom. Frederik Barfod besøgte ham paa Hospitalet og vilde læse Sygdommens Navn paa Tavlen over hans Seng. Der stod et latinsk Udtryk. Da udbrød Monrad: »Du behøver slet ikke at stirre paa den Tavle. Der staar ikke andet, end at jeg er en Smule gal«. Lidt spøgende blev dette vel sagt, men tit voldte Sygdommens Art alvorlige Tanker hos ham. Hans Fader var jo sindssyg. Vilde en Sindssygdom ikke engang komme og formørke hans Sjæl? Mange tunge Tanker har dette Spørgsmaal sikkert kaldt frem hos ham. Det var ikke altid, han kunde slaa sig til Ro med, at aandelig Overanstrengelse havde kastet ham paa Sygelejet¹⁾.

---

¹⁾ Et Rygte, der dog vist ikke er kommet offentligt frem, har fortalt, at Monrad, da han i 1848 blev Kultusminister, lod sig Journalerne fra Frederiks Hospital tilsende; men da man fik dem tilbage, var de Sider, som beskrev hans Sygdom, tagne bort. Han

Monrad har sikkert haft en stolt og glad Følelse af, at han i »Kong Saul« havde skabt noget betydeligt. Han havde givet saa meget af sig selv deri. Og Vennerne styrkede ham i hans Opfattelse. »De to store Tragedier stod for os«, siger Birkedal, »som mærkelige forjættelsesfulde Fremtoninger paa Poesiens Himmel.«

Monrad læste da ogsaa gerne sit Drama for andre. Han kom nu og da hos Prof. P. O. Brøndsted, og for dennes to Døtre læste han sit Værk. Det er Birkedal, der fortæller det, og han nævner i Forbindelse hermed, at Monrad allerede dengang havde Evne og Mod til at staa sig i en Samtale med berømte Mænd. Prof. Brøndsted sagde til ham: »De har jo smeltet mine Døtre til Taarer ved Deres højstemte Tragedie. Vil De ikke ogsaa nok læse den for mig?«. Monrad forstod Spydigheden og svarede hurtigt igen: »Ja, naar Hr. Etatsraaden vil høre den saaledes, at De tager alt det tragiske fra Dem selv.« »De er forbandet høflig«, svarede Brøndsted.

Og selvfølgelig læste Monrad »Kong Saul« i Vennernes Kreds. En Foraarsdag i 1834 holdt Venne-samfundet ude ved Frederiksdal ved Furesøen en smuk Afskedsfest for C. C. Hall og F. M. Knuth, der Aaret i Forvejen var bleven juridiske Kandidater og nu skulde drage bort paa en længere Studierejse. Ved denne Lejlighed læste Monrad sit Drama for dem. Og de »lyttede til Digterens Syner og beundrede ham som Skjald«, siger Birkedal.

-----

vilde med dristig Haand udslette sin Sygdom af Historien. Rygtet lyder usandsynligt, og der ligger da heller intet virkeligt til Grund for det. Den Journal, der her er Tale om, findes ubeskadiget i Landsarkivet i København.

Men inden denne Oplæsning fandt Sted, havde Monrad faaet en Udtalelse om sit Arbejde, som betød mere for ham end Vennernes Ros. Han havde faaet Oehlenschläger til at sige sin Mening om Dramaet. Han gik med et lønligt Haab om, at det var hans Livskald at blive Digter. Men han maatte have Visshed derfor. Og han bad Birkedal om at gaa til Oehlenschläger med det. Det gjorde Birkedal med Glæde. Han kunde derved komme i Forbindelse med den af de dalevende Digtere, som baade han og Monrad satte højest. En Dag i 1832 eller 1833 — Birkedal husker ikke, hvilket af Aarene det var — gik han op til Digteren. Men Dommen over Dramaet blev ikke den, Monrad havde ønsket og haabet. Den lød saaledes: »Forfatteren er en højtbegavet ung Mand med en poetisk Aare, men han er næppe Digter. Der er skønne Ting i dette Værk, men som Helhed er det forfejlet.«

Denne Dom virkede naturligvis nedslaaende paa Monrad, men han bøjede sig for den og spildte ikke mere sin Tid med poetiske Forsøg. Og senere fandt han ogsaa selv, at Oehlenschläger havde Ret. Da han mange Aar efter vilde læse sine Ungdomsarbejder igen, kunde han »ikke udholde at læse dem til Ende«, fortalte han engang Birkedal.

Monrad var som før nævnt rejst til Odense, og der blev han i flere Maaneder. Og baade legemligt og sjæleligt fik Opholdet her stor Betydning for ham. Westengaard og hans Hustru var i enhver Henseende »som sande Forældre imod mig«, bemærker han i et Brev til H. C. Ørsted, skrevet under Opholdet i Odense d. 25. August 1832.

Og den Dag kom da han med Sandhed turde

kalde sig et kristent Menneske. Hans religiøse Krise endte med, at Tvivlen maatte vige for Tro.

Det vil være naturligt her at gøre Rede for Gangen i hans religiøse Krise og søge at vinde Klarhed over, ad hvilken Vej han naaede tilbage til Kristendommen.

Han var mere og mere blevet optaget af Ørsteds Forelæsninger; men det var ikke Naturlæren i sig selv, der interesserede ham mest, det var Ørsteds Naturfilosofi, »Aanden i Naturen«, han følte sig draget af. Naar han er færdig med sit teologiske Studium, vil han fordybe sig i Naturfilosofien. Men i Naturfilosofiens Følge kom Tvivl om Kristendommens Sandhed. Og han maa snart opgive sit Studium; dog vedbliver han at læse Hebraisk og andre østerlandske Sprog. Men hans Tvivl og dermed hans Fortvivlelse bliver stærkere og stærkere, og størst er hans Sjælevaande, da Nervefeberen angriber ham. Opholdet i Odense bringer ham Stilhed og Ro, og da han, rimeligvis ved Novemberstide, vender tilbage til København tager han igen fat paa det afbrudte Studium. Han kunde endnu ikke sige Ja og Amen til alt i Kristendommen, men han vil tage sin Eksamen.

I Vinteren 1832—33 følger han da en Række teologiske Forelæsninger, men det er betegnende for hans aandelige Tilstand, at det er den historiske Side af Studiet, han denne Vinter lægger Vægt paa. De Forelæsninger, der særlig rører ved det inderste i Kristendommen, hører han ikke. Man ser af de opbevarede Forelæsningslister, at han var Tilhører ved Professor Møllers Forelæsninger over den nyere Tids Kirkehistorie, ved Professor Hohlenbergs Forelæsninger over den almindelige Indledning til det gamle Testamente og til Professor H. N. Clausens Forelæs-

ninger over Indledningen til det ny Testamente; men derimod fulgte han ikke de Forelæsninger, som Hohlenberg holdt over Römerbrevet, og heller ikke dem, H. N. Clausen holdt over de første Evangelier.

Det var ikke hans Tanke at blive Præst. Han følte sig paa flere Punkter i Strid med Kirkens Lære. Sin Tilstand har han selv skildret saaledes: »Fra min tidligste Barndom har min Sjæl været draget hen til Religionen, og der var en Tid, da jeg med megen Alvor tænkte paa at blive Missionær. Men da kom Tvivlen . . . Jeg har vaklet mellem to Tilbøjeligheder: dels har jeg følt inderlig Trang og Lyst til at virke for Religiositetens Udbredelse paa en positiv Maade i en præstelig Virksomhed ved at slutte mig nøje til det af Kirken overleverede, dels har der været en saadan Disharmoni mellem min Overbevisning og Kirkens Lære, at jeg har troet ikke at kunnè indtræde i Kirkens Tjeneste uden at opofre en Oprigtighed, paa hvilken jeg sætter overordentlig stor Pris«. Det er da hans Hensigt, naar han har faaet sin Embedseksamen, at studere østerlandske Sprog og derigennem gøre sig skikket til en Professorpost ved Universitetet.

Men Beslutningen om igen at tage fat paa Teologien peger sikkert hen paa indre Oplevelser, der trængte hans Tvivl til Side og skænkede ham personlig Erfaring for, at der er en Gud til.

Vi vil nu undersøge, af hvad Art disse indre Oplevelser var.

I det Brev til H. C. Ørsted, som Monrad skrev i Odense, taler han om den Standsning i Læsningen, som Nervefeberen har voldt; men det tager han sig ikke synderlig nær, for, føjer han til, »et kraftigt aandeligt Liv grunder sig dog i Sandhed ej alene paa

en Læren af Systemer, og det kan, hvad jeg ved af Erfaring, suge Næring saavel af Sygdom som Sundhed«.

Disse Ord er skrevne i Slutningen af August 1832, og han hentyder her sikkert til en Erfaring, han har gjort under sin nu overstaaede Sygdom og i Svaghedstiden, som fulgte efter. Og i en Prædiken fra hans Prædikensamling fra 1871 finder vi en personlig Bekendelse, som uden Tvivl kaster Lys over, hvilken aandelig Erfaring det var, han gjorde, da han i Sygdommens Dage kæmpede mod Tvivlen og søgte Klarhed.

I Prædikenen til ottende Søndag efter Trinitatis siger han et Sted følgende: »Naar jeg atter og atter vender tilbage til Fadervor, da tilstaar jeg, at det maaske ikke alene er, fordi jeg deri mere og mere finder en udtømmelig Kilde til Visdom og Naade, men at jeg har en særlig Grund, som jeg aabent vil bekende for eder. Hver Sjæl har sit eget Baand, der binder den til Frelseren. Ja, hver Sjæl har utallige Baand, der binder dens Kærlighed til Jesus fra Nazareth . . . Og alt som Aarene gaar, slaar Sjælen dybere og dybere Rødder i denne Kærlighed . . . Men skønt der saaledes er utallige Baand, der binder Sjælen til Jesu Kærlighed, saa er der eet Baand, der var det første, saa er der eet Ord eller een Gerning, hvorved Jesu Kærlighed vandt din Sjæl. Som i de rent menneskelige Forhold et trofast Hjerte aldrig glemmer, selv om Haarene bliver graa og Ansigtet furet, det Blik, det Smil, den Bevægelse, det Ord, den Sang, den Gerning, hvormed Kærligheden til en elsket opstod, saaledes glemmer aldrig den trofaste Sjæl det, der først drog den og bandt den til Jesu Kærlighed . . . Frisk og duftende som Vaaren er den

første Kærlighed. Det kvæger Sjælen at tænke tilbage paa den. Saa vil jeg bekende for eder, at det var Fadervor, der vandt mit Hjertes første Kærlighed til Jesus, thi den fandt deri en Kilde til Sandhed og Naade, som den havde søgt, ak, forgæves saa mange andre Steder. Og naar saa i Livet andre Kræfter vilde drage mig bort fra Frelseren, og det var for mig, som om hans Røst lød til mig: »Vil du ogsaa forlade mig?« da svarede jeg med Simon Peter: »Herre! til hvem skal jeg gaa hen? du har det evige Livs Ord«; og jeg føjede til: »du har givet mig mit Fadervor«.

Det er sikkert et Minde fra de unge Dage, han her drager frem. Netop i Sygdommens Timer har han følt Trang til at bede til Gud. Sygdommen ængstede ham. Havde han ikke arvet Faderens Sindsygdом? I Angst har han da bedt til Gud om, at Sjælssundhed og Legemskraft maatte blive ham til Del. Han mærkede Tvivlen som en tung Byrde, og han har bedt til Gud om, at han vilde borttage hans Tvivl og skænke ham Tro. Han bad, og han samlede sin Længsel efter alt dette i Fadervor.

Han har maaske spurgt, som andre vil spørge: »Kan et tvivlende Menneske bede?«

Et Svar herpaa har han selv givet i det Skrift, der er hans modneste og mest personlige: »Fra Bønnens Verden« (1876). Han siger her et Sted i Indledningen, at et Menneske kan i længere Tid have glemmt Gud. Men, fortsætter han, saa kan »et saadant Menneske komme i stor Nød og Trængsel, og med sit hele Inderste raaber han: »Gud, frels mig!« I samme Nu fødes Troen i hans Hjerte, og Bønnen paa hans Læber.«

Skulde dette ikke være et Minde fra hans Syg-

doms Tid, da han selv var i stor Nød og Trængsel og erfarede, at det aandelige Liv ogsaa kan suge Næring af Sygdom?

Men kan et tvivlende Menneske bede? Herom taler han senere: »Jeg havde engang en Bekendt, — jeg kan ikke give ham Navnet af Ven; vi var ikke Fortrolige, vi meddelte ikke den ene den anden nogen Hemmelighed; men naar vi talte sammen, saa drejede Samtalen sig mangan Gang af sig selv hen til det, der bevægede sig i vort Inderste. »Tror du«, sagde han engang til mig, »at man tør bede til Vor Herre, naar man ikke tror paa ham?« Jeg svarede, at naar man ikke troede paa Gud, besværedes man vist ikke af nogen Lyst til Bønnen. »Du har Ret«, vedblev han, »det er forunderligt, og dog gaar det mig saaledes. Jeg havde Lyst til at folde mine Hænder og sige: »Er du til, o Gud, saa hør mig; har du Hjerte for et stakkels Menneskes Sorger og Bekymringer, saa lyt til, hvad jeg nu vil sige.« Men jeg ved ikke, om jeg tør tale saa, er det ikke formasteligt?«

Og Monrad svarede ham, at hans Betænkelighed ved at bede vidnede om, at Ønsket om at bede udgik fra hans Længsel efter at tro paa den almægtige Gud. »»Altsaa paa dit Ansvar«, udbrød han og gik bort. Aar er svundne hen, siden jeg gav det Svar«, siger Monrad »men hvis det samme Spørgsmaal rettedes til mig, da tror jeg ikke, — Gud tilgive mig, hvis jeg fejler —, at jeg kunde svare anderledes. Du arme, af Tvivl omtumlede Sjæl, frygt ikke for at nærme dig din Gud i al din Svaghed og Ufuldkommenhed . . . Den, der er forvissat om, at der ej er nogen Gud, kan naturligvis ej bede; men den, der tvivler, hos ham begynder Muligheden for Guds Tilværelse at lyse . . . Kri-

stus aabenbarede sig for den tvivlende Thomas; saa kan Guds Naade ogsaa aabenbare sig for den tvivlende Sjæl i Bønnen . . . Bedst er det at bede troende, men kan du ikke bede troende, saa bed tvivlende. De Syge trænger netop til Lægedom. Tvivl kan staa ved Bønnens Indgang, og ved dens Udgang kan du møde Troen, thi Bønnen er netop Vejen fra Tvivlen til Troen«.

Disse Ord har det selvoplevedes Præg og den erfarne Mands dristige Slutninger. Han har kendt Trangen til Gud ligesom hin Bekendt, han har selv gaaet Bønnens Vej fra Tvivl til Tro.

Og han har navnlig mærket, at Bøn førte ham nærmere til Gud, naar han bad Fadervor.

»Det er en af de vidunderlige Egenskaber ved Fadervor, siger Monrad, »at det stiller en saa ringe Fordring til Troen: »Menneskens Søn kendte Menneske-Sjælens Kaar og vidste, at der inden Dagens Ende vilde være mange, hvis Tro vilde være svag. Saa sænkede han sin Bøn ned til de Lidettroende, for at ogsaa de skulde bede den; thi han knuser ej det knækkede Rør, han slukker ej den rygende Tande . . . Hvis derfor et Menneske ønsker at tro, men holdes tilbage af sin Tvivl, saa kommer han til en saadan Sjæl med Fadervor og siger: »Bed det! Det kan Du bede, selv om du ikke tror paa mig«. Opfylder den Lidettroende Frelserens Begæring og giver sig med fuld Fortrøstning hen til sit Fadervor, saa det kommer til at leve i hans Tankegang og Liv, da vil Troen komme til Vækst i Sjælen, saa at han, naar han siger: »Vor Fader«, tænker paa ham, der fra Evighed af er den Enbaarnes Fader, og ved »Helligt vorde dit Navn«, paa Aanden, der helliggør Guds Navn her i Menneskene, saa at til sidst den

Trosbekendelse, hvorpaa han er døbt, kommer til at leve med hele sin Fylde i hans Sjæl. Hvor det aandelige Liv udfolder sig paa denne Maade, udvikler Troen sig af Bønnen«.

Monrad siger sikkert dette ud af egne Oplevelser. I Sygdommens Dage og Nætter har han bedt til Gud, og navnlig bedt Fadervor, og han har mærket Vel-signelse derigennem. Det var slet ikke saadan, at hans Tvivl var helt borte, men der var kommen Vækst i hans aandelige Liv. Han siger et Sted i »Fra Bønnens Verden«, at det er en stor Daarlighed, at et Menne-ske ikke tillidsfuldt kaster sig ud i Bønnen, »selv om Kristi guddommelige Herlighed ej er opgaaet for ham, naar han dog tror paa Guds Tilværelse og sin egen Sjæls Udødelighed«. Her har vi hans eget religiøse Standpunkt: Gud er til, og Sjælen lever evigt. Og ud herfra, ad Bønnens Vej, sker hans aandelige Vækst.

Men der gik lang Tid, inden han kunde sige, at han var Kristen. En Dag i April Maaned 1835 kom han op til Birkedal, der snart skulde rejse til Horns Herred for at overtage en Huslærerplads, og sagde til ham: »Før du rejser, skal du dog have at vide, at jeg igen har taget ved den kristne Tro. Jeg ved, at det vil glæde dig.« Birkedal siger, at han ikke kunde andet end lægge Mærke til, at Monrads Kristendom nu ikke var saa gennemvarm som før Krisen. »Men jeg er vis paa, at den var ærlig og op-rigtig«, føjer han til.

Monrads religiøse Krise med dens stærke Tvivl var forbi, den rolige Væksts Tid var inde.

Med sædvanlig Flid havde han igen taget fat paa Læsningen. Og hans Venner var engang imellem helt bange for, at han skulde overanstrenge sig. En 15—

16 Timers Læsning i Døgnet var til Tider det almindelige for ham.

I Foraaret 1835 fik han, som før nævnt, Bolig paa Borchs Kollegium. Her kom Søren Kierkegaard nu og da, og enkelte Gange traf Monrad sammen med ham.

D. 13. Juli 1836 tog han teologisk Eksamen med Udmærkelse. Han havde særlig fordybet sig i det gamle Testamente i Grundsproget og flere østerlandske Sprog. Han havde her læst meget mere end krævet, og ogsaa Religionsfilosofi havde han studeret i større Omfang, end Eksamensfordringerne paabød.

Dagen før den mundtlige Eksamen skulde finde Sted, sagde Professor Engelstoft til ham: »Ja, De gør vel ikke Regning paa at faa mere end første Karakter?« »Jeg er tilfreds med det,« svarede Monrad, »men jeg har selvfølgelig ikke noget imod at faa mere.«

Saa kom Eksamensdagen, og da han var prøvet i alle Fag, raadslog Professorerne om, hvilken Karakter han skulde have. Et Flertal holdt paa Udmærkelse (Egregie), men en enkelt, H. N. Clausen, var derimod. Og der krævedes Enstemmighed, for at Udmærkelse kunde gives. Men til sidst bøjede Clausen sig, og Monrads Udmærkelse blev kundgjort for de mange ventende, og Studenterne brød ud i Leveraab for Monrad og bar ham i Guldstol. Samme Aften var der Gilde for ham paa Borchs Kollegium.

Han var ikke af dem, der hviler længe paa vundne Laurbær. Snart sad han igen fordybet i sine Studier af østerlandske Sprog, og han underviste ogsaa en Del for at tjene noget til Livets Ophold. D. 15. September 1838 forsvarede han en Afhandling for Magistergraden: »De formis quiescentibus lin-

gvarum semiticarum« (Om de hvilende Former i de semitiske Sprog). Det er en ret stor videnskabelig Afhandling paa henimod et Par Hundrede Sider, en sproglig Undersøgelse, der fastslaar de Lydlove, hvorefter en bestemt Art af Navneord og Udsagnsord i det hebraiske, arabiske, aramaiske og syriske Sprog bøjes. Den giver et betydeligt Bidrag til den Tids østerlandske Sprogstudier, og Kendere regner den for at være et meget omhyggeligt Arbejde, en Frugt af dybtgaaende Studier.

Kort Tid efter fik han en større Rejseunderstøttelse. Han vilde bruge den til et etaarigt Studieophold i Paris, og et Aar vilde han derefter tilbringe i Ægypten for at studere arabiske Haandskrifter i Biblioteket i Kairo. Naar de to Aar var gaaet, vilde han vende hjem, og han haabede da, at en Professorpost i østerlandske Sprog skulde staa ham aaben. Det var en saadan Fremtidsgerning, han vilde dygtiggøre sig til.

Men ogsaa paa et andet vigtigt Omraade fik han Maal i Sigte, inden han rejste til Udlandet. Han var blevet forlovet; hun hed Emilie Natalie Lütthans, var Datter af Murermester Joh. Hein. Lütthans og Louise Dorothea f. Borger og fire Aar yngre end han.

Lütthans ejede en Gaard i Bredgade (nu Nr. 25) og var baade rig og anset. Han og hans Hustru var vel ikke i Besiddelse af høj Dannelse, men de gav deres Børn en udmærket Opdragelse, og Husets fem Døtre var kendte for deres sjældne Skønhed, ligesom de ogsaa var begavede. Hjemmet havde megen Sans for Kunst og Poesi og samlede navnlig literært interesserede Mennesker, dels i København i Ejendommen i Bredgade med dens store Have, dels i Skodsborg,

hvor Lütthans ejede en Sommerbolig, der iøvrigt senere blev solgt til Frederik d. Syvende.

Monrad var ogsaa bleven Gæst i dette Hjem. Og det er maaske hans Sans for Kunst i Ord og Farver, der har givet Anledning hertil. Det var kendt, at han havde forsøgt sig i Digtekunsten. En og anden vidste vel ogsaa, at han havde skrevet Anmeldelser i »Maanedsskrift for Literatur«, som Regensprovsten, Prof. Petersen, udgav, og han havde vakt nogen Opmærksomhed om sit Navn ved som 24-aarig ung Student at deltage i Striden mellem Wilster og Christian Winther paa den sidstes Side. Hans Forsvar for Christian Winther har sagtens givet Anledning til nærmere Bekendtskab med denne, og maaske er det Christian Winther, der har indført Monrad i det gæstfrie Lütthanske Hjem. Omkring ved den Tid, Striden førtes, var Christian Winther begyndt at komme i Hjemmet i Bredgade, og langt senere, i 1848, blev han som bekendt gift med en af de fem Døtre, Julie Constance, saa Monrad og Christian Winther blev Svogre.

I det velstaaende Hjem i Bredgade traf Monrad sammen med mange begavede unge Mænd. »Frøkejerne Lütthans sværmede for Begavelser og aandrige Personer«. Der blev holdt store Fester og Selskaber, og man bragte altid med fra Hjemmet Skønhedsindtryk af alle Familiemedlemmer.

Det var i 1838, at Monrad blev forlovet med den tredjeældste af Døtrene. Der var mange, som misundte ham; hans Kæreste var ualmindelig smuk og højtbegavet, og der var ogsaa mange, der ikke kunde begribe, at en Skønhed som hun vilde have Monrad, som dengang var uanselig i det ydre.

Men han følte sig da ogsaa i høj Grad lykkelig. Han var tidlig bleven hjemløs, nu kunde han færdes i hendes Hjem, hun var hans fortrolige; og Fremtiden begyndte at tegne sig i sikre Linier for ham.

IV.

Udenlandsrejse.

(1838—39).

MEN snart maatte Monrad forlade sin unge Lykke. I September 1838 rejste han til Paris. Her hørte han berømte Forskere, han læste paa Bibliotekerne, og hjemme studerede han Sanskrit sammen med en anden Dansk, N. L. Westergaard, den senere kendte Professor i østerlandske Sprog. Men Monrad forsømte heller ikke sine andre Interesser. Han søgte at faa et Indtryk af fransk Aandsliv, og han læste Italiensk.

I Paris traf han Ungdomsvennen, Lægen C. E. Fenger. Han havde engang undersøgt Monrad, og da Undersøgelsen var forbi, sagde han til Monrad, at Hjertet ikke var stærkt. »Aa, ikke andet,« skal Monrad have svaret. De var nu begge glade ved at træffe hinanden i den fremmede By. De var meget forskellige. I et Brev til sin Forlovede skildrer Monrad sin Ven saaledes: »Der er noget overordentlig sundt og roligt hos ham, han er aldrig melankolsk og finder med Grækerne, at Melankoli er Afsindighed. Men det er en naturlig Følge deraf, at der ikke i hans Gemyt findes den Dybde, hvor Verdens store Disharmonier kæmper mod hinanden. Hans Liv er uden

Dissonanser, men derfor besidder han heller ikke den Harmoni, der følger af deres Opløsning«. Det er, som Monrad skildrer sin Modsætning i disse Linier.

Han havde tænkt sig at blive Professor. Men som Tiden gik, kom nu og da andre Planer. Det fremgaar af Breve til hans Forlovede, at Tanken om at blive Præst ikke er ham saa fjern som før. Som Præst kunde han helt og holdent arbejde for det, som dog vel var hans egentlige Kald: at vidne for Mennesker om den Længsel mod Gud, der levede i hans Sjæl. Og han tænkte ogsaa paa sin tilkommende Hustru: »thi ogsaa Præstens Hustru har sin Del i Embedet, thi hun skal hjælpe til at trøste, forbedre og gøre lykkelig«, skriver han i et af Brevene.

En anden Ting har vel ogsaa ledet hans Tanker i Retning af Præstegerningen. Det var en Selvfølge, at han længtes efter at bygge et Hjem sammen med hende, han elskede. Og et Præsteembede kunde hurtigt føre til det Maal. Og hvem vidste iøvrigt, om ikke en anden vilde blive foretrukket til Professorposten. Vilde man ikke vælge Bispesønnen, C. L. Müller, der var lærd Sproggransker og i nogle Aar havde været paa Studierejse i Udlandet!

Helt klar over, hvor hans Fremtidsopgave laa, var han saaledes ikke endnu; men i én Henseende var der ikke Tvivl om Fremtiden, han vidste, at hun skulde staa ved hans Side, og Tanken herom fylder ham med Glæde og giver hans Breve til hende Stenning og Varme. Mange Mil skilte dem fra hinanden, men han har dog tit en Følelse af, at deres Tanker og Følelser mødes dragende ad lange Veje. Monrad var, trods sin klare Forstand, i høj Grad anlagt for det mystiske, det hemmelighedsfulde og oversanselige. Det kommer frem Gang paa Gang i hans Breve. Han

er saaledes overbevist om, at han kan føle, naar hans Forlovede er glad eller bedrøvet, eller naar hun tænker paa ham. Ad usynlige Veje vandrer hendes glade eller tunge Tanker til ham, saa en stille, dyb Glæde fylder hans Sjæl, eller en besynderlig Uro knuger hans Sind, og ingen ydre Anledning har fremkaldt dette. Det er gennem Verdensaanden, han faar et Budskab fra det Væsen, hvormed han er forbunden til ét.

Man mærker i Tanker som disse Paavirkningen fra H. C. Ørstedes Naturfilosofi, »Aanden i Naturen«. Monrad stod iøvrigt stadig i Forbindelse med det Ørstedeske Hjem. I et Brev fra April 1839 lader han alt, hvad han har Ørsted at takke for, passere forbi sig i Mindet: »snart er jeg ene med Dem paa Deres Studerekammer og taler med Dem om alle mine Anliggender, Planer og Sorger, og snart er jeg med Dem paa første Sal og ser Dem i al Deres Rigdom, ser Dem omgiven af hele Deres Familie . . .« Han takker ogsaa Ørsted for hans Forelæsninger, ved hvilke der aabnede sig en ny Verden for ham, og han haaber, at han skal bevare denne Verden, selv om andre Tanker og Studier nu optager ham.

Længselen efter eget Hjem blev efterhaanden stærkere og stærkere hos ham, og hen paa Vinteren foreslog han sin Forlovede, at han til Foraaret skulde komme hjem til København, de kunde saa holde Bryllup og sammen rejse til Ægypten, hvor han skulde fortsætte sine Studier. Og hans Kæreste havde sikkert ikke noget imod at følge ham. Men Planen mødte afgjort Modstand hos den mere praktiske Svigerfader. Man kunde da ikke gifte sig paa et Rejsestipendium, uden at have en fast Stilling! Noget saadant vilde ogsaa være i Strid med Skik og Sædvane.

Og Modstanden var saa fast og velbegrundet, at Plänen maatte opgives.

Monrad blev da i Paris. Men i September 1839 vendte han tilbage til København. Han vilde i nogen Tid nyde Samværet med sin Forlovede, inden han drog paa den lange Færd til Ægypten. Og maaske har Tanken om at blive hjemme og søge Præstembede ikke været ham helt fremmed.

Men hans Livsvej blev foreløbig en ganske anden, end han havde tænkt sig.

Hans første Manddomsgerning blev ikke viet videnskabelig Sysse, det blev ikke et stille Præstegaardsliv, der optog ham, men han kom til at staa midt i det politiske Livs stærke Røre.

Hans Manddomstid begyndte.

Men over hans Ungdoms Kampe og Søgen kan man sætte som Overskrift det Vers, som Birkedal skrev om ham:

Han søgte Sandhed, fandt den ej,
det gærede saa mægtigt,
men dog paa Livets Kongevej
han Guldet fandt fuldvægtigt.

V.

Politiske Læreaar.

(1839—46).

VED Solens Opgang d. 3. December 1839 sov Frederik d. Sjette stille hen.

Den Frihedsstemning, der voksede frem i de sidste Aar af hans Regering, havde haft et noget afdæmpet Præg. Kongens fordringsløse Fremtræden, hans Retfærdighed og Mildhed havde afværget, at Modstanden mod Enevælden blev voldsom og stærk.

Men nu kom Kristian d. Ottende paa Tronen, han havde givet Norge en fri Forfatning i 1814. Man kunde med nogen Grund vente, at Danmark under ham vilde gaa en Frihedstid i Møde. Adresser, hvori Folkets Ønsker om en fri Forfatning frembares, strømmede ind til Kongen i den nærmest følgende Tid.

Den første Adresse, Kongen modtog, var fra frihedssindede Studenter.

Orla Lehmann, der i Trediverne var Studenternes politiske Fører, havde straks om Formiddagen d. 3. December indvarslet til et almindeligt Studentermøde Kl. 7 samme Aften i Hotel d'Angleterres store Sal. Det var hans Mening, at Studenterne skulde

gaa til Kongen med en Adresse, hvori man skulde udtale Ønsket om en fri Forfatning.

Denne Aften henimod Kl. 7 kom Monrad gaaende op gennem Gothersgade fra Bredgade, hvor han havde aflagt sin Kæreste et Besøg. Nu var han paa Vej hjem. Den arabiske Udgave af Tusind og een Nats Eventyr laa og ventede paa ham. Han var for Tiden optaget af at omplante de farveskønne østerlandske Eventyr fra Grundsproget til det danske Modersmaal.

Det var mørkt i Gaderne, men da Monrad skraaede over Hauserplads, hørte han, at en højkrøstet Ynglingeskare drog den modsatte Vej. En levende Uvilje gav sig Udtryk i deres Tale, og navnlig var der én iblandt dem, som ikke gjorde Forsøg paa at skjule sin Vrede. Det var Frederik Barfod. Da Monrad kendte hans Røst, gik han over til ham og sagde: »Hvad er der dog i Vejen? Hvorfor er Du saa vred?« »Det er det fordømte Møde paa Hotel d'Angleterre«, svarede Barfod. »Hvad for et Møde?« spurgte Monrad. Han vidste nok, at Kongen var død, men han kendte intet til Lehmanns Møde. »Det Møde, som Lehmann har sammentrommet for at forføre Studenterne til at bede den ny Konge om en fri Forfatning«, vedblev Barfod, »men nu gaar vi derop for at modarbejde deres Plan, og du skal følge med!« »Det har jeg ikke Tid til«, erklærede Monrad. »Snak, du skal«, og Barfod tog Monrad under sin stærke Arm, og modstræbende fulgte han med. Saaledes kom han næsten mod sin Vilje med til Mødet.

Den store Sal var fyldt af Studenter og ældre akademiske Borgere. Fra Kl. 7 til 12 varede det bevægede Møde.

Lehmann fremlagde et Udkast til en Adresse til

Kongen, talte selv ildfuldt og rev mange af de unge med sig. Han blev støttet af Hother Hage, medens Madvig, P. Kr. Kierkegaard, Rs. Nielsen og Frederik Barfod, der næsten ikke kunde komme til Orde for Larm og Tilraab, talte imod. Størst svalende Virkning gjorde maaske Madvigs Tale. I Adresseudkastet var der hentydet til den norske Forfatning, og nu stillede Madvig det Spørgsmaal til de unge Studenter: »Haand paa Hjertet, mine unge Venner! Hvad kender I til den norske Forfatning?« Mange maatte indrømme i deres stille Sind, at det var grumme lidt.

Tale vekslede med Tale. Og nu fik Lehmann uventet Hjælp. Monrad, hvis videnskabelige Evner mange kendte og ventede sig meget af, stillede sig ved hans Side. Senere kom de til, under større Forhold, at staa sammen, men her saa de hinanden for første Gang. »Monrad stod en Stund og lyttede til de vingede Ord, der skiftedes, da greb han selv Ordet, og uden at træde nogle af de andre for nær, kan man vel nok sige, at han næst Lehmann var den, som mest bidrog til at afgøre Kampens Udfald«.

Monrads Tale var ikke saa strømmende og varm som Lehmanns; men allerede den Aften lagde man Mærke til, at han kunde behandle en Modstander paa en bidende og overlegen Maade. Ironien var hans bedste Angrebsvaaben.

Han hævdede, at Studenterne ogsaa var Statsborgere, og de havde baade Kald og Pligt til at virke for større borgerlig Frihed; og han gjorde især Virkning ved sin Spot over P. Kr. Kierkegaards Bøn om at skaane Dronning Marie i hendes Sorg.

Adressen blev vedtaget, om end med knebent Flertal, og et Udvalg paa fem Medlemmer, blandt

dem Lehmann og Monrad, blev valgt til at overbringe Kongen Adressen den følgende Dag.

Kongen modtog dem meget naadigt og svarede, at foreløbig maatte man blive staaende ved det store Fremskridt, hans Forgænger havde gjort, da han indførte raadgivende Provinsialstænder. Herigennem havde Folket faaet fri Adgang til at nedlægge deres Ønsker for Tronens Fod. Det var i sin Tid nødvendigt at ordne Norges Forhold hurtigt, havde man haft mere Ro og længere Tid, vilde Forfatningen sikkert være bleven bedre og den paafølgende Udvikling mere sikker. Man maatte i det hele taget spørge Erfaringen til Raads. Til sidst bad Kongen Udvalget om at have Tro til, at det var hans oprigtige Vilje at fremme det danske Folks Vel.

Svaret var ikke særlig opmuntrende, og Sagen er i sig selv ikke videre betydningsfuld. Men den er fremdraget, fordi Monrads politiske Gerning begynder her. »Denne Aften midt i Hotel d'Angleterres Sal blev Martsminister Monrad født«, har Barfod engang sagt.

Han forlod den videnskabelige Løbebane og de fantastiske Syner i Tusind og een Nats Drømmeverden, han viede det offentlige Liv sine første Manddomskræfter.

Det var ikke, som man har sagt, en Tilfældighed, at Monrad blev Politiker. En Mand, der som han kom til at indtage en saa fremragende og betydningsfuld Stilling i det offentlige Liv, kommer selvfølgelig ikke ind i det ved en Tilfældighed. Der var saa meget i hans Natur og hans Evner, der bestemte ham til en Plads blandt ledende Politikere. Hans Begavelse var saa mangesidet, at det offentlige Livs mangfoldige og spredte Krav maatte drage ham.

Hans Trang til dybtgaaende Indtrængen i et Spørgsmaal kunde her komme til sin Ret lige saa vel som hans Evne til hurtigt at faa Øje paa det væsentlige i en Sag. Det politiske Livs Evne til at tage alle Sjælens Kræfter i Brug maatte virke dragende paa Monrads omfattende Begavelse.

Og ogsaa dette, at Politikeren tit og ofte gør sit Arbejde i hele Folkets Paasyn, maatte tiltale ham. Der var en god Del Ærgærrighed hos den unge Monrad; han følte Kræfternes Mangfoldighed hos sig og havde nok Lyst til at bruge dem, saa andre kunde se, hvilke Evner han sad inde med. Han var sikkert ikke i Tvivl om, at han ved videnskabeligt Arbejde kunde yde noget betydningsfuldt. Men hvor mange vilde læse Bøger om Sanskrit, Arabisk eller deslige Sprog? Han vidste, at det blev ikke mange. Men han ønskede sine Evner værdsat af Tusinder, og i Politikens Tjeneste kunde han opnaa dette.

Og netop paa det Tidspunkt maatte det politiske Liv drage. En ny Tid var i Frembrud. Der var Vaar i vort Frihedsrøre. Den kommende Tids Politikere skulde ikke vandre ad allerede traadte Veje og være Eftersnakkere af allerede udtalte Tanker. Nej, de skulde være Banebrydere for ny og stærke Strømninger; han var ung nok til at mærke det dragende i alt dette.

Han havde allerede i sin Studentertid syslet med politiske Spørgsmaal. Det var ganske vist mest lærde Studier, der havde taget hans Tid; han tænkte i sin Ungdom paa dette storslaaede: at skrive Ideernes Historie, om deres Gang fra Øst til Vest, fra Oldtid til Nutid. Og mange ventede sig meget af hans Lærdom. Men han havde ogsaa interesseret sig for politiske Forhold.

Hans Sambo paa Regensen, C. F. Allen, var allerede i sin Studentertid en Ven af Friheden. Og Monrad har maaske fra ham faaet den første Tilskyndelse til at tænke over, hvilke Værdier Friheden kan bringe et Folk.

Men der er andet, som tydeligere viser, at hans politiske Interesser var vakt, allerede mens han var Student.

I 1813 havde ti yngre Videnskabsmænd, blandt dem Johan Ludvig Heiberg, stiftet et Disputereselskab ved Navn »Lycæum«. Fra 1827 holdt Selskabet sine Møder paa Borchs Kollegium. H. N. Clausen og P. M. Møller var i flere Aar Medlemmer af det.

I 1835 kom Monrad, C. E. Fenger, Hall og Martin Hammerich med i Selskabet, og de skulde nok sætte deres Præg paa Forhandlingerne. Den første, man mærkede noget til, var Monrad. Forhandlingsemnerne havde tiest været literære, men han bragte politiske Spørgsmaal frem til Drøftelse, om Ruslands Statskunst, om Censur over Bøger, om det absolutte Monarki er den fuldkomneste Statsform.

Og ogsaa hans Ophold i Paris, Revolutionernes By, har bragt ham i nærmere Forbindelse med ny, friske Tanker om Folkenes Selvstyre. I det Brev, han i Slutningen af April 1839 sendte H. C. Ørsted, omtaler han en Række politiske Forhold i Frankrig. Man faar Indtryk af, at han ikke helt har begravet sig i østerlandske Sprogstudier, han følger Begivenhederne i det offentlige Liv med megen Opmærksomhed.

Og nu var det Tidspunkt kommet, da han vovede Springet ind i Politiken. Han havde tænkt saa meget over Folkets Stilling, at han var fuldt ud klar over, paa hvilken Side han vilde kæmpe. I sin

Barndom og første Ungdom havde han levet blandt jævne Mennesker. Det syntes ham et Livs Arbejde værd at være med til at løfte Befolkningen op til Deltagelse i Landets Styrelse. Han troede, at Folket vilde vokse i Udvikling og Lykke derved.

Snart skød hans ualmindelige Evner ham i Forgrunden. Længe varede det ikke, før han regnedes blandt de ledende. »Mig blev han allerede i 1840 betegnet som den farligste Modstander«, siger Sibbern i en Dagbladsartikel 1848. Vor politiske Historie ejer da heller ikke mange Eksempler paa, at Mænd saa hurtigt som Monrad er naaet frem til de ledendes Pladser.

Faa Uger efter den gamle Konges Død begyndte han at udgive »Flyvende politiske Blade«, der tildrog sig almindelig Opmærksomhed. Og allerede 1. April 1840 blev han Medudgiver af den ny Tids mest betydende Blad, »Fædrelandet«, og snart kom han til at præge det politisk.

Det første af hans »Flyvende politiske Blade« vakte Opsigt baade ved dets Form og Indhold. Dristigt var det skrevet, et stærkt malende Sprog isprængt med bibelske Vendinger mindede Læseren om hans mangeaarige indtrængende Syslen med det gamle Testamente, og hans Stil fik en virkningsfuld Højhed derved.

Han begynder med at rette et stærkt Angreb paa den Frygt for Rusland, der mærkedes ikke alene i vort Udenrigsstyre, men ogsaa i vor indre Politik. Han angreb den »indvortes Sønderlemmelse«, som gav sig til Kende derved, at Stænderforsamlingerne holdt Møde hver for sig i de forskellige Landsdele. Han retter dog ikke sine Krav om Forandring til Regeringen, men til Folket: »det er paa Tide, at

Folket mander sig op, at det genvinder sin Kraft og Dygtighed«.

I næste Numer af »Flyvende politiske Blade« peger han paa, at en fri Forfatning kan raade Bod paa Statens Brøst. Ved den vil der kunne bringes Orden og Økonomi i Finanserne. Ved den vil Forholdet til Udlandet sikres. Med sin nuværende Forfatning finder Riget intelsteds Støtte og Sympati. Vesten siger: Censur er Tanketrældom, raadgivende Stænder er en Barnerangle, som en skræmmed Konge giver et taabeligt Folk, og Østen siger: Hvor Pressen tør føre et saadant Sprog, og Stænderne tør udfolde en saadan Kraft, dér er Anarki vist og Oprør uundgaaeligt. Denne Halvhedstilstand kan ikke vedblive: indfør enten almindelig Censur og afskaf Stænderne, eller giv en fri Forfatning og almindelig Trykkefrihed, saadan lyder hans Opfordring. Og efter hans Mening vil en fri Forfatning knytte Riget sammen til en Enhed: »Saaledes som det er, kan det ej blive, derom haaber jeg, at alle de, som mener det vel med deres Fædreland, er enige. Et af to! Ophæv Provinsialstænderne og indfør et kraftigt, monarkisk Regimente, der ved sin Almagt kan udslette alle Forskelligheder; eller: Giv en Konstitution! . . . lad een Stændersal omslutte Holstens, Slesvigs, Jyllands og Østifternes folkekaarne Mænd! Sandelig, de vil inden stakket Tid lære at forstaa, ikke alene hverandres Ord, men ogsaa hverandres Sind. Mægtig er Provinsforskelligheder, mægtig er Folkeejendommelighed, men mægtigere end alt er Friheden. Den og maaske den ene vil forvandle de splittede Provinser til ét Rige, de splittede Menneskehobe til ét Folk . . .«

Snart blev Monrad sat under Tiltale for sine dristige Udtalelser, og enkelte begyndte endog at tale

om, at han vilde ende paa Kristiansø ligesom Dr. Dampe. Men Hof- og Stadsretten idømte ham dog kun en Bøde.

Ogsaa i »Fædrelandet« mærkede man hans Tro til, at en fri Forfatning vilde bringe Folkelykke. I Bladet for 1. April 1840 findes en Artikel, hvori Folket opfordres til at gaa til Stænderforsamlingerne med Adresser, hvori man beder om en fri Forfatning. Saa kunde Kongen se, at Folket længtes derefter. Man havde ventet, at Kongen vilde tage Forfatnings-spørgsmaalet op. Det var ikke sket. Kongen havde henvist til Stænderne, den Vej maatte man da gaa. Kristian d. Ottende vilde ikke tage det indledende Skridt, han troede ikke, at der var udgaaet en guddommelig Befaling til ham om, at han skal udføre Folket af Ægyptens Land, dog, fortsætter Monrad, »hvem ved det, maaske har han set den brændende Tjørnebusk, maaske har han hørt en Stemme sige: Gak hen! Udfør dit Folk til Friheden! Og maaske har han svaret: Herre, mit Folks Hjerter er forhærdet, det har Øjne og ser ikke, det har Øren og hører ikke. Giv mig et Tegn, at jeg kan vide, at det vil forstaa mig«. Saa maa Folket da tale, og det hedder videre i Artiklen: »Danske Folk, dig er det, som skal give din Konge et Tegn; thi Jehova gør ej længer Mirakler. Dødt og dorsk og døsig er det Folk, som er umælende, som ej opløfter sin Røst og taler. Saa hæv ogsaa du din Stemme, henvend dig til Stænderne og bed igennem dem din Konge om Friheden. Dig er det, som skal tale og ved din Tale lægge for Dagen, at du længes svarlig efter at drage ud af Ægyptens Land«.

Saaledes ender Artiklen, der er uden Mærke, men Stilen med dens mange gammeltestamentlige

Billeder er ikke til at tage fejl af, det er Monrads Pen, der har formet den.

Men Kongen ønskede ikke at røre ved Spørgsmaalet om en fri Forfatning, før Forholdene krævede det.

Kongen vilde ikke. Saa maatte der da oparbejdes et Krav i Folket, et Krav stærkt nok til at tvinge Kongen. Der maatte skabes en levende Interesse for en fri Forfatning. Det blev Frihedsvennernes Maal. Og Monrad var blandt dem, der arbejdede dygtigst og mest energisk, for at det kunde naaes.

Han havde fundet sin Gerning; men ogsaa paa anden Maade fik han snart Ro i sin Tilværelse. D. 1. Maj 1840 holdt han og hans Forlovede Bryllup. Nu fik han den Hjemmets Lykke i Eje, som han længe havde savnet.

Hans Hustru bragte ham i Medgift en Ejendom i København, og derved blev han valgbar til Borgerrepræsentationen. Det varede da heller ikke længe, inden man gjorde Brug af hans Evner her. D. 17. Marts 1841 valgtes han til Medlem af Borgerrepræsentationen. Her aabnede et nyt Arbejdsfelt sig for ham; med sædvanlig Energi satte han sig ind i det ny Stof, og meget af hans Tid blev optaget heraf. Ikke længe efter — 1. Juli 1841 — løste han sit Forhold til »Fædrelandet«. Han har maaske haft Indtryk af, at der for Tiden ikke var meget at udrette i Pressen. Han mente at kunne arbejde med bedre Udbytte paa anden Maade. I en Meddelelse, han lod »Fædrelandet« bringe, nævntes som Grunden til hans Tilbagetræden, at »hans Deltagelse i et Dagblad ikke levnede ham tilstrækkelig Tid til saadanne fortsatte Studier og til literære Arbejder af større Omfang, som han havde haabet at kunne for-

ene med den journalistiske Virksomhed«. Bladet følger til, at Læseren har haft Lejlighed til »at lære hans ualmindelige Dygtighed at kende, at de for Danmark endnu tør love sig mange og rige Frugter af hans fremtidige Virksomhed«.

De østerlandske Sprogstudier havde ikke helt mistet hans Kærlighed. I Vinterhalvaaret 1840—41 holdt han som Privatdocent Forelæsninger baade for Begyndere i østerlandske Sprog og for ældre studerende.

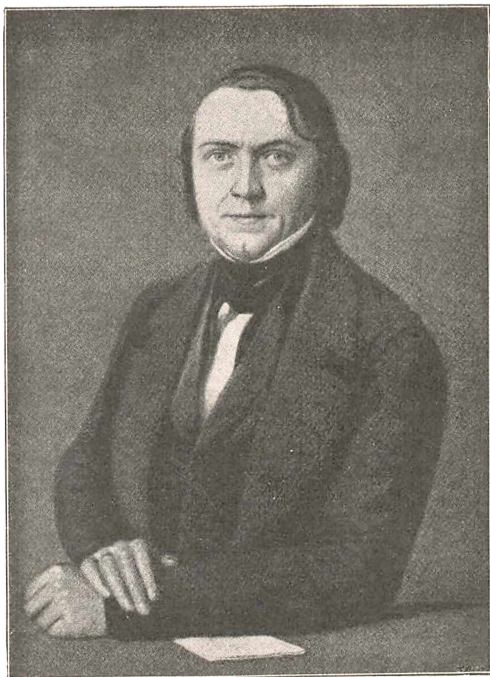
Men det var dog Hovedgæringen, han havde valgt, der sysselsatte hans Tanker mest.

De »flyvende politiske Blade« blev igen hans Talerør til Folket.

I Nr. 3 af disse Blade omtaler Monrad et Forfatningsforslag, som P. A. Tutein¹⁾ havde fremsat i en Afhandling i »Dansk Ugeskrift«, og underkaster det en Prøvelse. I sine tidligere Smaaskrifter havde Monrad i al Almindelighed talt om Trangen til en fri Forfatning og den Folkelykke, den vilde bringe, men ikke om, hvorledes den skulde bygges op. Her udtaler han sig nu om dette mere praktiske, og det er ganske lærerigt at se, at Monrad, der faa Aar efter, i 1848, skrev Udkastet til vor fri Forfatning, bygget paa almindelig Valgret, paa det Tidspunkt slet ikke tænker paa en saa bred og omfattende Grundvold for en fri Forfatning. Men hans Tanker er da heller ikke afklarede endnu. Han indrømmer det selv. I Begyndelsen af Afhandlingen siger han, at man maa

---

¹⁾ P. A. Tutein (1797—1885) ejede Marienborg paa Møen. Hans Datter, Emmy T, f. 4. Oktober 1832, ægtede 1856 Hother Hage; men efter dennes Død (1873) blev hun Monrads anden Hustru (16. Febr. 1875).

2. D. G. MONRAD.

Efter Maleri fra Fyrrerne af Constantin Hansen.

udtale sig med Forbehold om disse praktiske Spørgsmaal, ved at skrive om dem udsætter han sig maa-
ske for »den Ubehagelighed at forandre offentlig
ytrede Anskuelser«, og han omtaler det samme med
andre Ord i Slutningen af sit Skrift. Den politiske
Magt skal overdrages Folkets Kærne, siger han. Men
hvem er Folkets Kærne? Det er de oplyste og selv-
stændige Borgere, svarer han. Det Skattebeløb, som
maa danne Grænsen for Valgret, skal ikke være for
ringe: »saa kan man let synke ned til den raa, uop-
lyste Masse, hvis Liv udelukkende er ofret en Kamp
for Livets første Fornødenheder, og hvis Aand ej faar
Hvile til at beskæftige sig med Fædrelandets Anlig-
gender«. Og i en længere Udvikling begrundet han,
at en kommende Forfatnings første Kammer (Lands-
tinget) skal dannes saaledes, at Kongen vælger alle
dets Medlemmer paa Livstid, men Medlemstallet skal
ikke være fast afgrænset; naar Forholdene kræver
det, skal Kongen kunne udnævne saa mange, han
ønsker.

Der er stor Afstand mellem disse Betragtninger
og de Tanker om Selvstyre, der prægede Monrads
Udkast til en fri Forfatning i 1848.

I samme Numer af »Flyvende politiske Blade«
retter han et vægtigt Angreb paa Forordningen af 13.
Januar 1741, der forbød gudelige Forsamlinger, und-
tagen Præsten holdt dem eller havde Opsyn med dem.
Denne gamle Forordning var bleven brugt mod den
kristne Lægmandsbevægelse paa Fyn. Under Kristian
d. Ottende gik man ganske vist lidt mildere til Værks
end før, men Forordningen var i Kraft endnu, og
med juridisk Ret kunde denne Olding af en Forord-
ning, der nylig havde fyldt de Hundrede, bruges.
Monrad gør opmærksom paa, at der ikke er Frihed

til at samles til Opbyggelse, men nok til at samles for at svire eller spille eller drikke: »Naar en Mængde Mennesker, der er forsamlet efter Solens Nedgang, læser sammen i Biblen, da er Forsamlingen ulovlig; men kaster de Biblen under Bordet og tager Flasken frem, da er Forsamlingen lovlige; hvis en af dem læser en Prædiken af Luthers Huspostil, medens de andre hører til, da er Forsamlingen ulovlig, men giver de sig til at føre gækkelig Snak eller at synge en letfærdig Vise, da bliver Forsamlingen lovlige«.

Monrad kan nok se, at de gudelige Forsamlinger har Skyggesider: Skønt mange af de vakte »er saa vel bevandrede i den hellige Skrift, som kun de kan være, der har læst den med hele deres Sjæl, omendskønt deres Sprog har noget besynderligt tiltalende og gribende, der minder om vore gamle Kæmpeviser, og som egner sig ganske anderledes til at gøre et dybt Indtryk end det Bogsprog, der saa ofte overføres paa Prædikestolen, saa er der dog ogsaa i deres Væsen mange Skyggesider, hvorpaa vi ej kan lægge Dølgmaal«. Og han nævner saa, at de vakte tit er hovmodige af deres egen Ydmyghed, fordømmer anderledes troende o. s. v. Men over dette maa man ikke glemme det gode ved de gudelige Forsamlinger. De staar maaske varslende om en Fremtid, »da Menigheden vil kaldes til en ganske anden Selvvirksomhed i Kirken end den, som hidindtil har fundet Sted«. Det er hans Overbevisning, »at Fordunklingen af den kristelige Bevidsthed hos de beskikkede Lærere har fremkaldt disse Kraftytringer af den kristelige Tro og det kristelige Liv i Menigheden«. Menigmand har været nødt til at bryde sin egen Bane udenfor Kirken: »Naar Gejstligheden . . . ransager den verdslige Lovs Straffebestemmelser i Stedet

for at ransage Guds Lov, naar de paakalder Fængsel, Mulkter o. s. v. mod sine formentede Modstandere i Stedet for at paakalde Guds Aand for sig selv, da vil naturligvis Følgen blive den, at Velsignelsen viger bort fra Kirken, og at denne forfalder end mere, i Stedet for, at den ved Kampen skulde fremmes i Kraft og aandelig Udvikling«.

Monrad foreslaar, at man ophæver denne gamle Forordning, som Tiden ganske er løben fra.

Ogsaa andre Emner tager han op til Prøvelse og Vurdering. I Nr. 4 behandler han saaledes Spørgsmaalet om Grundskatter og Statsgæld og om Skatteforholdet mellem Kongeriget og Hertugdømmerne. Og han bevæger sig hjemmevant paa disse Omraader, der før var fremmede for ham.

I det sidste af »Flyvende politiske Blade«, Nr. 5, sysler han med Skolespørgsmaal.

Og det bliver saadanne Spørgsmaal, der i den følgende Tid optager ham mest.

En Omordning af Skolevæsenet i København var under Overvejelse, Meningen var, at der skulde ansættes en Skoledirektør. Monrad har rimeligvis tænkt sig, at det vilde være en Stilling, hvori han kunde gøre god Fyldest. Han var bleven valgt til Medlem af Skoledirektionen i København og fik nu Lyst til at studere Skolevæsen i andre Lande. Kongen indvilgede i, at Monrad brugte Resten af sin Rejseunderstøttelse, som var tilstaaet ham under Frederik d. Sjette, men som han kun havde brugt en Del af, til en Studierejse. I et halvt Aars Tid, fra November 1842 til Vaaren 1843, rejste han da i Holland, Nordtyskland og England, besøgte forskellige Skoler og satte sig som sædvanligt grundigt ind i de Forhold, han ønskede at kende.

Efter sin Hjemkomst udgav han første Hæfte af et stort anlagt Værk om Skolevæsenet i flere store protestantiske Stæder med Forslag til en Nyordning af Skolevæsenet i København. Men kun første Hæfte, der handlede om Skoleforhold i Berlin, udkom. Han fik Brug for sin Arbejdskraft anden Steds, og han blev ikke Skoledirektør. Kongen foretrak V. A. Borgen for Monrad. Dronningen, Caroline Amalie, var imod, at Monrad blev Direktør. I et Brev til Grundtvig skriver hun, at det vil gøre hende ondt, om Monrad gennem Skolen skulde faa afgørende Indflydelse paa den kommende Slægt. Hun mente, at Undervisningen i Religion, som burde være Sjælen i alle Skolers Undervisning, ikke vilde trives under hans Vejledning. Dronningen har sikkert ikke Ret i dette. I det nylig nævnte Hæfte siger Monrad et Sted, at Skolen ikke alene skal forberede for Staten, men ogsaa for Kirken, og at det ikke er tilstrækkeligt, at Skolen giver religiøse Kundskaber, den skal tillige vække og nære den religiøse Sans. Og heller ikke Kongen var venlig stemt over for Monrad. I Vinterhalvaaret 1843—44 havde Monrad i en Række Foredrag paa Universitetet, 12 ialt, fortalt og forklaret Fædrelandets Historie i den nyeste Tid d. v. s. vor Historie efter 1814. Dette bebrejdede Kongen ham i en Audiens, men Monrad kunde med god Samvittighed sige, at han ikke i sine Foredrag havde overskredet det Hensyn, han burde tage til Kongen og det bestaaende Regeringssystem.

Monrad fik saaledes ikke den Stilling, han havde ønsket, hans Hovedindsats i Fyrrernes bevægede Liv indtil 1848 blev det Arbejde, han udførte som Redaktør af »Dansk Folkeblad«, der blev udgivet af »Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug«. D. 1. Maj

1843 afløste Monrad sin Ungdomsven Hother Hage som Redaktør, og de 3^{1/2} Aar, han ledede Bladet, er hans egentlige politiske Læreaar.

Bladenes Kaar var ikke blide i de Dage. Snart fik Monrad at føle, at der var en Mand, som hed C. Reiersen. Han skulde censurere de uprivilerede Blade, han kunde beslaglægge Artikler, naar han mente, at de overskred det tilladeliges Grænse. »Dansk Folkeblad« bragte et Par Artikler: »Den russiske Prinsesse og det skandinaviske Samfund«, og Reiersen tog heraf Anledning til at lægge to Numre af Bladet »under Beslag«. Nr. 35 og Nr. 36 beslaglægges paa Grund af de to Artikler: »Saksiske Tilstande«. Disse Artikler tryktes iøvrigt senere i »Gjengangere«, en Bog paa over 24 Ark, der kunde udgaa uden Censur.

Men alt dette var en god Skole for en Bladmand. Monrads Pen blev smidig. Det gjaldt om at forme Sproget saaledes, at der blev sagt, hvad der skulde siges, men under en saadan Form, at Myndighederne ikke kunde skride ind. Engang har Monrad spøgende sagt, at den danske Regering fortjente megen Tak af Pressen, for Presselovgivningen tjente til at opdrage dygtige Bladmænd.

Monrads Stil blev da ogsaa efterhaanden saa smidig, at han egentlig kunde sige alt, hvad der laa ham paa Hjerte, uden at Censor kunde ramme ham.

Der var Sager nok, som optog Tiden: Forfatnings-spørgsmaalet, Forholdene i Slesvig og Holsten, den nordiske Bevægelse, Pressens Ytringsfrihed, Forsamlingsfrihed, Foreningsret, Skattespørgsmaal o. s. v. I sit Blad vejleder han den offentlige Mening i disse og andre betydningsfulde Spørgsmaal. Hans Artikler blev grundlæggende for meget af den kommende Tids Ar-

bejde. I Junigrundloven staar korte, knappe Paragraffer, men i »Dansk Folkeblad« finder man for mange af Paragraffernes Vedkommende den udførlige Begrundelse. Ved sin Virksomhed som Bladleder var han med til at skabe potitisk Forstaaelse i vort Folk.

For Monrad selv var disse tre Aar af stor Betydning. Hans politiske Viden blev omfattende og sikker. Intet almindeligt Forhold af politisk eller økonomisk Interesse var længer fremmed for ham. Og han vandt sig en mere og mere anset Stilling. Hans politiske Venner saa hen til ham med Beundring og Forventning, sine Modstandere indgød han Respekt, og de maatte anerkende hans Ridderlighed i Kampen.

»Dansk Folkeblad« havde i disse Aar Monrads Hovedinteresse.

Men ogsaa paa anden Maade tog han Del i Drøftelsen af Tidens Spørgsmaal.

Kampen for Modersmaalets Ret i Sønderjylland greb ogsaa Monrad. Han var vel ikke her i første Række blandt de skrivende og talende. Men han fulgte Striden med stor Interesse. D. 11. November 1844 holdt han i det skandinaviske Selskab i København et Foredrag om Nordens Enhed. Men han strejfede i sin Tale ogsaa Forholdene i Slesvig. Han omtaler det kongelige Patent af 29. Marts 1844, der bestemte, at kun de Tingmænd maatte tale Dansk i den slesvigske Stænderforsamling, som erklærede, at de ikke var det tyske Sprog mægtig, og han fortsætter: »Da vi sidst samledes, havde vi den faste Forvisning, at den danske Tunge skulde hævdes i sine Rettigheder i den Del af det gamle danske Rige, som er os kærere end de andre, fordi vor Sjæl er fuld af Frygt for at miste den. Erindrer I det? Bud-

skabet gik hen over Landet, det vandrede om fra Sted til Sted, og der hvor det havde været, der var Glæden borte, og Sorgen havde fyldt alles Sind. Hvor et enkelt Budskab dog kan være rigt paa Smerte! Det kan vandre fra By til By, fra Hus til Hus, og uddele al sin Sorg til Mænd og Kvinder, til unge og gamle, og dog have nok tilbage. Dog lad os ikke undre os over dette Budskabs Overflod paa Bekymring, thi hør hvad det forkyndte! Det forkyndte, at det danske Sprog skulde forstumme paa det Sted, hvor det var dets Stolthed at lyde, der hvorhen Folket sender sine kaarne Mænd, paa Gottorp Slot, i den slesvigske Forsamling; det forkyndte, at før den danske Tunge maatte bruges, saa skulde den bekende, at den ikke vidste at bruge et fremmed Maal, det tyske«. Men der er ogsaa Styrke i Smerten, fortsætter han, »den giver Kraft og Udholdenhed i den lange, lange Kamp, som vi maa kæmpe, den giver Sindet Villighed til at bringe de Ofre, som maa bringes, dersom vi skal sejre«.

Tanken om et enigt, stærkt Norden havde grebet store Skarer af den studerende Ungdom. Men heller ikke i Arbejdet for denne Tankes Virkeliggørelse kom Monrad med blandt de egentlige Førere. Han var ikke med paa Studentertoget til Upsala i 1843. Men efter Deltagernes Hjemkomst medvirkede han til Dannelsen af et skandinavisk Selskab. I dette var det, at han holdt det ovenfor nævnte Foredrag. Han gør sig i dette ikke alene til Talsmand for en stærkere aandelig Forbindelse mellem Nordens Lande, men han viger ikke tilbage for at ønske, at Bevægelsen maa faa politisk Betydning. Han nævner, at et enigt Norden vil være en stor Hjælp til Løsningen af det slesvigske Spørgsmaal, og han slutter med følgende:

»Der er udbredt en dyb Fred over Verden; en stor Del af dem, der nu er myndige Mænd, kender kun af Fortællingen en anden Tilstand. Men kan vi vente, at denne Tilstand skal vare evigt? Hvortil anvendes Marven af Nationernes finansielle Kræfter? Til Forsvarsvæsen. Hvortil anvender Folket nogle af dets bedste og kraftigste Aar? Til Vaabenøvelser. Den Tid vil komme, tidligt eller sent, da Verdensstormens mægtige Vinger atter løsnes, da Folkene rejser sig, og de svære Kampe begynder. Men i saadanne store, afgørende Øjeblikke, i hvilke det maaske kommer til at gælde et slavisk ligesom tidligere et fransk Verdensherredømme, skal saa Norden staa sønderlemmet, adspiltet, svagt, vil saa Sverrig saaledes som fordem understøtte dem, der fra Syden vil bemægtige sig Danmarks Danevirke, vil saa Danmark, som for nogle og tredive Aar siden, slutte Forbund med dem, der har erobret Finland? Nej, mine Herrer! det vil ikke ske, thi Folkenes indbyrdes Kærlighed vil som en god Genius staa ved Regeringernes Side og nøde dem til at slutte sig sammen. Og, mine Herrer, Verdensbegivenhederne tager tit en underlig Gang. Hvis det nu saa skulde føje sig, at een Hersker kom til at forene de tre nordiske Kroner paa sit Hoved uden Forræderi og uden Folke-Forbrydelse, som de, der elsker Folkene, maa afsky, vilde saa Folkene, naar de har ført et sundt og kraftigt Samliv med hverandre, have noget derimod at erindre?«

Monrad deltog i det store nordiske Studentermøde i København 1845. Ved den festlige Sammenkomst i Kristiansborg Slots Ridehus St. Hansdag talte han sidst af ni Talere, men han blev hørt med lydløs Opmærksomhed. Det var et noget forslidt Emne, han havde valgt sig, han talte for Nordens

Kvinder, men hans Tale var saa smuk, at den er værd at læse i sin Helhed.

Den lød saaledes: »Vend Deres Tanker, mine Herrer, bort fra det, som her er til Stede. Vend den til det, uden hvilket Livet vilde tabe sin Fylde, og Tomhed herske i Sjælen!

Vend den til den Kvinde, som er Dem den kæreste!

Staar hun for dig som dit Livs Ledsagerinde — der er uden Tvivl ikke mange iblandt Dem, med hvem det er Tilfældet — som den, der giver din Glæde sin Glans og blander Deltagelsens Sødme i din Bekymring, som den, der gør dine Erindringer grønne og dit Haab frisk og frejdigt, vend Deres Tanke til hende.

Staar hun for dig som det mest lysende Punkt i dine Ungdomsforventninger, som den, efter hvem din Sjæl higer, fordi det tykkes dig, at du lige saa lidt kan undvære hende, som du kan undvære at indaande Luften — vend din Tanke til hende! Er du lykkelig, er Ordet sagt, og er det ikke vendt tomt tilbage, — glæd dig, og vi vil glæde os med dig. Og er du ulykkelig, blander dine Suk sig med Natvindens Susen, og din Taare sig med Duggen paa Blomsten, vend dog din Tanke til hende! Vi skal forene vore Ønsker med dine, forenede skal de storme over Øresund og Kattegat; hvo ved det — maaske hendes Sind dog lader sig bøje.

Og staar hun for dig, ej som Hustru og ej som Elskerinde, men som den, der har baaret dig under sit Hjerte, og ved hvis Bryst du har hvilet, — vend din Tanke til hende! Der er dog ingens Kærlighed, der er saa stor som en Moders, ja, jeg havde nær sagt, at den er større end Himlens, thi Himlen har

sit Helvede, men en Moders Hjerter veed ikke, hvad Fordømmelse vil sige. Styr dig, hvorhen du vil, skuf bittert hendes bedste, hendes stolteste Haab, sæt Sorgens dybe Mærke paa hendes Hjerter og hendes Aasyn, og vend tilbage til hende, og hendes Favn vil staa dig aaben. Derfor, vend din Tanke til hende!

Dog, lad os ikke blot vende Tanken til den Kvinde, som er enhver især den kæreste, lad os vende Tanken til Kvinden. Vid det, vi gør det ikke for Høflighedens Skyld, men fordi vi i Kvinden hylder en stor Samfundsmagt. Stille, ukendt, uset er hendes Indflydelse, og ej anderledes bør det sig at være, men over hele Samfundet er den udbredt; den virker i Løn som Jordens dunkle, hemmelighedsfulde Kraft. Betro mig Nøglen til de nordiske Kvinders Sind, og mægtigt skal den skandinaviske Idé kraftigt frem-skyde. Der er sagt paa dette Sted: Fremtiden tilhører de unge; jeg kunde fristes til at sige: Fremtiden tilhører Kvinden; thi hende er det, som giver os vort Modersmaal, hende er det, som dybt i Barnets Sind gemmer Livets Sæd, som ofte skyder friske Skud, naar Haaret graaner, og Sne dækker Issen. Derfor, vi Skandinaver maa hylde i hende en Magt, til hvis Gunst vi bejler.

Og vi hylder hende, ej for at belære hende, men for at lære af hende; thi hvo forstaar som hun at leve i Øjeblikket og hengive sig til det? Og hvo forstaar som hun at leve i Haabet? Et Liv i Haab, som ikke har sin Rod i det nærværende, bliver tomt og indholdstløst; og et Liv i Nuet, over hvilket Haabets blaa Himmel ej hvælver sig, paa det tynger Prosaens og Kedsommelighedens Blyvægt. Men at forbinde Livet i Nutid og Livet i Fremtid, Livet i det nærværende og Livet i Haabet, det er en stor

Kunst, og den forstaaer Kvinden. Og vi, som her er forsamlede, netop vi bør forstaa det samme, thi alt andet vil vi glemme, og mægtigt skal Glædens Blus brænde de Dage, vi er sammen, og klart skal Haabets Stjerne funkle og binde os, naar vi er adskille«.

Disse smukke og sande Ord blev modtaget med livligt Bifald og huskedes længe. I 1895 samledes en Del af Studentermødets svenske Deltagere til en Sammenkomst for at fejre Halvtredsaars-Mindet. Om Monrads Tale blev der ved den Lejlighed sagt, at den vel aldrig »i Tankernes Dybde eller i Formens Fuldendthed har været overtruffen, eller man fristes til at sige, kan overtræffes«.

Monrad var i Løbet af faa Aar bleven en af Tidens mest kendte Personligheder, hvis Dygtighed alle højede sig for. Det er betegnende, at Vittighedsbladet »Korsaren«, der blev udgivet af Digteren Goldschmidt og ellers ikke var bange for at stille Folk i Gabestokken, lod Monrad urørt. Goldschmidt har engang vedkendt sig, »at af Oppositionen var Monrad den eneste, vi ikke angreb«, og at Grunden hertil var den, at »man angriber ikke den Mand med Knappenaal, som man føler maa angribes med Lanse«.

En kendt svensk Forfatter, Dr. Sturzenbecher, har i en Bog: »Hinsidan Sundet« bl. a. skildret sit og sikkert ogsaa Samtidens Indtryk af Monrad. Han omtaler Monrad som den fortrinlige Bladmand og slutter sin Omtale med følgende Ord: »Store Forventninger knytter sig til Monrad. Han maa naa langt frem, hvis han skal opfylde dem, men han har ogsaa af Naturen modtaget usædvanlige Evner dertil, og den seneste Tids bevægede Forhold har givet ham fortrinlig Lejlighed til at udvikle dem«.

Der er da heller ingen Tvivl om, at Monrad har

haft Glæde af sit Arbejde. Og de lykkeligste Forhold havde han i sit Hjem. Indtægterne var ikke store, saa der var ikke Raad til Selskabelighed i større Stil. Men Monrads Venner navnlig blandt Kunstnerne var dog ofte Gæster i Hjemmet i Toldbodgade 44, saaledes P. C. Skovgaard, Constantin Hansen, Lundbye og især Høyen, og ogsaa Svogeren Chr. Winther og den norske Digter Welhaven glædede dem ofte med Besøg.

Alle maatte tro, at Monrad i et og alt befandt sig vel i København, og derfor undrede det mange, at han i 1846 trak sig tilbage fra sin betydelige offentlige Virksomhed.

VI.

Præstegerning i V. Ulslev.

(1846—48).

DEN 23. September 1846 blev Monrad udnævnt til Sognepræst for V. Ulslev Menighed paa Lolland. Hans Ungdomsven, Grev Knuth, havde Kaldsret til Embedet og havde tilbudt ham det. D. 30. Oktober blev han og tre andre præsteviede i Maribo Kirke af Biskop, Dr. Gad. Efter Indvielsen prædikede Monrad over de Ord: »Jeg skammer mig ikke ved Kristi Evangelium, for det er en Guds Kraft til Frelse for hver den, som tror«. Han foreholdt Tilhørerne, at det maatte komme til en Afgørelse hos enhver, enten de vilde gribe Troen eller forkaste den, og han formanede Menighedens Lærere til, selv troende, at prædike om Troen, og lovede det Ord, der udspringer af Overbevisning og kommer fra Hjertet, Adgang til Hjertet.

Ved den efterfølgende Middag mindede en munter Præst Monrad om hans tidligere politiske Virksomhed: »Lad os nu faa en rigtig politisk Tale«, sagde han, »saadan en af dem, der kan kradse.« Men Monrad svarede slagfærdigt: »Det gamle er forbigangent, se alt er bleven nyt.«

Mange forstod ikke, af hvilken Grund Monrad søgte ind i en stille Præstegaard.

Goldschmidt har engang ondsksfuldt tillagt ham en mindre smuk Bevæggrund dertil: Det var Skuffelse over, at han ikke blev Skoledirektør, der vendte hans Tanker fra Jorden til de himmelske Egne, saa han blev from og følte Trang til et Præstembede, og da hans Ven, Grev Knuth, heller ikke tvivlede om hans Kald, fik han Embedet.

Men det er dog hævet over al Tvivl, at Monrad gik ind i Præstegerningen som en troende Mand. Birkedals Vidnesbyrd vejer her mere end Goldschmidts. Alle sine Dage var Monrad en ærlig Mand, »og tilsnige sig en saadan Stilling har han ikke kunnet ville«, siger Birkedal.

Men det kan være, at nogen Modløshed havde grebet Monrad. Han havde maaske tænkt, at hans og de andres Arbejde skulde have virket længere ud. Nu havde han i henved syv Aar brugt al sin Energi og Arbejdsevne til at oplyse Folket og gøre dets Længsel efter en fri Forfatning stærk, men særlig vidt var man ikke naaet. Et udateret Brev fra V. Ulslevtiden er præget af saadanne Tanker. Det er til Prof. Høyen, han skriver: »Iøvrigt finder jeg rigtignok, at der er en forfærdelig aandelig Død herovre . . . Det kunde med en Mængde Mennesker ikke falde mig ind at tale om andet end om, hvordan Hveden staar, om de røde Orm med de smaa sorte Hoveder, der i Aar angriber Vaarsæden etc. Undertiden overfalder jeg af en hemmelig Gru ved at tænke paa det, thi det forekommer mig, at det er saa bundraaddent her i Landet, at der ikke er Spor af nogen Modstandskraft. Maaske tager jeg dog fejl, maaske er det

saaledes overalt, maaske berøres den store Masse kun let af alt politisk Liv«.

Ogsaa Pengehensyn kan have været bestemmende for ham til at søge et Præsteembedes sikre Løn; men Hovedgrunden til hans foreløbige Afsked med det offentlige Liv er sikkert at søge helt andre Steder.

Den var af personlig Art. Birkedal siger et Sted, at Monrad »lod det politiske i høj Grad suge noget af Kraften fra Kristenlivet«. Og det er vist rigtigt. Monrad har selv haft en Følelse deraf; under det travle Arbejde i det offentlige Livs Tjeneste fik han ikke Tid og Ro til den personlige Fordybelse, der nærer Kristentroen og giver den Vækst. Saa brød han da med det travle Liv og søgte ind i en Præstegerning, ud i landlig Stilhed, hvor hans Tid kunde helliges den Fordybelse og Hengivelse i Gudsforholdet, som er en Præstegernings aandelige Forudsætning.

Andræ, den senere Minister, der i Fyrrerne boede i den Ejendom i Toldbodgade, som tilhørte Monrad, har fortalt, at det tit kunde hænde, at Monrad besøgte ham, naar han om Aftenen kom hjem fra Møder, og ofte ledede han da Samtalen hen paa religiøse Spørgsmaal: »Hvad er Deres Mening om Sjælens Udødelighed?« »Hvorledes er Deres Opfattelse af Synd og Tilgivelse?« Saadan spurgte Monrad. Det var Spørgsmaal af stor personlig Værdi for ham. Og Samtaler om dem kunde tage mange af Nattens Timer.

Nu søgte han Ro og Stilhed til daglig Leven i saadanne Spørgsmaal af evig Rækkevidde. Her har vi Hovedgrunden til, at han forlod den travle Virksomhed i Hovedstaden og drog bort til landlig Fred i en afsides liggende Præstegaard.

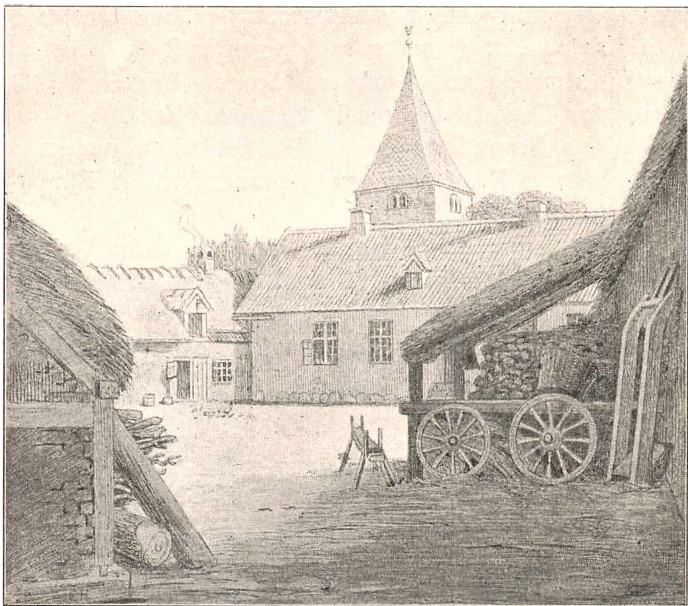
Inden han og hans Familie forlod København blev der d. 7. November holdt et Festmaal for ham paa den kongelige Skydebane. 150 Venner og Bekendte deltog, deriblandt Borgerrepræsentanterne. Etatsraad Hvidt førte Forsædet. C. Ploug havde skrevet en Sang.

Monrad befandt sig vel under de forandrede Forhold. Sin Præstegerning passede han samvittighedsfuldt, og med Vennerne i København stod han i livlig Brevveksling. Han sad ude i sin Præstegaard som interesseret Tilskuere, og nu og da søgte Vennerne ud til ham for at faa gode Raad. I et Brev til Høyen (^{18/12} 1846) skriver han: »Jeg føler mig tilfreds i mine Forhold herovre. De indskrænker sig rigtignok saa godt som udelukkende til Vester Ulslevs Sogns Bønder. Jeg har en Del af Tidens store Spørgsmaal for mig, vel i det smaa, men tillige i det virkelige. Dagen gaar saa underligt hurtigt af Sted, at jeg egentligt ikke kan sige, at jeg savner Hovedstaden med Undtagelse af mine Omgangsvener«. Og i et Brev til Lehmann (^{12/2} 47) skriver han: »Jeg har fra Barnsben af været vant til Arbejde, og det hører paa en Maade med til mit daglige Brød, og det savner jeg da heller ikke her«.

I Præstegaarden indrettede Familien sig saa hyggeligt som vel muligt. Der blev bygget noget til Stuehuset. Og der blev smykket med Kunstværker. Gang paa Gang maa Høyen købe Raderinger til Monrad paa Auktioner. I et Brev til ham erklærer Monrad: »Det er mig umuligt at faa Ro til min Prædiken, inden jeg har gjort en lille Bestilling«. I et andet (^{18/12} 46) beder han Høyen om at købe for 100 Rdl. Raderinger, helst Rembrandter. Han elskede denne Kunstners Værker. »Foretræk Rembrandterne«, hed-

der det i andet Brev, »det gør ikke noget, at jeg faar Doublet af en eller anden Radering«.

Ogsaa Monrads yndige og fine Hustru fyldte godt i sin ny Stilling som Præstefrue. Hun var fuld af Virkelyst. I Haven blev der plantet sjældne Vækster

3. Vester Ulslev Præstegaard.
Haandtegning af Constantin Hansen (1847).

og gode Frugttræer. Blandt Sognets Beboere færdedes hun med stor Venlighed; hun tog sig af de fattige Børn, hun var sin Mand en god Medhjælp i Præstegerningen.

Men »det gamle« var ikke helt forbigangent for Monrad. Politiken havde endnu meget af hans Inter-

esse. Og det blev politisk set af stor Betydning for ham, at han ved Selvsyn lærte Bøndernes Stilling og Tanker at kende. Naar han saa paa Bønderne, som de var flest, maatte han jo sige sig selv, at de langt fra havde den Oplysning og Indsigt, som man maatte ønske, om Landets Styrelse ved en fri Forfatning skulde lægges i hele Folkets Haand. Men han kom til at tro paa, at Friheden kunde vække Befolkningen, at den almindelige Stemmeret kunde blive en Opdrager for Folket, saa de fik Sans for andet end de dagligdags Smaating, og at Folket vilde vokse i Modenhed og Kraft, om man gennem en fri Forfatning viste det Tillid.

I December 1846 gjorde hans politiske Venner ham den Glæde at vælge ham til Medlem af Stænderforsamlingen blandt de 12, der valgtes i København. »Det gamle« var ingenlunde forbigangent, det var kun traadt tilbage i anden Række. Dagen efter Valget skriver han til Høyen: »Jeg gaar i Dag og veed ikke, om jeg er — jeg vil ikke sige købt eller solgt — men valgt eller ikke valgt; thi i Gaar var jo Valgene i København, og i Morgen faar vi først Posten. Det vil jo ikke være uden Indflydelse paa min Stilling, om dette sker eller ikke sker, og derfor længes jeg meget efter Posten i Morgen«.

Kongen blev vred over, at Monrad igen vilde vise sig paa den politiske Skueplads. Et andet Brev fra Monrad til Høyen giver Oplysning derom. Det er skrevet den 3. Marts 1847: »Gad [o: Biskop, Dr. Gad] var her forleden Dag paa en Gennemrejse. Gad fortalte, at Kongen var meget vred over, at jeg var bleven valgt til Deputeret, at han havde paalagt ham at bruge al den Indflydelse, som en Biskop jo maatte have over en Landsbypræst, til at formaa

mig til ikke at modtage Valget. Hans Majestæt ytrede fremdeles, at »jeg vilde skuffe ham«, hvis jeg modtog Valget. Det er en storartet Virksomhed hos Danmarks Konge. Jeg er meget glad over, at jeg ikke talte et eneste Ord med ham, førend efter at jeg havde faaet Kaldet, og at jeg, medens min Ansøgning var inde hos ham, skrev en Artikel: »Davids Drøm og Lehmanns Forslag«¹⁾, der tydeligt lagde min Anskuelse for Dagen, samt endelig, at jeg udtrykkelig sagde til Knuth, inden der afgik nogen Indstilling, at jeg ikke ved min Stilling som Præst vilde anse mig for bunden til ikke at modtage Valg. — Det gør mig naturligvis meget ondt, at jeg desuagtet har skuffet Kongen, men min Sorg herover formildes dog noget ved, at jeg er aldeles uskyldig deri. Tal iøvrigt ej derom«.

Monrad havde i August 1846 skrevet, at det var hans faste Haab, at Kongen vilde bøje sin Vilje til sit Folks Bønner. Der er noget af en Profeti i disse Ord. Kristian d. Ottende syslede i sine sidste Aar med Tanken om at give hele det danske Monarki en fri Forfatning. Kongen havde en Tid tænkt paa, at et udvidet Statsraad maaske kunde imødekomme den ny Tids Krav. Men han forstod snart, at saa let lod Sagen sig ikke løse.

---

¹⁾ Skal være: »Lehmanns Forslag og Davids Drøm«. (Se »Dansk Folkeblad« 21. August 1846.) Denne Artikel er rettet mod en Tale, Prof. David holdt i Stænderforsamlingen, og den slutter saaledes: »Men selv om Hs. Majestæt skulde være tilbøjelig til at lade det forblive ved den nuværende Tingenes Tilstand, saa ligger der en uendelig bevægende Kraft i et Folkeønske, saa vilde et saadant Ønske have en saa tro Understøttelse af Hs. Majestæts Fortid, af hans Ungdomskærlighed, at vi ej kan opgive det faste Haab, at han vilde bøje sin Vilje til sit Folks Bønner«.

Flere af de Mænd, som stod Kongen nær, begyndte at se, at en Forfatningsforandring kunde blive nødvendig. Stemmann udtalte sig i en Indstilling til Kongen (af 8. September 1847) for en friere Udvikling af vor Forfatning, der kunde nemlig være Grund til at »befrygte, at tilkommende Eneherskere ikke maatte besidde den Visdom, Erfaring og høje Ædelsind, hvormed Riget for Tiden styres«. Kongen har maaske delt denne Frygt. Nogen Tids Svaghed havde faaet ham til at tænke paa, at hans Livsdage ikke vilde blive mange, og med nogen Ængstelse kunde han og Mændene af den gamle Skole se hen til den folkelige Kronprins Frederik, der skulde bestige Tronen. Han besad til visse ikke den Visdom og Erfaring, der kunde holde Folkets vidtgaende Ønsker inden for de rette Grænser. Og heller ikke hans private Liv var egnet til at vække Tillid til ham.

D. 14. December 1847 fik anden Deputerede i Rentekammeret, Etatsraad P. G. Bang, af Kongen Ordre til at udarbejde et Forfatningsforslag. Han fik overladt alle Statsministrenes Indstillinger til Kongen og ogsaa et Forslag, Kronprinsen havde indgivet (det er rimeligvis skrevet af Kronprinsens gode Ven, Stiftamtmand Bardenfleth). Dag og Nat arbejdede Bang, og anden Juledag kunde han indlevere et Udkast, som Kongen efter Bangs Sigende var glad ved. D. 6. Januar skulde der være Statsraadsmøde om Sagen. Men Kongen var den Dag ikke rask, og Mødet blev udsat. D. 9. maatte Kongen gaa til Sengs. Han anede, at det var en Sygdom til Døden, og han skrev et Brev til Kronprinsen, hvori han paa lagde ham at fuldbyrde det paatænkte Forfatningsværk. Kongen bestemte, at dette Brev først umiddel-

bart efter hans Død skulde overbringes Sønnen. Han anbefalede ham i det at følge Bangs Raad i Forfatningsspørgsmaalet.

Sent om Aftenen d. 20. Januar døde Kongen, og et af de smukkeste og mest betydningsfulde Afsnit i vor Historie begynder.

•

VII.

Martsminister.

MONRAD havde ikke haft stor Tro til, at vi snart vilde faa en fri Forfatning. I et Brev (af 14. December 1847) til H. Hage skriver han: »Jeg har vel ikke store øjeblikkelige Forventninger, men er dog sikker paa, at inden 50 Aar vil vi have en fri Forfatning«. 1848 kom næsten bag paa de liberale Førere. De havde ikke tænkt, at deres Frihedsdrømme saa hurtigt skulde blive til Virkelighed, som de blev, da vi i 1849 fik en fri Forfatning.

Efter Kongens Død blev Monrad snart kaldt til København. De andre Førere ansaa hans Nærværelse for nødvendig. D. 27. Januar besøgte han P. G. Bang, som han kendte, og her fik han Besked om den kongelige Kundgørelse, som den følgende Dag skulde se Lyset. Den kom, men blev køligt modtaget. Kundgørelsen stillede i Udsigt, at der skulde dannes en fælles Stænderforsamling for hele Riget, den skulde have Skattebevillingsret og lovgivende Myndighed; Slesvig, Holsten og Lauenborg skulde tilsammen vælge lige saa mange Medlemmer til den som Kongeriget, skønt dette havde næsten dobbelt saa mange

Indbyggere som de nævnte Landsdele¹⁾, den skulde samles skiftevis i Kongeriget og i Hertugdømmerne, det danske og tyske Sprog skulde være ligestillede, og de fire Provinsialstænder skulde vedblive at bestaa. Forfatningen skulde forelægges en Forsamling af »indsigtsfulde og erfarne Mænd«, 52 ialt, inden den traadte i Kraft.

D. 24. Januar havde man begyndt at forhandle om denne Plan i Statsraadet med den ny Konge. Og d. 28. blev Forhandlingen bragt til Ende. Denne Ordning af Forfatningen kunde paa ingen Maade tilfredsstille selv de beskedneste Krav til en fri Forfatning, men den var dog et Brud med Fortiden. Den kongelige Enevældes Tid var forbi. Og det er ikke underligt, at de, der var til Stede, da Kongen underskrev Kundgørelsen, følte sig underligt grebne. Der sattes Skel mellem den gamle Tid og den ny Tid. »Under den dybeste Tavshed, saa at Pennestrøget tydeligen kunde høres«, fortæller Bang, »tog Kongen Pennen, underskrev med fast Haand Reskriptet og dermed Enevoldsmagtens Afskaffelse. Alle rejste sig og udbragte for Kongen Ønsket om, at det nu foretagne vigtige Skridt maatte blive til Velsignelse for Fædrelandet«.

Dagen efter at Kundgørelsen var kommen til alles Kundskab, var Monrad til Stede ved en Sammenkomst hos Prof. J. Fr. Schouw sammen med Frihedspartiets ledende Mænd, H. N. Clausen, C. Flor, Madvig, L. N. Hvidt, C. Ploug og Krieger. Her var Utilfredsheden stor, fortæller han i et Brev til sin Hustru: »Stemningen var mørk, jeg maatte være den moderate, og jeg søgte at formaa dem til at se lidt

---

¹⁾ Hertugdømmerne havde paa det Tidspunkt 800.000 Indb.; Kongeriget 1300.000.

paa Forslaget, før man tog nogen Beslutning . . . Jeg vil se Tiden lidt an, inden jeg tager nogen endelig Beslutning eller fatter nogen endelig Mening«.

Snart efter rejste han hjem til Lolland, bort fra Begivenhedernes stærke Røre. Men da han i Ro havde gennemtænkt, hvad det var for en Forfatning, man ønskede at give det danske Folk, blev han klar over, at han helt og holdent maatte gaa imod Forfatningsplanen. Og d. 23. og 24. Februar fandt man i »Fædrelandet« to Artikler af Præsten fra V. Ulslev.

Madvig havde navnlig ud fra et nationalt Synspunkt angrebet Regeringens Forfatningsplan. Og det havde gjort stor Virkning, at den berømte Videnskabsmand havde forladt sin sædvanlige Syssel og følt sig drevet til at tale med i dette Spørgsmaal.

Men større Betydning fik Monrads Indlæg. Naar Stemningen mod Regeringens Planer blev saa stærk, som den blev, skyldes det i høj Grad Monrads Indgriben. Det var fattige Løfter om Frihed, der her blev budt det danske Folk. Det vilde kun blive Skinfrihed og ikke den fulde Frihed, hvortil Folket var værdigt. Saadan lød hans Dom. Han rettede et skarpt Angreb mod den Sammensætning, »de erfarne Mænds« Forsamling skulde have. Godsejere og et Par Embedsklasser skulde have lige saa meget at sige som Borger- og Bondestand tilsammen. Men en saadan Forsamling kunde aldrig, mente Monrad, løse den Opgave at danne en ny Forfatning. »Vi tror«, skrev han, »der skal store Sejl til at trække en stor Skude, selv om der staar en dygtig Sømand ved Roret; vi tror, at kun en stærk, folkelig Kraft, en stor Forsamling, udgaaet ved umiddelbare Valg af Folket, vil være i Stand til at bære den Byrde«. Man skimter i disse Ord den Valglov, som han senere skrev,

og som den grundlovgivende Rigsdag blev valgt efter.

Men det klogeste i Monrads Indlæg, og det, der især fik afgørende Indflydelse paa de kommende Dages Begivenheder, det var, at han drog et skarpt Skel mellem Kongen, den folkelige Konge, og Ministrene, Mændene fra den gamle Tid. Forfatningsplanen var deres Værk, og ikke Kongens. Den var en Levning fra Kristian d. Ottendes Tid. Statsraadet havde paatvunget den ny Konge den. Men man skulde bare lade den strande, saa den folkelige Konges Tanker kunde blive raadende for Forfatnings-sagen.

Skønt Bevægelsen i København voksede, blev Monrad dog roligt siddende i sin stille Præstegaard, men som vagtsom Tilskuer. Snart hørte han imidlertid om det store Møde i Casino d. 11. Marts og Hippodrommødet Dagen efter, og han bestemte sig da til at rejse til København, rede til at gribe ind i Begivenhedernes Gang, og han deltog i de betydningsfulde Møder d. 20. Om Formiddagen samledes Monrad, H. N. Clausen, Lehmann, Hvidt, H. Hage, C. Ploug, Tscherning og andre Førere paa »Fædrelandets« Kontor for at drøfte Stillingen, nu da man snart kunde vente Afsendinge fra Oprørsmødet i Rendsborg¹⁾. Og om Aftenen talte han ved det store Casinomøde, ved hvilket han krydsforhørte Slesvig-Holsteneren Francke, der var Deputeret i General-toldkammeret, og som søgte at hævde, at der ikke var sket noget afgørende paa Mødet i Rendsborg. Men mere Betydning fik det, at Monrad ved dette

¹⁾ En fyldig Fremstilling af Martsdagens Historie findes bl. a. i: C. Rosenberg: »Danmark i 1848« (Folkelæsning Nr. 61).

Møde fremsatte ret maadeholdne Udtalelser. Han mente, at det vilde være skæbnesvangert, om man pludselig skiftede den gamle Tids prøvede Mænd med den ny Tids uerfarne. Det vilde være heldigt, om der blev en Bro mellem de to Tidsaldre, og han hævdede, at man ikke behøvede at vrage alle de gamle Ministre, og med Hensyn til Slesvigs Stilling understregede han, at Slesvig burde være et Bindeled mellem Kongeriget og Holsten. Denne sidste Udtalelse vidner om, at han stod noget kølig overfor Ejder-tanken.

Men utvivlsomt har hans maadeholdne Ord ved Mødet været medvirkende til, at Kongens fortroligste Raadgiver, Bardenfleth, først henvendte sig til ham, da et nyt Ministerium skulde dannes.

Om Formiddagen d. 21. havde Monrad en Samtale med Bardenfleth. Men en anden Mand, en Mand af den gamle Tids Støbning, søgte samme Morgen Bardenfleth. Det var Overpræsident Lange. Han ønskede gennem Bardenfleth at faa Besked om Kongens Syn paa det ny. Han holdt selv paa det gamle. Men vilde Kongen, at ny Mænd skulde tage Ansvaret, da vilde han bøje sig og i Spidsen for Magistratens Medlemmer gaa med i Folketoget til Kongen sammen med Hvidt og Borgerrepræsentanterne. Han ønskede straks at tale med Bardenfleth. Men der blev svaret, at en anden Herre var inde hos ham. Lange fik nu, da han ventede, Øje paa et Par Galoscher, som stod i Forværelset, og han saa, at der inden i dem stod Navnet D. G. Monrad. Det var Monrads Galoscher. Han havde set nok, han vidste nu, at der var kommen en Forbindelse i Stand mellem Kongen og Folkets Ledere. Og uden at faa talt med Bardenfleth gik han op paa Raadhuset. Kl. 12^{1/2}

traadte han sammen med Hvidt ud mellem Raadhusets Piller, fulgt af Borgmestrene og Borgerrepræsentanterne, og de satte sig i Spidsen for Folketoget, der gik til Kristiansborg. Kongens Svar lød paa, at det allerede var sket, hvorom man bad. Det gamle Ministerium var gaaet af.

Monrad blev samme Dag, d. 21, kaldt til Slottet, et nyt Ministerium skulde nu dannes, og oprindelig var det Meningen, at kun Monrad og ingen anden af de liberale Førere skulde med i det. Men Monrad krævede, at i det mindste en Meningsfælle, helst L. N. Hvidt, blev Medlem af det ny Ministerium, og han forlangte tillige, at en Krigsminister skulde udnævnes. Til denne Stilling nævnede han Kaptajn Tscherning. Overfor Francke, som Bardenfleth vilde have med som Minister for Hertugdømmerne, hævdede Monrad Ejderstandpunktet, og han har i det hele megen Fortjeneste af, at denne Slesvig-Holstener paa et tidligt Tidspunkt trak sig tilbage fra Deltagelse i Forhandlingerne. Monrad stod som før sagt noget kølig over for Ejdertanken; men han var klar over, at en Mand som Francke ikke kunde være med til at give et helt ud dansk Svar til den slesvig-holstenske Deputation, som man snart kunde vente. Om Eftermiddagen forhandlede Monrad med sine Meningsfæller hos Professor Schouw, og om Aftenen fortsattes Forhandlingerne paa Slottet.

Der rejste sig imidlertid Vanskeligheder, og da det syntes umuligt snart at naa en Løsning, foreslog P. G. Bang, at der skulde nedsættes en foreløbig Regeringskommission paa tre Medlemmer. Den skulde saa forhandle med Rendsborg-Sendemændene. Og imidlertid vilde der blive mere Ro til at danne en ny Regering. Men Bang krævede, at Frihedspartiets

Førere skulde underskrive en Erklæring om, at de billigede dette Skridt, og Erklæringen skulde offentliggøres, ellers frygtede han for, at der vilde blive Opstand i Byen.

Monrad og Hvidt var dødtrætte og forpinte af de mange natlige Timers frugtesløse Forhandlinger, og de gik da begge ind paa at skaffe en saadan Erklæring til Veje. De har dog sikkert indset Faren ved den ny Plan, thi af de tre Mænd, som Regeringskommissionen skulde sammensættes af, var de to, Bang og Plessen, afgjorte Modstandere af det ejderdanske Standpunkt, og Bardenfleth var ingen varm Ven af det. Og disse tre Mænd skulde svare de slesvig-holstenske Sendemænd! Monrad har sikkert set, hvor skæbnesvangert det kunde blive. Men en Vej maatte man ud, og efter at Kongen havde givet det ny Forslag til en foreløbig Ordning sin Tilslutning, forlod Monrad og Hvidt Slottet. Det var om Morgenen d. 22. Kl. 7.

Snart samledes en Del af de liberale Førere paa Prof. Schouws Bopæl i Botanisk Have. Og de gik — ganske vist med stor Betænkelighed — ind paa at underskrive Erklæringen.

Men medens de i nedtrykt Stemning drøftede Stillingen, førtes der ny Forhandlinger paa Slottet.

P. G. Bang hentede Erklæringen Kl. 9^{1/2}. Men da han kom tilbage til Slottet, var der sket noget, som gav Haab om en virkelig Løsning af Regerings-spørgsmaalet. Dampspibet »Skirner« var kommen med de slesvig-holstenske Sendemænd, og et nærgaaende Brev fra Prinsen af Noer, en af Oprørets Hovedledere, havde bragt Kongen i den voldsomste Sindsbevægelse. Han havde nu helt opgivet Tremandsregeringen. Bang raadede da til, at der straks skulde

sendes Bud efter de liberale Førere. Og han fik Kongens Minde dertil.

Bang kom til Professorboligen i botanisk Have, hvor Førerne endnu var samlede for at udarbejde en Redegørelse for deres Stilling til Erklæringen, og han kunde sige til Monrad, Hvidt, Lehmann, Tscherning og Clausen, at Kongen ønskede at tale med dem.

Den tidligere Minister, A. W. Moltke, havde paa taget sig at danne et Ministerium, og det lykkedes nu i Løbet af kort Tid. Det bestod af Mænd fra den gamle Tid og den ny Tids Ledere. Størst Vanskelighed voldte Besættelsen af Krigsministeriet og Udenrigsministeriet. Lehmann stillede som Betingelse for sin Indtræden, at Tscherning blev Krigsminister, og da han selv blev opfordret til at overtage Udenrigsministeriet, men vægrede sig, foreslog han Amtmanden i Sorø, F. M. Knuth, til denne Post. Han var jo Monrads Ven fra de unge Dage og havde staaet de liberale Førere nær. Dette Forslag greb Moltke med Glæde, og snart var det ny Ministerium en Kendsgerning. Monrad blev Kultusminister, Tscherning Krigsminister, F. M. Knuth Udenrigsminister, Lehmann og Hvidt blev Ministre uden noget Fagministerium, Ministre uden Portefeuille.

Det er ikke Lovgivningsarbejder paa Skolens og Kirkens Omraade, der knytter Monrads Navn uløseligt til vort Frihedsaar. Hans Indflydelse strakte sig langt videre end til det Felt, hans Ministerium naturligt anviste ham. Han blev Sjælen i Ministeriets indenrigspolitiske Arbejde, han var dets største Arbejdskraft, han var den rigeste Begavelse og den stærkeste Personlighed, som den ny Tid havde skudt i Forgrunden.

Men inden hans egentlige Arbejde i 1848 om-

tales, maa hans Stilling til et Par Skolespørgsmaal nævnes.

Kristian d. Ottende havde i den sidste Tid, han levede, virket for Oprettelsen af en stor Højskole i Sorø efter Grundtvigs Tanke. Ved en Resolution af 31. December 1847 var Planen for en saadan Højskole bleven fastsat. Men efter Kongens Død gav Forholdene andet at tænke paa, og da Monrad var Modstander af en saadan Højskole, fik han udvirket, at en kongelig Resolution af 31. Marts 1848 stillede Spørgsmaalet om Sorø-Højskolen i Bero. Og derved gjorde han vel nok — skønt det ikke var hans Hensigt — Grundtvigs Højskoletanker en Tjeneste. Den store Sorø-Højskole blev ikke til Virkelighed, men snart voksede mindre Højskoler frem og førte paa en bredere Grundvold Grundtvigs Højskoletanker ud i Livet, saa Højskolernes Indflydelse naaede ud til langt flere, end Sorø-Højskolen vilde have været i Stand til.

Men da Monrad fandt, at der maatte gøres noget mere for almindelig Folkeoplysning, end Almueskolerne paa Landet kunde yde, og det ikke mindst af den Grund, at der var Tegn til, at Folket i langt højere Grad end hidtil vilde komme til at deltage i Landets Styrelse, foreslog han at oprette højere Bondeskoler i hvert Amt, og han lod udsende Rundskrivelser herom til Amtsraad og Amtsskoledirektioner. Der skulde gives Undervisning i Dansk, Geografi, Historie, Forfatningslære, Statsøkonomi og Agerbrugslære, og til hver Skole skulde der være knyttet et Landbrug, saa Eleverne baade kunde faa aandeligt og legemligt Arbejde. De fremmeligste Drengene fra Almueskolerne, omtrent en fra hvert Sogn, skulde disse Bondeskoler staa aabne for. Men der kom intet

ud af disse Planer. Da Madvig senere blev Kultusminister, opgav han Tanken om saadanne Skoler.

Ogsaa paa Kirkens Omraade søgte Monrad at reformere. Men heller ikke her med Held.

Monrads Hovedindsats i 1848 er hans Arbejde for vor fri Forfatning. Førsteministeren, A. W. Moltke, satte over for Udlandet Erfaringens Stempel paa det ny Ministerium og gjorde Overgangen fra det gamle til det ny lempelig, Tschernings Navn staar lysende i vor Historie, fordi han med utrættelig Iver samlede Folkets Kampevne mod de ydre Fjender; men skal en enkelt Mand nævnes som Skaber af vor fri Forfatning, da bliver det Monrad. Han skrev det Forslag til en Forfatning, som med nogle Ændringer blev 5. Juni-Grundloven.

Mens Monrad boede i København, havde han bl. a. som Borgerrepræsentant lært den jævne Købstadsbefolkning at kende, og som Landsbypræst havde han faaet Kendskab til Bondebefolkningen.

Ud fra dette sit Kendskab til Folkets forskellige Lag arbejdede han paa Forfatningsværket, han havde Tro til, at hele Folket vilde være den Tillid værd, som man kunde vise det gennem almindelig Valgret.

Men alene paa sin egen Tiltro kunde han ikke have bygget Forfatningsværket. En mægtig Hjælper traadte til. Det var Tidens stærke Frihedsstemning.

Da Monrad paa sine gamle Dage udsendte en Række politiske Breve, kom han i disse stadig tilbage til det Spørgsmaal, hvad den praktiske Politiker bygger paa; et Sted svarer han saaledes: »Han bygger med Strømningerne, der gaar gennem den offentlige Mening, og som er Lovens Kilder«.

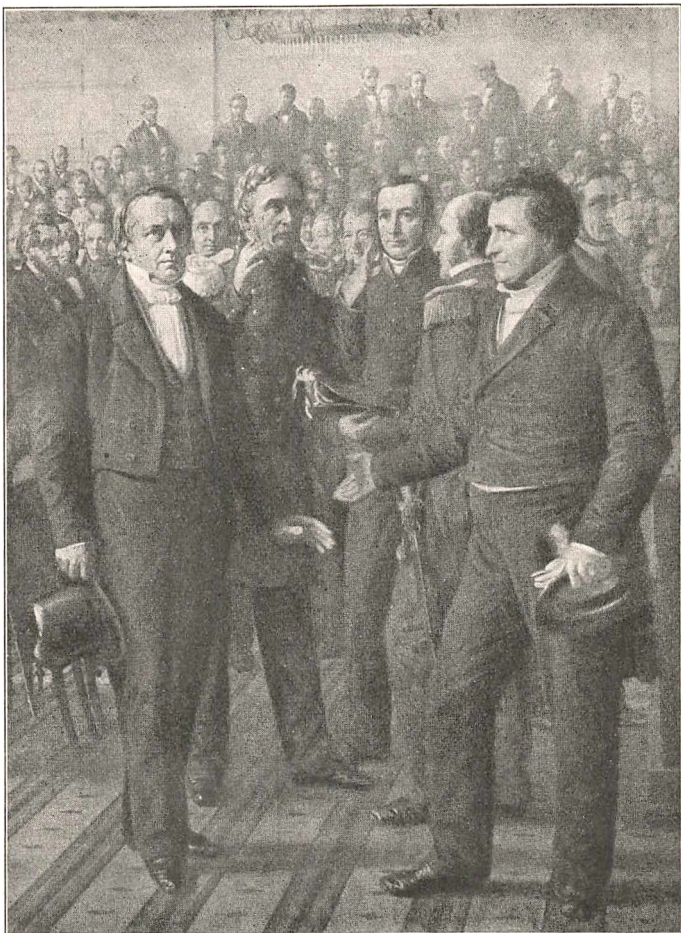
Det var de stærke Strømninger fra de rigt bevægede Martsdage, han maatte bygge paa. Naar han

tænkte paa en fri Forfatning, og ud fra sit Kendskab til den jævne Befolkning spurgte sig selv, paa hvilket Grundlag Forfatningen skulde hvile, da svarede han: paa almindelig Valgret. Og lagde han Mærke til den Storm, der gennemfør Europa og rystede Tronerne, den Storm, som ogsaa kom til vore Landemærker og gav sig Udslag i Martsdagens smukke og stærke Stemning, da hørte han det samme: den almindelige Valgret.

Saaledes mødtes hans egen Overbevisning og Tidens Strømning i et fælles Krav til en fri Forfatning.

Allerede d. 3. April var Spørgsmaalet om en Valglov til en grundlovgivende Forsamling til Behandling i Statsraadet. Og d. 5. April kom et kongeligt Reskript, der lovformelig tog Livet af Forfatningsplanen af 28. Januar; Folkestemningen havde forlængst kendt den død og magtesløs at være.

Det var ingen Hemmelighed, at der inden for Ministeriet var delte Meninger om den almindelige Valgret. Men uden Tvivl har Monrad øvet stor Indflydelse under Forhandlingerne. Han troede, at Forfatningssagen løstes bedst og varigst, om man lagde Afgørelsen helt og fuldt i Folkets Haand. Men han ønskede fremfor alt et Resultat. Og da der blandt Ministeriets Medlemmer var nogle, som vilde have Garantier mod Valgrettens Misbrug, foreslog han og Hvidt, at en Fjerdedel af Rigsforsamlingens Medlemmer skulde udnævnes af Kongen, efter at Folkevalgene havde fundet Sted. Og det blev Løsningen. Valglovsforslaget blev endelig udarbejdet af et Udvalg, der bestod af Monrad, Hvidt og Bardenfleth, og d. 24. April blev det offentliggjort. Stænderforsamlingerne blev sammenkaldt, for at deres Medlemmer

4. MEDLEMMER AF MARTS MINISTERIET.
(Monrad, Tscherning, Knuth, Zahrtmann, Lehmann).
Udsnit af Constantin Hansens Maleri af
den grundlovgivende Rigsforsamling).

kunde tage Stilling til Valgloven. De tiltraadte den med enkelte Ændringer. Og d. 6. Juli udstedte Kongen Loven om Valg til en grundlovgivende Rigsforsamling.

Saa fandt Valgene Sted, og de kongevalgte udnævntes; d. 23. Oktober 1848 samledes paa Kristiansborg Slot den grundlovgivende Rigsdag. Vort Land har ikke nogensinde haft en lovgivende Forsamling saa rig paa betydelige Mænd, saa rig paa Erfaring, Indsigt og Dannelselse som denne.

Det Udkast til en Grundlov, som blev forelagt Rigsforsamlingen, havde Monrad i det væsentlige udarbejdet. »Hans Tanker blev de afgørende ved det hele Lovgivningsværk. Naar man ser paa hans første Optegnelser, »Materiale til en Forfatning«, genkender man Junigrundlovens Træk, kun endnu mere ungdommelige og sorgløse, endnu dristigere end hos den fuldbaarne Lov«, siger A. D. Jørgensen. Monrad gennemgik sit Udkast med Hvidt og Bardenfleth, senere med det hele Ministerium.

Udkastet ændredes paa sine Steder en Del, inden det blev til Junigrundloven; men store Partier blev dog staaende i den oprindelige Affattelse.

Ikke mindst i Afsnittet om de personlige og borgerlige Friheder hører man den ny Tids stærke Tale. I smukke, danske Sætninger gives der i Grundloven Religionsfrihed, Tilsagn om Næringsfrihed, Forsamlingsfrihed, Trykkefrihed o. s. v.; hver enkelt Paragraf er et Brud med den gamle Tid.

Men i politisk Henseende havde Udkastets Bestemmelser om Rigsdagen og Valgene til den selvfølgelig størst Interesse.

Udkastet gik her et Skridt videre end Valgloven. Kongevalg fandtes ikke i Monrads Udkast. Rigsdagen

skulde bestaa af to Kamre, Folketing og Landsting. Landstinget skulde være de ældres og mere erfarnes Forsamling. Derfor var Valgbarhedsalderen til Landstinget sat til 40 Aar, medens en Folketingsmand blot behøvede at være 25 Aar, og Landstingsmændene skulde ikke som Folketingsmændene have Dagpenge, og de maatte være bosiddende i det Amt, hvor de valgtes. Valgmaaden var ogsaa forskellig; Folketingets Medlemmer skulde vælges i Enkeltmandskredse, til Landstinget skulde Valget foregaa amtsvis. Men Vælgerne var de samme til begge Ting.

Det blev ikke Martsministeriet, der kom til at løse Forfatningssagen. I November 1848 maatte det gaa af; Spørgsmaalet om Slesvigs Deling medførte dets Fald¹⁾. Det blev iøvrigt tilbudt Monrad at ind-

---

¹⁾ Monrad mente — ligesom Lehmann o. a. — at en Deling af Slesvig kunde blive en taalelig Løsning af Striden. Rosenørn, der var Indenrigsminister fra 1849—51, fortæller i sine Erindringer (»Løsrevne Blade af Livsminder«), at Bardenfleth har fortalt ham, at Monrad en Dag, da de fulgtes ad paa Gaden, havde udtalt sig for en Deling af Slesvig, og da Bardenfleth blev forbavset herover og betvivlede, at den nationale Presse vilde kunne bevæges til at gaa ind herpaa, havde Monrad med Udtrykket: »C'est mon affaire« (d. e.: det bliver min Sag) forsikret, at det kunde man rolig lade ham sørge for. Men Begivenhedernes Gang viste, at det ikke var saa let en Sag at vinde Tilslutning for Delingstanken, som Monrad mente. Det oversteg hans og andres Kræfter. Da »Fædrelandet« d. 23. Juni bragte en Artikel (under Mærke A. B., den senere Jernbanedirektør V. Rothe), hvori Slesvigs Deling betegnedes som en Løsning, rejste der sig en Storm af Modstand. Og da Frederik VII ved et Gilde efter Hærmønstringen paa Lerbæk Mark d. 18. September sagde de kendte Ord: »Det skal ej ske!« og derved erklærede, at han var en Modstander af Delingstanken, udtalte han ikke alene sin egen Mening; men langt den største Del af Folket, baade i Kongeriget og i Sønderjylland, kunde give disse Ord deres Tilslutning.

træde i det ny Ministerium, men han afslog det, og han kom da ikke til at øve nogen Indflydelse paa Grundlovsspørgsmaalet i selve Rigsforsamlingen. Da der ved Novemberministeriets Tiltræden blev en kongevalgt Plads ledig, blev den besat med Tscherning og ikke med Monrad.

Men skønt han stod uden for Forhandlingerne paa Tinge, kom han dog til gennem Tale og Skrift at lægge et afgørende Lod i Vægtskaalen for, at Grundlovssagen blev løst i saa nær Tilslutning til Udkastet, som det skete.

Monrad var bleven udnævnt til Biskop over Lolland-Falsters Stift. Men han fulgte selvfølgelig Bevægelserne i Rigsforsamlingen med den største Interesse, ligesom han stod i personlig Forbindelse med de Mænd, der var i forreste Række i Arbejdet for en Løsning.

Det var aabenbart, at der allerede var kommen en Modstrømning mod den stærke Tillidsstemning til hele Folket, som er Martsdagens bedste og smukkeste Kendemærke. Ikke alene Højre, men ogsaa en Del af de Nationalliberale begyndte at blive bange for den almindelige Valgret, »det store Spring ud i Mørket«. Mænd som Hall og Krieger var ikke utilbøjelige til at gaa en Mellemvej.

Men da den almindelige Valgret var i Fare, optraadte Monrad til Værn for den. Den 23. Februar 1849 begyndte han i »Fædrelandet« en Artikelrække: »Om det af Hans Majestæt Kongen Rigsforsamlingen forelagte Grundlovsudkast«. I en halv Snes Artikler behandlede han klart nogle Spørgsmaal, der vedrører Grundlovssagen, og der blev i Grundlovsaaret ikke ført noget bedre og mere overbevisende Forsvar for

Grundlovsudkastet end det, Monrad fører i sine Artikler.

I den første skriver han bl. a. saaledes: »Hvilken Forskel mellem forrige Aar og dette! Kan man endnu erindre Hippodrommøderne, den over hele Landet udbredte Agitation, de høje, gennemtrængende Raab mod kongevalgte Medlemmer af Rigsdagen, mod 30 Aars Alderen for Vælgerne, mod Udelukkelsen af Tyendet, mod to Kamre, mod Kongens absolute Veto o. s. v. Og nu, hvilken panisk Skræk har dog ikke paa een Gang grebet flere Samfundsklasser! Det er Ejendommen, der trues, Købstædernes Interesser, der er i Fare, Fædrelandets Velfærd, der staar paa Randen af en Afgrund«.

Saaledes betegner han Modstrømningen, men han haaber, at den er af forbigaaende Art. Der er visse Ting, der faar ham til at tro, at den er det: »Det er ofte ikke let at afgøre, om noget er en forbigaaende Stemning eller en blivende Overbevisning hos Folket. Det bitre, heftige, lidenskabelige synes imidlertid at være temmelig sikre Kendetegn paa det blot forbigaaende og forsvindende. Vreden har sit eget falske Lys, som den kaster over Anskuelserne, og kan ikke frembringe noget blivende. Udgaar man herfra, saa synes man med temmelig stor Sikkerhed at kunne slutte, at vi ikke har at gøre med en blivende Overbevisning, thi den nærværende reaktionære Luft i Danmark er fuld af særdeles megen Had og Harme«.

I de følgende Artikler tager han forskellige Indvendinger mod Grundlovsudkastet frem til Imødegaaelse. Nogle af disse Udtalelser, der havde Indflydelse paa Grundlovsforhandlingernes Gang, skal gengives her.

I sin tredje Artikel (d. 26. Februar) vender Mon-

rad sig mod en Magister Stilling, der i et lille Skrift havde sagt følgende: »En uselvstændig, uvidende Masse kan falde baade i Guds og Djævelens Hænder, og den falder lettest i den sidstes«.

Monrad besvarede dette med et Nej: ». . . vi tror ikke, at Fattigdom eller Rigdom gør nogen væsentlig Forskel med Hensyn til Menneskesjælens dybeste Indhold«. Han henviser til sit Samliv med Almuen (paa Lolland), herfra har han sin Tiltro til den. Og han fortsætter: »Kast ikke en saadan Foragt paa Almuen, paa Menigmand! Stempl ikke Arbejderen med det Skændselsmærke, at han lettere falder i Djævelens end i Guds Haand! . . . Fæld ikke Forømmelsesdommen over dem ved Benævnelsen den raa, uvidende Masse, det er kun, fordi I staar saa langt fra dem, at I kan kalde dem saaledes . . .«

Monrad har før i Artiklen nævnt den kristne Religions Tilgængelighed for alle, og han hævder, »at hvor der er Evne til at fatte de højeste Sandheder, der vil der ogsaa være Evne til at forstaa de Sandheder, hvorpaa Samfundet hviler, naturligvis ikke i deres lærde, men i deres simple, folkelige Form«.

I sidste Halvdel af Artiklen udvikler Monrad Ejendomsrettens Begreb. Man har talt om, siger han, at Valgretten skal være knyttet til Ejendomsretten, som da ogsaa er en af Samfundets Grundpiller. Men man maa ikke fordre Ejendom af en vis Størrelse, saa at f. Eks. de, der har under 2 Skp. Hartkorn, skulde udelukkes fra Valgret. Der skal ikke en Ejendom af et vist Omfang for at frembringe Bevidstheden om Ejendomsrettens Betydning: »Det er, som man vilde paastaa, at en ikke af Erfaring kunde kende Forholdet mellem Forældre og Børn, dersom han ikke havde et vist Antal Børn eller Børn af et

vist Køn. Et Menneskes Kærlighed til det lidet, han ejer, er som Forældres Kærlighed til et eneste Barn. Heri ligger efter vor Formening vore Modstanderes Vildfarelse, at de ikke ser, hvor dybt Ejendommen gaar ned . . . . Den, der kender noget til Almuen, vil vide, at det paa ingen Maade kun er den faste Ejendom, der staar for den som Ejendom, men at tværtimod Bohavet indtager en overordentlig stor og vigtig Plads. En Sengs Klæder, et Par Stole og et Bord, det maa man ingenlunde anse for noget ringe eller ubetydeligt. Afsavnet heraf medfører ofte Giftermaals Udsættelse et Aars Tid, og deres Anskaffelse kan let medtage et Aars Løn, og naar saa en Mand har faaet disse Genstande, tror man saa ikke, at han skulde vide, at det er hans, at han ikke skulde kende Forskel paa mit og dit. Derpaa kommer en Kakkelovn; paa Landet følger Kakkelovnene ikke med Beboelseslejligheden, i det mindste er dette Tilfældet paa mange Egne, de er Løsøre og maa lejes, dersom man ikke selv ejer dem, hvorfor ogsaa Kapitalister, det vil sige smaa Kapitalister, Tjenestekarle, Husmænd, anlægger deres Kapitaler i dem. Tror man ikke, at det er en stor og mærkelig Begivenhed, naar en Mand bliver Selvejer af en Kakkelovn? Tror man, at han glemmer, at det er hans Ejendom, at han ogsaa her fastholder Forestillingen om mit og dit. Og nu en Ko! dette store Formaal for manges Ønsker, det, at Konen kan gaa ud og malke sin egen Ko og ikke behøver at gaa om i Byen og skaffe sig Mælk for gode Ord eller for gode Ord og Betaling. Vi taler naturligvis her endnu ikke om det, at en Mand har faaet en Jordlod, der er saa stor, at han derpaa kan græsse sin egen Ko; vi er endnu ikke

rykkede saa højt op i Samfundet; nej, vi taler om den blotte og bare Ko, der gaar ved Grøften, eller som staar hos Gaardmanden for visse Dages Tørveskær og Høstarbejde . . .«.

Og han fortsætter: »Vi nægter altsaa paa ingen Maade, at Valgret bør knyttes til Ejendom, men vi paastaar, at Ejendommen har en ganske anden Udstrækning, end man synes at ville indrømme, og at den findes hos dem, der efter det af Hans Majestæt forelagte Grundlovsudkast skal være Vælgere, paa en saadan Maade, at den medfører den levende Bevidsthed om Ejendomsrettens Betydning«.

I de følgende Artikler tager han andre Anker mod den almindelige Valgret frem. Vore Modstandere, siger han et Sted, hævder: »at kun den, der betaler Skat, bør have Valgret«. Monrad svarer: alle betaler jo Skat gennem Værnepligten og de indirekte Skatter.

Og Modstanderne har andre Indskrænkninger rede: Skulde det ikke være rigtigt at ty til de saakaldte dannede Stænder og ene betro dem Valgretten?

Monrad siger hertil, at Menigmand har stor Hengivenhed for Kongehuset, og han er af Naturen konservativ. Det er i Middelstanden, de bevægende Kræfter findes, her finder ny Anskuelser og Ideer med stor Lethed Indgang: »Middelstanden lever saa at sige i den evropæiske Luft«, men de højere Stænder og Menigmand er konservative: »Menigmands Indflydelse vil saaledes i Reglen være af konservativ Beskaffenhed; der er mere Grund til at vente en for langsom end en for hurtig Udvikling«.

I en Artikel d. 3. Marts peger Monrad paa, at

den almindelige Stemmeret her hjemme ikke længere er en abstrakt Tanke, den er Virkelighed i Rigsforsamlingen, og han spørger, om det er den raa, uvidende Masse, der præger den. Det er ikke noget nyt, der skal indføres. Forsøget er gjort, vi har Resultaterne for os. Og han opgiver, hvor mange af Rigsdagsmændene der er Embedsmænd o. s. v.

Disse Artikler øvede stor Indflydelse; men mere virkede det dog, at Monrad selv personlig mødte i København og deltog i Rigsdagsmændenes private Møder paa Hotel d'Angleterre. Aften efter Aften mødte han her. Og hans »ejendommelige Veltalenhed, der forenede Tankens Klarhed med en dyb Lidenskabs Ild« kunde ikke andet end gøre stærkt Indtryk paa de Mænd, som havde Grundlovssagens Skæbne i deres Haand. Med stor Kraft forsvarede han Udkastet, fremhævede stærkt det menige Folks bedste Egenskaber og advarede indtrængende mod at dele Folket i Klasser, naar det gjaldt dets Deltagelse i Landets Styre. Det er utvivlsomt Monrads Fortjeneste, at han fik de Nationalliberale til at gaa med til en Løsning, der var mere frisindet, end de af Hjertet ønskede. Bagefter var der flere af dem, som saa, at man var gaaet videre, end de egentlig vilde.

Det kommer saaledes frem i et Brev fra Lehmann til Tscherning; det er udateret, men rimeligvis skrevet 1850. Det hedder saaledes i det: »Det gør mig ondt, naar jeg betænker, at det fremfor noget Menneske — ogsaa fremfor Dem — er Monrad, hvem den ægte demokratiske Surdejg i vor Forfatning skyldes; jeg nægter ikke, at det mere vilde stemme med min Smag, naar Tyngdepunktet i Forsamlingen rykkede lidt mere til Centrum«.

Og de bitre Ord, H. N. Clausen bruger i sine Erindringer, tyder paa det samme. Han taler om den Tillidsfuldhed, hvormed Monrad baade mundtlig og paa Prent »havde fundet Beroligelse i den Tanke, at Husmanden hænger ved sin Huslod som Herremanden ved sit Hartkorn«.

VIII.

Bispegerning og Rigsdagsvirksomhed.

(1849—54).

DEN 13. Februar 1849 blev Monrad udnævnt til Biskop over Lolland-Falsters Stift, og d. 8. April, 2. Paaskedag, blev han indviet til sit ny Embede af Biskop Mynster i Frue Kirke.

Det varede ikke længe, inden der fra forskellig Side rettedes en meget skarp Kritik imod hans Udnævnelse. Han havde jo kun været Præst i 1½ Aar. Og det var et stort Spring, fra Landsbypræst til Biskop, sagde man i Bladene. Pastor P. A. Fenger skrev en Artikel i »Dansk Kirketidende« om Udnævnelsen; han siger, at Kirken er kommen i en fortrykt og fornedret Tilstand, naar det gaar saa vidt, at det højeste kirkelige Embede »bliver en Slags Pensionsanstalt eller gives hen som Løn for aftrædende Statstjenere«. Og han hævder, at det ikke tjener Monrad til Ære, at han har været ubeskeden nok til at ønske et saadant Embede.

Det varede dog ikke længe, før Monrad gjorde saadanne Angreb til Skamme. Hans rige Personlighed gjorde sig ogsaa gældende i den ny Stilling. Snart mærkede man, at det var en Mand med Aandens Myndighed, der var bleven Tilsynsmand. Mod-

standen virkede æggende paa ham. Det er »en umaadelig Fordel at begynde en Virksomhed med en Stemning mod sig; man bliver derved i Stand til at lægge et langt solidere Grundlag«, skriver han i Sommeren 1849 til Tscherning. Den Uvilje, han i Begyndelsen mødte, veg snart, da man lærte ham at kende og fornam hans varme Omsorg for Kirkelivets Vækst og Trivsel i Stiftet. Paa sine talrige Tilsynsrejser kom han i Berøring med mange, hans Dygtighed og Indsigt tvang til Respekt, og hans jævne Færden vandt ham Venner mange Steder. Og alle Vegne var Folk glade ved at høre hans stærke, alvorlige Vidnesbyrd.

Men det politiske Liv vedblev ganske naturligt at virke dragende paa ham.

Det første Valg efter den ny Grundlov fandt Sted d. 4. December 1849 til Folketinget, d. 29. December til Landstinget.

Det var en Selvfølge, at Monrad kunde have Lyst til at faa Sæde i den første Rigsdag. Som han havde haft stor Indflydelse paa Grundlovens Tilblivelse, maatte han ogsaa ønske at være med til at bruge den og derved skabe en parlamentarisk Sædvane. Da han derfor fik Opfordring fra Maribo Amts 4. Valgkreds (Nykøbing) til at søge Valg til Folketinget, sagde han Ja dertil.

Hans Stilling til et enkelt Spørgsmaal, Spørgsmaalet om Slesvigs Deling, vakte dog nogen Uro. Det kom frem ved et Valgmøde, som holdtes i Nykøbing d. 24. Oktober. Monrad kunde ikke være til Stede ved dette Møde, men han havde sendt et Brev, hvori han erklærede sig villig til at stille sig. Ved Mødet drøftede man særlig hans Opfattelse af det nævnte Spørgsmaal. Navnlig Brændevinsbrænder

Sidenius angreb ham stærkt og hævdede bl. a., at Monrad var en ukendt Mand i Kredsen, hvortil Pastor Krogh svarede, at kendte man ikke Monrad, maatte man være ukendt med Udviklingen i de sidste Aar, for Monrad havde i en Række af Aar været Folket bekendt som Frihedens, Lighedens og Folkelighedens varmeste og mest talentfulde Talsmand.

D. 7. November holdtes et Prøvevalg i Nykøbing. Her var Monrad til Stede og holdt en lang Tale, der blev gengivet i sin Helhed i »Lolland-Falsters Stiftstidende«. Man faar gennem den et klart Indtryk af Monrads Stilling til forskellige Spørgsmaal.

Han siger først, at han ikke agter at lade sig binde af Erklæringer: »Det har undertiden været mig paafaldende, hvor afgjort og bestemt en og anden Valgkandidat har ytret sig, som om den enkelte Mand havde Rigets Skæbne i sin Haand, som om det ikke var et enkelt Medlem af en lovgivende Forsamling, der skulde vælges, men en enevældig Konge, der skulde kaares«.

Og han vil ej heller lade sig binde til en bestemt Afgørelse i det slesvigske Spørgsmaal. Det kunde blive nødvendigt at gøre Indrømmelser her. Efter hans Mening kan Helstaten, en Union mellem Danmark og Holsten, blive den nødvendige Løsning. Og maaske kan den haarde Nødvendighed medføre, at en Del af Slesvig afstaaes til Holsten; det vilde stedse være et stort og føleligt Onde, men han vil dog gøre sine Tilhørere opmærksom paa, at dette Onde vilde formindskes ved, at Holsten stod i Unions-Forbindelse med Danmark. Og for her at blive forstaaet helt ud, nævner han følgende Eksempel: »Det vilde altid være et stort Onde for Sverige at afstaa nogen, om end den mindste Del af sit Territorium, men det

vilde dog være en umaadelig Forskel, om Afstaaelsen skete til Norge eller Rusland«.

Han omtaler dernæst, hvilke Reformers han vil virke for. Han ønsker en Kirkeforsamling, sammensat halvt af gejstlige, halvt af læge Medlemmer. Menighederne bør have mere Indflydelse paa Valg af Præster, og der trænges til en Omordning af Præstembedernes Indtægter. Og Skolelærernes Kaar bør forbedres. I hans Ministertid var det saadan, at manovre i Jylland ikke kunde faa Folk til Lærere, for man kunde tjene mere ved at tærskes end ved at undervise Børn. Han peger fremdeles paa det ønskelige i, at der gives en ny Kommunallov. Det maa ved Lov bestemmes, at Bondejord gaar over til Selveje, »naturligvis uden Tab for Ejeren, thi Uretfærdighed og Velsignelse kan ej være sammen i en Bestemmelse«. Han beder til sidst sine Tilhørere om, at de, hvad enten de vælger ham eller ikke, vil vise ham Velvilje og Tillid, der er en Betingelse for hans Tilfredshed.

Ved Haandsoprækning kaaredes Monrad derefter omtrent enstemmigt til Kandidat.

Ved Valget støttedes han ikke alene af de National-liberale, men ogsaa af Bondevennerne. Det var oven i Købet Bondevennernes Førere meget magtpaaliggende, at Monrad blev valgt og valgt ved deres Hjælp. Det fremgaar af et Brev fra Balthazar Christensen til Sognefoged H. Rasmussen, Egense (2. November 1849): »Hans Ikke Valg vilde«, skriver Balthazar Christensen, »paa meget høje Steder udlægges som et Vidnesbyrd for, at Folket ej brød sig om Grundloven, der nærmest maa tilskrives ham, og at denne derfor uden Fare kunde omstødes eller bortlistes . . . Hans Forsvar i »Fædrelandet« for den almindelige Stemmeret

og hans Landboreformartikler giver ham derhos en uafviselig Ret til ikke at tilbagesendes af Bondevennerne«.

Ved Valget d. 4. December havde Monrad da kun en Modkandidat, Brændevinsbrænder Sidenius; men ved Kaaringen faldt der saa mange Stemmer paa Monrad, at Sidenius ikke ønskede anden Afstemning.

Valgdagen fik da det smukkeste og fredeligste Forløb, og efter Valghandlingen samledes mange Borgere og Bønder til et Festmaaltid. Og Monrad, der ved Udarbejdelsen af Grundloven havde vist det danske Folk Tillid, fik paa Valgdagen at vide, at Folket ogsaa havde Tillid til ham.

D. 30. Januar 1850 traadte den nyvalgte Rigsdag sammen.

Monrad var utvivlsomt Folketingets betydeligste politiske Kraft. Han stod dengang i sin bedste Manddomskraft. Hans hele Fremtræden bar Præg af Friskhed og Arbejdslyst. Han havde stærke, fyldige Ansigtstræk, kastanjebrunt, lidt lokket Haar; men frem for alt fængsledes man af hans dybe, livfulde Øjne. »Intet af Rigsdagens Medlemmer overgik Monrad i Veltalenhed og i Evne til praktisk parlamentarisk Arbejde. De Dage, han holdt sine store politiske Taler, var en Fest for Tinget. Han forenede som ingen anden grundig Indsigt i de Ting, han talte om, med en fængslende, ja undertiden ganske betagende Form. Hans Tankedybde, hans digteriske Glød, hans ætsende, hakkende Spot gjorde ham, naar han havde sine bedste Dage, til en næsten uimodstaaelig Modstander«. Saaledes skildrer N. Neergaard Monrad i sit Værk: »Under Junigrundloven«.

Monrad stod de Nationalliberale, Centrum, nær-

mest. Men i sit Arbejde paa Rigsdagen støttede han sig snart til et Parti, snart til et andet. Tit var dog Forholdet mellem ham og Bondevennerne spændt; mange af dem gik og kunde ikke glemme en eller anden af Monrads ironiske eller spottende Bemærkninger. Og Højre og den mere moderate Fløj af Centrum fik aldrig rigtig Tillid til ham. For dem var han først og fremmest den radikale Martsminister, Grundlovsudkastets Forfatter. Han havde sikkert ikke mange personlige Venner blandt Tingenes Medlemmer. Der var ingen indtagende Varme over hans Færden blandt politiske Kaldsfæller. Han samtalede ikke meget, og han ejede ikke den brede Gemytlighed, der altid skaffer en Mand en Kreds af Venner. Selv over for Ungdomsvennerne kunde der i hans Væsen være en kølig Tilbageholdenhed.

Men hans sjældne Dygtighed og store Arbejdsevne maatte alle beundre. Og han blev i afgørende Øjeblikke Folketingets selvskrevne Fører.

Hans Indflydelse mærkedes paa næsten alle Lovgivningsarbejder, og det ledende Synspunkt for ham var, at man skulde tage skyldigt Hensyn til det bestaaende, til Erfaringen. Han var en Ven af det rolige, sindige Fremskridt. Lad os huske paa, sagde han i en Tale d. 23. Februar 1850, at Skattebyrderne »ofte fordeler sig paa retfærdigere Maade efter de Regler, som er nedarvede til os, end naar man tager aritmetiske Regler som Norm for Skattens Fordeling«.

Og han havde bestemte Grunde til sit Ønske om at gaa varsomt frem. Han troede, at det var det sundeste og bedste for Land og Folk. »Man maa nøjes med smaa Fremskridt«, sagde han langt senere, da han som gammel Mand igen var bleven Folketingsmand, »naar kun disse gaar i den Retning, som

man anerkender for den rigtige . . . Det er overhovedet et stort Spørgsmaal, om ikke Fædrelandets Vel tjenes nok saa meget ved smaa bestandige Fremskridt som ved pludselige og store Forandringer. Ved disse smaa jævne Forandringer gaar Udviklingen stille for sig«. En Tankegang som denne hyldede han ogsaa i sin første Rigsdagstid.

Men paa det Tidspunkt, da Rigsdagen for første Gang traadte sammen, havde han en særlig vægtig Grund til at gaa sindigt frem. Han frygtede nemlig for, at vort Folk skulde miste den vundne Frihed, hvis man gik for voldsomt til Værks. Allerede saa tidligt som i Juli 1849 skrev han til Tscherning: »Der udfordres det allerstørste Maadehold i de første Aar, inden Forfatningen har slaaet Rod«.

Her har vi hans ledende Synspunkt. Og ud herfra virkede han paa Rigsdagen for de forskellige saglige Spørgsmaal, der havde hans Interesse. Som Formand for Finansudvalget øvede han stor Indflydelse. Han var i det hele i høj Grad medvirkende til at grundlægge en parlamentarisk Praksis.

Og vi finder hans samme ledende Synspunkt i hans Deltagelse i de følgende Aars storpolitiske Forhandlinger.

Krigen havde jo slet ikke afgjort Striden mellem Danmark og Slesvig-Holstenerne. Og Ejdertanken, der havde været den samlende og bærende i 1848, havde ikke sejret.

Store Dele af Folket mente, at det vilde være den lykkeligste Løsning, om Ejdertanken, Slesvig knyttet nærmere til Kongeriget, kunde blive virkeliggjort; men Helstatstanken traadte nu i Forgrunden. Baade Hensyn til Udlandets Ønsker og indrepolitiske Strømninger var medvirkende til, at en Helstats-

ordning nu blev det Maal, den danske Regering satte sig.

Stormagterne var afgjort imod et Danmark til Ejderen. For Preussen, Østrig og Rusland, de tre Magter, hvis Ønsker vi især maatte lægge Øre til, var Ejdertanken og den demokratiske Forfatning knyttet nær sammen. Man frygtede for, at Gennemførelsen af Ejdertanken vilde medføre, at Junigrundloven, der efter disse Magters Opfattelse var i høj Grad radikal, vilde blive udvidet til ogsaa at gælde for Slesvig. Ganske vist mente de ledende tyske Statsmænd, at den demokratiske Bevægelse i Tyskland var trængt tilbage, men det var dog ikke ønskeligt at have et farligt Smitstof for nær ved sine Grænser. Og i russiske Regeringskredse havde man altid med uvenlige Følelser set paa den danske Frihedsbevægelse, og man ønskede ikke, at Junigrundlovens Omraade skulde blive større. Derimod var Helstatsordningen, det hele danske Monarki bevaret som en Enhed, ganske efter Ruslands Ønsker. Og de øvrige Stormagters Sympatier gik i samme Retning.

Danmark var nødt til at tage Hensyn til disse Stemninger i Evropa; vi kunde ikke ordne Hertugdømmernes Forhold efter eget Tykke. De tyske Stormagter havde endnu Tropper staaende i Holsten, og den danske Regering vilde ogsaa være nødt til at sikre sig Udlandets Tilslutning til en ny Tronsfølge. Det var ikke urigtigt, naar man talte om, at en Helstatsforfatning med et mere konservativt Præg end Junigrundloven var bleven en evropæisk Nødvendighed.

Her hjemme havde Helstatspolitiken stadig ivrige Tilhængere, der ansaa Helstaten for den mest betryggende for Danmark Fremtid. Desuden var der

flere og flere, som nærrede Frygt for, at Junigrundlovens almindelige Valgret vilde føre Udviklingen frem i et hurtigere Tempo, end ønskeligt var, og de havde Haab om, at den Fællesforfatning, en Helstatsordning krævede, vilde blive mere konservativ, end Junigrundloven var.

Fra den danske Regerings Side førtes da Underhandlinger med Udlandet; en Række Aftaler, Aftalerne af 1851—52, blev truffene med Preussen og Østrig, og paa Grundlag heraf fremkom Kundgørelsen af 28. Januar 1852. Den betegner et længe forberedt Vendepunkt i vor Historie. Ministeriet Bluhme, hvis Chef som Udenrigsminister i det foregaaende Ministerium havde ført Underhandlingerne med de tyske Magter, lod i Kundgørelsen Kongen udtale, at han snarest vilde arbejde henimod, at en Fællesforfatning for hele Monarkiet blev givet. Fællesforfatningen skulde i de fælles Sager, Sager, der vedrørte Udenrigsministeriet, Krigsministeriet, Marineministeriet og Finansministeriet, træde i Junigrundlovens Sted. Bluhme erklærede, at det, der var naaet i Januarkundgørelsen, var »det eneste, som kunde opnaas uimodsaagt, det eneste, som kunde opnaas i Fred og Ro«.

I Udlandet vakte Kundgørelsen almindelig Tilfredshed; i Begyndelsen af Marts forlod de sidste fremmede Tropper Holsten, og baade her og i Lauenborg blev den danske Konges Myndighed igen anerkendt.

Men her hjemme blev Kundgørelsen Udgangspunktet for en Række storpolitiske Kampe.

Monrad var ikke nogen Modstander af en Helstatsordning, det viste mange af hans Udtalelser. Han indsaa, at det nu var nødvendigt at prøve den Vej. Og det var en Selvfølge, at Junigrundloven maatte ind-

skrænkes til kun at gælde Kongerigets særlige Forhold, naar en Fællesforfatning traadte i Kraft. Men han vilde, at saadanne nødvendige Ændringer skulde foretages paa lovlig Maade efter Grundlovens Bestemmelser. Det vilde være en skæbnesvanger Svækkelse af vort Folkestyre, om man nu gik uden om Rigsdagen, og han frygtede ogsaa for, at Fællesforfatningen skulde faa et for konservativt Præg, hvis Rigsdagen ikke paa en eller anden Maade kom til at medvirke ved dens Tilblivelse.

Allerede Tirsdag d. 3. Februar 1852 stillede han i Folketinget en Forespørgsel til Ministeriet. Den lød saaledes: »Agter Ministeriet paa den ordentlige Rigsdag at forelægge Rigsdagen Udkast til de Love, som den anser for at være nødvendige paa Grund af den paatænkte Ordning af Monarkiets Forhold?«

I en mesterlig Tale understregede han stærkt, hvor stor en Styrke en Rigsdag har over for en Regering. Den kan vedtage et Mistillidsvotum, og viger Regeringen ikke derfor, har Rigsdagen endnu et Middel: den kan nægte Budgettet, stemme imod Finansloven; »det er«, fortsætter han, »et meget stærkt Middel at nægte et Budget, det er et Middel, som vel ikke er revolutionært, thi det er givet os i Følge Grundloven, men det er dog et Middel, der gaar til den yderste Grænse af den Rigsdagen betroede Myndighed«. Det er saaledes stærke Magtmidler, en Rigsdag sidder inde med, saa enhver fornuftig Regering maa søge Rigsdagens Samtykke. Der er ingen Vej uden om Rigsdagen: »En *Umulighed* kalder jeg det nemlig at forbigaa den os ved Grundloven hjemlede Indflydelse, en *Umulighed* kalder jeg det, at Kongen skulde bryde Grundloven, en *Umulighed*, at nogen Mand skulde tilraade Kongen at gøre et saadant

Brud, en *Umulighed* siger jeg, en Fordærvelse, thi det vilde være en Fordærvelse, om Retsbegrebet skulde omstyrtes i vort Land«. Stærke Hørraab hilste disse Udtalelser.

Han vendte sig dernæst mod de enkelte Ministre. Han ved om en Del af Ministeriets Medlemmer, at de har tiltraadt den Frihedspolitik, som Martsministeriet fulgte, »og det Program, som jeg ved en anden Lejlighed har tilladt mig at betegne som Kongens og Folkets Program«. Han er vis paa, at disse Ministre vil tage Hensyn til Folkets Ønsker, at de ikke ønsker Junigrundloven indskrænket, uden at Rigsdagen vedtager det. Men der er to Ministre, hvis politiske Program han ikke kender. De to er Ministrene for Slesvig og Holsten, Karl Moltke og Reventlow-Criminil. Hvad er deres Program? Han ved det ikke. Men hans Forlangende er inden altfor lang Tids Forløb »at faa en fuldstændig og i Lovsform affattet Anskuelse af Regeringens Planer«.

Til sidst understreger han igen, at det gælder om at have Folket, Rigsdagen, med, hvis Regeringens Planer skal fremmes: »Dersom De derfor i Sandhed, i Virkelighed, vil sikre den Plan, De agter at gennemføre, da vær forvisset om, at dersom De forlader *Folket*, baade her og der, dersom De prøver paa at gennemføre Deres Plan efter Mønstre, hentede anden Steds fra, da vil De ikke kunne gennemføre den, men da vil Deres Program blive skrinlagt ved Siden af de mange andre i disse sidste Aar frembragte Programmer«.

Da Monrad satte sig, lød der stærke Bravoraab fra Tilhørerpladserne, saa Formanden maatte paabyde Stilhed.

Førsteministeren begyndte sin Svartale med at

sige, at han ikke kunde nægte sig den Glæde »at udtale for den ærede Taler, der nu satte sig, min Beundring over hans Foredrag, over den Kraft og Varme, han vidste at lægge deri«. Men han erklærede, at det ikke stod i hans Magt at sige, naar et Forfatningsudkast kunde forelægges Rigsdagen.

Efter dette Svar vedvarede Bekymringen hos mange. Og d. 13. Februar stillede Monrad en ny Forespørgsel. Han spurgte, om Regeringen erkendte, at Indledningen¹⁾ til Grundloven ikke gav den Ret til at foretage nogen Forandring af Grundloven ad anden Vej end den grundlovsmæssige, bestemt i Grundlovens § 100²⁾.

Finansministeren, Grev Sponneck, svarede paa Førsteministerens Vegne ved at oplæse en Erklæring, der var vedtaget i Statsraadet. Den lød paa, at Regeringen ikke mente, at der kunde foretages nogen

---

¹⁾ Indledningen til Grundloven lød saaledes: »Efter at Vi af fri kongelig Magtfuldkommenhed havde besluttet at lade udgaa en ny Grundlov for Danmarks Rige, og en fuldstændig Overenskomst lykkeligen er bleven tilvejebragt mellem os og den for Kongeriget sammentraadte Rigsforsamling om denne Grundlovs Indhold, i Henhold til det Udkast, Vi havde ladet Rigsforsamlingen forelægge som Grundlag for Forhandlingerne, saa have Vi nu — dog med Forbehold af, at Ordningen af Alt, hvad der vedkommer Hertugdømmet Slesvigs Stilling, beror, indtil Freden er afsluttet — vedtaget efterfølgende Danmarks Riges Grundlov« o. s. v.

²⁾ § 100 lyder saaledes: »Forslag til Forandring i eller Tillæg til nærværende Grundlov fremsættes paa en ordentlig Rigsdag. Vedtages den derom fattede Beslutning i uforandret Skikkelse af næste ordentlige Rigsdag, og bifaldes den af Kongen, opløses begge Tingene, og almindelige Valg foregaa baade til Folketinget og til Landstinget. Vedtages Beslutningen tredje Gang af den ny Rigsdag paa en ordentlig eller overordentlig Samling, og stadfæstes den af Kongen, er den Lov«.

Ændring af Grundloven uden i Overensstemmelse med § 100.

Denne Erklæring blev af afgørende Betydning for den kommende Tids Begivenheder, og den var selvfølgelig egnet til at skabe Tillid til Regeringens Troskab mod Grundloven. Monrad var da ogsaa saare tilfreds med den, selv om han stadig ønskede at følge Regeringens Færd med vaagen Opmærksomhed. »Jeg ønsker ikke at blive bragt ud af den iagttagende Stilling, jeg indtager lige over for Ministeriet«, sagde han i sin Tale d. 13. Februar. Men Regeringens klare Udtalelse gav dog ganske naturligt hans Holdning stærkere Præg af Velvilje. Det gav sig bl. a. til Kende, da Arvefølgespørgsmaalet kom paa Dagsordenen.

I August 1852 fandt der ny Valg til Folketinget Sted. Monrad genvalgtes i sin gamle Kreds, igen støttet af Bondevennerne.

D. 4. Oktober traadte Rigsdagen sammen. Monrads Bestræbelser gik vedblivende ud paa at faa Regeringen til at forelægge et Udkast til den kommende Fællesforfatning.

Regeringen havde imidlertid valgt den Fremgangsmaade, at den først ønskede forskellige Helstatsforanstaltninger vedtaget — Toldenhed for hele Monarkiet, Hærenhed, fælles Arvefølge — hvorved Helstaten faktisk oprettedes, og senere vilde den saa forelægge Udkast til Fællesforfatningen.

Snart fremsatte Regeringen Forslag til Lov om »Ophævelse af Toldforskellen mellem Danmark samt Slesvig og Holsten«.

Den saglige Side af Spørgsmaalet skal ikke omtales her. Men Sagen fik ogsaa politisk Betydning. Monrad sagde ganske ærligt, at man vilde benytte

Regeringens Længsel efter Toldloven for at skynde den til at forelægge Udkast til Fællesforfatningen. Men Regeringen højede sig ikke. Den forlagde ikke noget Udkast. Folketinget blev ved sit, og d. 11. Januar vedtoges det, at Spørgsmaalet om Toldgrænsens Flytning skulde udskydes til senere Tider. Men denne Afgørelse og Strid om Arvefølgespørgsmaalet, der i Følge Grundlovens Bestemmelser var bleven forhandlet i »den forenede Rigsdag«, Folketingets og Landstingets Medlemmer som een Forsamling, medførte, at Folketinget blev opløst, og ny Valg skulde finde Sted d. 26. Februar 1853.

Monrad stillede sig igen og var eneste Kandidat. I sin Valgtale erklærede han, at han desværre troede paa en evropæisk Nødvendighed med Hensyn til Arvefølgen. Han havde derfor stemt for at antage det Forslag, som Regeringen havde forelagt, dog paa den Betingelse, at der blev ydet sikre Garantier for Slesvigs vedvarende Forbindelse med Kongeriget. Og han vilde fremdeles indtage en mæglende Stilling.

Saaledes holdt han Vejen aaben til Forhandling med Regeringen om Arvefølgespørgsmaalet.

D. 7. Marts traadte Rigsdagen sammen igen. Det var navnlig Arvefølgespørgsmaalet, der kom til at beskæftige den. Førsteministeren, Bluhme, forsvarede med stor Kraft og Klarhed i Bevisførelsen det kongelige Budskab om Arvefølgen, som Ministeriet havde forelagt Rigsdagen. Og især understregede han »den evropæiske Nødvendighed«. De fremmede Magters Holdning gjorde det nødvendigt at ændre Arvefølgen, som det var foreslaaet. Kongelovens Arvefølge maatte ophæves.

Om dette Spørgsmaal stod der store og heftige Kampe i Rigsdagen. Monrad tog ikke fremtrædende Del i dem.

Han var blandt dem, der indsaa Faren ved at forkaste det kongelige Budskab. Men naar han fulgte Regeringen her, var det ikke alene af saglige Grunde, han havde ogsaa en politisk Hensigt dermed. Han var ikke politisk nogen varm Ven af Ministeriet, men han var overbevist om, at styrtedes det paa denne Sag, og indtraadte der Ministerkrise, vilde det Ministerium, der kom efter, blive mere konservativt i sin Sammensætning end det nuværende. Og der var ogsaa et andet Hensyn, som gjorde sig gældende for ham, naar han støttede Ministeriet. Gik en Afstemning Ministeriet imod, kunde en Opløsning af Folketing og Landsting blive Følgen. Der havde nylig været Opløsningsvalg. Der kunde komme ét til. Vor Forfatning var ung af Aar. Kunde den taale Opløsning efter Opløsning? Vilde det ikke give dens Modstandere gode Vaaben i Hænde? Monrad udtalte i de Dage, at »vor Forfatning næppe taalte en Opløsning til«.

D. 18. April kom den endelige Afstemning om Arvefølgen. Og den gik Regeringen imod. Dens Forslag blev ikke vedtaget, og begge Ting blev opløste. Ny Valg skulde finde Sted.

I samme Maaned — d. 21. — indtraadte der tillige et Ministerskifte. A. S. Ørsted, Manden fra Frederik d. Sjettes og Kristian d. Ottendes Tid, afløste Bluhme som Førsteminister. Grundlovens Venner kunde nu nok have Grund til at ængstes. Ørsted havde aldrig lagt Skjul paa, at han saa paa den fri Forfatning med uvenlige Øjne. Der var endog dem, der mente, at Ørsted ikke vilde lade sig afskrække fra at gøre Statskup.

Monrad havde allerede i sin Ungdom lært Ørsted at kende og havde den største Højagtelse for hans

Person og hans store Indsigt og Dygtighed¹⁾, men med ham som Regeringschef saa han med Utryghed Fremtiden i Møde.

Saa meget desto mærkeligere er det da, at han ikke ønskede at modtage Genvalg. Den 2. Maj meddelte han dette i »Lolland-Falsters Stiftstidende«. Han takker sine Venner for den Tillid og Tiltro, de gentagne Gange har vist ham, men han erklærer, at han for Tiden ikke ser sig i Stand til at imødekomme Ønsket om atter at stille sig, hvis det maatte fremkomme. Og det hjalp ikke, at man ved et Møde d. 18. indtrængende opfordrede ham til at modtage Valg. Han gentog meget bestemt sin Erklæring. »Lolland-Falsters Stiftstidende« gjorde sig sikkert til Tolk for manges Tanker, naar det d. 25. Maj skrev: » Vi formaar ikke at fatte, hvorledes han vil forsvare dette Skridt for sine Vælgere og Venner, for sit Fædreland og for sig selv. Hans Tab er aldeles uerstatteligt.«

Men Monrad blev ved sit, og d. 27. Maj blev Redaktør Chr. Jørgensen valgt i hans gamle Kreds.

Den nyvalgte Rigsdag vedtog i en Sommersamling Loven om Toldenhed og godkendte tillige med stort Flertal det kongelige Budskab om Arvefølgen.

Men i Sommerens Løb fandt der en Begivenhed Sted, som igen førte Monrad ind i Folketinget. Paa Sommersamlingens sidste Dag fremsatte Ørsted Forslag om at indskrænke Junigrundloven til kun at

---

¹⁾ Langt senere, i en Dagbladsartikel i 1884, omtaler Monrad lejlighedsvis Ørsted og fortæller følgende: »Som ungt Menneske var jeg sædvanligvis sammen med ham en Aften om Ugen i Broderens Hus. Jeg kan endnu blive helt bevæget, naar jeg tænker paa, hvorledes han og Broderen, disse to store Mænd, drøftede med den unge, som kunde han være deres Ligemand, allehaande Spørgsmaal«.

gælde for Kongerigets særlige Anliggender. Naar denne Indskrænkning var vedtaget, skulde Kongen alene udstede en Fællesforfatning for hele Monarket. Ørsteds Forslag var i høj Grad egnet til at skabe Utryghed. For det indskrænkede sig ikke til de Ændringer i Grundloven, som var nødvendige, naar en Fællesforfatning skulde træde til ved Siden af den. Nej, Ørsted gik videre. I hans Forslag var indsat en Bestemmelse om, at Rigsdagen kun skulde samles hvert andet Aar, Valgbestemmelserne var taget ud af Grundloven og kunde saaledes fastsættes ved almindelig Lov, Trykkefrihedsparagraffen og Paragraffen om almindelig Værnepligt var tagne bort, Løfteparagrafferne var strøgne o. s. v.

Det var ganske tydeligt, at Ørsted vilde Friheden til Livs, og det var en Selvfølge, at alle Frihedsvenner maatte rejse sig mod dette. Og nu, da der var Fare for Grundloven, var Monrad igen villig til at træde ind i Folketinget.

D. 14. September meddeler Redaktør Jørgensen, at han ønsker at nedlægge sit Mandat som Folketingsmand, og d. 22. September kan Stiftstidende oplyse, at Monrad agter at stille sig ved det forestaaende Udfyldningsvalg. Valget fandt Sted d. 11. Oktober, og Monrad valgtes ved Kaaring.

Han havde atter Sæde i Rigsdagen. Og ligesom han før havde været Folketingets anerkendte Leder, blev han det nu igen. Han samler Modstanden mod Ministeriet Ørsteds Planer.

Ved første Behandling af Forslaget om Grundlovsindskrænkningen — den fandt Sted d. 12. Oktober — udtalte Monrad, at der ikke burde foretages andre Forandringer i Junigrundloven end dem, der virkelig var en nødvendig Følge af Fællesforfatningen.

Man kunde ikke bortgive noget af den Myndighed, som Kongen af sin fri Naade havde skænket Folket og Folkets Repræsentanter, uden at man kendte de Bestemmelser i Fællesforfatningen, som skulde træde i Stedet for Junigrundlovens. Det vilde være letsindigt at bortkaste i Blinde saa kostelig en Gave. Enten maatte Fællesforfatningen ligefrem forelægges til Rigsdagens Samtykke, eller ogsaa maatte man forud vide, hvad Fællesforfatningen skulde indeholde, inden man gik til at indskrænke Junigrundloven.

Stillingen var nu saadan, at Monrad ansaa Kamp mod Ministeriet for uundgaaelig, medens Hall og andre fremdeles ønskede en Forsoning.

Da mange stadig ængstedes for, at Ministeriet ikke vilde vige tilbage for at ændre Grundloven uden Rigsdagens Medvirken, stillede Monrad d. 9. Marts 1854 en Forespørgsel til Ministeriet. Han ønskede Ministeriets Svar paa, om det fastholdt den Erklæring, der var afgivet d. 13. Februar 1852 om, at Regeringen ikke mente, at den kunde foretage Ændringer i Grundloven uden i Overensstemmelse med Grundlovens § 100. Med denne Forespørgsel træder Monrad igen frem i forreste Række og bliver den egentlige Leder.

Monrads Forespørgsel var et naturligt Udslag af hans og manges Frygt for, at Regeringen egenmægtig skulde ændre Grundloven og give en Fællesforfatning. Ørsted havde nemlig gentagne Gange antydnet, at Kongen havde Ret til noget saadant.

Men Monrad fik ikke noget klart Svar paa sin Forespørgsel. Førsteministeren svarede følgende: »Af det Rigsdagen forelagte Udkast til Forandringer i Danmarks Riges Grundlov fremgaar Ministeriets Anskuelse om, hvorledes de Forandringer i bemeldte

Grundlov, som Fællesforfatningens Gennemførelse udkræver, vil være at iværksætte. Til nogen yderligere Udtalelse kan Ministeriet ikke finde sig foranlediget«.

Dette Svar virkede ikke beroligende. Monrad ønskede et klart Ja eller Nej, men skønt han mesterligt vedblev at spørge for at faa Ørsted til at give et klart Svar, lykkedes det dog ikke. Ørsted stod fast som en Mur.

Men Dagen havde ikke været god for Ministeriet. Monrad havde samlet Resultatet af Forhandlingen i de Ord: »Efter at denne Forespørgsel til Statsraadet er endt, som den er, tror jeg, at vi ikke kan andet end tage den politiske Stilling, hvori vi er bleven bragte ved den ærede Premierministers Udtalelser og ved Statsraadets omgaaende og undvigende Svar, under Overvejelse«.

Nu handlede Monrad og handlede hurtigt. Om Aftenen d. 9. Marts samledes begge Tings Medlemmer efter hans Indbydelse til et privat Møde i Folketings-salen. Her foreslog han, at der skulde indbringes en Mistillidsadresse, og da hans Udkast til en saadan — paa Grund af nogle voldsomme Udtryk — ikke vandt Billigelse hos alle, foreslog han, at Hall og J. A. Hansen sammen med ham skulde forme Adressen.

D. 11. Marts begyndte Forhandlingen om Adressen i Folketinget. I denne betonedes det, at Tinget havde bestræbt sig for at samarbejde med Ministeriet, men efter dettes omgaaende Svar paa Forespørgselen syntes fortsat Samarbejde at være umuligt. Adressen sluttede saaledes: »Allernaadigste Konge! Det har fyldt os med Bekymring, at Deres Majestæts ansvarlige Raadgivere har kunnet lade det være tvivlsomt, om de er i Besiddelse af politisk Paalidelighed, har kunnet lade det staa hen, om de deler Anskuelser,

der, om de fik praktisk Betydning, vilde medføre Brud paa den af Deres Majestæt givne Grundlov. Vi anraaber Deres Majestæt om at raade og ramme det saa, at Grunden til vor Frygt for en Krænkelser af den lovligt bestaaende Tilstand hæves ved Deres Majestæts Visdom«.

Monrad begrundede Adressens Fremkomst. Det vakte nogen Undren, at Ørsted ikke var til Stede ved Forhandlingens Begyndelse. Monrad spurgte da ogsaa Formanden, om Ministeriet var underrettet om, at denne Sag var for. Formanden svarede, at det var sket, og at han endvidere havde spurgt Førsteministeren, om han ønskede Mødet i Folketinget udsat, da han paa samme Tid skulde være til Stede i Lands-tinget. Noget saadant havde han imidlertid ikke ønsket.

Monrad udtalte, at Ministeriet Ørsted i dets nuværende S sammensætning ikke fortjente Tillid. »Taler ikke de tomme Ministerbænke tydeligt til os om, paa hvad Maade Ministeriet Ørsted betragter os, Folkets Udsendinge?« Med stor Skarphed kritiserede han nu Ministeriets undvigende Svar paa Forespørgselen. Men han lod tydeligt skinne igennem, at han ikke ønskede et fuldstændigt Ministerskifte. Sikkert har han ønsket Ministeriet saaledes omdannet, at Bluhme kom til at give det Navn. Adressen var ingenlunde et Krav om, at Rigsdagen skulde foreskrive Kongen, hvem der skulde være Ministre. Monrad krævede ikke, at man paa det Tidspunkt skulde anerkende Parlamentaris- men: »Mine Herrer!« sagde han, »vi forlanger ikke, at de Mænd, til hvem vi har den største Tillid, skal sidde i Kongens Raad. Vi har ikke i Praksis fulgt den Grundsætning, at Ministeriets S sammensætning maatte rette sig efter de Anskuelser, som herskede

hos Folkets Repræsentanter; denne Grundsætning træder ikke straks fuldstændigt i Live ved et begyndende constitutionelt Liv, men den udvikler sig først under Aarenes Løb, . . . mange unge Forfatninger har lidt Skibbrud derved, at de straks har villet plukke Frugt af Forfatningens Frihedstræ, har villet plukke den Frugt, som kun modnes efter lang Tids Forløb, under Storm og Regn og Solskin«.

Fra flere Sider fandt Monrad Støtte. Værd er det ogsaa at nævne, at J. A. Hansen i sin Tale fremhævede, at Monrad kunde overtage Regeringen, hvis Kongen ønskede at kalde ham dertil. Om Monrad har ønsket dette, er dog tvivlsomt. En anden Sag er det, at han sikkert har følt det som sin Pligt at hjælpe til at danne et nyt Ministerium, og om det krævedes af ham, selv danne et. Dette faar man bekræftet af de Ord, der faldt i en Samtale mellem Kongen og Tscherning d. 2. Juli 1854. Kongen sagde da: »Jeg spurgte ham (∴ Rotwitt), om Monrad vilde være Minister; han svarede mig, han troede ikke, Monrad tænkte paa selv at blive Minister, men at han nok vilde gaa tilhaands ved Dannelsen af et Ministerium«.

Mistillidsadressen blev vedtaget, og Tingenes Formænd overbragte Kongen den. Men Ministeriet blev, og det søgte tilmed paa voldsom Maade at komme politiske Modstandere til Livs.

D. 26. April fik Monrad sin Afsked som Biskop. Kongen havde sat sig derimod, men Ministeriet truede med at gaa, hvis det ikke skete. Og Kongen bøjede sig. Og Regeringen gik videre, C. C. Hall fik sin Afsked som Generalauditør, og Andræ blev afskediget som Lærer ved den militære Højskole.

Det var ganske klart, at der kun laa politiske

Aarsager til Grund for disse Afskedigelser. Ikke mindst Monrads Afskedigelse vakte stor Opsigt, og i hans Stift kom Sorgen til. Han havde i den korte Aarrække, han havde haft sin Gerning paa Lolland og Falster, vundet sig mange oprigtige Venner, som nu sørgede over, at Stiftet skulde undvære hans sjældne Personlighed.

Men for mange var der ogsaa en Lysside ved det skete. Nu kunde Monrad ofre hele sin værdifulde Kraft paa det politiske Arbejde alene.

Der var mange, som ønskede at faa Lejlighed til at bringe ham deres Hyldest, inden han forlod Stiftet. Men han meddelte, at det vilde være ham kært, om han i Kirken maatte sige sine Venner sit sidste Levvel som Stiftets tidligere Biskop, for han haabede, at hans politiske Forbindelse med Stiftet endnu skulde vedvare længe.

Onsdag d. 31. Maj holdt han sin Afskedsprædiken i Nykøbing Kirke.

»Det var en Alvorsdag, der sent vil gaa dette Stifts Beboere af Minde«, skriver »Lolland-Falsters Stiftstidende«. »Vi kunde ønske, at det Medlem af Hans Majestæts ansvarlige Ministerium, som Landets gejstlige Sager er betroede, den paa Gravens Rand gaaende Olding, Hr. Gehejmerraad Ørsted, havde været her i Byen paa denne Dag. Han vilde da være bleven Vidne til, i hvilken Grad den Mand højagtes og elskes af sine Medborgere og Medbrødre, og han vilde maaske have indset, hvor uklogt og ukærligt han har handlet ved at berøve en gejstlig Overhyrde som Biskop Monrad Staven«.

Nu maa man ikke glemme, at Monrads politiske Venner intet kunde have at indvende imod, at Sorgen blev saa stor som vel muligt. Jo større Sorgen

var, jo stærkere vilde Dommen over Regeringens Færd naturligt blive. Og lidt politisk Tilsætning i Sorgen var der vel nok hist og her. Men der var sikkert ogsaa mange, der af kirkelige Grunde sørgede over, at Monrad nu skulde forlade Stiftet. Han havde vundet sig mange Venner, og havde han end stødt en og anden ved en ironisk Bemærkning, saa var dog alle villige til at indrømme, at det var en fremragende og dyb kristen Personlighed, der nu maatte forlade sin Gerning. Hans Ord havde tit lydt myndigt og til Trøst og Vederkvægelse rundt om i Stiftet.

Fra alle Stiftets Egne var Folk kommen til for at overvære Afskedsgudstjenesten. Største Delen af Stiftets Præster sad i Ornat i Koret, og hele Gudstjenesten gjorde Afskedsstunden uforglemmelig for alle dem, der havde fyldt Kirken til sidste Plads.

Man sang en Salme, Monrad holdt meget af: »Aldrig er jeg uden Vaade«.

Til Tekst for sin Prædiken havde han valgt Johs. 16, 16—23, der gengiver Jesu Ord: »Om en liden Stund saa ser I mig ikke mere, og atter om en liden Stund skal I se mig«.

At Monrad valgte denne Tekst kunde nok virke som en Smagløshed, og der var ikke faa kristne Mennesker Landet over, som fandt, at hans Anvendelse af Teksten ved denne Lejlighed ikke var helt passende.

Monrad begyndte med at sige, at Valget af Teksten maaske kunde misforstaas. Til Forklaring nævnede han, at da han sidste Gang prædikede, var det hans Agt atter at prædike 3. Søndag efter Paaske, og den valgte Tekst var netop henlagt til den Søndag. Men saadan skulde det nu ikke være, den Dag var han et andet Sted for at finde et nyt Hjem til sig og

sine. Han lægger ikke Skjul paa, at Afskedigelsen har ramt ham haardt, han havde sin Gerning her kær, og »har Lykken sine, har Ulykken ogsaa sine Fristelser. Dette er en af Sorgens Fristelser, at Sjælen forledes til at give Slip paa sit Mod, sin Spændkraft, til at hensygne i en ufrugtbar Rugen over, hvad der har krænket eller bedrøvet den«. Han havde haabet, sagde han senere, »her at tilbringe mit Liv, og her at lukke mine Øjne, og jeg havde ventet inden lang Tid at have kunnet undgaa disse lange Afbrydelser i Opholdet paa dette Sted, hvilket foranlediges ved min Deltagelse i Fædrelandets Anliggender«. Ved øget Arbejde havde han søgt at røgte begge Kald. Men længe havde han ikke kunnet udholde den Anstrengelse. Det havde derfor været hans Agt snart at trække sig ud af det politiske Liv. »Dog«, fortsatte han, »Menneskers Tanker er ikke Guds Tanker. Jeg rives bort fra det, som jeg troede snart udelt at kunne hengive mig til, og jeg kaldes langt mere udelukkende til, hvad jeg inden føje Tid agtede at opgive«. Der skal dog ingen Bitterhed være i hans Farvel. Han er glad ved endnu engang at faa Lov til at aflægge et kristeligt Vidnesbyrd, ogsaa for »de mange, der var til Stede for at modtage hans Level, som mer var knyttet til ham ved den borgerlige Tilid end ved Kirkens Baand«. Ogsaa for dem vilde han vidne: »Jeg har i Sandhed fornummet, at der ej er Frelse i nogen anden end i Jesus fra Nazaret«.

Monrad havde frabedt sig Afskedshyldest, men en stor Skare samledes dog uden for Bispegaarden, og Lærer Martensen tolkede i hjertelige Ord den Kærlighed og Hengivenhed, man nærrede over for ham. Monrad takkede bevæget og endte sin lille Tale med at sige, at han vilde bede om, at der paa hans Gravsten

maatte kunne sættes: »Han var tro sin Frelser og sit Fædreland«.

Til Kl. 3 havde han indbudt Stiftets Præster til et Afskedsmaaltid. 46 var mødte. Ogsaa her modtog han mange Beviser paa, hvor skattet hans Gerning i Stiftet havde været. Ved Bordet blev der afsunget en Sang, hvori det bl. a. hed:

»Nu sørger hver, du Hjælp har bragt,
Hvem du som Ven har Haanden rakt,
Hvem du til Aandens Liv har vakt
Ved Klangen af din stærke Stemme«.

Kl. 6 tog Monrad Afsked, og allerede en halv Time efter var han 'paa Vej til sit ny Hjem. Han havde allerede d. 8. Maj købt Lyst- og Avlsgaarden Hummeltofte ved Frederiksdal ved en Auktion. Købesummen var 29,725 Rdl.

Monrads Afskedigelse blev skarpt dømt af mange; i »Dansk Kirketidende« minder C. J. Brandt om, at Monrad ikke blev hilst velkommen af alle, da han tiltraadte sit Embede, men nu efter faa Aars Virksomhed fik han det enstemmige Lov, at han var en nidkær og dygtig Tilsynsmand. Vilhelm Birkedal skrev en Artikel i »Fædrelandet« og hævdede, at ingen kirkelig Personlighed efter det skete kunde modtage det ledige Embede som Biskop.

Nu kunde Monrad ofre hele sin Kraft i det politiske Liv. Og der blev Brug for den. D. 26. Juli 1854 kom det, man længe med Frygt havde ventet. Den Dag udstedtes der uden Rigsdagens Samtykke en Fællesforfatning for det danske Monarki, inden Rigsdagen havde givet sit Minde til en Indskrænkning af Junigrundloven. Med Fællesforfatningen vilde det Folkestyre, Grundloven gav, blive i betydelig Grad

indskrænket. Og Fællesforfatningen var ikke dannet af den stærke Tiltro til Folket, som havde skabt Junigrundloven.

Ministeriets Modstandere betegnede Forordningen om Fællesforfatningen som et ligefremt Grundlovsbrud. Dette og Regeringens Fremfærd i det hele vakte Uro og skabte Kampstemning.

Under saadanne Forhold traadte Rigsdagen sammen d. 2. Oktober. Og Regeringen kunde snart mærke, hvordan Stillingen var. Da Trontalen var læst op, besvaredes et »Kongen leve« med stærk Hyssen fra Tilhørerpladserne, og Medlemmerne var ikke ivrige til at deltage i Hurraraabene; men da Lindberg udbragte et »Leve Danmarks Riges Grundlov«, lød der stærke og gentagne Bifaldsraab.

Monrad var nu rede til at bringe den skarpeste Fremgangsmaade i Anvendelse over for Ministeriet. Han og J. A. Hansen mødtes i Kravet om Rigsretsanklage mod det, og de vilde ikke vige tilbage for at bruge Finanslovsnægtelse som Vaaben. Hall ønskede derimod ikke, at man skulde bruge saa voldsomme Midler.

Men Regeringens Holdning over for Rigsdagen æggede da ogsaa til Yderligheder. Den lod Kongen anvende Nejretten over for et Par vedtagne Love, og den meddelte, at Kongen ikke vilde billige det Udkast til en Indskrænkning af Junigrundloven, som var bleven behandlet i sidste Rigsdagssamling. Men Rigsdagen søgte at gøre Gengæld ved at tirre og drille Regeringen. Der kom Adresser til Kongen rundt om fra Landets forskellige Egne, men Kongen nægtede at modtage dem. Saa fandt Regeringens Modstandere paa den Udvej, at de læstes op ved Rigsdagens Møder, hvad Ministrene syntes ilde om.

Dette var dog kun Naalestik. Men alvorlige Angreb lod ikke vente længe paa sig.

Hovedangrebet mod Ministeriet fandt Sted, da der i Folketinget blev indbragt Forslag om, at man skulde foretage de fornødne Undersøgelser og derefter udarbejde Forslag til en Rigsretsanklage mod Ministeriet paa Grund af Udstedelsen af Forordningen af 26. Juli 1854 og nogle Overskridelser paa Finansloven i militære Øjemed i Anledning af Krigen mellem Rusland og Vestmagterne.

Godsejer Tutein var Forslagsstiller. Men under Forhandlingen d. 11. Oktober støttedes han stærkt bl. a. af Monrad. Han holdt den Dag en af sine skarpeste og hvasseste Taler. Det var en Udtalelse af Indenrigsminister Tillisch, han tog til Udgangspunkt. Tillisch havde i en Svartale til Tutein sagt, at Danmarks Riges Grundlov ikke mere eksisterede i den Betydning, hvori den blev given, og senere udtalte han, at man ikke længere skulde klamre sig til »de kolde og forgængelige Rester, som endnu er tilbage af Danmarks Riges Grundlov, og som vi ikke længere kan holde paa«. Fra flere Sider tilraabte man Taleren: »Rester! Rester!« og han udtalte igen, at Grundloven ikke længere eksisterede i dens oprindelige Omfang.

Det var herimod, Monrad vendte sig. Med bidende Ironi bemærkede han, at Indenrigsministeren ikke kunde mene, hvad han havde sagt. Disse Ytringer om Grundlovens Rester var undslupne Ministeren. De dækkede ikke hans egentlige Mening.

Men dernæst omtalte han selve Spørgsmaalet: »Hvad Sagen selv angaar, da vil Ministeriet jo ikke ytre sig om Forordningen af 26. Juli d. A. i denne Forsamling. Denne Forordning er for ophøjet til, at

den kan komme under Omtale her. Det er et af de store Fællesanliggender, som vi er for ringe til at kunne tale om«. Men denne Ministeriets Holdning styrkede saa ogsaa Rigsdagens Ønske om, at der maatte blive givet Regeringen Lejlighed til paa et andet Sted at udvikle dens Tanker om Forordningens Forhold til Grundloven. Ved Rigsretten kunde Regeringen komme til at forklare, hvad den ikke vilde udtale sig om over for Rigsdagen: »Efter min Overbevisning og efter de Retskyndiges, som jeg har haft Lejlighed til at høre, har Ministeriet, ved at give Forordningen af 26. Juli d. A., gjort et Brud paa Grundloven og paadraget sig Straffeansvar«. Ja, der kom noget af en truende Klang i hans Ord, da han talte om, at en urolig Gæringsperiode kunde indtræde: »Tror Ministeriet, naar Folket er overbevist om, at man *fra oven* har brudt Ret og Lov, at det da under saadanne Forhold vil være let at finde en Modvægt mod den Fristelse, der kan være for Folket til at betræde den Vej, som man *fra oven* har anvist, som Regeringen selv i Forvejen har betraadt, nemlig Ulovlighedens Vej«. Nej, Retsgrundlaget maatte skaffes tilbage ved en Afgørelse ved Rigsretten.

Monrad dvælede dernæst ved det andet Punkt: Regeringens Overskridelse af Budgettet. Noget saadant kunde en Regering, der havde Rigsdagens Tillid tillade sig. Men denne Regering skulde passe paa at holde sig inden for de rette Grænser. Myndigt, næsten skolemesteragtigt, lød hans Ord: »Hvis De, mine Herrer Ministre, vil regere *uden vor Tillid*, saa hold Dem nøje til, hvad De har Ret til; hvis De vil regere *uden Folkets Tillid*, saa overskrid aldrig Budgettet; thi tro ikke, at vi paa Grund af den Tillid, som vi ikke har til Eder, bagefter vil bevilge de Sum-

mer, hvormed Budgettet er overskredet; hold Eder Punkt for Punkt til, *hvad der er bevilget*«.

Tuteins Forslag henvistes senere til et Udvalg paa ni Medlemmer. Blandt de ni var Monrad.

Men ogsaa en Adresse til Kongen, d. v. s. en Mistillidsadresse til Ministeriet, var paa samme Tid til Behandling i Folketinget. I denne udtalte Rigsdagen over for Kongen sin Forvisning om, at Grundlovsindskrænkningen maatte blive foretaget efter Grundlovens Bestemmelser.

Hall omfattede Adressen med langt større Interesse end Rigsretsanklagen. I det hele var Hall meget mere maadeholden i sine Udtalelser end Monrad under disse Dages Forhandlinger. Monrad havde forladt det mæglende Standpunkt. Han ønskede et delvist Ministerskifte, medens Hall ikke fandt det raadeligt at fremkalde en Ministerkrise. Og Halls sindigere og roligere Fremgangsmaade bragte ham snart frem i Førerstilling. Han kom i disse Dage forud for Monrad.

D. 12. Oktober var Mistillidsadressen til Behandling. Hall begrundede den uden at bruge voldsomme Ord. Monrads Tale var derimod skarp. Han sagde, at han var villig til at gaa ind »paa enhver maadeholden og fornuftig Ordning af Monarkiets Enhed«, og han hævdede, at Rigsdagens Modstand vilde falde til Jorden den Dag, »et saadant Maadeholdsbanner maatte blive rejst af Regeringen«. Han gør igen opmærksom paa, at man ikke ønsker en parlamentarisk Regering, men man ønsker til Ministre Mænd, »der staar ved deres egne Ord, Mænd, der ikke gør deres egne udtalte Erklæringer tvivlsomme«. Men hvad der hindrer en Fællesforfatning er det, at Regeringen ønsker at benytte Lejligheden til at tilintetgøre Fri-

heden: »Deri stikker Vanskelighederne. Gaa ind paa Monarkiets Enhed rent og klart uden alle *Biformaal*, saa vil ingen Vanskelighed være til Stede«. Ligesom mange Gange før understreger han Rigsdagens Magt: »Man bør dog erindre, at vi er lovgivende; vi kan sige Nej«. Og han tror ikke paa Trusler om at bruge Forbeholdet i Indledningen til Grundloven: »Jeg er overbevist om, at saa længe Danmarks Konge sidder paa den danske Trone, vil Forbeholdet aldrig komme til Anvendelse, man kan komme med Trusler, men Anvendelsen vil aldrig finde Sted«.

Adressen blev vedtaget, og Monrad var blandt de fem, der valgtes til at bringe Kongen den. Kongen modtog dem venligt, men det egentlige Svar, Ministeriets Svar, kom først et Par Dage senere.

I Folketingets Møde d. 21. Oktober var man just i Færd med at forhandle om et Tillæg til Tingets Forretningsorden, da alle Ministrene traadte ind i Salen. Monrad, der havde Ordet, bemærkede at Regeringen maatte tillægge Lovforslaget stor Betydning, siden det mødte saa fuldtalligt. Men da han havde endt sin Tale, bad Ørsted om Ordet og oplæste et kongeligt aabent Brev om Folketingets Opløsning. Ministrene forlod derpaa hurtigt Salen, men et af Lindberg udbragt Leve: »Danmarks Riges Grundlov leve ukrænket« blev besvaret med rungende Hurraraab.

Opløsningen kom som en Overraskelse, men hele Stillingen gjorde, at Regeringens Modstandere hurtigt fandt hverandre i nært Samarbejde. Det kongelige aabne Brevs skarpe Udtryk var en Udfordring; »Dagbladet« havde nogen Ret, da det bemærkede, at Regeringen havde tiltalt Folketingets Medlemmer, som var de en Flok Gadedrenge. Men ikke mindre ag-

gende virkede en Henvendelse til det danske Folk, hvori Kongen bad om, at man ved Valget vilde vælge saadanne Mænd, som vilde gaa Haand i Haand med »Vor Regering«. Og det hedder endvidere, at Kongen med Mishag har set, at mange gejstlige og verdslige Embedsmænd ikke havde holdt sig tilbage fra at tage Del i politiske Bevægelser, og han advarede navnlig »Vore gejstlige Embedsmænd, med hvis ophøjede Kald saadant maa anses for uforeneligt«.

Valgforberedelserne var snart i fuld Gang, Flyveskrifter udsendtes. Et af dem, der virkede mest, var Monrads: »Svar paa Ministeriets Tiltale«.

Ved Valget d. 1. December blev Monrad igen valgt ved Kaaring.

I en Takketale efter denne lovede han, at han, om end Rigsdagen blev opløst aldrig saa tit, ikke skulde blive træt af at stille sig til Tjeneste for denne Valgkreds, saa længe man vilde vælge ham. Han udbragte til sidst et Leve for Danmarks Riges Grundlov.

Ved et Festmaaltid, der senere paa Dagen blev holdt for Monrad, viste det sig atter og atter, at Befolkningen hang ved den »Anstødssten og Forargelsesklippe«, som Regeringen havde fjernet fra Bispeembedet.

Valgene blev et Nederlag for Regeringen; men inden Rigsdagen igen traadte sammen, d. 18. December, var der sket et Ministerskifte. Allerede d. 3. December faldt Ministeriet Ørsted, og d. 12. udnævntes Ministeriet P. G. Bang. Det ny Ministerium bestod af Helstatsmænd og Nationalliberale. Hall var Kultusminister, Andræ Finansminister. Der kunde ikke paa dette Tidspunkt være Tale om Monrad som Minister. Han havde som Martsminister været med til at fremsætte Ejderprogrammet og kunde synes lidet egnet til

at være Medlem af en Regering, hvis Hovedhverv det skulde være at skabe en Helstatsforfatning, og ogsaa hans yderliggaaende Politik mod det afgaaede Ministerium var en medbestemmende Grund til, at han ikke kom med i den nydannede Mæglingsregering.

Det var noget af et Systemskifte, der var foregaaet. Det ny Ministerium satte sig som Maal at gennemføre Fællesforfatningen i Forstaaelse med Rigsdagen. Det hilstes da ogsaa med Glæde og Forventning. Og et mægtigt Folketog gik d. 18. December til Kristiansborg Slot for at hylde Kongen. Den følgende Dag samledes den nyvalgte Rigsdag til Middag paa Slottet. Alt var Fred og Forsoning. Men Kongen havde Ret, da han sagde til Barfod, der havde talt til ham om Folkets Kærlighed: »Ja, min gode Barfod, Populariteten var nok nylig ved at gaa fløjten«.

Den politiske Stilling var nu forandret. Hvorledes skulde man forvalte Arven fra den forrige Rigsdagssamling?

Spørgsmaalet om Rigsretsanklage var endnu ikke endelig afgjort, og der kunde nu, da Ministeriet var gaaet af, være nogen Grund til at lade den falde. Monrad var dog ikke straks villig dertil, men han bøjede sig omsider, og Sagen blev stillet i Bero. Denne Eftergivenhed er sikkert ikke falden Monrad let. Han mente, at Folkets Retsbevidsthed krævede, at de, der havde brudt Grundloven, ogsaa blev stillet for Domstolen. Men han bøjede sig, da Ministeriet erklærede, at en Rigsretsanklage vilde vanskeliggøre Fællesforfatningens Gennemførelse overensstemmende med Ministeriets Program.

Denne Erklæring afgaves i Folketingets Møde d. 18. Januar 1855, da Spørgsmaalet om Rigsretsanklage var til Behandling.

Monrads Tale ved denne Lejlighed falder noget i det matte, naar den sammenlignes med hans tidligere. Han skulde gøre et Tilbagetog, men det blev foretaget med al den Snildhed og Klogskab, han raadede over. D. 19. fortsattes Forhandlingen, og Monrad talte igen. Hans Tale er den Dag friere og klarere end Dagen i Forvejen. Et enkelt Afsnit af den, Slutningen, er i særlig Grad betegnende for hans Syn paa Stillingen og giver os et godt Billede af ham som Politiker. »Man har beraabt sig paa,« sagde han, »at her i Danmarks Rigsdag skulde sidde Mænd. Her skulde ikke være vankelmodige, ikke vægelsindede, som følger Stemningernes Strøm. Ja jeg ved, at man siger, at man ikke skulde tage alle disse »Hensyn«; det forhindrede fra at sejre. Men, mine Herrer! *man maa tage mange Hensyn, naar man skal føre Friheden igennem alle de Skær*, der truer den. Jeg har aldrig set, at et hensynsløst Forsvar for Friheden virkelig har beskærmet den. Jeg har set frie Forfatninger opstaa rundt omkring, og deres Grav har netop været, at man hensynsløst vilde forsvare dem. Jeg tror ikke, at det skal geraade os til Skam, at vi har taget *Hensyn*, idet vi har forsvaret Danmarks unge Frihed. Jeg tror ikke, at man skal bebrejde os vor Vankelmodighed og vor Vægelsindethed, naar vi engang gaar til Hvile. Jeg tror i Sandhed, at, naar man gennemgaar vor Virken, da vil man finde, at vi har været Friheden tro, at vi har været Frihedens Sag hengivne, og at vi efter vor bedste Overbevisning har søgt at fremme, hvad der var Fædrelandets Vel, om vi ogsaa undertiden kan have fejlet.«

I sine Taler d. 18. og 19. Januar vendte Monrad saaledes tilbage til sit mæglende Standpunkt.

Efter lange Forhandlinger naaede man i Oktober

til en Ordning af vore Forfatningsforhold ved Fællesforfatningen af 2. Oktober 1855. Junigrundloven blev indskrænket til kun at gælde Kongerigets særlige Anliggender. Men denne Indskrækning blev foretaget efter Grundlovens Bestemmelser, og før Rigsdagen besluttede, at Indskrækningen skulde træde i Kraft, fik den Kendskab til, hvorledes den ny Fællesforfatning vilde blive.

Den ny Forfatningslov, der skulde gælde for hele det danske Monarkis fælles Sager, var ikke bygget paa Junigrundlovens brede Grundvold. Valgretten til Rigsraadet var i høj Grad indskrænket, og kongevalgte Medlemmer skulde udgøre en betydelig Del af det samlede Medlemstal.

En saadan Forfatning var ikke efter Monrads Ønske, men en Løsning skulde man have, og naar han havde Valget mellem Ja og Nej, maatte han sige Ja. Han turde ikke være med til at tage Ansvaret for, at en ny storpolitisk Kamptid igen skulde lære paa Folkets Kraft. Og et Hensyn har sikkert været i høj Grad bestemmende for ham, og det var, at blev Forfatningssagen ikke løst af Ministeriet Bang, vilde et Ministerium med endnu mindre Frihedssans — et Ministerium af den Ørstedske Støbning — komme til at føre an. Og da vilde der sikkert blive langt mindre tilbage af den Grundlov, han havde skrevet, end Tilfældet nu var.

Naar Monrad tænkte over, hvad der nu var sket, efter 5 Aars Arbejde og Kampe, maatte han erkende, at det ikke var lykkedes at bevare den Frihed helt og udelt, som vandtes i 1849. Vanskelige Forhold havde umuliggjort det. Det havde været nødvendigt at forbinde de forskellige og forskelligartede Landsdele med hverandre. Man gjorde ved Fællesforfatnin-

gen et velment Forsøg paa at samle Monarkiets Dele til et Hele, men noget af Friheden tables derved. Men der havde gentagne Gange været Fare for, at en større Part af Friheden skulde mistes. Det er Monrads Fortjeneste, at han kæmpede for at afværge dette. Ved en Fest paa Skydebanen d. 25. Oktober 1854 sagde han, at Grundlovens § 100 skulde være som en Fæstning, »den er vort Fredericia; herfra skal vi gøre Udfald og give dem blodige Pander, som vil angribe Grundloven«. Hans Modstandere havde erfaret, at han kunde gøre Udfald, enkelte Gange maaske lidt for dristigt, men Forfatningssagen blev løst under Rigsdagens Medvirken i Overensstemmelse med Grundlovens § 100, og ganske vist blev Junigrundloven indskrænket til kun at gælde for de særlige kongerigske Forhold, men den havde samtidig vundet i Styrke derved, at den ikke lod sig bryde, at en Regering maatte følge dens Bestemmelser, om den vilde naa et Resultat.

Rigsretssagen mod Medlemmer af Ministeriet Ørsted var som nævnt stillet i Bero, men den blev senere rejst igen, og Monrad var meget virksom for, at det skete. Rigsretstiltalen indskrænkedes nu til et enkelt Omraade: Ministeriet Ørsted havde uden Bevilling anvendt en stor Sum Penge til militære Foranstaltninger i Anledning af Krigen mellem Rusland og Vestmagterne.

I et Aftenmøde d. 26. Marts talte Monrad for Rigsretsanklage. Efter hans Mening havde det afgaaede Ministerium ikke kunnet godtgøre disse Udgifters Nødvendighed. Og det mest graverende var, at disse Udgifter var besluttede af Ministeriet, medens Rigsdagen var samlet. En Rigsretsanklage var »nødvendig til at værne om Rigsdagens Bevillingsmyndig-

hed og til at forebygge, at ikke et Ministerium, til hvilket Rigsdagen havde erklæret at have Mistillid, endogsaa *medens Rigsdagen er samlet*, skulde gaa hen og udgive meget betydelige Summer, hvis Nødvendighed de ikke kan godtgøre«. Og Rigsretsanklage var et nødvendigt Værn for Folkets Retsfølelse, »at ikke den Tanke skal blive almindelig, at de Store og Mægtige skal kunne undgaa Ansvar«. Der var bleven talt om, at man skulde vise Mildhed, men under livligt Bifald sluttede Monrad sin Tale saaledes: »Nej, Øvrigheden fører ikke Sværdet forgæves. Øvrigheden skal vaage over Lovens Overholdelse, skal vaage over, at de, som overtræder Loven, faar Straf. Der kan komme en Tid, hvor der kan blive Tale om Mildhed, men den kommer først, naar Dommen er fældet«.

Samme Aften blev Rigsretstiltale vedtaget. Kun Tscherning stemte imod. Og Sagen gik sin Gang for Rigsretten. Af dens 16 Medlemmer stemte 8 for Domfældelse, 8 for Frifindelse, og de anklagede var dermed frikendte.

Med Fællesforfatningen af 1855 endte en stormfuld Periode af vort Forfatningsliv, en roligere Tid kom.

IX.

Overskoledirektør.

SIDEN Afskedigelsen i 1854 havde Monrad kun haft sin Rigsdagsvirksomhed at passe. Men snart kom han ind i en ny Stilling, der kunde tage hele hans Arbejdskraft i Brug.

Den 1. April 1855 blev han Overdirektør for Almue- og Borgerskolevæsenet og udnævnt til Chef for Kultusministeriets 3. Departement.

Det var Stillinger, som Monrad havde ønsket sig, og som han kom til at sætte stor Pris paa. Mindst seks Uger om Aaret skulde han tilbringe paa Tilsynsrejser, Seminarierne skulde han besøge én Gang aarligt, og til Ministeriet skulde han indgive Forslag om Forbedringer i Skolevæsenet.

Monrad var vel skikket til den Gerning, han havde faaet. Som Landsbypræst og Biskop havde han faaet betydelig praktisk Indsigt i Folkeskolens Sager, og hans varme Interesse for Lærerne og alle Undervisningsspørgsmaal var vel kendt. Lærerne hilste da ogsaa hans Udnævnelse med stor Glæde.

Allerede d. 19. Maj aflagde han Besøg i Kolding Borger- og Latinskole, og et Par Dage efter besøgte han Alminde Skole. Her var en Del Præster og næsten alle Lærere fra Vejle Amts søndre Provsti til

Stede. Ogsaa Orla Lehmann, der var Amtmand i Vejle, var nærværende. Senere, i Juli Maaned, var han paa Tilsynsrejse i Vestjylland, han var bl. a. i Ribe.

Ved Selvsyn fik han paa disse Rejser Indtryk af Skolevæsenets Tilstand, og det blev Lovgivningsarbejder paa Skolevæsenets Omraade, der i de nærmest følgende Aar optog ham mest. Nu var Forfatnings-spørgsmaalet løst — for en Tid i det mindste. Nu maatte der bygges paa Forfatningens Grund. Slutningen af Halvtredserne og Begyndelsen af Treserne er rig paa betydningsfulde Lovgivningsarbejder paa mange Felter, og Monrads Navn er knyttet til en stor Del af disse. Han begynder med Skolespørgsmaal i 1856, og hans Reformarbejde naaede Højdepunktet, da han i Rigsdagssamlingen 1860—61 som Kultus- og Indenrigsminister gennemførte en lang Række betydningsfulde Lovforslag.

Udkastet til Skoleloven af 8. Marts 1856 er hans Værk.

Der havde i flere Aar været stærkt Røre blandt skoleinteresserede Mennesker. Der var bleven holdt store Møder, ved hvilke Kravet om en Ændring i Folkeskolens Forhold var bleven fremsat. Madvig havde da ogsaa som Kultusminister lovet at forelægge et Lovforslag i Efteraaret 1851. Men det kom ikke; Madvig holdt sig til det, han havde mest Interesse for: den lærde Skole. Og gentagne Ministerskifter sinkede Sagen. Lærerstanden maatte vænne sig til at vente.

Men da Monrad blev øverste Leder af Folkeskolens Sager, gav han sig straks i Lag med at forberede en Løsning. Og allerede tre Maaneder efter sin Udnævnelse havde han et Udkast færdigt. Den 6.

Juli udsendtes det til Biskopper, Amtmænd og Skoledirektioner, for at disse Myndigheder kunde overveje det og indsende Forslag til Ændringer. I Blade og ved Møder blev Monrads Udkast indgaaende drøftet. Fra forskellige Sider blev det hævdet, at det ikke var vidtgaaende nok, men det blev dog gennemgaaende modtaget med Tilfredshed. Og ikke alene glædede man sig over de Fremskridt, Udkastet bragte, men man undrede sig tillige over, at Monrad saa hurtigt kunde fremlægge et praktisk Resultat af sine Overvejelser.

Monrad tilsigtede ikke med sit Forslag en omfattende Skolereform, men ønskede at gennemføre Forbedringer paa de Omraader, hvor der var mest Trang dertil. Allerede Forslagets Titel: »Forslag til Lov om nogle forandrede Bestemmelser for Borger- og Almueskolevæsenet i Købstæderne og paa Landet« viste, at det ikke var hans Hensigt at omstøbe hele den bestaaende Skoleordning. Det var kun de første Skridt paa Reformernes Vej, han vilde tage. Hovedpunkterne i Forslaget, der i alt væsentligt blev til Lov, var følgende: Der blev givet Regler for Skolelokalerne Størrelse; der oprettes Amtsskolefond med Statstilskud, af disse udredes der Alderstillæg til Lærerne og Pension til dem og deres Enker, saa en sorgfri Alderdom kunde sikres dem; af Amtsskolefondens Midler gives tillige Tilskud til Aftenskoler og til trængende Kommuner Skolevæsen. Kaldsretten til Lærerembederne faar som Regel Skoledirektionen, Indstillingsretten Sogneraad og Byraad.

Dette sidste og de større Lønninger for Lærerne var Lovens vigtigste Bestemmelser.

Nu fik Befolkningen Indflydelse paa, hvem der skulde være Lærere for deres Børn. Tidligere havde

Kaldsretten i mange Tilfælde ligget i Godsejernes og andre privates Hænder, nu blev det som Regel Skole-direktionen, der fik den kaldende Myndighed. Men igennem Sogneraad og Byraad fik Befolkningen Indstillingsret til Lærerembederne. At give Forældrene en saadan Ret faldt vel i Traad med Monrads Tillid til den store, jævne Befolkning. Og han havde Tro til, at Skolen i højere Grad end før vilde vinde Forældrenes Interesse og Kærlighed, naar de fik Indflydelse paa, hvem der blev Lærer for deres Børn. Da Forslaget var til 1. Behandling i Folketinget d. 19. December 1855, henviste han til Bestemmelsen om Indstillingsretten og udtalte følgende: »Vilde det saaledes ikke have stor Betydning for Menigheden, dersom man sagde: Der maa ikke bortgives nogetsomhelst Præstekald, uden at Menighedsraadet — eller Sogneforstanderskabet, hvis intet Menighedsraad kunde dannes — havde ytret sig; vilde man ikke erkende, at deri var et stort og betydeligt Fremskridt, og at denne Ytringsfrihed i mangfoldige Tilfælde vilde faa en ikke ringe Indflydelse?« Paa samme Maade vilde det have vidtrækkende Betydning, om Befolkningen fik Ret til at være medbestemmende, naar en ny Lærer skulde ansættes.

Selvfølgelig var der ikke i Rigsdagen idel Tilfredshed med Loven. Fra Grundtvigs og Lindbergs Side blev den stærkt kritiseret, og J. A. Hansen talte om sure Æbler, han maatte bide i. Der blev bl. a. anket over, at Forslaget kun omfattede Skolens ydre Ordning, men ikke selve Undervisningen. Monrad erkendte, at dette var rigtigt, men han hævdede, at Skolens indre Virksomhed meget vanskeligt lader sig forøge og forstærke ved Lovbestemmelser. Han indsaa, at al Skolelovgivning har sin Begrænsning. Den

er Rammen, men Livet i Skolen kan den ikke skabe. Han udtalte herom følgende træffende og sande Ord: »Vi er alle enige om, at det virkelig aandelige Liv, som man maa ønske mere og mere kan gennemtrænge Skolen, er noget, som ikke kan gives ved Lov, men det maa fremkomme ved det Sind, hvormed Gerningen forrettes, den Varme, Kærlighed og Troskab, hvormed den udføres; men dette Sind kan man ikke give ved nogensomhelst Lov«.

Men trods Modstand fra enkelte Sider lykkedes det dog Kultusminister Hall og hans højre Haand, Monrad, at føre Forslaget hurtigt igennem. Den 8. Marts 1856 blev den ny Skolelov stadfæstet. Og de fleste indrømmede, at den var et betydeligt Fremskridt, naar den sammenlignedes med den bestaaende Skolelov, og at der med den var givet bedre Betingelser for en fri og folkelig Udviking af vor Folkeskole.

Ogsaa Læreruddannelsen havde Monrad sin Opmærksomhed henvendt paa. Han forstod, at det vilde være af væsentlig Betydning for Folkeoplysningen, at Lærerne fik en saa fyldig og god Forberedelse som vel muligt. Nogle Aar senere fremsatte han i Rigsdagen nogle Udtalelser, hvis Tankegang sikkert ogsaa var bestemmende for hans Arbejde for Læreruddannelsen i de Aar, der her er Tale om. Hans Ord lød saaledes: »De Kundskaber, en enkelt Mand har til sin egen Glæde og Fornøjelse, kan have sin Betydning for ham, men ikke saa meget for andre; men den Kundskab, man giver Lærere, er en Kilde, der strømmer til andre, en Kapital, der straks bærer Rente for mangfoldige«.

Allerede i Sommeren 1855 havde Monrad en Forhandling med Forstanderne ved Seminarierne, og i December samme Aar blev der i Folketinget fore-

lagt et Lovforslag om Lønninger for Seminariernes Forstandere og Lærere samt om Understøttelse til Seminarieelever. Forslaget indeholdt ogsaa andre Bestemmelser, end Titlen giver Udtryk for. Det tilsigtede ogsaa en Forbedring af Undervisningen paa Seminarierne.

I Rigsdagen var der i de Tider ret modstridende Meninger om Seminarieuddannelsen og dens Nødvendighed. Der var nogle, som gik saa vidt, at de ønskede at faa alle Seminarier nedlagt, saa at Læreruddannelsen kunde blive en privat Sag. Andre holdt paa det bestaaende. Resultatet af mange og lange Forhandlinger blev, at man gik en Mellemvej. Da Monrad i Rigsdagssamlingen 1855 havde faaet Kendskab til Stemningen i Rigsdagen, omarbejdede han sit Forslag og forelagde det ny Forslag i næste Rigsdagssamling. Det vedtoges med enkelte Ændringer.

Den ny Lov, Lov af 15. Februar 1857 om Seminarielærernes Lønning og om en ny Skolelærer-eksamen, indeholdt Bestemmelser om bedre Lønninger for Seminarielærerne, der indførtes en treaarig Uddannelse. Seminarierne fik bedre Bygninger og større Samlinger og Biblioteker; men den vigtigste Bestemmelse var den, der fastslog, at der hvert Aar skulde holdes en Eksamen i København eller et andet Sted i Landet, til hvilken privat underviste, der ønskede at blive Skolelærere, kunde indstille sig. Man behøvede ikke som før at tage Eksamen ved et Seminarium.

Denne Bestemmelse gav vor Læreruddannelse et friere Præg end tidligere. Der fremstod snart flere Forberedelsesskoler, de saakaldte Friseminarier; 1859 oprettedes Blaagaards Seminarium, 1862 begyndte P. Bojsen et lignende Friseminarium i Gedved, for kun

at nævne et Par, der blev oprettet de nærmest følgende Aar.

Under Forhandlingerne om Seminarieloven blev der flere Gange rettet Angreb mod Skolelærerne. Men stadig tog Monrad dem varmt i Forsvar. »Saavel blandt Seminarielærere som Skolelærere,« sagde han i en Tale, »har jeg fundet særdeles mange dygtige og samvittighedsfulde Mænd, der ofte har vakt min Beundring ved det, de har kunnet udrette, og min Agtelse ved den Taalmodighed og Udholdenhed, hvormed de har udrettet deres stille og møjsommelige Gerning.« Saadanne Udtalelser og hans Arbejde for at højne Lærernes Stilling og økonomiske Kaar skaffede ham mange Venner i Lærerkredse.

Monrads Navn er tillige knyttet til en helt ny Form for Lærernes videre Uddannelse, til det saakaldte »Monradske Kursus«.

Paa sine Tilsynsrejser blev han opmærksom paa, at der ved adskillige Købstadskoler manglede duelige Lærere til at undervise i visse Fag: Tegning, Naturhistorie, Engelsk og tildels Matematik. Der burde raades Bod paa det, og Monrad har maaske oprindelig tænkt paa at faa oprettet et særligt Seminarium for Købstadlærere. Men snart opgav han dette. I Rigsdagen blæste Vinden ikke i Retning af at faa rejst flere Statsseminarier. Han valgte da at gaa en anden Vej.

I en Anmærkning til Seminarieforslaget af 1855 fremsætter han Tanken om, at der indrettes et Undervisningskursus i København for dygtige og begavede Seminarister. Planen vandt Tilslutning i Rigsdagen, paa Finansloven for Aaret 1856—1857 blev opført en Bevilling paa 2500 Rdl. til dens Virkeliggørelse. I August Maaned 1856 mødte de første

»Monradister«. Kursusets Varighed blev sat til $2\frac{1}{2}$ Aar, og der skulde gives Undervisning navnlig i Naturfagene, Matematik, Engelsk, Oldnordisk og Tegning.

I det første Kursus deltog fem Lærere, og det var da heller ikke beregnet paa at modtage flere. Den daglige Ledelse havde Monrad overladt til N. J. Fjord, men han fulgte Arbejdet paa Kursuset med den varmeste Interesse, og mange af de første Aars Monradister var han en faderlig Ven. De var tit hans Gæster i Hjemmet paa Kristianshavn, og manges en Sommersøndag tilbragte de paa hans Landsted Hummeltofte ved Lyngby Sø.

I de første Aar, Kursuset bestod, var Monrads Interesse og Indflydelse det til megen Nytte. Da der i 1864 var Tale om at beskære Understøttelsen til det, tog han det varmt i Forsvar under Forhandlingerne i Folketinget. Senere kom han det mere paa Afstand, da hans Gerning faldt paa Steder, der ligger langt borte fra København.

Kursuset, som bestod til 1890, havde i den Tid 67 Elever, der underkastede sig den afsluttende Prøve. Blandt disse var der mange, som ved dygtigt Arbejde i Skolens Tjeneste har gjort det Monradske Kursus Ære.

Ved Siden af dette Kursus voksede et andet af kortere Varighed, de korte Feriekursus, frem. De har ogsaa deres Oprindelse i 1856.

Paa sine Rejser som Overskoledirektør traf Monrad hist og her ældre Lærere, som ved Selvstudium havde bragt det saa vidt paa et eller andet Omraade, at han indsaa, at et kortere Studieophold i København vilde være til stor Nytte for dem. Monrad fik da den Tanke, at man burde oprette korte Feriekursus, ved hvilke saadanne Lærere kunde faa Undervisning i et

enkelt Fag. De første Aar deltog omtrent tyve Lærere i disse Kursus, men hurtigt steg Tallet paa Deltagerne: i de seneste Aar har det været omkring ved Tusinde. Ogsaa dette Kursus, der fra en ringe Begyndelse har vokset sig stort, har haft den største Betydning for den danske Lærerstand.

Inden vi slutter Omtalen af Monrads Arbejde for en bedre Læreruddannelse, er der endnu at nævne, at Oprettelsen af en Eksamen for Lærerinder skyldes ham.

I København og i adskillige andre Købstæder underviste Kvinder i Haandgerning i Skolen, men ellers havde man ikke i den offentlige Skole taget Kvindernes Undervisningsevne i Brug. Men da Monrad i 1858 fra et Lærermøde fik Anmodning om at overveje, om det ikke vilde være til Gavn for Skolens Arbejde, om der kunde ansættes Lærerinder, greb han med Glæde den Tanke. Han undersøgte Sagen, og ved kongelig Resolution af 4. November 1859 blev det bestemt, at der hvert Aar skulde holdes en Eksamen i København for vordende Lærerinder ved Borger- og Almueskoler. Forberedelsen til Eksamenen maatte de unge Kvinder søge ad privat Vej, og snart fremstod to Kursus, Frk. Natalie Zahles og N. Femmers, som med stor Dygtighed tog sig af Lærerindernes Uddannelse.

I fire Aar var Monrad Overskoledirektør, og skønt hans Tanker om Skolevæsenets Ordning ikke vandt Bifald fra alle Sider, kunde dog ingen nægte, at han med stor Kærlighed til Skolens Arbejde og dens Lærerkæfter havde gennemført Reformen, der kunde blive til Gavn for Folkeoplysningen.

Lærerne paaskønnede da ogsaa hans Arbejde. Da han i 1865 forlod sit Fædreland, hædrede Danmarks Lærere ham ved at oprette et Legat, der bærer hans Navn.

I det 19. Aarhundrede har der været to Tidspunkter, paa hvilke en omfattende Skolelovgivning har fundet Sted. Det første var i Aarhundredets Begyndelse, og Skoleloven af 1814 staar som et Vidnesbyrd om den Tids Skoleinteresse. Det andet Tidspunkt falder i Slutningen af Halvtredserne, da der navnlig ved Monrads store Energi og praktiske Snille skabtes saa gode Resultater paa Skolelovgivningens Omraade.

»Den danske Folkeskole staar i en stor Taknemmelighedsgæld til Monrad«, har en af denne Skoles ledende Mænd, Joakim Larsen, sagt, »thi siden Aarhundredets Begyndelse har ingen enkelt Mand direkte udrettet saa meget for Skolen og Lærerne som han«.

X.

Kultus- og Indenrigsminister (1859—63).

DEN 6. Maj 1859 indtraadte Monrad som Kultusminister i Halls Ministerium. Men han havde i Virkeligheden som midlertidig Direktør bestyret det samlede Kirke- og Undervisningsministerium siden 31. August 1858.

Hans Ministertid blev dog foreløbig ikke af lang Varighed. Allerede d. 2. December 1859 traadte Ministeriet Hall tilbage. Det var ikke politiske Strids-spørgsmaal, men Forhold ved Hoffet, der medførte dette. Fra Ministeriets Side havde man ønsket, at Kongens og Grevinde Danners nære Ven, Kammerherre Berling, skulde fjernes fra sin Hofstilling. Heraf opstod Spænding mellem Ministeriet og Kongen.

Monrad indtog under Krisen en forsonlig Stilling. Han syntes vel, at det var for liden en Tue til at vælte et Ministerium.

Men d. 22. November indgav Hall det samlede Ministeriums Afskedsbegæring, og Kongen modtog den. Monrads mæglende Stilling havde givet Berling og andre Haab om, at Monrad vilde paatage sig at danne et nyt Ministerium, og Kongen opfordrede ham ogsaa til det, men han afslog det. Det blev Amtman-

den over Frederiksborg Amt, Folketingets Formand, Kammerherre Rotwitt, der kom til at staa i Spidsen for det ny Ministerium, som blev udnævnt d. 2. December efter en lang og pinlig Ministerkrise.

5. Fru Monrad, f. Lütthans.

Monrad rejste straks derpaa med sin Familie til Paris. Men inden sin Afrejse aflagde han en Afskedsvisit hos Kongen, iøvrigt efter Tschernings Tilskyn-delse. Kongen var ved den Lejlighed meget venlig

imod ham, og Monrad gav til sidst Kongen det Løfte, at blev der Brug for ham, skulde han hurtigt vende tilbage til Danmark igen.

I et Brev til Lehmann fra Paris fortæller Monrad Grunden til, at han drog til Paris. Det var dels for Børnenes Skyld. Et Pariserophold vilde være til Fremme for deres Kendskab til det franske Sprog. Men det var ogsaa for hans egen Skyld. Han vil i Paris have lettere ved at erhverve sig »et mere eller mindre klart Overblik over de politiske Forhold og muligt ogsaa skaffe sig et eller andet Bekendtskab, der kunde blive til Gavn«. At han ønsker at blive præsenteret for Kejseren, Napoleon den Tredje, er en Selvfølge, skriver han.

Monrad havde saaledes et politisk Formaal med sin Rejse. Han forstod, at Ministeriet Rotwitt ikke kunde beholde Magten længe. Hans og de andres Tid vilde snart komme igen. Og under den vanskelige udenrigspolitiske Stilling var det gavnligt, om han knyttede Forbindelser, navnlig i Frankrig, hvortil man fra dansk Side havde begyndt at se hen med Haab om Hjælp i det slesvig-holstenske Spørgsmaal. Og Monrad har sikkert ogsaa tænkt paa, at han i et kommende Ministerium ikke skulde nøjes med en Kultusministers mere beskedne Stilling. Han havde Grund til at tro, at Kongen vilde anmode ham om at danne det ny Ministerium

Monrads Ophold i Paris blev dog ikke af saa lang Varighed, at det fik egentlig politisk Betydning for vort Land.

Rotwitt døde pludseligt d. 8. Februar 1860, og Ministeriets øvrige Medlemmer indgav straks deres Afskedsbegæring.

Et nyt Ministerium skulde dannes. Kongen hen-

vendte sig først til Madvig, der ogsaa lovede at gøre et Forsøg paa at danne en ny Regering. Men efter et Par Dages Forløb maatte han frasige sig Hvervet. P. G. Bang, der nu blev opfordret, vægrede sig ved at træde til, Sponneck ligeledes, og efter den afgaaende Udenrigsministers, Baron Blixen-Fineckes, Raad blev der da telegraferet til Monrad. Det var d. 13. Februar. Monrad svarede samme Dag: »Jeg skal forsøge at efterkomme Hs. Majestæts Befaling og begiver mig nu til København«.

D. 16. kom han til København, og han begyndte straks efter Kongens Opfordring at arbejde paa at danne et Ministerium.

Men der viste sig store Vanskeligheder for ham. At Hall maatte med i Ministeriet, ansaa Monrad for en Selvfølge. Men Hall vilde ikke staa under Monrad. Skulde han med, vilde han være Førsteminister.

Monrad forstod, at Hall ikke kunde undværes i det kommende Ministerium. Og han opgav da sit Forsøg. Hvervet blev overdraget Hall, og Monrad lovede at indtræde i hans Ministerium. D. 24. Februar udnævntes Ministeriet Hall. Førsteministeren overtog selv Udenrigsministeriet, Monrad blev Kultusminister og midlertidig Indenrigsminister, C. E. Fenger blev Finansminister. Det var de tre Mænd, der prægede Ministeriet politisk, de øvrige Ministre var Fagministre uden større politisk Anseelse eller Indflydelse.

Det var sikkert ikke uden Selvovervindelse, at Monrad gav Afkald paa Stillingen som Ministerchef og traadte til Side for Hall.

Naar denne ikke ønskede at indtræde i et Ministerium Monrad, var en af Grundene dertil den, at

hans og Monrads Anskuelse om vor Udenrigspolitik og dens Maal ikke var helt overensstemmende med hinanden. Men hertil kom, at Forholdet mellem de to Mænd ikke altid var det bedste.

Der var andre Politikere, Monrad stod i et hjerteligere Forhold til end til Hall. Det var saaledes Tilfældet med Fenger og Lehmann. I det tidligere omtalte Brev til den sidstnævnte skriver Monrad: »Under vort lange politiske Liv har jeg truffet paa saa saare mange, der væsentligt har tænkt paa deres egne Interesser. Jeg har aldrig truffet paa nogen, der i den Grad som Du vidste at se bort fra alle personlige Hensyn. Jeg maa dog engang bevidne Dig dette, bevidne Dig, at min Højagtelse er lige saa stor som min Hengivenhed«. Monrad regner sikkert ikke Hall blandt dem, der tænkte paa deres egne Interesser; men den hjertelige og uforbeholdne Venskabsfølelse, som dette Brev bærer Præg af, nærrede Monrad ikke for Hall, og denne ikke for Monrad.

Der er ingen Tvivl om, at det Hall'ske Ministerium blev modtaget med større Glæde og Tillid, end der vilde være bleven et Ministerium Monrad til Del.

Alle anerkendte Monrads store Dygtighed og hans utrættelige Arbejdsevne; ikke sjældent lod Tinget sig henrive af hans Veltalenhed, der nu og da havde Glimt af det geniale. I en Tale sagde han engang, at der kun var to Medlemmer af Tinget, om hvilke han vilde bruge Benævnelsen geniale. Han vilde bruge den om Grundtvig og Tscherning; men der var mange, der følte, at den samme Betegnelse tilkom Monrad. Hall var ikke genial, men han havde Egenskaber, der er værdifuldere for en Politiker. Han var roligere, besad mere Besindighed og Bøjelighed end Monrad;

6. D. G. Monrad.
(Blyantstegning af H. Olrik 1860).

han var personlig afholdt, og hele hans Fremtræden indgød Tillid. Baade ude i Befolkningen og paa Tinge saa man med Tryghed hen til Hall som Førsteminister.

Over for Monrad havde man ikke samme Tryghedsfølelse. I store og afgørende Øjeblikke, naar de stærke Instrumenter skulde bruges, traadte Monrad i Forgrunden som Fører, men til daglig var det Hall, der indtog Førstepladsen. Det lykkedes aldrig Monrad at vinde egentlig politisk Tillid. Det urolige, rastløse og uberegnelige hos ham hindrede det. »Han taler ej som den, der er sikker paa velvillige Øren, men som den, der ved, at han bliver beskuet med skarpe Øjne«, skriver Lyngbypræsten P. Rørdam, til hvem Monrad søgte i Kirke, mens han boede paa Hummeltofte, ret træffende om Monrads Stilling blandt politiske Kaldsfæller. En Dagbogsoptegnelse fra 1859 af Fru Andræ taler om den besynderlige Uro, der præger Monrads Færd, og en Ytring af Andræ hentyder til det samme; han betegner (i et Brev til sin Svoger H. E. Schack) Monrad som »det store Lys, af hvem jo de genialeste Ting kan ventes«.

Men der var ogsaa et andet Forhold, som gjorde Monrads Stilling især inden for nationalliberale Kredse mindre stærk end Halls. I den store Politik, i Spørgsmaalet om Ordningen af Hertugdømmernes Stilling, stod Monrad Helstatsmændene nær. Han var ikke som den største Del af sine nationalliberale Partifæller af Princip Tilhænger af Ejdertanken. Han foretrak Helstatsordningen, og kun hvis det viste sig umuligt at opretholde Helstaten i en Skikkelse, Danmark kunde være tjent med, vilde han vige tilbage til Ejderstaten som »et politisk Als«.

Helstatstanken havde han hyldet i Fyrreerne. I

»Flyvende politiske Blade Nr. 2« skrev han: »Lad én Stændersal omslutte Holstens, Slesvigs, Jyllands og Østifternes folkekaarne Mænd.«

Og da han senere saa tilbage paa vor Udenrigspolitik i sine Foredrag: »Om politiske Drømmerier«, sagde han, at han havde megen Sympati for »de gamle, trofaste Mænd, paa hvem Elbens Vande udøver samme fortryllende Indflydelse som Zion paa Israels Børn, da de sad og græd ved Babylons Floder«.

I et af sine politiske Breve fra Halvfjerdserne kom han tilbage til det samme: »De er fældede, de stolte Ungdomsforhaabninger, gennem Frihed at føre de forskellige Nationaliteter til fredeligt Samvær«.

Den Dag, Monrad fik Opfordring til at danne et nyt Ministerium, skal Hall have udtalt sig meget bittert om ham. Monrad havde — efter hans Mening — længe ønsket at blive Udenrigsminister, og derfor var han rejst til Paris.

Hall havde maaske ikke Uret i dette. Det er ikke usandsynligt, at Monrad selv vilde have overtaget den udsatte Post som Udenrigsminister, hvis Ministeriet var kommen til at bære hans Navn. Og det er ikke usandsynligt, at han i saa Tilfælde vilde have søgt at løse det vanskelige slesvig-holstenske Spørgsmaal ved en Politik, der sigtede mod Helstaten.

Nu blev det Hall, der kom til at føre Udenrigspolitikken. Og som Aarene gik, pegede den mere og mere mod Ejderstaten. Monrad fulgte Halls Politik, men gjorde det nølende.

Det blev derimod Monrad, der kom til at præge den indenrigske Politik de følgende Aar.

Hans Navn blev knyttet til en Række store og betydningsfulde Reformere.

Hvad han i en enkelt Rigsdagssamling, 1860—61, naaede at gennemføre, maaler Højden af hans Arbejdslyst og Arbejdsevne.

Samlingen varede den Vinter kun fra 1. Oktober til 1. Februar. Men store Resultater havde Monrad naaet for sine Ministeriers Vedkommende, da den var sluttet.

Det var ikke tilfældigt, at det lykkedes ham at bringe det Samarbejde, som var nødvendigt, i Stand mellem de forskellige Partier. Han stod de National-liberale nærmest uden helt at kunne henregnes til dem. Over for Bondevennerne, hvis Støtte var en Nødvendighed i Folketinget, havde han bevaret et venligt Forhold. Tit havde han ganske vist staaet i Kampstilling til dette Parti, og mangen en haard Tørn havde han taget med dets ledende Mænd. Men hans Forhold til det var dog væsentligt af anden Art end mange af de Nationalliberales. Man havde ikke glemmt, at han var Grundlovens Hovedforfatter. Man huskede ogsaa, at Monrad ikke havde deltaget i de National-liberales Angreb paa Ministeriet Rotwitt.

Dette Sympatiforhold regnede han med. Og han søgte under Vinterens Forhandlinger at frigøre sig for at blive henregnet til et bestemt Parti. Under Behandlingen af det store Jernbaneforslag, som senere skal omtales, udtalte han saaledes, at det havde gjort ham ondt, at man havde talt om Regeringens »Venner«. Han vilde ærligt tilstaa, sagde han, at han havde meget ondt ved at skelne mellem politiske Venner og politiske Uvenner; »hvis der en Dag er nogle, som understøtter et af mine Forslag, anser jeg dem for mine Venner, og kommer der en anden Sag

for, som de ikke giver deres Understøttelse, anser jeg dem for mine politiske Uvenner. Venner og Uvenner veksler saaledes for mig efter de forskellige Forhold . . .«.

Monrad søgte ogsaa at værgе sig imod, at Uenigheden om Regeringens Udenrigspolitik skulde faa skadelig Indflydelse paa hans Reformarbejde. Da Blixen-Finecke engang søgte at indblande dette Strids-spørgsmaal, svarede Monrad: »Jeg tilstaar, at Kongerigets Anliggender har givet mig fuldt op at bestille, og da de diplomatiske Forhold ikke hører til mine Forretninger, kan jeg heller ikke udtale mig noget derom«.

Formaalet for Monrad med denne kloge og forsonlige Fremgangsmaade var et dobbelt.

Han vilde naturligvis derigennem fremme de Lovgivningsarbejder, som han mente vilde være til Gavn for Fædrelandet. Men ved Siden af dette Formaal saa Monrad et andet. Han vilde styrke vor Forfatning ved at bruge den. Det er en Hovedtanke i Monrads politiske Virke. Han havde før arbejdet for dette. Han mente nu igen at kunne gøre det ved at vise, at der kunde udføres et besindigt og godt Reformarbejde paa Forfatningens Grund. I en af sine mange Taler i Vinterens Løb gav han denne Tanke Udtryk i følgende Ord: »Jeg har haft saamegen Del i Grundloven, at det vilde være mig en sand Glæde, om jeg, inden jeg lukkede mine Øjne, kunde se, at den havde slaæet dybe Rødder gennem alle Forhold«.

En lang Række af Love blev Frugten af hans Arbejde og kloge Ledelse af Arbejdet.

Han fik gennemført et Lovforslag om store Jernbaneanlæg. Længe havde dette Forslag staaet paa

Dagsordenen. I Kongeriget var der paa dette Tids punkt kun Banen fra København til Korsør i Drift. Linjen Aarhus—Langaa—Viborg—Struer med Sidebane til Randers var under Bygning. Nu fik Monrad gennemført Forslag om Hovedbanen over Fyn, den østlige Længdebane gennem Jylland og en Bane tværs over Jylland. Jernbanesager hører til det vanskeligste af alt, men alle Monrads Evner som arbejdende Politiker havde deres Blomstring den Vinter. Han beherskede helt og fuldt det store Stof, og klogt forstod han at krydse mellem de stridende Anskuelser og bruge dem, saa Sagen førtes hen mod den Løsning, han ønskede.

Et andet vigtigt Spørgsmaal, der i mange Aar havde sysselsat Rigsdagen og nu og da havde fremkaldt bitre Stridigheder, fik han ogsaa løst. Det var Fæstespørgsmaalet. I Samlingen 1851—52 havde han stillet Forslag om en Tvangsafløsning af Fæsteforholdet, men Godsejerne havde dengang og senere bestemt modsat sig en saadan Ordning. Og det var ikke lykkedes at finde en Løsning, der kunde tilfredsstille de forskellige Parter.

Nu tog Monrad Spørgsmaalet frem paany. Han fremsatte sit »Fæsteforbedrings«-Forslag, som det blev kaldt, og skønt det i Begyndelsen mødte nogen Uvilje baade hos Bondevennerne og Godsejerne, lykkedes det ham alligevel i Hovedsagen, idet der dog i Landstinget blev indsat et Par meget betydende Ændringer, at gennemføre sit Forslag.

Den Monradske Fæstelov gik ikke Tvangsafløsningens Vej, men Frivillighedens. Godsejerne blev interesserede i at afhænde deres Fæstegods til Selveje. Loven bestemte nemlig, at en Godsejer, der solgte Fæstegods til Fæsterne eller deres Børn, maatte

omdanne en Del af sit øvrige Gods til fri Ejendom; dette kunde dog kun ske ved Fæstledighed eller med Brugerens Samtykke, og den saaledes udtagne fri Ejendom skulde i Størrelse staa i et bestemt Forhold til det bortsolgte Fæstegods til Selveje: naar ni Fæstegaarde var gaaet over til Selveje, maatte Godsejeren udtage een Gaard til fri Ejendom (eller nøjagtigere sagt: saa meget Hartkorn maatte udtages til fri Ejendom, at det svarede til $\frac{1}{9}$ af det bortsolgte Fæstegods). En anden Bestemmelse i Loven fastslog, at Godsejeren skulde yde Fæsternes Arvinger Erstatning for Tilbygninger og Grundforbedringer, naar disse havde øget Gaardens almindelige Handelsværdi som Avlsgaard.

Loven virkede saaledes, at meget Fæstegods lidt efter lidt gik over til Selveje. Og Monrad havde ved at faa Loven gennemført foreløbig bragt et Strids-spørgsmaal ud af Verden.

Ogsaa andre Love fik han vedtaget: Lovene om Stempelafgift, Arveafgift, den københavnske kommunale Skattelov, Lovene om Sønæring, om Kirke- og Præstegaardssyn, om Forandringer i Tiendelovgivningen, om Handelsvægten i Danmark, en Række Lønningsslove o. fl. Et Lovforslag om Menighedsraad fik han derimod ikke gennemført.

Maaske har Monrad ingen Sinde følt sig lykkeligere end i denne Vinter, da næsten alt lykkedes for ham. Arbejdet var ham en Glæde, med Lethed fordybede han sig i de højst forskellige Sager, og fra alle Sider mødtes man i Beundring for hans Arbejds-kraft og hans samlende Evne.

»Næppe har nogen dansk Minister baaret en Arbejdsbyrde saa tung som Monrads i denne Rigsdagssamling«, siger N. Neergaard i sit Værk: »Under

Junigrundloven«. »Det Omraade, hans administrative og parlamentariske Virksomhed omfattede, har i senere Aar ordinært været delt mellem ikke mindre end fem Ministre, og det kraftige Lovgivningsinitiativ, han over hele Linien øvede, forøgede Arbejdet langt ud over det normale. Monrads Førerskab elektriserede ogsaa Rigsdagen, den kom i denne Samling helt ud af sit vante sindige Trit, Sagerne fremmedes med hidtil ukendt Hurtighed, og det ene lange Aftenmøde fulgte efter det andet. Foruden den omfattende Forberedelse og de mangfoldige Konferencer med Udvalg og enkelte Rigsdagsmænd, som Gennemførelsen af et saa betydeligt Lovgivningsstof indenfor det forholdsvis korte Tidsrum af fire Maaneder krævede, holdt Monrad i Løbet af denne Tid ikke mindre end 766 Rigsdagstaler, og aldrig mærkedes det, at han bøjedes under Byrden. Tværtimod syntes han ofte som beruset af sin Arbejdslidenskab, og jo mere der dyngedes paa ham, jo gladere, friskere og spænstigere syntes han at blive. . .«

Hans Stilling blev stærk denne Vinter, og han benyttede sig da ogsaa af den Velvilje, han nød fra alle Partiers Side. Den gjorde, at han ved en personlig Appel til Tinget kunde vende Modstand til Tilslutning. Dette skete saaledes ved en enkelt Bevilling paa Finansloven. Monrad ønskede 20,000 Rdl. til Udsmykning af Universitetets Festsal. Men Finansudvalgets Flertal anbefalede det ikke. Imidlertid var Monrads Stilling saa stærk, at han i en Tale vovede at anmode om, at man vedtog denne Bevilling for hans Skyld. Under Forhandlingen herom sagde han bl. a.: »Der er visse Foretagender, der ligesom er Duften af hele Stillingen, som er Fornøjelsen ved det hele, og som man glæder sig til at

komme til at udføre; det er noget, der hjælper til at bære mangfoldige andre Besværligheder. Det er maa-ske en Svaghed, men det forholder sig saaledes med dette Arbejde her«. Da Folketinget alligevel stemte mod Bevillingen ved 2. Behandling, appellerede han igen til Tinget ved 3. Behandling, og da Tscherning og J. A. Hansen erklærede, at de vilde stemme for Bevillingen, men kun gjorde det af Hensyn til Ministeren, blev den enstemmigt vedtaget.

Ved et Rigsdagsgilde, der nogle Dage før Rigsdagen sluttede holdtes paa Hotel d'Angleterre, var det da ogsaa Monrad, som især blev hyldet.

Det var d. 26. Januar, at dette Gilde fandt Sted. Langt over Halvdelen af Rigsdagens Medlemmer og Rigsdagens Embedsmænd deltog.

Den sidste Tale, der var opført paa Dagsordenen, skulde holdes af Monrad. Af samtidige Blade betegnes hans Foredrag som ypperligt. Han sagde, at ogsaa denne Rigsdagssamling havde styrket Friheden i vort Fædreland. Det gik med Friheden, som det gaar ude i Naturen. Naturkræfterne virker i Stilhed, lægger stadigt lidt til ude ved Marsken, lægger det ene tynde Lag Klæg oven paa det andet, Agerdyrkingen forbedrer Jorden ved hvert Aar at tilføre et ganske tyndt Lag ny Muldjord; saaledes skulde Rigsdagen hvert Aar tilføre et lille Lag Frihedsmuld, og det havde den ogsaa gjort i Aar. Det var noget stort, at den danske Frihed, grundlagt paa en bred Valglov, i 12 Aar var brugt paa en saadan Maade, at den havde gjort Staten, Samfundet og Regeringen stærk, at Kongen, støttet til Grundloven, var stærkere end Kongen, støttet til Kongeloven.

Saa talte J. A. Hansen for Monrad. I jævne, men varme Ord takkede han ham for hans store

Arbejde, priste hans utrolige og utrættelige Flid, hans Arbejdsdygtighed, Upartiskhed, Venlighed og Paalidelighed, takkede ham, fordi han aldrig, naar en Tanke blev fremsat, spurgte, fra hvem den kom, men om, hvordan den var, og han sluttede med et lige saa jævnt som hjerteligt: Tak, Monrad!

Monrad havde i den forløbne Vinter i høj Grad styrket sin politiske Stilling, og det er ikke uforklarligt, om Hall med nogen Ængstelse betragtede hans voksende Magt og Indflydelse. Vor Rigspolitik pegede mere og mere mod Ejderstaten, men det var vel kendt, at Monrad var stemt for at bringe store Ofre for at bevare Helstaten. Imidlertid krævede Folkestemningen stadig stærkere en ejderdansk Politik, man forstod ikke Halls Nølen, og denne fandt det ønskeligt at imødekomme denne Stemning. I September 1861 blev Orla Lehmann udnævnt til Indenrigsminister. Om hans Trofasthed mod Ejderprogrammet var der ingen, som tvivlede. Han havde i Foraaret 1861 offentligt erklæret, at nu maatte man lade alle Helstatsbestræbelser fare og samle sig om Gennemførelsen af Ejdertanken.

Lehmann skulde da give Ministeriet en mere ejderdansk Farve.

Og Monrad maatte fratræde som Indenrigsminister, hvilket han sikkert kun ugerne gjorde. Som Indenrigsminister havde han jo vundet sine Sejre, og han havde Planer om ny Lovgivningsarbejder. Han blev nu henvist til at lade sig nøje med Kultusministerens mere beskedne Stilling, og han havde ikke stort Haab til, at hans Virksomhed her vilde bære Frugt. Han følte sig standset i sin Fremgang.

At Monrad gav Plads for Lehmann, var ønskeligt af almenpolitiske Grunde; men det er ikke usand-

synligt, at Hall med nogen Tilfredshed saa paa, at Monrads Arbejdsomraade og dermed hans Indflydelse blev betydelig mindre. Det var ikke uden Grund, man talte om, at der var en vis Skinsyge mellem de to Ungdomsvenner.

Hall havde gode Grunde til at forberede en Ejderpolitik. Det havde vist sig at være umuligt at faa Helstatsforfatningens indviklede Maskineri til at gaa, og i 1858 var Fællesforfatningen foreløbig bleven ophævet for Holstens og Lauenborgs Vedkommende, men den gjaldt vedblivende for Danmark og Slesvig. Forholdene havde da medført, at man var paa Vej til Ejderpolitiken, Slesvig var nu nærmere knyttet til Danmark end Holsten. Og Folkestemningen krævede dristigere og dristigere Ejdertanken gennemført helt og fuldt.

En stærk national Stemning gav sig navnlig Udtryk i den store Adresse, som Regeringen modtog i 1861. Den udgik fra Rigsdagen, og 137 Medlemmer af Folketing og Landsting underskrev den, og den fik i Løbet af faa Maaneder 71000 Underskrifter fra alle Egne af Landet. Der udtaltes i Adressen, at nu maatte al indre Tvist vige: »Farens Stund har altid fundet de Danske enige og stærke. Begejstringen fra Krigens Aar vil vende tilbage med de Spørgsmaal, hvorom der den Gang kæmpedes«. Adressen sluttede med dette Løfte: »Vi er rede til ethvert Offer for at hævde Kongerigets og Slesvigs konstitutionelle Forening og den danske Nationalitets lovlige og billige Ret i Slesvig«.

Den nationale Stemning styrkedes det følgende Aar ved en Række Fester og Møder ud over Landet. I Flensborg afslørede Bissens Løve til Minde om Treaarskrigen. Truende vendte den Hovedet mod Syd.

Ogsaa Forholdet til Sverige og Norge gjorde Stemningen her hjemme stærkere. Der var et varmt Venskab mellem de to nordiske Konger, Karl den Femtende og Frederik den Syvende. De mødtes ofte, og Tanken om et Forsvarsforbund laa i Luften.

Saa skred Hall da til Handling. De endeløse Forhandlinger maatte være forbi. Man turde tage en Kamp paa »Danmark til Ejderen«.

I Marts 1863 foretog Hall det afgørende Skridt. Tidspunktet syntes gunstigt. Stemningen i Danmark og Slesvig var tillidsfuld. Der var Haab om Hjælp fra Sverige og Norge, om Krigen skulde komme. Tronfølgeren Prins Kristians Datter, Alexandra, havde nylig ægtet Prinsen af Wales. Stemningen i England syntes at være os velvillig.

I Marts 1863 kundgjorde den danske Regering da for Evropa, at den vilde give Holsten og Lauenborg en egen fri Forfatning, egen Regering og en egen Hær, og i Efteraaret 1863 forelagde Hall et Udkast til en Fællesforfatning for Danmark og Slesvig.

D. 13. November blev den ny Fællesforfatning vedtaget i Rigsraadet. Men to Dage efter døde Frederik den Syvende. Da Afstemningen om Fællesforfatningen fandt Sted, laa han dødssyg paa Lyksborg Slot.

Den ny Konge, Kristian d. Niende, underskrev d. 18. November Fællesforfatningen. D. 1. Januar 1864 skulde den træde i Kraft.

Men snart viste sig truende Uvejrsskyer mod Syd. De tyske Magter krævede, at Fællesforfatningen skulde tages tilbage inden 1. Januar. Og de andre Stormagter raadede os til at gøre det. Kongen ønskede det, men Hall vilde ikke. Og det endte med, at Hall ind-

gav hele Ministeriets Afskedsbegæring. Det var d. 24. December.

Monrad havde fulgt Ministeriets Udenrigspolitik, men gjort det nølende. Det var ikke uden Grund, at »Fædrelandet« betegnede ham som »Sydpolen« i Ministeriet, medens Lehmann var »Nordpolen« og Hall Magnetnaalen, der svæver mellem begge Poler. Men efterhaanden table Monrad Troen til, at en Helstatsordning for Tiden lod sig gennemføre, og han deltog i Ministeriets Ejderpolitik. Han har langt senere i de mest uforbeholdne Udtryk anerkendt Halls Dygtighed: Hall »udfoldede den beundringsværdige diplomatiske Dygtighed, der vil blive almindelig anerkendt, naar Partilidenskaben tillader at dømme med Upartiskhed«, siger han i den efterladte Redegørelse for hans Deltagelse i Begivenhederne i 1864, som er nedskrevet 1880—81, men først udkom 1914.

Monrad gik ogsaa med til Forslaget om en Fællesforfatning i September 1863 og støttede Hall under Forhandlingerne, men hans Tale bar dog Mærke af, at hans Standpunkt var mindre udpræget ejderdansk end Lehmanns. Ved Sagens anden Behandling udtalte han følgende: »Man tvinges ind paa — jeg udtaler her min egen Overbevisning — at fastholde Danmark til Ejderen, naar Tyskland strækker sin mægtige Haand ind i vore indre Anliggender; man bliver nødsaget til at trække sig tilbage til Danmark til Ejderen som et politisk Als, for at hele Verden kan se, paa hvis Side Uretten er«.

Monrad deltog ogsaa i Ministeriets indtrængende Henstilling til Kongen om at underskrive den ny Forfatning. Her hjemme var der en stærk Folkestemning for, at Forfatningsloven skulde stadfæstes; men der var mange og vægtige Grunde, som talte for, at

man skulde lade Forfatningsspørgsmaalet staa aabent; fra Udlandets Side kom der Udtalelser, som paa den mest indtrængende Maade fraraadede Stadfæstelse af Fællesforfatningen.

Monrad har senere, da Begivenhederne var ham paa Afstand, aabent erkendt, at Stadfæstelsen var et Fejlgreb. »Den nye Forfatning blev Lov«, siger han i sin Redegørelse. »Var det rigtigt, eller var det et Misgreb? Atter og atter har jeg forelagt mig selv dette Spørgsmaal og stillet mig som en fremmed og udenforstaaende over for Besvarelsen, og atter og atter har Svaret lydt: »Det var et Misgreb«. Saa har Svaret lydt, uagtet Misbilligelsen ramte mig selv som Deltager i Beslutningen. Under Ministeriets tidligere Samvirken havde jeg vel ofte tidligere gjort Modstand mod den valgte Fremgangsmaade og tilraadet større Eftergivenhed; men da denne Sag laa for, sluttede jeg mig uden Modsigelse til, hvad der blev foreslaaet«.

Og han nævner ogsaa Grunden til, at dette Misgreb skete. Ministeriet var grebet af den Følelse: »Nu maa der standses, nu maa der gøres Holdt, nu maa det briste eller bære. Der er et Mod, Fortvivlelsens, der stundom sejrer, men oftere ligger under. Dette Mod fyldte Ministeriet«.

D. 21. December blev Rigsraadet hjemsendt, skønt de neutrale Stormagter havde tilraadet at lade det blive inde, for at man ved dets Hjælp kunde tage Fællesforfatningen tilbage. Og umuligt er det ikke, at det kunde være sket, hvis Rigsraadet havde faaet aaben og klar Meddelelse om, hvordan Stillingen var.

Rigsraadets Hjemsendelse var et skæbnesvangert Fejlgreb. Men Monrad synes heller ikke ved denne Lejlighed at have taget et Særstandpunkt i Ministeriet. Han nævner intet derom i sin Redegørelse, ja,

det er endog rimeligt at antage, at hans før nævnte Udtalelser om hans Stilling i Ministeriet, da dette henstillede til Kongen at underskrive Forfatningen, ogsaa gælder Beslutningen om Rigsraadets Hjemsendelse.

Kongen havde meget bestemt udtalt Ønsket om, at Rigsraadet foreløbig skulde forblive samlet, og d. 23. December krævede han, at det skulde genindkaldes. Ministeriet overvejede, om man skulde imødekomme Kongens Krav, men man afslog til sidst at gaa ind paa det. Og Hall indgav det samlede Ministeriums Afskedsbegæring. Hall var selv kommen til Erkendelse af, at ny Mænd maatte til. Det burde i det mindste forsøges, om der kunde dannes en ny Regering.

Stillingen var saare vanskelig, en Afgørelse maatte hurtigt træffes, der var jo ikke mange Dage til den 1. Januar.

For at vinde Klarhed over Forholdene indbød Kongen efter Samraad med Hall indflydelsesrige Rigsraadsmedlemmer af alle Partier til et Møde d. 26. December om Aftenen. Ialt var tolv til Stede, blandt dem Hall, Fenger, Monrad, Madvig, Krieger, Andræ, Bluhme, David og Tscherning, »det lille Rigsraad«, som man har kaldt det. Hall fremhævede, at det var rigtigst, at et nyt Ministerium traadte til. Men de fleste Deltagere i Mødet — og blandt dem Monrad — mente, at det Hall'ske Ministerium var det eneste, der kunde føre en ændret Politik, det nød jo stor Tillid i Pressen, og Folkestemningen var det i høj Grad gunstig.

Det blev da Mødets Resultat, at man skulde tilraade Kongen, at Ministeriet Hall fortsatte, muligvis med en noget ændret S sammensætning.

Den følgende Dag lod Kongen Hall kalde og forhandlede med ham om enkelte Personforandringer i Ministeriet. Kongen ønskede blandt andet en anden Udenrigsminister end Hall og Lehmanns Fra-træden.

Hall samledes derefter med sine Ministerkollegaer, men Lehmann modsatte sig Forandringen, medens Monrad tilraadede, at man skulde imødekomme Kongen. Hall bestemte sig herefter til at fastholde sin Afskedsbegæring, med mindre det samlede Ministerium kunde fortsætte.

Men Kongen ønskede ikke, at det gamle Ministerium skulde blive ved Roret uden Forandringer. Og samme Dag, d. 27., blev Monrad kaldt til Slottet. Han stod jo Helstatstanken nærmere end de andre Ministre, og Kongen var ej heller uvidende om, at Monrad adskillige Gange havde tilraadet, at man rettede sig efter Kongens Ønsker. En lille Tildragelse under »det lille Rigsraads« Møde var bleven Kongen meddelt. Den viste, at Monrad maaske ikke vilde være uvillig til at paatage sig at danne en ny Regering. Det er C. N. David, der som tidligere nævnt deltog i »det lille Rigsraads« Møde, der fortæller den i nogle Optegnelser om Aarene 1863—65. Under Mødet havde Hall sagt, »at Ministeriet var en Helhed, og at de alle stod og faldt med hinanden«. Men, fortæller David videre, næppe havde Hall udtalt disse Ord, før Monrad, der sad ved Siden af David, sagde halvhøjt, saa det let kunde høres af Sidemanden: »Til at give en saadan Erklæring er Konsejlspræsidenten ikke bemyndiget«. Bluhme og David blev tilbage, medens der blev spændt for, og da de var alene med Kongen, spurgte denne Bluhme, om han vilde danne et Ministerium. Hertil svarede Bluhme Nej, og Kon-

gen udbrød da bittert: »Saa er jeg fordømt til at beholde dem«. Men David svarede: »Nej, det er De ikke, jeg ved en Mand, som vil danne et nyt Kabinet, naar han kan blive Konsejlspræsident«. Og han fortalte derpaa, til Kongens og Bluhmes store Forundring, hvad han havde hørt af Monrads egen Mund.

Monrad lovede da ogsaa Kongen at gøre et Forsøg. Om Aftenen d. 27. meddelte han sine Kollegaer, at han havde modtaget Kongens Opfordring. Sammenkomsten, hvorved dette skete, skal have været i høj Grad bevæget. Monrad erklærede, at han med Glæde vilde udtræde af Ministeriet, saa Lehmann kunde blive, og han skulde, hvad der end skete, af al Kraft understøtte Ministeriet i dets vanskelige Gerning, hvis Hall rettede sig efter Kongens Ønsker; men han føjede til, at han ikke havde i Sinde at se roligt paa, at Hall, om han maatte fråsig sig sit Hverv, lod andre, man ikke kunde have Tillid til, komme til Magten. Monrad tænkte vel paa Hofmarskal Oxholm eller Baron Blixen-Finecke.

Monrad mødte mange Vanskeligheder under sit Arbejde med at danne en ny Regering. Han ønskede — ogsaa af Hensyn til den offentlige Mening — at Hall indtraadte i Ministeriet. Men Halls Svar var et afgjort Nej. Monrad forhandlede dernæst med Krieger. Men af denne fik han det Raad, at han skulde træde tilbage, saa Hall igen kunde komme i Forgrunden. Monrad gik da til Kongen og bad ham igen om at overveje, om det ikke var rigtigst atter at vende tilbage til Hall. Men da Kongen paany opfordrede ham til at paatage sig Hvervet, og da han havde hørt, at man drøftede andre Udveje, f. Eks. et Ministerium Blixen-Finecke, besluttede han at danne et Ministerium, hvordan det end blev.

Det lykkedes ikke Monrad at knytte nogen betydende Politiker til sig. Selv overtog han Finansministeriet og Ministeriet for Holsten og midlertidigt Udenrigsministeriet. Kun to af de gamle Ministre, Justitsminister Casse og Krigsminister Lundbye, fulgte ham over i det ny; dog overtog Fenger Stillingen som Direktør i Finansministeriet. Monrad var den eneste Politiker af Betydning og Anseelse i den ny Regering. I dagtig Tale fik hans Ministerium Navnet »Millionen«, et Ettal med seks Nuller bag efter.

Paa Aarets sidste Dag, Kl. 4^{1/2} om Eftermiddagen, hilste Kongen paa det ny Ministerium, og umiddelbart efter rejste han til Sønderjylland, fulgt paa Vej af Monrad.

Under Ministeriets Dannelse havde der ikke været Tale om, hvilke Veje det ny Ministerium vilde gaa for at undgaa Faren. Men medens Kongen og Monrad kørte gennem Sjælland med Toget, gjorde Monrad Rede for Ministeriets Program, saa godt han kunde det. For nogen gennemtænkt Plan, som han ønskede at følge, har han sikkert ikke haft.

Monrad fulgte med til Nyborg, og ved Midnattide, ved Overgangen til det ny Aar, sad han ved Kongens Bord; de ønskede for Danmark og for hinanden, at det Aar, der kom, maatte blive lysere og lykkeligere, end det saa ud til. Tunge Uvejrsskyer truede fra Syd, og Haabet om Hjælp, hvis Kampen kom, var ikke saa lyst som før.

Kongen rejste til Hæren i Sønderjylland; Monrad vendte Nytaarsdag tilbage til København.

XI.

1864.

MINISTERIET Monrad blev ikke mødt med Tillid fra ret mange Sider. Og i nationalliberale Kredse syntes man ilde om Monrads Holdning under Ministerkrisen.

Man har sagt, at Monrad magtsyg stræbte efter at komme i Forgrunden. I 1860 maatte han vige for Hall. Nu vilde han selv til.

Fru Heiberg skriver 2. Januar 1864 i et Brev til Krieger, at Fru Hall har sagt til hende om Monrad: »Alle hans Planer i de senere Aar er gaaet ud paa at sætte sig i Halls Sted i Ministeriet og kaste ham over Bord«. Fru Heiberg føjer til: »Dette er vistnok sandt«.

Denne Udtalelse siger sikkert ikke hele Sandheden. At Monrad i Almindelighed ikke veg tilbage for at bære den Byrde, Ansvarret lægger paa en Mands Skulder, er sandt nok. En Dag i 1860 ytrede Rosenørn til Monrad, at han følte Lettelse ved ikke længere at have en Ministers Ansvar, men Monrad svarede ham: »Aah, giv mig Magten, Ansvarret tynger mig ikke«. Men et mægtigt Ansvar, et Ansvar ud over det almindelige, vilde komme til at hvile paa den, som skulde staa ved Statsskibets Ror i de

farefulde Tider, som var at vente, og Magten har sikkert kun i ringe Grad lokket Monrad, da han traadte til i 1863.

Men der var maaske i hans Sjæl en lønlig Drift mod den vældige og farefulde Opgave, hvis Løsning vilde kræve alle hans Kræfter. P. Rørdam skriver i et Brev den 8. Januar 1864: »Monrad er sjæleglad; thi jo mere det suser om ham, des bedre samler han sine Kræfter«. Man aner gennem Ord som disse hans Sinds Higen mod de store Vande, hvor de høje Bølger gaar.

Selv værger han sig med stor Kraft mod Beskyldningen for Magtstræb. I sin Redegørelse indrømmer han, at Magten har sin Sødme: »Der er noget tilfredsstillende ved at gennemføre Love, der har en blivende Betydning«, siger han; »Dagens Timer bliver indholdsrige og vægtige ved de mange Afgørelser, hvoraf andres Vé og Vel er afhængig«. Men paa den anden Side er en Ministers Tid optaget af mange Smaating, Præstens Gerning naar mere ind til Kærnen: »En Præst har saa at sige udelukkende at gøre med Kærnen, med det store og betydningsfulde, Sjælens Frelse, det evige Liv«, siger han; »men Ministeriets Tid er optagen ej alene af vigtige Sager, men ogsaa af en uendelig Mængde Skaller«.

Han har ikke søgt Magten, hævder han. Han gør opmærksom paa, at han afslog at danne Ministerium i 1859, da Hall traadte tilbage, at han i 1860 gav Plads for Hall, skønt Kongen havde opfordret ham til at danne det ny Ministerium. Hans Samvittighed siger ham, at han ikke har trængt sig frem. Naar han gik ind paa at blive Halls Efterfølger i 1863,

saa var det alene Hensynet til Fædrelandets Tarv, der ledede ham.

Og vi har ogsaa Vidnesbyrd om, at de, der paa nært Hold fulgte Begivenhederne under Ministerkrisen, ikke har mistænkt Monrad for Magtstræb. Man ser dette af et Brev fra C. E. Fenger til Lehmann, skrevet d. 31. Marts 1864; Fenger siger her følgende om Monrad: »At han har haft sin Ærgerrighed, og at det har behaget ham at være den første, vil jeg ikke nægte. Jeg tror, at han i 1860 kun ugerne opgav Tanken om at blive Konsejlspræsident. Men Nydelsen af Magten er ikke nogen daarlig Kur for denne Sygdom, og jeg har fundet de tydeligste Vidnesbyrd om, at den i de sidste Aar er taget mærkeligt af hos ham. Jeg er navnlig overbevist om, at den kun har spillet en ringe Rolle ved Ministerskiftet i 1863, om den overhovedet har spillet nogen«.

Et andet Sted skriver han ligeledes om Monrad: »Han har stedse været en fuldkommen loyal og trofast Kollega, og jeg har aldrig set det mindste, som kunde tyde paa, at han har haft særlige Hensigter«.

Monrad har sikkert ikke haft nogen bestemt Plan, han vilde følge, da han i vanskelige Tider traadte til som Regeringens Chef. En Oplysning, som David meddeler i sine førnævnte Optegnelser, synes at tyde paa, at han ikke har haft det. David fortæller, at han den 31. December, efter at Ministeriet Monrad var en Kendsgerning, talte længe med Kongen, »men det er min Overbevisning«, siger David, »at Monrad ikke har haft noget bestemt Program, eller i det mindste ikke har meddelt Kongen et saadant«.

Og dog kunde man med nogen Ret have Lov til at vente, at Meningen med Ministerskiftet skulde være den, at nu skulde ny Veje følges, at Regeringen vilde

prøve paa at faa gennemført en Ordning, der kunde sikre Bevarelsen af hele det danske Monarki. Man vidste jo, at Monrad hældede mod Helstatstanken. Mange af hans Udtalelser viste det. Og i en Tale i 1864 bekræfter han, at det forholdt sig saaledes. Det er i den Tale, han holdt i Rigsraadets Folketing den 18. Juli: »Hvis vi paa noget Tidspunkt i den forløbne Tid havde kunnet faa Helstaten, vilde jeg have takket Gud og taget imod den, og hvis vi i samme Tid havde kunnet faa et Danmark til Ejderen med Holsten knyttet dertil i et unioneret Forhold, vilde jeg have takket Gud og taget imod det; thi det vidste jeg, at hvis det ikke lykkedes os paa en eller anden Maade at ordne vore Sager, da forestod der svære og farefulde Tider«. Længere fremme i Talen nævner han Aftalerne, Overenskomsterne fra 1851—52, og fortsætter: »Jeg anser i mange Henseender en Ordning, overensstemmende med disse Overenskomster, for at ville have været den lykkeligste, vi kunde have opnaaet. Jeg erkender vel den store Betydning, som Nationaliteten har i vore Dage, men man maa ikke aldeles sammenblande Nationaliteten med Sprogforskellen, og naar man tager Hensyn til den store Overensstemmelse i Folkekarakter, til Overensstemmelsen i Religion, og til den lange fælles historiske Udvikling, staar det for mig, som om denne Løsning vilde have været meget heldig for os, dersom vi kun kunde have faaet, hvad der virkelig ligger i Overenskomsterne fra 1851—52«.

Har Monrad da ikke tænkt paa at følge en Politik, der kunde føre til den Løsning?

Der er intet, heller ikke i hans Redegørelse, som tyder paa, at det har været Tilfældet. Han vilde vel handle, som Omstændighederne bød ham. Men han

havde et svagt Haab om, at Krigen kunde undgaas, eller dens Udbrud forhales ved Indrømmelser, og han har sikkert ment, at han ikke var saa bunden af Fortiden som Hall og derfor lettere kunde forhandle med de fremmede Magter.

At han beredvilligt føjede sig efter Kongens Ønske ved Valg af Udenrigsminister, tydede paa, at han vilde være villig til at betræde Indrømmelsernes Vej. Den 8. Januar 1864 indtraadte vor Gesandt i Berlin, G. J. Quaade, i Ministeriet som Udenrigsminister. Det var velkendt, at denne stadig havde staaet i et venligt Forhold til Bismarck, og at Stormagterne saa paa ham med Tillid.

Men den gunstige Tid for Indrømmelser var desværre forløben. Havde Hall i sin Tid i et fortroligt Møde lagt Rigsraadet hele Stillingens Alvor paa Sinde, saa havde han muligvis med den store Indflydelse, han havde, kunnet bevæge Forsamlingen til at give sit Minde til Novemberforfatningens Ophævelse. Det skete ikke, Rigsraadet var bleven hjemsendt, og Fællesforfatningen var traadt i Kraft den 1. Januar 1864.

Monrad har dog sikkert syslet med Tanken om at faa Fællesforfatningen ophævet. Han gik derfor den 3. Januar ind paa, at Stridsspørgsmaalene skulde henvises til en Konference med Udsendinge fra Stormagterne, og han erklærede, at han ikke, saa længe Konferencen sad, vilde tilraade Kongen at indkalde det ny Rigsraad. Han forstod, at der kunde vindes Tid ved en saadan Konference, og maaske kunde Striden bilægges ad Forhandlingens Vej.

Det var England, der havde stillet Forslag om en Konference; men Bismarck stillede sig ganske afvisende, og da Quaade ved Nytaarstide inden sin Afrejse til København talte med ham og i Samtalens

Løb spurgte, om Preussen vilde forhandle med Danmark paa Grundlag af Aftalerne 1851—52, hvis Danmark ophævede Fællesforfatningen, gav Bismarck et Svar, der slet ikke var imødekommende. Det blev mere og mere øjensynligt, at Bismarck vilde have Krig, og de fleste anede, at Muligheden for en fredelig Løsning ikke længere var til Stede.

Og dog, selv den svageste Mulighed derfor burde være prøvet.

Den gamle Tanke om Slesvigs Deling kom igen frem, navnlig i Udlandet. Her hjemme havde den afgjort Folkestemningen imod sig. Men havde Monrad erklæret sig villig til at gaa til en Konference med Slesvigs Deling som Grundlag, og havde han, uden at vente paa Erklæringer fra de forskellige Magter, hurtigst muligt udskrevet Valg til det ny Rigsraad, saa Fællesforfatningen kunde ophæves paa lovlig Maade, saa kunde der maaske være naaet en Løsning ad Fredens Vej. Men under en Forhandling i Landstinget skød Monrad denne Tanke fra sig. Ploug havde spurgt, om Regeringen kunde gaa med til et Slesvig-Holsten eller et selvstændigt Slesvig. Monrad erklærede, at Regeringen ikke kunde tænke sig disse to Udveje, og han løjede til, at han heller ikke kunde tænke sig Muligheden af at gaa ind paa en Deling af Slesvig. Folkestemningen billigede dette Svar. Men i farefulde Tider, naar det gælder Krig eller Fred, kan man kræve af den ledende Statsmand, at han har Mod til at handle mod Folkestemningen. Han har større Viden om Forholdene end Folkets store Flertal, og han har Adgang til at vinde større Klarhed over Stillingens Vanskelighed.

Dagene gik, og medens den danske Regering endnu stadig havde et svagt Haab om en fredelig

Løsning, sigtede Bismarck afgjort mod Vaabnenes Af-gørelse.

Den 16. Januar meddelte Preussens og Østrigs Gesandter i København den danske Regering, at de to Magter krævede Novemberforfatningen ophævet i Løbet af to Dage, ellers vilde de med Vaabenmagt besætte Slesvig. Den 18. Januar besvarede den danske Regering dette Forlangende med en Erklæring om, at den givne Frist var altfor kort til, at Forfatningen kunde ophæves paa lovlig Maade, og tre Dage efter meddelte Regeringen de neutrale Stormagter, at den vilde være villig til at sammenkalde Rigsraadet hurtigst muligt og forelægge et Lovforslag om Forfatningens Ophævelse. Ministeriet føjede til, at det vilde sætte sin Tilværelse ind paa at faa Forslaget vedtaget i Rigsraadet.

Men Krigen var uundgaaelig. Endnu søgte England at bevæge Preussen og Østrig til at give en rimelig Frist til Forfatningens Ophævelse paa lovlig Maade. Men selvfølgelig vendte Bismarck det døve Øre til.

I de sidste Dage af Januar rykkede vel uddannede og godt udrustede Tropper op gennem Holsten frem mod Dannevirke.

Her hjemme havde vi i de sidste Aar ført en Politik, der kunde ende med Krig, uden at vi havde beredt os forsvarligt paa Krig. Vel var Dannevirkestillingen bleven forstærket, men ikke alle de planlagte Arbejder var fuldførte, og de Befæstningsarbejder, som skulde foretages ved Dybbøl og Fredericia, var ikke færdige; man søgte i Januar Maaned at styrke de svage Anlæg, men Arbejdet herpaa fremmedes ikke med synderlig Kraft. Krigen vilde først komme til Foraaret, mente man. Og den traf os da paa mange

Maader uforberedte midt i Vinterens Hjerte. Krigsminister Lundbye gjorde sit bedste, men han magtede ikke sin ansvarsfulde Stilling, og da Krigen kom, og Dagenes Byrder blev tungere og tungere, svækkedes hans aandelige Kraft mere og mere.

I Slutningen af December var Generalløjtnant de Meza bleven udnævnt til Øverstkommanderende. Han havde ganske vist sine Særheder, men hans Navn havde god Klang fra Treaarskrigen, og baade Hæren og Folket saa hen til ham med Tillid. I den Instruks, han den 24. Januar fik fra Krigsministeriet, blev det overladt til ham at afgøre, hvor vidt Dannevirkestillingens Forsvar skulde føres; men til Vejledning for ham gjorde Ministeriet opmærksom paa, at det vilde være af stor Betydning at bevare Slesvig mod fremmed Vold, dog var det af større Værdi, at Foraaret fandt os i Besiddelse af en dygtig og slagfærdig Hær, og Kampen i Dannevirkestillingen maatte da ikke føres saa vidt, at Hærens Tilværelse som Hær sattes paa Spil.

Den 1. Februar begyndte Krigen¹⁾. Preusserne søgte den 2. Februar at gennembryde vor Stilling ved Mysunde. Den følgende Dag stod der en haard Kamp foran Dannevirkestillingens Centrum, og det lykkedes her Fjenden at vinde en Del af vort Forpostterræn. Den 4. Februar vedtoges det i et Krigsraad under de Mezas Forsæde frivilligt at rømme Dannevirke. Og den følgende Aften og Nat gik Hæren tilbage under de vanskeligste Forhold.

Meddelelsen om Dannevirkes Rønning kom som et Lyn fra klar Himmel. Det danske Folk havde den

¹⁾ Angaaende Enkeltheder i Krigens Gang henvises til N. P. Jensen: Kampen om Sønderjylland 1864 (Folkelæsning Nr. 307).

sikreste Tillid til Dannevirkestillingens Styrke. Alle Steder vakte Tilbagetogt den dybeste Sorg, og snart begyndte man at ymte om, at der var Forræderi med i Spillet. Især i København var Stemningen op-hidset, og Bladene førte det voldsomste Sprog. Har-men vendte sig navnlig mod Kongen, Overgeneralen og Monrad, der sammen med Kongen havde opholdt sig ved Hæren de første Dage i Februar.

Sofus Høgsbro fortæller, at han den 31. Januar sammen med andre Folketingsmænd var til Middag hos Monrad, der den Gang boede i Brogade paa Kristianshavn. Stemningen var tung og trykket; ved Bordet rejste Monrad sig og udtalte Ønsket om, at gamle Dannevirke nu maatte staa sin Prøve som Værn for Danmarks Rige. Han havde næppe sat sig igen, før han fik bragt et Telegram, der fortalte, at Preusserne endnu samme Nat vilde rykke over Ejde-ren. Han rejste sig da straks for at gaa til Kongen og tage med denne til Slesvig. Monrads ældste Søn var Soldat, og Høgsbro rejste sig efter Monrads Bortgang og udtalte Ønsket om, at Sønnen maatte gøre sit Land og sit Navn Ære og lykkelig vende tilbage til Hjemmet.

Den 1. Februar kom Kongen ledsaget af Monrad til Hovedkvarteret i Slesvig By, hvor de opholdt sig de følgende Dage.

Monrad fortæller i et af sine politiske Breve (Po-litiske Breve I—IV S. 62), at Mænd, som han nærrede den største Højagtelse for, indtrængende bad ham om at faa de Meza til at opgive Dannevirkestillingen, og han søgte da Natten mellem den 3. og 4. en Sam-tale med Kongen, men fik Vished for, at Kongen var enig med ham i, at man ikke burde søge at paavirke den kommanderende General.

Det blev meddelt Monrad, at Officerer i Kongens Følge ansaa det for rigtigst, at Kongen forlod Slesvig, og han gik da endnu samme Nat til de Meza for at tale med ham herom. Men denne var gaaet til Ro, og Monrad havde da en Samtale med Stabschefen, Oberst Kauffmann. Ogsaa denne ønskede, at Kongen rejste, da Overkommandoen vilde staa friere, naar den var fritaget for Omsorgen for Kongens Sikkerhed. Men Samtalen drejede derefter ganske naturligt ind paa hele den alvorlige Stilling, og Monrad udtalte da det Ønske, at man vilde holde Dannevirke saa længe som muligt, og mente, at man burde ofre indtil en Tredjedel af Hæren, inden man gik tilbage. Men hertil svarede Kauffmann, at et saadant Tab overskred alle rimelige Grænser og forudsatte en Kamp, hvis Følger var uberegnelige. Monrad udtalte i Samtalens Løb gentagne Gange, at han havde ubetinget Tillid til, at Overkommandoen vilde handle, som det efter Omstændighederne var bedst, og sagde ved Afskeden: »Gud være med Dem, og skulde end Krigens Lykke vende sig imod os, saa stol paa, at Regeringen vil være trofast og ikke regne Dem og Deres General Ulykken til Last«.

Endnu samme Nat overtalte Monrad Kongen til at forlade Slesvig den følgende Morgen. Kongen gjorde det, men ugerne. Han og Monrad rejste den 4. om Formiddagen til Sønderborg. Kongen vilde være bleven i Flensborg, men Monrad satte sin Stilling ind paa, at han skulde rejse helt til Sønderborg.

Natten mellem Fredag den 5. og Lørdag den 6. modtog Kongen Telegram om Tilbagetoget og lod straks, omtr. Kl. 1¹/₂, Meddelelsen gaa videre til Monrad. Denne var sikkert klar over, at et Tilbage- tog i nær Fremtid kunde blive nødvendigt, men han

havde troet, at Overkommandoen vilde modtage en større Kamp, inden Tilbagetoget fandt Sted; det var ikke sket, og derfor var Efterretningen overraskende for ham. Han begav sig ved Totiden til Kongen, og her modtog han Meddelelse fra Krigsministeriet om Tilbagetoget, men fik tillige at vide, at Krigsministeriet havde udtalt sin Misbilligelse af Overkommandoens Handlemaade. Derefter havde han en telegrafisk Samtale med Krigsministeriet, og da han udtalte sit Mishag over, at man havde sendt en Misbilligelse til de Meza, fik han at vide, at det var uden Krigsministerens Vidende og Vilje, at Tilbagetoget var sket. Og Krigsministeren var harmfuld over, at han ikke var spurgt til Raads, og vred over, at han ikke havde faaet at vide, at Tilbagetoget var besluttet allerede den 4. om Aftenen. I Telegrammet, der var sendt Overgeneralen, hævdede han, at de Meza ikke havde holdt sig sin Instruks efterrettelig, og at han vilde forbeholde sig en Undersøgelse og endnu var af den Mening, at Dannevirke burde have været forsvaret.

Alt dette fik Monrad at vide i den natlige Samtale og blev en Del betænkelig ved den Stilling, Krigsministeren havde indtaget over for de Meza. Han bestemte sig da til at rejse til Flensborg for at træffe de Meza og berolige ham. Hen paa Morgenstunden sejlede han fra Sønderborg til Flensborg i stærkt Snefog, saa Sejladsen var vanskelig. »Men jeg fandt Generalen aldeles rolig og fattet«, siger Monrad nogle Dage efter i en Tale i Folketinget, »han var iført den samme gamle Slobrok og havde den samme lille Kasket paa Hovedet, som han bar i Slesvig, han havde det samme faste Haandtryk og samme rolige og klare Blik, som da jeg saa ham der«.

Paa Vejen til Flensborg havde Monrad skrevet

et Udkast til en Udtalelse til Hæren. Han viste de Meza det, og denne gjorde mærkeligt nok ingen Indvendinger imod det. Udkastet vidner nemlig mere om Monrads stærke Følelse end om den Klarhed og Ro, som her var fornøden. Der var Vendinger i Udkastet, som ikke var heldige. Der stod f. Eks.: »Landet ligger aabent for Fjenden«, en Sætning, der ikke kunde virke opmuntrende og heller ikke var rigtig. Man mærker i det hele, at det er Præsten Monrad og ikke en klartseende Politiker, der har skrevet dette Udkast. Men da de Meza ingen Bemærkninger gjorde til det, telegraferede Monrad Ordlyden til København, for at Krigsministeren kunde gennemse det, og han bad om, at Indvendinger maatte blive sendt til Sønderborg, hvortil han nu rejste for at tale med Kongen. I Krigsministeriet troede man imidlertid, at Kongen havde billiget Udkastets Form og lod det offentliggøre med Kongens og Monrads Underskrift. Men da Monrad kom til Sønderborg og forelagde Kongen Udkastet, gjorde denne med Rette adskillige Indvendinger imod det. Det blev da ændret, og den 8. blev Proklamationen meddelt Hæren, men allerede den 6. var Monrads Udkast offentliggjort i København.

Fra Sønderborg rejste Monrad til København. Han sejlede til Korsør, hvor et Ekstratog ventede ham, og sammen med Marineministeren, der var rejst ham i Møde, kom han til Hovedstaden. Han fik at vide, at der var Uroligheder i Byen, og at Befolkningens Harme især var rettet mod Kongen, Overgeneralen og ham selv. »Under Kong Frederik VII's Regering vilde et Tilbagetog af den Art været moralsk umuligt«, skrev et ledende Blad.

Søndag den 7. om Formiddagen Kl. 10 kom Mon-

rad til København. En stor Menneskemængde modtog ham i dybeste Tavshed. Ingen hilste, men der lød ej heller noget Tilraab, der kunde røbe den urolige Stemning.

Monrad siger et Sted, at han vil overlade til andre at bedømme, om han bevarede Roligheden og Koldblodigheden, og om det efterhaanden lykkedes ham at vende den offentlige Menings Strøm. Historien har givet ham det Vidnesbyrd, at han, der selv var oprevet og dybt grebet af de sidste Dages sørgelige Begivenheder, nu havde tilkæmpet sig Ro og ved hele sin Optræden medvirkede til, at Uroen dæmpedes.

I Dagens Løb deltog han i en Række Møder. Ministrene samledes, og Monrad erfarede, at ogsaa Krigsministeren troede, at Kongen og Førsteministeren stod bag ved Tilbagetoget. Monrad tilbageviste selvfølgelig denne Beskyldning som usandsfærdig, forsvarede Overkommandoen og udtalte, at den havde taget en rigtig Beslutning. Krigsministeren, der var meget ophidset, meddelte da, at han vilde forlange sin Afsked, idet han nu kunde vide, at Kongen og Monrad ikke vilde billige, at de Meza og hans Stabschef kaldtes til København for at afgive Forklaring. Men Monrad bemærkede hertil, at han intet havde at indvende derimod, han var sikker paa, at der intet vilde fremkomme, som kunde skade Kongens Stilling. Nu talte Krigsminister Lundbye ikke mere om at træde tilbage, og hurtigt blev der sendt Ordre til de Meza og Kauffmann om at begive sig til København.

Længere hen paa Dagen samledes Monrad med Formænd for større Foreninger og Redaktører af Byens Blade, ja endog Kronprinsen deltog i Mødet. Monrad

gav her forskellige Meddelelser om Sagernes rette Sammenhæng, og den Ro, hans Ord skabte hos Mødets Deltagere, forplantede sig fra dem til andre.

Om Eftermiddagen holdt Rigsdagens to Ting Møde. Næsten alle Tingmænd var til Stede, da Monrad Kl. 4 traadte ind i Folketingssalen, og Tilhørerpladserne var fyldte. Alle var grebne af dyb Sorg, og de fleste forstod slet ikke, hvorfor Tilbagetøget var sket.

Monrad begyndte at tale under den dybeste Stillehed i Salen. Han havde ikke hvilet de sidste Par Døgn, tynget af Sorg og træt af Arbejde var han, men han talte dog den Eftermiddag med usædvanlig Kraft og overbevisende Virkning. Han fremhævede, at hverken Kongen eller han havde nogen Del i Beslutningen om Tilbagetøget. Han understregede stærkt, at man endelig ikke maatte dømme Overkommandoen, før man kendte dens Grunde til Tilbagetøget, han meddelte, at de Meza og Kauffmann vilde blive kaldt til København, og han begrundede dette med, at de ikke havde indhentet Kongens og Krigsministerens Samtykke til Rømningen. Til sidst vendte han sig med stor Kraft og Veltalenhed mod dem, der dømte Overkommandoen overilet. »Da jeg«, sagde han, »så og talte med disse Mænd; den kommanderende General, Stabschefen og dem, som staar disse nærmest, beundrede jeg dem, der var over dem udbredt den største Koldblodighed og Rolighed, støttet paa Overbevisningen om, at en alvorlig Modstand maatte gøres ved Dannevirke. Lad os derfor ikke letsindigt gaa hen og fordømme saadanne Mænd«. Nu lød der Afbrydelse og stærk Modsigelse, og Monrad udbrød: »Ja, vil De, mine Herrer, letsindigt gøre det, det bliver Deres Sag; jeg vil det ikke. Jeg skal sige Dem

en Ting! Et Tegn paa, at en Nation er sin Opløsning nær, det er, naar man slynger Ordet »Forræderi« ud imod dem, som tjener deres Fædreland tro, naar man kaster Mistanke paa dem, som er beredte til at ofre deres Liv for Fædrelandet . . .«

Han sluttede sin Tale med at sige, at han ikke havde Skygge af Ansvar for den tagne Krigsraadsbeslutning, og han erklærede for sit Vedkommende, at lige saa lidt som han nogen Sinde vilde vige for Gadebevægelser, lige saa villig var han til at forlade den Plads, han havde, dersom Landets kaarne Mænd udtalte Ønsket derom.

Monrads Tale virkede i høj Grad beroligende, og det var ikke alene Talens Indhold, der dæmpede Uroen, men Monrads faste og rolige Fremtræden maatte i høj Grad virke i samme Retning. Sjælden havde han følt en saadan Magt i sine Ord som den Dag. Han skal i saa Henseende have regnet den for en af de bedste Dage i sit Liv.

En halv Time efter holdt han væsentligt den samme Tale i Landstinget.

Men al Uroen havde endnu ikke lagt sig. Og Monrad var Genstand for megen Harm og Vrede. Efter Møderne i Rigsdagen tog han hjem til sin Bopæl i Brogade. Fra forskellige Sider blev det sagt ham, at det ikke var et sikkert Opholdssted for ham. »Jeg maatte imidlertid anse det for stridende mod min Værdighed«, sagde han i en Tale i Landstinget et Par Dage senere, »om jeg skulde frygte for at staa ligeoverfor det københavnske Publikum, naar Landets Sønner stod ligeoverfor Fjendens Kugler«. Han gik til Sengs, men blev vækket ved høje Raab fra en støjende Sværm nede paa Gaden. Enkelte Tilraab naaede hans Øre: »Landsforræderen«, raabte nogle,

»Til Helvede med din sorte Sjæl«, slyngede andre op imod ham. Han følte vel Sorgen nok saa stærkt som dem, der raabte dernede, men han havde bevaret sin Ro og Sindighed, og han bar over med dem, der ikke havde de samme Egenskaber. Men han glemte aldrig den Aften, da der lød Haansord og Smædeord op mod ham. I en Prædiken paa anden Juledag siger han et Sted: »Har du nogensinde hørt en hujende, larmende Hobs vilde, forbitrede Raab? Det er dig, Raabene gælder; det er dig, de forbander; det er dig, som de beskylder for at have forraadt det Fædreland, du maaske dog elsker saa højt som nogen«. Det er Erindringen om hin Søndag Aften i Februar, der her dukker frem.

Men Monrad vedblev ufortrødent at arbejde for, at god Orden igen kunde raade i Landets Hovedstad. Den 9. Februar behandlede Rigsdagen et Forslag om en Hilsen til Hæren. Monrad talte og fremhævede stærkt, at Opgivelsen af Dannevirkestillingen ikke betød, at der nu skulde føres en tilbagevigende Politik, nej, det gjaldt om at anvende al vor Kraft til at hævde vore Rettigheder. Den Frugt skulde Sorgen og Smerten bære. »Mine Herrer«, sagde han, »naar Gud rækker Mennesket Bægeret fyldt med Sorgens Drik, virker det berusende, fortunlende og forvirrende paa svage Hoveder, men Mænd tømmer Drikken i lange Drag; den virker paa dem som ædel Vin til at styrke deres Vilje og Handlekraft«.

Monrad optraadte saaledes med stor Besindighed og Klogskab i Dagene efter Dannevirkes Rømning; men de samme Egenskaber kom ikke frem i hans Stilling til Striden mellem Krigsministeren og de Meza og Stabschefen.

Allerede den 9. Februar kom de to Mænd til København, og de Meza indsendte en Beretning, som var i høj Grad selvfølende. Og da Krigsministeren forlangte yderligere Oplysninger, sendte de Meza disse, men krævede samtidig hurtigst muligt at blive sendt tilbage til Hæren sammen med sin Stabschef. Hvis dette ikke skete, vilde han forbeholde sig at offentliggøre Brevvekslingen med Ministeren. De Meza forløb sig ved at true med dette, og nu handlede Ministeren hurtigt. Det havde hele Tiden været hans Maal at faa de Meza afskediget, men nu forlangte han straks Kongens Samtykke dertil uden at afvente, hvilket Resultat Undersøgelsen vilde give. Kongen ønskede ikke de Meza afskediget, skønt han maatte misbillige hans Trusel. Krigsministeren truede da med at tage sin Afsked, og Monrad gjorde hans Sag til sin, og nu højede Kongen sig; i Slutningen af Februar blev de Meza afskediget som øverstkommanderende General.

Dette var sikkert et Fejlgreb, det vakte en Mistenning mellem Krigsministeren og Hærens øverste Officerer, og dette havde selvfølgelig ingen heldig Indflydelse paa Krigens Gang. Og det var Uret mod de Meza, der faldt en mørk Skygge over hans Navn; Mistanken om, at han havde handlet urigtigt ved at gaa tilbage fra Dannevirke, fæstnede sig nu til Sikkerhed, Folkets Harme valgte især ham til Syndebuk; og dog er det nu hævet over al Tvivl, at han baade handlede klogt og modigt ved — uden at tage Hensyn til Folkestemningen — at lade Hæren forlade Dannevirke, inden det blev for sent.

Monrad har et Par Gange søgt at forsvare sin Stilling til de Mezas Afskedigelse. I sin Redegørelse for Begivenhederne i 1864 siger han, at han havde Valget mellem at bevare Krigsministeren eller lade

de Meza afskedige. Han valgte det sidste. Han skønnede dengang, at det var det rigtigste, og han har ikke siden ændret sin Mening. »Hvilket Indtryk vilde det ikke have gjort, om Krigsministeren var bleven fjernet, og Generalen havde beholdt sin Stilling?« skriver han. »Hvilken Olie vilde man ikke have gydt paa den flammende Mistanke; det vilde have været en Bekendelse om ej med Ord, saa dog med Gerning, at Generalen havde handlet efter en højere, hemmelig Befaling. Det faldt mig i Sandhed saa besværligt at standse Bevægelsen, at det vilde have været uforsvarligt at give den nyt Tønder«.

Saadan lyder Monrads Forsvar. Men han havde sikkert handlet forsvarligere, om han, uden at tænke paa Folkestemningen, havde medvirket til, at de Meza ikke fældedes for Tilbagetøget, som Monrad anerkendte var nødvendigt. Krigsministeren blev, men man gør ham ikke Uret ved at sige, at han ikke magtede sin Opgave, »de store Begivenheder spændte ikke Lundbyes Arbejdskraft ud over det sædvanlige Maal, men virkede snarere slappende«, siger Monrad. Krigsministeren betragtede sig selv som en Slags Overgeneral, og Gang paa Gang greb han uheldigt ind i Overkommandoens Forhold.

Det varede ikke mere end et Par Maaneder, inden Lundbye maatte træde tilbage, men Monrad havde sikkert handlet klogere, om han havde ladet ham falde allerede i Februar i Stedet for at gøre Uret mod de Meza.

De følgende Maaneders Opmærksomhed samler sig om Forsvaret af Dybbøl.

Men medens vore Soldater satte Dybbølstillingen i Forsvarsstand og senere med beundringsværdig Udholdenhed og Taalmod holdt ud i Skanserne, blev

der igen Tale om en Konference, paa hvilken Fredsforhandlinger kunde prøves.

Det var fra England, Forslaget kom, og det gik ud paa, at vor Hær skulde trækkes tilbage til Als, Vaabenstilstand skulde indtræde, og en Konference skulde samles. Den danske Regering afviste Forslaget. Danmark vilde ikke underhandle, saa længe Slesvig var i Fjendens Besiddelse, saadan lød Regeringens Svar. Det var Udtryk for en krigerisk Politik, som ganske vist havde Folkestemningen med sig, men i nogen Grad oversaa, at vi havde Krig med to Stormagter.

Senere stillede England et nyt Forslag: en Konference skulde træde sammen, uden at Vaabenstilstand indtraadte og uden forud fastsat Forhandlingsgrundlag. Baade Østrig og Preussen stillede sig imødekommende over for dette Forslag, men det mødte Modstand hos den danske Regering. Et Ministermøde blev holdt, men Meningerne var stærkt delte. Monrad og Quaade ønskede ikke at afvise Forslaget, men Indenrigsministeren og Justitsministeren talte kraftigt imod det, og de truede endog med at tage deres Afsked, hvis man tog imod Forslaget. Og Monrad, der vidste, at han i dette Spørgsmaal havde Folkestemningen imod sig, bøjede sig ligesom tidligere for at holde sammen paa Ministeriet. Og han bad England om Henstand med Svaret indtil Midten af Marts Maaned.

Men den engelske Regering arbejdede stadig videre. I Marts Maaned, da de fjendtlige Hære var trængt ind i Jylland, foreslog den, at en Konference skulde træde sammen, Vaabenstilstand indtræde, saaledes at de kæmpende beholdt de Stillinger, de havde,

og Danmark skulde opgive sin Blokade af tyske Havne og give de tagne Skibe tilbage.

Bismarck gav et imødekommende Svar paa dette Forslag, ganske vist i Haab om, at det ikke vilde finde Tilslutning hos den danske Regering. Og hans Haab gik i Opfyldelse. I danske Blade og i Kredse af Indflydelse viste der sig en meget stærk Stemning mod en saadan Konference. Men fra venligsindede Magter fik Regeringen indtrængende Anmodninger om ikke igen at give et afvisende Svar. Den danske Regering gjorde det alligevel og paatog sig derved et tungt Ansvar, der selvfølgelig ikke mindst hviler paa Monrad. Kun de mest haabefulde kunde nu vente Hjælp udefra, det var øjensynligt, at Dybbøl ikke i Længden kunde holdes, endnu havde Fjenden ikke vundet nogen afgørende Sejr, havde endnu ikke udgydt Blod for Slesvig, saa det kunde blive en Æres-sag at kræve den Jord, der var kæmpet for, og alligevel skød vi Forslaget om en Vaabenstilstand og en Konference fra os. Det er med Rette bleven sagt, at dette var en af de mest skæbnesvangre Afgørelser, der blev truffen under hele Krigen. Det vilde have været af meget stor Betydning for os, om der var kommen Vaabenstilstand, og en Konference var bleven samlet, inden hele Slesvigs Fastland gik tabt.

Imidlertid havde vore Fjender arbejdet sig længere og længere frem mod Dybbølstillingen. Og det var klart for hver og en af Hærens øverste Officerer, at Dybbøl ikke kunde holdes længe mod en overlegen Fjende, og alle forudsaa, at en Kamp ved Dybbøl vilde koste store og blodige Ofre. Det var derfor ikke underligt, at Overkommandoen syslede med Tanken om at opgive Stillingen, inden Stormen kom.

Saa tidligt som den 9. April forberedte Overgene-

ralen, General Gerlach, Krigsministeren paa, at et Tilbagetog uden Kamp kunde blive nødvendigt. To Dage senere svarede Ministeren, at det var Regeringens Anskuelse, at Stillingen burde forsvares til det yderste. Den 17. om Formiddagen fik Ministeren Telegram om, at den voldsomme Beskydning gjorde det umuligt at holde Skanserne i forsvarsdygtig Stand, og Overkommandoen mente derfor, at det var rigtigst at forberede et frivilligt Tilbagetog til Als. En telegrafisk Samtale fandt samme Dag Sted mellem Krigsministeren og Hærens Stabschef, der hævdede, at Overkommandoen maatte have fri Hænder. Og Ministeren tilstod den da fri Ret til at handle efter Omstændighederne.

Men nu greb Monrad ind. Ved et Ministermøde, der var holdt den 15. April, havde Krigsministeren hævdet, at Stillingen ved Dybbøl var os gunstig. Dybbøl kunde holdes i 14 Dage, ja maaske i en Maaned. Monrad saa, at det vilde være af største Betydning for os, om det skete. En Konference i London skulde snart træde sammen, det vilde være heldigt for os, om vi kunde holde Dybbøl, til den havde begyndt sit Arbejde, og Monrad gav vore Sendebud paa Konferencen Instruktioner i Overensstemmelse med denne gunstige Opfattelse af Dybbølstillingens Forsvarsevne. Men nu kom Krigsministeren den 17. April og sagde, at det var hans Agt at lade Hæren forlade Dybbøl. Monrad talte indtrængende og med stor Varme for at holde og forsvare Dybbøl saa længe som muligt. Kunde vi hævde Dybbølskanserne, eller kunde vi afslaa en Storm, vilde det støtte vor Sag paa Konferencen og maaske indvirke paa den endelige Fred. Lundbye lovede da igen at overveje Sagen, og et Par Timer efter kom han til-

bage og meddelte, at han var bestemt paa, at Dybbøl skulde holdes. Og samme Aften telegraferede han, uden at Monrad iøvrigt fik Meddelelse derom, at Regeringen vedblivende havde den Anskuelse, at det var af stor Vigtighed at holde Stillingen, selv om vi skulde lide forholdsvis betydelige Tab.

Den følgende Dag stormede Preusserne Dybbøl, og vore Soldater maatte efter tapper Modstand og med store og blodige Tab trække sig tilbage til Als.

Efter alt at dømme havde vi staaet bedre ikke alene militært, men ogsaa politisk, hvis Dybbøl var bleven rømmet. Snart traadte Konferencen sammen, og den begyndte sit Arbejde med en preussisk Sejr i frisk Minde.

Ansvar for det skete falder paa Krigsministeren, Monrad og Overkommandoen.

Krigsminister Lundbye har det hele formelle Ansvar for Afgørelsen. Han kunde høre de andre Ministres Grunde og Meninger, men det var ham, der til syvende og sidst skulde træffe Afgørelsen.

Men ogsaa Monrad maa bære sin Del af Ansvar. Det var hans kraftige Indskriden, der fik Krigsministeren til at ændre Opfattelse. Monrad havde jo Ret i, at det vilde have været en Vinding, om vi kunde have holdt Dybbøl, men han havde ingen Grund til at tvivle om, at Overkommandoens Syn paa Stillingens Forsvarsevne var den rigtige.

Men heller ikke Overkommandoen kan fritages for Ansvar. Det Telegram, som den modtog den 17. om Aftenen, var nemlig ikke en udtrykkelig Tilbagekaldelse af den tidligere Tilladelse til at handle efter frit Skøn. Men General Gerlach betragtede det som en Ordre og handlede derefter.

Monrad har i et af sine politiske Breve fra Halvfjerdsernes Begyndelse søgt at forsvare sin Handlemaade. Han kunde ikke være ufølsom over for en blodig Kamp om Dybbøl: »Naar jeg«, siger han, »talte om det ønskelige i at forsvare Dybbøl, selv om det skulde koste de største Opofrelser, tror man da, at jeg kunde glemme, at min ældste Søn stod i Dybbøl Skanser?« Han erkender, at Skanserne vilde være bleven rømmede i Tide, hvis han ikke havde paavirket Krigsministeren. Men det er dog denne, der skal overveje alle Forhold og saa tage sin Beslutning. Nu bagefter ser han nok, hvad han burde have gjort. Han burde have meddelt sine Grunde til Krigsministeren og saa sagt til ham: Lad den kommanderende General faa alt dette at vide og overlad saa Afgørelsen til ham. »At jeg ikke gjorde dette«, siger Monrad, »paadrager mig Ansvar«. Og han hævder tillige, at havde Krigsministeren sagt til ham, at der ikke var Tale om at forsvare Dybbøl, men kun om at rømme Stillingen uden Ofre eller med store Ofre, saa vilde han selvfølgelig ikke have fastholdt sin Anskuelse.

Det er allerede antydet, at en Konference i nær Fremtid skulde træde sammen i London. Bismarck søgte at faa dens Sammentræden udsat. Han vidste nemlig, at Dybbøls Fald snart maatte blive en Kendsgerning, og han ønskede en Sejr for sine Vaaben, inden Konferencen begynde sit Arbejde.

Det lykkedes ham at udskyde Tidspunktet for Konferencens Sammentræden. Først den 25. April samledes de forskellige Afsendinge til Forhandling. Danmarks Sendebud var Udenrigsministeren, G. J. Quaade (Monrad overtog midlertidigt under hans Fra-

værelse Udenrigsministeriet), vor Gesandt i London, Torben Bille, og den højt ansete Jurist og national-liberale Politiker, A. F. Krieger.

Dagen efter, at Konferencen begyndte sit Arbejde, blev Fredericia rømmet, dens Forsvarere blev ført over til Fyn. Her hviler Hovedansvaret paa Krigsministeren. Monrads er kun et Ansvar paa anden Haand. Krigsministeren talte med stor Varme for, at Rømning burde finde Sted, og Monrad modsatte sig det ikke, skønt Overkommandoen meget bestemt fraraadede, at det skete. Han har senere fremhævet de Grunde, der talte for Rømningen. Der vilde selvfølgelig, siger han, blive Tale om Vaabenstilstand, naar Konferencen traadte sammen. Mæn vilde vore Fjender ikke søge at udskyde Tidspunktet for Vaabenstilstanden, til de havde taget Fredericia. Og ganske vist kunde det ventes, at Fæstningen kunde holde sig nogen Tid; men faldt den, vilde det betyde, at dens Besætning enten vilde blive taget til Fange eller tilintetgjort. Fjenden kunde nemlig beherske Overgangen til Fyn.

Som en Lysning i Mørket kom saa vor Sejr i Kampen ved Helgoland den 9. Maj; samme Dag blev man i London enig om en Vaabenhvile, der skulde vare en Maaned fra den 12. Maj at regne.

Nu skulde Konferencen, mens Kanonerne tav, søge at finde Udvej for en fredelig Løsning.

Londonkonferencens lange Historie skal ikke fortælles her. Mange forskellige Forslag kom frem, men førte ikke til noget Resultat. Snart kom Forhandlingerne til at dreje sig om en Deling af Slesvig. Lord Russel foreslog, at Danmark skulde afstaa alt Land Syd for Slien og Dannevirke. Den 24. Maj besluttede den danske Regering at gaa ind paa dette,

og den 2. Juni erklærede vore Sendebud paa Konferencen, at de kunde tiltræde Lord Russels Forslag, dog ønskede de, at Delingslinjen kom til at gaa fra Eckernførde Syd om Slesvig By til Frederiksstad. Christian d. Niende nærede nemlig det Ønske, at Halvøen Svansen, hvor hans Barndomshjem Louisenlund laa, blev ved Danmark. Men senere erklærede vore Sendebud dog, at de kunde tiltræde Delingslinjen: Dannevirke—Slien. Preussen og Østrig kunde imidlertid ikke gaa ind paa dette Forslag, men foreslog en Grænse fra Aabenraa til Tønder. Dog erklærede Preussens Udsending, Grev Bernstorff, at han vilde foreslaa sin Regering at gaa med til en Linje fra Flensborg Fjord Nord om Flensborg og Tønder til Højer.

Imidlertid blev Vaabenhvilen forlænget til den 26. Juni. Og Forhandlingerne fortsattes.

Kongen var kun modstræbende gaaet med til Lord Russels Forslag, han foretrak en Personalunion mellem Danmark og et Slesvig-Holsten, men Ministeriet var Modstander af en saadan Ordning, og Kongen tænkte en Tid paa at omgive sig med andre Mænd. Han opgav det dog, men stadig var der Spænding mellem Kongen og Ministeriet. Monrad har senere indrømmet, at hans Ministerium paa dette Tidspunkt burde have taget sin Afsked.

Vaabenhvilen var nu snart udløben, og en Afgørelse nærmede sig.

Monrads Kræfter var paa dette Tidspunkt svigtende. Han havde Evne til at gøre Nat til Dag, han havde opbudt al sin Kraft for at bære den Arbejdsbyrde og det Ansvar, der blev lagt paa hans Skuldre. Men det var øjensynligt for alle, at han var ved Grænsen af, hvad han kunde byde sig selv.

England stillede nu et nyt Forslag: Grænselinjen skulde fastsættes ved Voldgift af en neutral Magt, men den maatte ikke gaa sydligere end Dannevirke-Slien og ikke nordligere end Aabenraa-Tønder. Preussen og Østrig gik ind herpaa, kun ønskede de Mægling og ikke Voldgift, der er bindende.

Bille og Krieger ønskede, at Forslaget blev afvist, medens Quaade nærmest stillede sig neutralt. Krieger haabede paa en Vending i den engelske Politik til Fordel for Danmark.

Den danske Regering stod nu over for Afgørelsen. Monrad var oprindelig tilbøjelig til at afvise Voldgiftsforslaget. Den 15. Juni skrev han i et Privatbrev til Krieger: »Jeg viger ikke en Tomme fra Sli-Dannevirke«. Den følgende Dag modtog han Telegram fra Krieger, hvori denne meddelte, at han straks vilde udtræde af Konferencen, hvis Forslaget mod Forventning skulde blive tiltraadt af Danmark. Samme Dag sendte Monrad et telegrafisk Svar til Krieger. Heri meddeler han, at han vil raade Kongen til at forkaste Voldgiftsforslaget.

Der var mange Grunde, som kunde tale for denne Beslutning, Monrad havde taget. Han vidste, at Stemningen i Danmark afgjort var imod at gaa længere i Indrømmelser end til Dannevirke-Sli-Linjen. Og der kunde maaske ogsaa være Haab om et Ministerskifte i England til Gunst for Danmark. Ogsaa Kriegers afgjorte Standpunkt maatte tilskynde Monrad til at sige Nej til det engelske Forslag. Og desuden havde han i sin Tid, da han fik Kongen til at gaa ind paa Linjen Dannevirke-Slien, lovet denne, at han ikke senere skulde øve noget Tryk paa ham for at faa hans Tilslutning til en nordligere Grænselinje. Dette

Løfte til Kongen har sikkert øvet sin Indflydelse paa Monrads Stilling.

Monrad var ganske klar over, at en Afvisning af Forslaget vilde sprænge Konferencen. I et Brev til Krieger udtaler han sig om, hvilke Fremtidsmuligheder der saa vil vise sig. Brevet er skrevet den 12. Juni, men først afsendt den 15. Juni. Han anser det for sandsynligst, at Konferencen sprænges, og han tænker sig, at England fremdeles ikke vil hjælpe os. »Jeg maa i saa Fald«, fortsætter han, »anse det for rigtigst, at man aabner Forhandlinger i Berlin. Det forekommer mig at være aabenbart, at Berlin, Wien og Frankfurt kun kan blive enige ved at stille Fordringer til os, som vi ikke kan opfylde, og at selve de Neutrale anser Preussens Ikke-Gevinst for langt vigtigere end vort Tab. Skulde det nu ikke være muligt at beholde hele Slesvig, ja maaske Broderparten af Holsten ved at gøre en territorial Afstaaelse til Preussen? Kunde der ikke tænkes en Samvirken mellem Frankrig, Preussen, Sverige og os, hvorved alle Parter vandt og ingen tabte. Jeg anser nemlig ikke Holstens Tab for at være et virkeligt Tab, naar man naaede Nordens politiske Enhed, selvfølgelig ved en fri Overenskomst mellem Dynastierne. Jeg er overbevist om, at Kongen ikke vil lægge Hindringer i Vejen herfor, saafremt Overenskomsten virkelig var billig og retfærdig. Jeg beder Dem alvorligt at overveje denne Tanke, hvorvel den fremtræder i en aldeles løs og foreløbig Skikkelse«.

Saadanne Planer, der laa langt uden for Mulighedens Grænse, tumlede Monrad med paa en Tid, da det først og fremmest gjaldt om at have fast Fodfæste paa Virkelighedens Grund!

I et Statsraadmøde den 16. Juni tilraadede Mon-

rad at forkaste Voldgiftsforslaget. Ogsaa Kongen udtalte sig mod at gaa videre end til Dannevirke-Sli-Linjen; kunde man ikke faa den, ønskede han, at hans gamle Tanke om en Personalunion mellem Kongeriget og Hertugdømmerne skulde gøres til Genstand for Forhandling. Og han krævede, at vore Sendemænd i London skulde have Paalæg herom. Monrad var som tidligere imod denne Løsning og nægtede at give et saadant Paalæg til vore Udsendinge. En Ministerkrise indtraadte nu, idet Kongen den 17. Juni meddelte, at han vilde forsøge at finde andre Raadgivere.

Det afgørende Statsraadmøde holdtes den 20. Juni.

I Dagene mellem de to Statsraadsmøder var Monrads Sind oprevet af Tvivl om, hvilken Afgørelse der vilde være den rette. Det er før nævnt, at mange Grunde kunde tale for en Afvisning. Men paa den anden Side, var vor militære Stilling saadan, at vi kunde forsvare igen at lade Vaabnene tale? Det maatte gøre Indtryk paa Monrad, at Reich, der havde afløst Lundbye som Krigsminister, i Statsraadsmødet den 16. Juni havde advaret mod at forkaste Forslaget og havde begrundet det med, at en Fortsættelse af Krigen kun kunde bringe Danmark et ulykkeligt Resultat, og Marineministeren nærede ikke stor Tro til, at vi kunde bevare vort Herredømme til Søs. Og det vejede ogsaa tungt for Monrad, at Hall paa den anden Haand indtrængende havde anmodet ham om ikke at forkaste Forslaget, og at Andræ og Lehmann, om hvis Mening han havde spurgt, paa det indstændigste havde tilraadet ham ikke at lade Konferencen slutte, uden at der var naaet et Resultat. Der var

Øjeblikke, da Monrads Tilbøjelighed gik i Retning af at følge disse Raad.

Kongen havde søgt at finde andre Raadgivere, men det var ikke lykkedes ham. Om Formiddagen den 20. havde Monrad indgivet Ministeriets Afskedsbegæring; men i Statsraadmødet om Eftermiddagen nægtede Kongen at modtage den, og Ministeriet gik da ind paa at blive.

Monrads Overvejelser var endt med, at han intet bestemt Standpunkt tog, men overlod Afgørelsen til Kongen. I Statsraadmødet udtalte han sine Tvivl og erklærede, at han vilde tage Ansvar for den Afgørelse, Kongen vilde træffe. Han føjede til, at der ikke var Udsigt til Hjælp fra andre Magter. Krigsministeren talte for at modtage Forslaget og skildrede vor militære Stilling med alt andet end lyse Farver. Kongen erklærede derpaa, at han vilde holde fast ved Dannevirke-Sli-Linjen; han omtalte Efterretninger fra England, som anbefalede at holde ud; det er rimeligt at antage, at Kongen herved hentydede til et Brev, han havde modtaget fra Prinsen af Wales.

Det engelske Forslag blev saaledes afvist, og Londonkonferencen endte uden Resultat.

Dette var sikkert igen et Fejlgreb. Monrad handlede ikke korrekt, da han overlod Afgørelsen til Kongen. Det er den ansvarlige Ministers Pligt at tage et bestemt Standpunkt, ikke mindst i et Spørgsmaal af saa vidtrækkende Betydning, og staa eller falde med det. Vel hviler der et Ansvar paa Kongen, men det virkelige Ansvar er Monrads.

Han har da heller aldrig nægtet, at Ansvar for Beslutningen var Ministeriets. »For Beslutningen om at lade det komme til Krig hviler det hele politiske og juridiske Ansvar paa Ministeriet«, siger han i sin

Redegørelse. Men han hævder, at en Konge aldrig kan fritages for et moralsk Ansvar. Kongen skal ikke være en Dukke, der kun har at nikke Ja til sine Ministres Beslutninger. En Konge skal ikke være blind, men seende. Han indrømmer, at det Ministerium, der lod det komme til Krig, har et stort Ansvar; »men«, føjer han til, »endnu langt tungere vilde dog denne Byrde være, hvis Beslutningen var taget mod Kongens Ønske . . .«

Den danske Regering havde saaledes afvist et Forslag om Slesvigs Deling; mærkeligt og vemodigt er det at tænke paa, at det politiske Ansvar herfor hviler paa Monrad, den af Martsministrene, der i 1848 var mest virksom for en Deling af Slesvig.

Krigen begyndte igen, og vi fik ingen Hjælp, men stod vedblivende ganske alene mod to Stormagter. Og det skulde snart vise sig, at Krigsministeren havde Ret, da han i Statsraadmødet den 20. Juni havde advaret imod at begynde Krigen igen. Natten mellem den 28. og 29. Juni gik Preusserne over til Als, og vor Hær maatte efter en hæderlig Kamp trække sig bort fra denne Ø. Vore Tropper samledes paa Fyn, hele Jylland kom i Fjendevold, og Frygten for en Landgang ikke alene paa Fyn, men ogsaa paa Sjælland, meldte sig.

Nu slog Folkestemningen om. Ethvert Haab om Støtte udefra var svundet, og Kravet om Fred blev stærkere og stærkere. Folket ønskede den, og Kongen ønskede den.

Med Rette mente Kongen, at et nyt Ministerium lettere kunde indlede Fredsunderhandlinger, og den 8. Juli meddelte han Monrad, at han ønskede, at Ministeriet skulde træde tilbage. Det skete, og Monrad var selv medvirkende ved det ny Ministeriums

Dannelse. Baade han og Quaade bad indtrængende Bluhme, der tilhørte det gamle Helstatsparti, om at give det ny Ministerium Navn. Den 11. Juli blev Ministeriet Bluhme udnævnt.

Monrad trak sig tilbage, uden at nogen Røst hævede sig for at bevare ham og hans Ministerium. I dets korte Levetid havde Nederlag fulgt Nederlag, og Folket lagde Skyld og Ansvar derfor paa Monrads Skuldre; langt de fleste mente, at nu burde han, »Danmarks Ulykkesfugl«, træde tilbage, for at et andet Ministerium kunde standse Krigen og søge Fred med vore Fjender.

Monrad ønskede ikke Fred, men han anerkendte, at Folkestemningen krævede den. »Da Als var falden«, siger han, »var der ingen Vrede, ingen Harme hos Folket, men den dybeste Forsagthed og Modløshed«. Han havde haabet, at vi, da vi ikke havde vakt Evropas Interesse ved nogen Sejr, vilde have prøvet paa at vække den ved sejt Udholdenhed i Kampen. Havde der været Flertal imod Fred, og havde Kongen igen ønsket hans Hjælp, da skulde han gerne have taget mod Kongens Kaldelse, for da havde det været ham et Tegn paa, at Forsagthedens og Modløshedens Aand var flyet, og at Folket var villigt til at ville kæmpe videre til sidste Mand.

Men Folket vilde Fred, og Fredsforhandlingerne kom i Gang.

Efter det ny Ministeriums Dannelse fik vi snart Vaabenhvile og fra 1. August Vaabenstilstand med foreløbig Fred. Preussen og Østrig stillede deres Krav, de var villige til at slutte endelig Fred, naar Danmark afstod alt Land Syd for Kongeaaen.

Det var haarde Fredsbetingelser, og alle modtog Budskabet herom med dyb Sorg. Enkelte havde dog

endnu et lille Haab om, at der var Mulighed for at bevare den danske Del af Slesvig for Danmark. Ogsaa Regeringen delte dette Haab og tænkte sig, at Afstaaelse af de dansk-vestindiske Øer maaske kunde redde det danske Slesvig for Danmark. Men dette Haab blev ikke til Virkelighed, man maatte bøje sig for det uundgaaelige; den 30. Oktober blev Fredstraktaten underskrevet i Wien, og den 5. November blev den forelagt Rigsraadet til Godkendelse eller Forkastelse.

Monrad havde tidligere ved en Forhandling i Rigsraadet den 18. Juli talt om sit Standpunkt til en kommende Fred. Vor Stilling er endnu ikke fortrivlet, sagde han, den er ikke saaledes, at vi behøver at bede om Fred for enhver Pris. Nej, dertil er det ikke kommen. »Naar Hovedstaden er erobret«, fortsatte han, »naar hele Landet er indtaget, saa maa vi se at faa Fred for enhver Pris«. Han gør opmærksom paa, at baade Berlin, Wien og Paris har været i Fjendehaand, saa det er ikke noget uhørt, at et Lands Hovedstad indtages.

I Slutningen af Talen understreger han, at det helligste for ham er, at det danske Folk bevares udelt, at det danske Folks Integritet opretholdes, »og jeg vil sige Dem«, udtalte han, »— De ved, at jeg i en Række af Aar har arbejdet for Danmarks Riges Frihed, for den konstitutionelle Frihed, og intet er bitrere for en Mand, end naar han skal udslette hele sit Livs Gerning —, at dersom jeg havde Valget imellem enten at bevare det danske Folk eller bevare vor politiske Frihed, saa vilde jeg ikke betænke mig paa at vælge det første og lade ethvert Spor af politisk Frihed gaa til Grunde her i Landet, og dersom det skulde være saa, at det danske Slesvig skulde gaa

bort fra os og ind i det tyske Rige, og Valget beroede paa mig, hvad der skulde gøres, da siger jeg, at jeg vilde følge Slesvig med Kongeriget; jeg vilde ikke slippe, ikke forlade det. *Folkets Integritet* er det første og vigtigste for mig; alt andet, hvad enten det hedder Frihed, eller hvad andet Navn det har, er for mig af underordnet Betydning«.

Til sidst udtalte han Ønsket om, at det ny Ministeriums Tiltræden maatte være et Vendepunkt i Danmarks Ulykkeshistorie, saaledes at den ene lykkelige Begivenhed maatte afløse den anden, ligesom den ene Ulykke og Ydmygelse havde afløst den anden under det forrige Ministerium.

I Begyndelsen af November kom saa Forhandlingen om Fredslutningen. I Mødet den 9. November fik Monrad Ordet.

Han begynder med at sige, at hvor gerne han end vilde have fulgt Ministeriet, saa maa han dog følge sin Overbevisning. Han kan ikke anerkende, at Landets Modstandskraft er brudt. Han kan ikke anerkende, at det vilde være »Vanvid« vedblivende at gøre Modstand. »Har ikke Vanviddet udført det største i Historien?« spørger han. »Var det ikke Vanvid, da Grækerne gjorde Opstand? var det ikke Vanvid, da Schweitz modsatte sig Østrig? var det ikke Vanvid, da Holland modsatte sig Spanien? var det ikke Vanvid, da Frankrig modsatte sig det hele forenede Evropa, og var det ikke Vanvid, da Napoleon gav sig i Kamp med de store østrigske Hære?« Han mener, at vi endnu kan gøre kraftig, energisk Modstand, Kampen skal paany optages, og der skal holdes ud i Kampen, saa ved ingen, hvorledes Strømmingen i Evropa vil gaa. Det er ved *Udholdenhed*, at Folkenes Stemning vindes og ikke ved kun at

kæmpe for sin Tilværelse i nogle Maaneder og saa opgive Kampen. Han udtaler sin Frygt for, at denne Fredslutning skal blive Danmarks Dødsdom. »Er det ikke«, udbryder han, »som om i den evropæiske Bevidsthed Dødsstempleet sættes paa den danske Folkelighed, naar 2—300 000 af vore danske slesvigske Brødre gives hen til deres værste Fjender . . . . Jeg frygter for, at det vil være umuligt for dette lille Land, der bliver tilbage, at bevare sin politiske Selvstændighed; jeg frygter for, at man, i sine Bestræbelser for at bevare sin politiske Selvstændighed og derved undgaa en Ulykke, skal styrte Landet i en endnu langt, langt større Ulykke, nemlig en Deling efter Store Bælt«.

Han ender sin Tale med at sige, at han med frejdig Overbevisning efter moden Overvejelse maa afgive sit »Nej« til Fredslutningen.

I dyb Bevægelse havde han holdt sin Tale om Kampen til sidste Mand og oprullet det mørke Billede af Danmarks Fremtid. Han deltog i Folkets Sorg over Sønderjyllands Tab. Men han havde desuden sin egen Sorg, den randt af hans Andel i Begivenhedernes sørgelige Gang. Han har vel engang imellem spurgt, om der var bleven lysere Kaar for Danmark, hvis en anden havde haft hans Plads i 1864. Eller var Fjendens Overmagt ikke for stor? Men Svarene paa disse Spørgsmaal har ikke bragt ham Hvile. »Anerkender du da, at du ej har været Stillingen voksen?« spørger han et Sted i sin Redegørelse, og han svarer: »Ja, jeg anerkender det«, og han føjer til: »Jeg har været i mange Stillinger, høje og lave, og jeg anerkender det samme med Hensyn til dem alle, ikke mindst med Hensyn til Landsbypræstens . . . . Og saa — ja hvorfor skulde jeg ikke

sige det, hvorfor skulde jeg skamme mig -- saa søger jeg min Trøst i det store, det gamle, det uforgængelige Verdensraab: Gud, vær mig naadig«.

Og han erkender ogsaa, at han skulde have trukket sig tilbage, inden Kongen til sidst bad ham derom. Han skulde have gjort det efter Dybbøls Fald. Krigsministeren gav efter for hans Forestillinger, og det var uheldigt, indrømmer han, og han fortsætter: »Herved fik jeg et Knæk, der skadede og lammede min efterfølgende Virksomhed, og jeg burde maaske alt den Gang have taget min Afsked«.

Og han indrømmer tillige, at det maaske havde været heldigt, om Ministeriet var traadt tilbage, før det skulde afgøres, om Londonkonferencen skulde ende sit Arbejde med Resultat eller ikke. Hvad holdt os tilbage, spørger han, og han svarer: »Det forekom os ikke tilstedeligt, at en General trak sig tilbage under Slagets Tummel. Men naar man længe har været i Spænding, bliver Blikket til sidst uklart. Det havde dog uden Tvivl været ønskeligt, om Mænd med usvækkede Kræfter var fra Tilskuerkredsen traadt op paa Skuepladsen«.

Monrad blev aldrig fri for de tunge Tanker, som havde deres Udspring i 1864. Og han følte nu og da Trang til at forklare, hvorledes det gik til, at han kunde gribe fejl. I et af sine politiske Breve, skrevet 1877, tager han Begrebet Svimmelhed op til Behandling. »Det Begreb forfølger mig«, siger han, »og har saaledes bemægtiget sig mine Tanker, at jeg ikke kan frigøre mig for det«. Efter en Række Betragtninger kommer han til sidst til sit Hovedemne: Den politiske Svimmelhed. »Det er Afgørelsen, der gør svimmel«, siger han, »Ansvarets uhyre Vægt tynger paa Tanken og forvirrer den. Stil en Mand uden for Af-

gørelsen, tag Ansvaret fra ham, og han vil dømme sundt og klart. Læg Afgørelsen i hans Haand og Ansvaret paa hans Hoved, og han bliver ofte svimmel. Og hans Svimmelhed bliver stor, og han styrter. Saa flyver alle de smaa Hanekyllinger op i Træet og galer: »Kykkelyky! Det skulde du ikke have gjort«.«

Det var denne Svimmelhed, der gjorde Monrads Blik uklart i betydningsfulde og afgørende Øjeblikke i 1864.

XII.

Monrad siger Danmark Farvel.

DET er en besynderlig Følelse af Tomhed, der pludselig opstaar, naar en Byrde tages fra ens Skuldre, siger Monrad i sin Redegørelse, idet han tænker tilbage paa Tiden efter Ministerskiftet. Han savnede især Arbejdet. Han gav sig til at oversætte Profeten Esaias og Job og Salmerne. Oversættelserne udkom 1865, men fandt ikke mange Købere, og Forlæggeren maatte meddele ham, at Udgivelsen var forbunden med Tab.

Det var ikke tilfældigt, at Monrad følte sig draget mod Jobs Bog. Den mærkelige og dybe Fortælling om Job, der sad nøgen tilbage i Asken af al sin Rigdom og ikke alene havde Sorgen i sit Sind, men ogsaa hørte de tunge Anklager fra alle Sider, maatte minde Monrad om hans egen Skæbne. Ligesom Job kunde han dog sige: »Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet!« Hans Syslen med Jobs Bog og Oversættelsen af den bringer Bud fra den dybe Alvor, som de vældige og sørgelige Begivenheder havde fremkaldt i hans Sind.

I de langvarige Forhandlinger om Landets fremtidige Forfatning, som kom, da Freden var sluttet, deltog Monrad som Medlem af Rigsraadets Folketing.

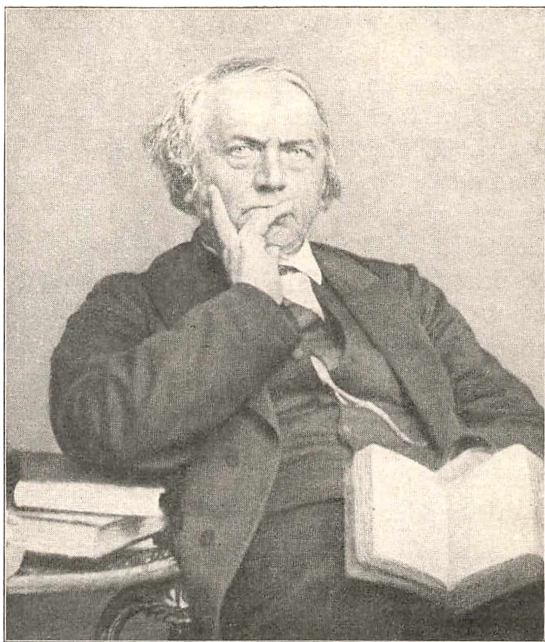
Inden Spørgsmaalet naaede Rigsdagens Folketing, som han ogsaa var Medlem af, var han paa Rejse bort fra Danmark.

En ny Ordning af vore Forfatningsforhold var nødvendig. Der vilde ikke være nogen Mening i at have to Forfatninger med to lovgivende Forsamlinger, et Rigsraad, hvorunder de tidligere fælles Sager laa, og en Rigsdag, hvis Lovgivningsmagt angik de særlige Anliggender, nu da Landomraadet for det fælles og det særlige var det samme.

Monrad indtog under Forhandlingerne et Mellemstandpunkt mellem de stridende Parter. Han mente, at det var nødvendigt saa hurtigt som muligt at finde en Løsning paa det Stridsspørgsmaal, som Forfatnings-sagen var. Landet trængte til Ro, for at frugtbart Genrejsningsarbejde kunde begynde. »Hvad vil man naa ved at fortsætte denne Strid i Aarevis«, spørger han i en Tale, han holdt i Foraaret 1865. Og han fortsætter: ». . . den Tanke opstaar hos mange: Gud give, at det dog snart maatte faa en Ende med alle disse Forhandlinger, der ikke fører til noget Resultat, hvad enten det saa maa blive paa den ene eller den anden Maade. Og af denne Træthed, der saaledes paa en Gang vil bemægtige sig alle Aanderne, af den Lede, der vil opstaa af disse parlamentariske Forhandlinger, af den Modbydelighed, man vil have af, at man atter og atter kommer sammen uden at faa tilvejebragt noget Resultat, deraf vil der i mange Hjerter udvikle sig Ønsket om, at man dog endelig engang maatte kunne faa Ende paa dette Væsen eller Uvæsen«.

Han søgte da at finde Mellemveje, der var farbare. Det var ham, som foreslog, at Halvdelen af det ny Landsting skulde vælges af de højstbeskattede

Vælgere og Halvdelen af de almindelige Folketingsvælgere. Men trods hans og andres mæglende Be-

*Hj. erst kann en vilt siddi bli. fraa Døftan,
sy Døftan en siddi bli. kin vad Avbrida,*

D. G. Monrad

7. D. G. Monrad.
Efter Fotografii.

stræbelser lykkedes det dog ikke i første Omgang at naa en Overenskomst ved Forhandling mellem Rigsraadets Landsting og Folketing. Rigsraadet hjem-

sendtes, den 5. Maj blev Folketinget opløst, og ny Valg fandt Sted den 30. Maj.

I Sommerens Løb, inden Rigsraadet igen traadte sammen den 28. August, syslede Monrad stadig med Mæglingsforslag. I Juli Maaned opfordrede han Hofjægermester Carlsen til at vinde Stemning i Venstre for et Forslag, der skulde være en Indrømmelse fra Venstres Side. Forslagets Hovedbestemmelse var, at den almindelige Valgret skulde være Grundlag for Landstinget, men den ene Halvdel af dets Medlemmer skulde vælges blandt Mænd, der havde en Aarsindtægt paa 4000 Rd. eller svarede 400 Rd. i Skat aarligt. Oprindeligt var der ogsaa en Bestemmelse om kongevalgte Medlemmer med i Monrads Forslag.

Baade Carlsen, J. A. Hansen og Høgsbro fandt Forslaget antageligt, medens andre af Venstres Medlemmer end ikke mente at kunne gaa saa langt i Indrømmelser.

Da Rigsraadet traadte sammen, kom dette Forslag dog ikke straks frem. Monrad havde ved Forhandling med Bluhme faaet Vished for, at denne ikke vilde kunne gaa med til Forslaget. Efter Tilskyndelse fra Monrad besluttede man da fra Venstres Side at indbringe Forslag til en Adresse til Kongen, i hvilken Forfatningssagen krævedes henvist til Behandling først i Rigsdagen, for at man kunde lære Rigsdagens Standpunkt at kende og navnlig faa Klarhed over, hvilke Anskuelser der raadede i Rigsdagens Landsting. Monrad ønskede dog ikke at være Medforslagsstiller; blev Adressen vedtaget, kunde et Ministerskifte maaske indtræde, og han vilde ikke ved at være i Forgrunden paatage sig Forpligtelser, som ikke kunde forenes med den Beslutning, han allerede

dengang havde taget: at rejse bort fra Danmark. Men han lovede at støtte Forslaget.

Adressen blev imidlertid ikke vedtaget, og Forhandlingerne om Grundlovsforslaget gik sin Gang i Rigsraadets Folketing. Nu kom ogsaa det Forslag frem, som Monrad var bleven enig med Carlsen og andre Venstremænd om, og Monrad fik Lejlighed til at udtale sig om sit Syn paa Landstingets Sammensætning og de to Tings Forhold til hinanden.

Allerede paa et tidligere Standpunkt havde han stærkt advaret imod at indføre Klasserepræsentation. »Der ligger«, sagde han, »en ikke ubetydelig Samfundsfare deri, i et Ting at ville indføre Klassevalg og derved drive det, der skulde repræsentere den store almindelige Befolkning, til kun at repræsentere en vis Klasse, der har den numeriske Overvægt«.

Nu udtalte han igen sin Ængstelse for, at man skulde sammensætte Landstinget saaledes, at en Klassefølelse fremkaldtes. Skete det, vilde det virke forstyrrende paa Folketingsvalgene og ogsaa give Folketinget et ensidigt Præg. Og opstod en Konflikt mellem de to Ting, vilde den ikke kunne løses ved Opløsning af Tingene, for man henvendte sig ved Valgene til forskellige Klasser. Men den Løsning, han var med til at foreslaa, indeholdt ikke disse Farer. Han anbefalede, at man indskrænkede sig til at sætte en Valgbarhedsbetingelse, »thi saa vil kun de blive valgte, der staar den store Befolkning nærmest, som har vist, at de ser mere paa Folkets Vel i det hele end paa den enkelte Stands Interesser og har mere Følelse for Nationen end for deres egen Klasse«. Men Hovedgrunden til, at han kun ønskede en Valgbarhedsbetingelse, var især den, at man da ved Opløsning af Tingene og Henvendelse til Væl-

gerne havde et Middel til at løse Disharmonier mellem Tingene; det Middel vilde mangle, »dersom man grunder de forskellige Kamre paa forskellige Klasser af Vælgere«.

Det lykkedes ikke Monrad at drage sine nærmeste politiske Venner med sig, kun Fr. Barfod fulgte ham, og Forslaget faldt, 44 stemte for det, 49 imod det.

Monrad blev under Sagens senere Gang Medlem af Fællesudvalget, og han deltog da i Forhandlingerne om det Forslag, som blev det endelige og løste Forfatningsstriden. Dette Forslag var tiltraadt af 29 af Fællesudvalgets 30 Medlemmer og kom til Behandling i begge Ting den 7. November.

Dette Forslag fjernede sig langt fra de Krav, Monrad havde til en Forfatning. Men han sagde dog i den Tale, han holdt, at han vilde stemme for Forslaget, skønt det ikke stemmede overens med det han ansaa for det rigtigste og mest hensigtsmæssige. Han satte sit Haab til, at det ny Landsting, hvoraf Halvdelen af de valgte Medlemmer skulde vælges af de Vælgere, der havde Valgret til Folketinget, vilde komme til at indeholde saa mange Elementer, der var ensartede med Folketinget, saa at de to Ting kunde samvirke.

Det havde været Monrad magtpaaliggende, at man hurtigt naaede en taalelig Løsning, derfor havde han taget Del i Arbejdet og søgt at mægle; men han havde iøvrigt Følelsen af, at hans politiske Gerning var endt. Da han i 1863 paatog sig at danne den ny Regering, forudsaa han, at det vilde gaa saaledes, for der kunde aldrig, om der kom Krig med to Stormagter, vindes en Fred, som det danske Folk vilde være lykkeligt ved. Og den, der havde staaet i Spidsen

for Regeringen, vilde ikke mindst faa Misfornøjelsen at føle. Han ansaa det ogsaa for usikkert, at hans Valgkreds vilde vælge ham paany.

Sorgen tyngede ham. Og det smertede ham, at mange, ogsaa af dem, der før havde set op til ham, anklagede ham voldsomt, baade under Krigens Gang og efter Freden.

Undertiden tænkte han alvorligt paa at flytte over til Slesvig for at deltage i Kampen for den danske Nationalitet. Han mente, at man burde arbejde for en Indvandring af danske Mænd, navnlig af danske Ejendomsbesiddere. Men han fik Vished for, at det ikke vilde blive betragtet som en Hjælp, men som en Hindring, om han rejste derned. »Saaledes lukkede Slesvig sig for mig«, siger han.

Han havde ikke mere den Glæde og Tro til Livet, som giver Sjælen Spændkraft, og engang imellem ængstedes han for, at der ud af Modgang og Mismod skulde vokse Livslede. Sorg kan bæres, men Livslede er Ulykke og gør ensom. I nogle Optegnelser, der er nedskrevne et Par Aar senere, skildrer han den Livslede, han gruer for: »Et Uvejr rejser sig paa Havet, og du mærker, at dit Skib har en Kamp at bestaa, men du gyser ikke, men tænker: Oh gid en Bølge vilde rulle over os alle, og Havet gemme os i sit Dyb«. Men smukt taler han om Sorgen som al Glædes Søster og helt forskellig fra Livslede: »Forveksl ikke Sorg med Livslede!« skriver han, »den livslede vilde glæde sig, om han kunde sørge. Sorgen er Glædens Tvillingsøster, de har samme Moder: Kærligheden. Kun naar du elsker, kan du sørge og glædes. Det er med Misundelse, at den livslede ser et Menneske vride sine Hænder i Fortvivlelse og udgyde Taarer, saa ej engang Nattens Søvn standser

Graaden. Thi den, der har Kraft til at sørge, har ogsaa Kraft til at glæde sig. Menneskene jager efter Lykken, fordi de haaber der at finde Glæden, men Glæden kommer aldrig alene, den holder Sorgen i sin Haand. Alt, hvad du elsker, volder dig Glæde og volder dig Sorg — saa er nu engang de menneskelige Kaar. Vil du fly Sorgen, saa maa du sky Glæden og skyde Kærligheden fra dig, men da bliver dit Hjerte øde. Livets Kunst bestaar i at have Livets Fylde i Sjælen, men Livets Fylde har Mængder af Glæder og Rigdom af Sorger«.

Saa bestemte han sig da til at rejse bort fra Danmark. Han havde tabt Tilliden til sig selv og saa ingen Fremtid for Danmark, sagde han til Lehmann i Efteraaret 1865. Han vilde rejse saa langt bort som muligt, helst til Australien. Hans Hustrus Helbred var ikke godt, hun trængte til et mildere Klima, og i et fremmed Land kunde hans Sønner bedre skabe sig en Fremtid. Han havde arbejdet længe og trofast for Danmark, nu kunde han ikke længer. Han vilde blive borte i det mindste i fem Aar.

Lehmann svarede hertil, at Monrad skulde huske Rasks Valgsprog: »Sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette«, og at det ikke sømmede sig, at han unddrog sig Følgerne af en Udvikling, som baade han og Lehmann havde saa stor Del i. De, der havde Kraft og Evne, burde blive paa deres Post, saa kunde der maaske oprinde lysere Dage i Danmark.

Men Monrad var grebet af Modløshed. Han var aandeligt ude af Ligevægt, og han følte, at hans legemlige Sundhed var brudt. Han havde i sin ene Haand saadanne Fornemmelser, der for ham tydede

paa, at Overanstrengelse havde fremkaldt apoplektiske Tilbøjeligheder. Han maatte langt bort for at vinde Helse for Sjæl og Legeme. Og saa, siger han et Sted, ja, saa var der noget, der drog ham med uimodstaaelig Kraft bort fra de gamle Forhold, som stødte ham fra sig, til hvilken Side han end sendte Øjet: »Naar man i Syden spurgte vore Forfædre, hvorfor de dog ikke blev roligt hjemme, saa svarede de, at der i deres Indre var en lønlig uimodstaaelig Kraft, der drev dem ud i det fjerne. Det gik mig som mine Forfædre«.

Monrad bestemte sig til at rejse til Ny Zeeland med sin Familie. Og han gjorde alt rede til Opbrudet. Sin smukke Ejendom, Hummeltofte, solgte han til Docent N. C. Frederiksen, der var gift med hans ældste Datter, Ada Marie, og i Oktober lod han holde Auktion over en Del af sit Indbo, Bøger, Malerier og Kobberstik. Den 7. November nedlagde han sit Mandat som Medlem af Rigsdag og Rigsraad. I en Skrivelse til sine Vælgere udtaler han sin Tak for den Tillid, de gennem mange Aar har vist ham, men han nævner ingen Grund til sin Rejse, »en i Tid og Rum længere Rejse«, som han kalder den.

Fra mange Sider blev der vist Monrad og hans Familie Venlighed, inden de rejste. Lærere fra hele Landet skænkede ham et Gulduhr og et større Beløb til et Legat, der skulde bære hans Navn.

Og den 29. November samledes 70 af Rigsdagens og Rigsraadets Medlemmer til en Afskedsfest for ham paa den kongelige Skydebane. J. A. Hansen talte for ham. Han takkede ham for hans Arbejde for Frihedens Sag. Naar han nu i Afskedens Øjeblik saa tilbage paa Monrads mægtige Virksomhed, forsvandt Mindet om de Forskelle i Mening og Anskuelse, der

tit havde delt, men tilbage blev Beundring over Monrads dybe, mangesidige Indsigt, hans rastløse Flid, hans store Dygtighed til at arbejde sammen med Mænd af forskellige Anskuelser, og først og fremmest blev tilbage Overbevisningen om, at Monrad i alle sine Handlinger — de være heldige eller ej — kun havde ladet sig lede af Hensynet til Fædrelandets Vel.

Stærkt bevæget takkede Monrad for den Venlighed, man viste ham. Han maatte rejse. Han kunde ikke udholde Synet af de Ulykker, der Slag i Slag havde ramt hans Fædreland. Han kunde ikke gavne sit Fædreland ved at blive. Men i det fremmede haabede han at genvinde sin Ligevægt, uden hvilken han ikke kunde arbejde. Han troede, at de, der havde været hans Modstandere, havde ladet sig lede af Hensynet til Danmarks Bedste, og han haabede, at hvorledes man end saa paa hans politiske Virksomhed, vilde man indrømme ham, at han kun havde haft sit elskede Fædrelands Vel for Øje. Han sluttede med at sige, at Mindet om denne Aften skulde følge ham til det fjerne Land og staa lyslevende for hans Erindring, naar han der vandrede ad de ensomme Stier.

Men skønt mange viste ham Venlighed, følte han dog, at han forlod Danmark »som den af Danmark forladte«. Nedbøjet af Sorg, uden Tro paa Danmarks Fremtid drog han af Sted, »det danske Folk stod for mig som en afdød«, siger han et Sted, »og Danmark stod for mig som et Lig. Jeg trykkede et brændende Kys paa dets blege Pande og forlod det«.

Den 30. November rejste Monrad og hans Familie fra København for over London at drage til Ny Zeeland.

I et Digt: »En Udvandrer«, søger Chr. Winther at tolke sin Svogers Tanker ved Afrejsen:

Hvor der leves uden Ære,
er ej længer godt at være.
Glemmende, hvad jeg forliste,
vil jeg pakke nu min Kiste,
fjernt fra disse Sorgens Lande
søge Hjem paa andre Strande.
Jeg vil tie med min Klage,
ikke se mig mer tilbage.

Digtet slutter med disse Ord:

Lyset for mig, — Mørket bag mig —
Fremtid! i din Favn modtag mig!

XIII.

Ophold paa Ny Zeeland.

DEN 14. December gik Monrad og hans Familie i London om Bord paa det store Sejlskib »Victory«. En lang Sørejse forestod. Men Monrads Tanker ilede forud til det fremmede Land. Vilde han finde, hvad han søgte, Sundhed for Sjæl og Legeme? Han var ikke ung længer, havde han Energi og Bevægelighed nok til at ombytte sin tidligere Virksomhed med et besværligt Nybyggerliv? Saadanne Bekymringer føjede sig til de alvorlige Tanker, der tvang ham i Landflygtighed.

Men da Skibet først var naaet ud paa Atlanterhavet og ind i varme Luftninger, kom der ogsaa mere og mere Lys over hans Sind. De var mange i Følge. Foruden Monrads Hustru var tre af Børnene med, den ældste Søn, Viggo, med sin unge Hustru, Olga, Datter af Pastor P. Chr. Berg, den yngste Søn, Johannes, og den yngste Datter, Karen; desuden fulgte en norsk Tjenestepige med, og en lollandsk Landmand, Gotfred Heie, som skulde være Forvalter paa Monrads kommende Landejendom, og tre Præstesønner, Rørdam, Kornerup og Bloch, der vilde bryde sig en Vej i det fjerne Land, hørte ogsaa med til det danske Selskab.

Fru Monrads Helbred var ikke det bedste, men Monrad plejede hende med stor Omhu, læste højt for hende og spaserede med hende paa Dækket. Han læste med sin Datter, underviste de andre i Engelsk, og selv lærte han Navigation hos Kaptajnen. Han havde da nok at gøre. Søluften styrkede ham, han fandt Hvile ved at skue ud over det uendelige Hav, og med sin levende Skønhedssans følte han sig grebet ved Aftenstide, naar Solen sank i Hav i Strømme af Lys. Han mærkede, hvorledes det regelbundne Liv i den friske, stærke Søluft bragte hans Legeme Sundhed.

I Slutningen af Marts Maaned 1866 naaede Skibet til Port Littleton paa Østsiden af Mellemøen.

Monrad tog først til Wellington, der ligger paa Nordøen og er Regeringens Sæde. Han og hans Familie fik her den venligste Modtagelse, ikke mindst af Guvenøren over Ny Zeeland, Sir George Grey, der tilbød dem at bo i et Landsted, han ejede, og altid viste Monrad den største Opmærksomhed ved f. Eks. at indbyde ham som Æresgæst ved højtidelige Lejligheder, og her traf han da sammen med den engelske Kolonis betydeligste Mænd.

Men snart tog Monrad midlertidigt Ophold i Nelson paa Nordsiden af Mellemøen. Det var hans Agt at købe Jord paa denne Ø. I Nelson fandtes et godt Bibliotek, og Monrad kunde nu fordybe sig i Studier, og han gav sig i Lag med at oversætte Profeten Jeremias.

Det lykkedes imidlertid ikke at finde velegnet Jord paa Mellemøen. Men det varede ikke længe, inden Viggo Monrad og Heie anden Steds fandt nogle Jordstykker, som næsten kunde maale sig med lollandsk Jord i Godhed. Det var paa Nordøen, mel-

lem Byen Wanganui og Wellington, ved den lille Sø Karere, der afvandes af Manavatu-Floden. Stedet laa langt borte fra de indfødte Maori-Stammer, fra hvilke man kunde frygte Uroligheder.

Monrad købte her 482 Acres (omtr. 360 Tdr.) Land for 529 Pund Sterling (omtr. 9520 Kr.). Og i August Maaned drog Johannes Monrad og Heie ud til Karere. Rejsen var besværlig. Den tog næsten otte Dage, da det sidste Stykke var ganske vejløst, og mange Ting maatte jo medføres.

Og der var meget at tage fat paa. De to Nybyggere arbejdede utrætteligt med at fælde Træer og grave Rødder op. Stedet havde ganske vist før været beboet af Maorier, men meget var der ikke ryddet, og der fandtes kun en Hytte af Grene og en Kvægfold; de aabne Steder var bevoksede med Græs og Hvidkløver.

Ved Oktobertide kom Monrad saa til Karere. Han red alene den lange Vej gennem Skove og over vejløse Sletter. Han deltog nu i det uvante Arbejde, han sov i Teltet og levede af, hvad de kunde skyde og fiske, og af Flæsk og Kartoffler. I et Brev, som Heie den 14. Oktober skrev til Fru Ada Frederiksen, fortæller han om Karere og Monrads Ophold der: »Biskoppen har været oppe hos os i 14 Dage, det er meget morsomt at have ham, han bliver her 14 Dage endnu; han deltager med i enhver Ting, om Dagen gaar han paa Arbejde med os, han er meget udholdende, og om Aftenen læser han for os (hver Aften et Stykke i det ny Testamente; ganske anderledes forstaar man det og kan følge med, naar han læser det, end naar vi selv har læst det). Naar vi har skudt en And . . ., saa hjælper han at pille den, faar man en Strømpe itu, og man ikke rigtig forstaar at

behandle den, saa siger han: Kom her, din Klodrian, og lad mig vise dig, hvorledes du skal bære dig ad«.

Efter tre Ugers Ophold maatte Monrad rejse tilbage til Wanganui. Han var nemlig bleven angrebet af Sandfluer, saa hans Hænder blev blodige og fulde af Saar.

Nogen Tid efter omkom Heie ved et Ulykkestilfælde, han druknede, da han vilde føre nogle Kreaturer over Floden. Monrad rejste da igen til Karere. Og for at han lettere kunde besøge sin Familie, flyttede den til Warengi ved Manavatus Udløb i Havet. Herfra var der kun nogle faa Mil til Karere, men Rejsen var alligevel besværlig. Og hans Hustru og Børn vilde hellere leve under Nybygger-Forhold end sjældent se ham. I Maj 1867 flyttede Fru Monrad og de to Døtre (Datteren Louise var i Begyndelsen af 1867 kommen fra Danmark) da til Karere, medens Viggo Monrad og hans Hustru, der havde faaet en Søn, som i Daaben fik Farfaderens Navne, stadig opholdt sig i Wanganui.

Det var til stor Glæde for dem alle, at de nu kunde samles igen. Forholdene var rigtignok langt fra evropæiske. Fru Monrad og de to Døtre sov i et Telt, og Monrad og Johannes boede i en lille Lerhytte, de havde bygget.

Nu gjaldt det først og fremmest om at faa ordentlig Tag over Hovedet. Tømmer maatte hugges langt oppe i Skoven og føres ned ad Floden. Somme Tider vanskeliggjorde lav Vandstand dette Arbejde, og til andre Tider steg Flodens Vande saa højt, at Tømmeret var ved at flyde bort. En Søndag var det nær gaaet galt. Monrad og Sønnen sled med at bjerge Tømmeret, som den stærke Strøm var i Færd med at føre bort. En engelsk Tømrer, der arbejdede

for Dagløn, stod roligt og saa til, rygende paa sin Pibe. »Hvorfor hjælper du os ikke?« spurgte Monrad. »Jeg arbejder aldrig om Søndagen,« lød Svaret. »Ja, men dette er et Nødvendighedsarbejde«, sagde Monrad. »Ikke for mig«, svarede Englænderen. »Men det er et Kærlighedsarbejde,« vedblev Monrad. Det hjalp, Englænderen tog fat med de andre, og Tømmeret blev reddet. Men en anden Gang gik Floden af med Sejren.

Saaledes var der mange Besværligheder at kæmpe med. Men endelig stod Træhuset færdigt. Der var seks Værelser, og nu kunde Møbler, der var bragt med fra Danmark, flyttes ind i det ny Hus. Ogsaa et Klaver var ført med, og Malerier smykkede Væggene, og hvad Monrad var særlig glad ved, nu fik han Plads til sine Bøger og kunde indrette sig som før i Danmark. Man mærker hans Glæde over, at Residensen snart er færdig, i et af hans Breve til Chr. Winther: »Efter store Besværligheder er det lykkedes at faa brændt Sten, saa der er nu al Udsigt til at faa en Skorsten, og Du kan ikke tro, hvor det er behageligt at have en Skorsten. Haven og Gaarden er hegnet, Grisene lukkede inde, Faarevangen er hegnet; Faarene kan ikke længer løbe bort. Om 14 Dage vil Kvæg-Vangen være hegnet«.

I Marken arbejdede Mændene, i Haven Fru Monrad og Døtrene. Der blev saaet Køkkenurter og Blomsterfrø, som var taget med fra Hummeltofte. Og det groede godt i den frugtbare Jord. Det lykkedes derimod ikke Monrad at dyrke brugbar Tobak. Han røg meget og havde sat sig i Hovedet, at han selv vilde avle Tobak. Den groede ogsaa godt nok i Haven, men trods al Omhu fik han ikke ordentlig Tobak ud af det. Uden Saft og Kraft var Tobaksbladene

dog ikke. Viggo Monrad fandt senere paa at væde dem og lægge dem paa Gløder i Værelser, hvor der var tæt med Moskitoer. Den kvælende Røg fik snart Mennesker til at skynde sig bort. Men Moskitoerne faldt i Tusindvis døde til Gulvet.

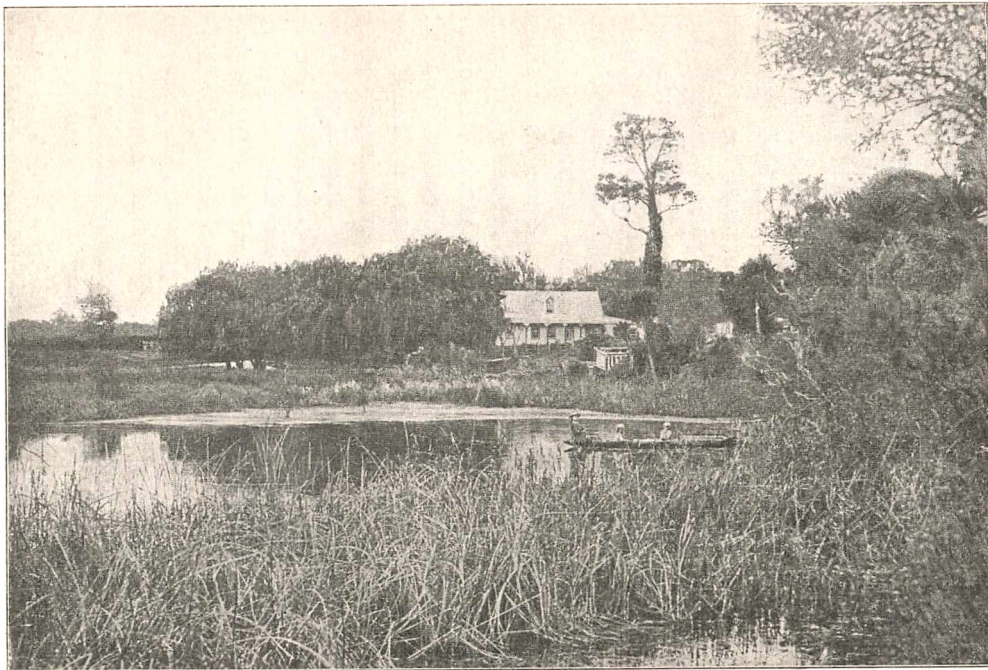
Det var tit vanskeligt at faa ordentlig Hjælp til Arbejdet. De indfødte var ofte dovne og upaalidelige, og de Danske, der kom, var ikke altid flittige og dygtige. Og naar de havde været hos Monrad en kort Tid, købte de gerne selv Jord. Dog var en Sønderjyde, Callisen, hos Monrad et Par Aar og hjalp ham til hans fulde Tilfredshed. Men somme Tider fik han rigtignok en slem Dovenlars i sit Brød. Med godt Humør skildrer Monrad en saadan i et Brev til Datteren hjemme i Danmark. »Da jeg, dengang Moder og I kom fra Falster, maatte vente flere Timer paa Dampskibsbroen«, skriver han, »søgte jeg at fordrive Tiden med at prøve paa, hvor langsomt det var muligt at gaa«. Jeg kommer til at tænke paa dette, siger Monrad, naar jeg ser denne danske Arbejder arbejde alene, og jeg kommer bag paa ham. Han er fuldstændig kejtet og uøvet, skønt han før har ejet en Gaard. »Har De skaaret en Gris,« spørger Monrad ham. »Nej«, svarer han, »men jeg har holdt i Bagbenene paa en Gris, der blev skaaret«. Han taber sit Uhr, for der er Hul i Lommen. Fru Monrad finder det, han putter det i samme Lomme og taber det igen. Han betroede Louise, at brugte han alle sine Kræfter, naar han arbejdede, vilde han ikke leve i ti Aar. »Gid jeg var Komedieskriver«, udbryder Monrad, »hvilken Karakter . . . Gid Plautus havde kendt ham!«

Men var der andre Besværligheder, som ikke var saa muntre, saa var der ogsaa saa megen Glæde,

at Livet paa Karere altid stod for Monrad som noget »ejendommeligt fortryllende«. Der var det daglige Samliv med dem, han havde kær, der var det fælles Arbejde, og der var den dejlige Natur. Saa længe han levede, huskede han sine Morgen- og Aftenture som den »stemningsfuldeste Begyndelse og Afslutning paa Dagen«. Stedet var overordentlig kønt, der var Skov til alle Sider, og Fuglesangen lød fra Morgen til Aften. Om Sommeren var der et Mylder af Blomster, og om Vinteren kunde man i det fjerne se snedækte Bjerge. Det løftede Sjælen, siger han, at leve i denne ophøjede, utæmmede Natur, at sætte Spåden i den Jord, der laa urørt siden Verdens Skabelse. Klimaet var dejligt, Sommeren — den varmeste Maaned er Januar — saa mild som vor Sommer, og Vinteren var ikke koldere end Maj Maaned her hjemme.

Men først og fremmest var Arbejdet ham til stor Glæde og megen Helse. Han vandt Styrke gennem Arbejdet i fri Luft. »En Prikken i den venstre Haand, der foruroligede mig som en Forløber for Apopleksi, er aldeles forsvunden«, skriver han i et Brev til Tscherning i 1868, og han fortsætter: »Jeg er bleven stærk, — en 30 engelske Miles Ridt paa een Dag generer mig ikke, — men meget mager. — Hvor Skrædermester Lund vil blive forundret!«

Af et Brev til hans Datter hjemme ser man, at hans Dag er delt mellem legemligt og aandeligt Arbejde. Somme Tider er han oppe ved Femtiden for at drage Aalenættet op og bringe Fangsten hjem. Han gør dernæst Ild paa og kalder paa Louise. Naar hun kommer ned, koger Vandet, og han er barberet og vadsket. Kl. 7 drikkes The, og Dagen gaar med Undervisning og Læsning vekslende med legemligt

8. »Karere«, Monrads Hjem paa Ny Zeeland..

Arbejde. Om Aftenen læser han højt af Shakespeare eller af danske Forfattere.

Der var enkelte Arbejder, som især kunde syssel-sætte hans Tanker. »At hugge Brænde, hvilken Af-veksling og Spænding!« siger han et Sted, »hvert Stykke maa behandles som et eget Individ, ikke et eneste flækkes ganske paa samme Maade, ved hvert Slag maa der tænkes og sigtes paa et bestemt Punkt! Naar jeg saaledes har arbejdet en Times Tid, befinder jeg mig rigtig vel, og hele Verden staar for mig i et skønt Lys«. Og Arbejdet i Urskoven var rigt paa Stemning og Poesi. »Intet er mere forfriskende end at rydde i en Urskov«, siger han et Sted i det første af de to Foredrag: »Om politiske Drømmerier«, som han holdt efter Hjemkomsten til Danmark, »din Haand er den første, som rører denne Skov siden Skabelsens Dage. Mellem Dig og Skabelsen ligger en tom Tid, ene fyldt af Naturens Historie. Hvor er ikke denne Ensomhed forunderlig. Men hvad er det dog for en underlig Lyd? Det er som en Mand, der rømmede sig. Du leder rundtom, der er ingen. Efter nogle Dages Forløb hører Du den samme Lyd. Du søger atter forgæves. Du er ikke overtroisk, Du er fra det civiliserede Evropa. Det er ikke den store Pan, der nedlægger Indsigelse mod, at Du fælder hans Skov; det er en eller anden Naturlyd. Men uvilkaarlig kommer Du til at tænke paa Pan . . . En engelsk Missionær, med hvem jeg traf sammen paa hans Rejse til Australien, fortalte mig, at han havde ryddet flere Tdr. Land i Canada, og at han henreg-nede den Tid til den lykkeligste i sit Liv. Jeg til-staar, at det stundom er, som jeg tydeligt kunde høre Urskoven kalde ad mig«.

Nu og da foretog Monrad kirkelige Handlinger.

Han havde lært sig saa meget Maorisk, at han kunde forrette Daab og Begravelse, naar man kaldte paa ham fra den nærliggende Maori-Landsby. Og om Søndagen holdt han Husandagt paa Karere.

Gennem Dagbladet »Fædrelandet« fulgte han Be-givenhederne hjemme i Danmark, og der kom mange Breve til Karere, ligesom Monrad hyppigt skrev til Datteren derhjemme og tit sendte Brev til sine Ven-ner, navnlig Allen og Fenger. Han kunde skrive kærlige og opmuntrende Breve f. Eks. til Allen, hvis Humør led under Trykket af Sygdom og Sorger. »Med Sygelighed følger gerne Gnavenhed«, skriver han til sin Ungdomsven, »jeg maa tilstaa, at jeg i det mindste for mit Vedkommende har gjort den Er-faring. Kan du modstaa denne Dæmon, er du større end den, der indtager en Stad. Naar jeg er ilde til-pas, saa beder jeg gerne mit Fadervor saaledes: Og fri mig fra alt ondt, i Særdeleshed for Gnavenhed! — og jeg har sporet en overordentlig heldig Virkning af denne Fremgangsmaade«.

Alle maatte tro, at det virksomme, sunde Liv, Monrad førte, havde fjernet ham fra de alvorlige Tan-ker, hvis Tyngsel tvang ham i Landflygtighed. Der var intet, som tydede paa Uro hos ham. Han var livlig og i Ligevægt. Og dog bar han paa tunge Tankers Byrde, men bar den alene. Bag den ydre Ro og Glæde var der en Verden af Tungvind. Der kan ligge et smukt Hus i Solskin, op ad dets Vægge slynger Sommerens Roser sig, og saa kan der dog ligge et sygt Menneske i et af Husets Stuer. Monrad levede et Dobbeltliv. Men glimtvis kommer det frem, at de tunge Tanker ingenlunde var ude af hans Sind. Hvor maa det dog være fornøjeligt, skriver han til Allen, at se tilbage paa en Virksomhed som din;

skal man holde sig til Sandheden, kan man ikke vide, om min har været mere til Skade end til Gavn. Og den samme tunge Stemning aner man i et Brev til Tscherning, naar han i dette siger, at andre har set rigtigere end han, og han forudser, at megen Uvilje vil møde ham, naar han kommer hjem.

Men stærkest kommer hans Tungsind frem i hans Foredrag: »Om politiske Drømmerier«, hvis hele Stemning er bleven til paa Ny Zeeland. Han minder sine Tilhørere om et Eventyr, hvori der fortælles om en Mand, som gaar gennem en Skov. Han ser en Olding ligge hjælpeløs. Hans Hjerte røres, og han tager ham op paa sine Skuldre. Men da omklamrer den gamle ham, og med Haanlatter fortæller han, at kun Døden kan befri ham fra at være Lastdyr. Oldingen var en Skovtroid. Men som det gik denne Mand med Oldingen, saadan kan det gaa Sjælen med en Tanke. Man tager Tanken op i sin Sjæl, den omklamrer og ompænder Sjælen, forgæves søger man at befri sig. Og det er, som om den med Haanlatter raaber: Kun Døden kan fri dig fra at være mit Lastdyr.

Saadan er det sikkert gaaet Monrad med de Tanker, der havde deres Udspring fra Begivenhederne i 1864. Han søger at arbejde sig fra dem, og det kan ogsaa lykkes. Men naar Dagens Arbejde er endt, og Hvile og Søvnens Time kommer, da er Tankerne der igen. Og det hænder, naar et kort Blund har givet Sjælen friske Kræfter, at det kan gry ad Dag, inden han finder Hvile.

Saadan har sikkert andres haarde Domme og hans egen Følelse af Skyld og Ansvar stadig tynget hans Sind.

Men Opholdet paa Ny Zeeland havde dog gjort ham legemlig sund og stærk og øget hans Livsmod.

Det havde altid været hans Hensigt at vende hjem til Danmark igen. Men Hjemrejsen kom hurtigere, end han havde ventet. De indfødte gjorde Oprør i Slutningen af 1868, og Rygtet gik, at der ogsaa var Uroligheder i Nærheden af Karere. Mange af Monrads Naboer flygtede til den nærmeste By. I sine Foredrag: »Om politiske Drømmerier« skildrer han Stemningen: »Det var en stille Nat, kølig som Sommernatten i hine Lande. Alt var tyst, jeg hørte kun Sangen af Moskitoerne, der sværmede Millionvis. De synger af Glæde over Livet, det korte Liv, og priser om Natten deres Skaber som Skovens Fugle om Dagen. Kun denne Lyd hørte jeg og saa hendes Aandedræt, der sov ved min Side. Aftenen havde været urolig. I Skumringen var en Englænder kommen galoperende og havde meldt, bleg, forstyrret, at Hauhauerne, de fjendtlige Maorier, kun stod to Mil fra Pladsen. »Det var ganske sikkert«. Monrad havde om Aftenen, til Beroligelse for sig og sine læst »Fædrelandets« Artikler om den jydskke Slavekrig i 1848, om den paniske Skræk, der greb mange Egne af Jylland ved Rygtet om, at Oprørerne havde løsladt Tugthusfangerne i Rendsborg, og at disse skændende og brændende var paa Vej op i Jylland. Men det varede dog længe, inden han kunde sove, »for et Ansigt, der er blegt af Skræk over fælles Fare, gør altid et vist Indtryk«.

Rygtet om Uroligheder i Nærheden var dog forhastet, og Monrad og hans Familie blev paa Karere. Men snart lod Regeringen i Wellington Monrad vide, at han udsatte sig og sine for alvorlig Fare, hvis han blev paa sin Ejendom.

Saa brød de da op. Natten før Afrejsen blev adskillige Værdigenstande nedgravede, og kun lidt kunde de tage med sig i Baaden, der ad Floden førte dem ned til Warengi.

Inden Hjemrejsen til Danmark besøgte Monrad dog endnu engang Karere. Det var ikke blevet til noget alvorligt med Opstanden, men dog var Rideturen, som han foretog ganske alene, ikke uden Fare. Der hændte ham dog intet ondt. Nogle Maorier, han mødte paa Vejen, raabte rigtignok efter ham og dansede Krigsdans, men de havde intet ondt i Sinde, de vilde kun forskrække ham.

De to Sønner blev tilbage paa Ny Zeeland, den ældste af dem tog med Hustru og Barn Ophold paa Karere. Men Monrad, hans Hustru og de to Døtre gik den 10. Januar 1869 om Bord paa Sejlskibet »Asterope«, der skulde sejle til London.

Igen forestod en lang Rejse, men nu gik det hjemad til Danmark. Under Sejladsen indtraf der Begivenheder, som nok kunde stemme Sindene til Alvor. Kaptajnen var kommen syg om Bord, og efter nogle Dages Forløb døde han. Monrad havde givet ham Nadveren og foretog ogsaa Begravelsen. Senere døde et lille Barn, og et Par af de rejsende blev sindssyge; den ene af dem sprang over Bord, og den anden maatte holdes bunden, til Skibet naaede England. Men mest tyngede det Monrad, at hans Hustru var syg, der var Øjeblikke, da han ængstedes for, at det gjaldt Livet. Hendes Tilstand blev dog bedre, da de nærmede sig England.

Den 15. April naaede Skibet London, og efter en otte Dages Ventetid tog de med Dampskib til København. Den 28. April satte Monrad og hans Familie atter Foden paa dansk Jord. Med hjertelig

Glæde havde han atter set Sjællands grønne Kyster og Københavns Taarne forude: »Hjertet hoppede i Livet paa os alle; hjemme var dog bedst«.

Monrad tog Ophold paa Hummeltofte og fik snart Besøg af sine Venner. Fra mange Sider hilste man ham hjertelig velkommen tilbage.

Enkedronning Karoline Amalie¹⁾ fortæller i et Brev til P. Rørdam, der paa den Tid opholdt sig i Ems, at Monrad kort Tid efter sin Hjemkomst har besøgt hende paa Sorgenfri. »Hans Besøg her var mig meget kært«, siger hun, »man kan godt tale med ham om det, der mest interesserer mig, om Menneskekarakteren og om gudelige Ting. Deres Omdømme om ham: »Han er et ædelt Menneske«, har glædet mig. Han forekommer mig ogsaa at være forædlet ved alt, hvad han aandeligen maa have lidt! Han havde hos mig sit første Møde med Hall. Hall blev nemlig meldt, da Monrad var hos mig, og jeg ytrede da: »Lad ham komme ind, det er jo Venner!« Rygtet sagde nemlig, at der eksisterede en Spænding mellem Monrad og Hall, og derfor hedder det nu, at jeg har stiftet Forlig imellem disse, fordi Hall senere var kørt til Hummeltofte og var bleven tre Timer hos Monrad«.

¹⁾ Monrad havde, mens han var Minister, lagt megen Vægt paa, at Ministeriets Medlemmer ikke holdt sig borte fra Hofkredsene. Han mente, at det var uklogt ikke at komme der. Selv deltog han tit i de Aftensammenkomster, som i Slutningen af Halvtredserne og Begyndelsen af Tredserne holdtes hos Enkedronningen. Her samledes især hendes Grundtvigske Venner, men ogsaa andre: Rasmus Nielsen, Sibbern, Hauch o. fl. Grundtvig talte tit ved Møderne, men ogsaa P. Rørdam og C. J. Brandt førte nu og da Ordet. Ved disse Sammenkomster var Monrad kommen i nærmere Forhold til Enkedronningen, og hans Hustru var bleven præsenteret ved Hoffet.

Monrad var glad ved at være hjemme igen og blandt Landsmænd. Allerede den 1. Maj deltog han, skønt det var hans Bryllupsdag, i en stor Regensfest og blev modtaget med megen Venlighed. I en Tale, han holdt, fortalte han, hvorledes hans Ungdoms-minder var stegne mægligt op i hans Sjæl paa Hjem-rejsen. Skønt han ikke havde faaet udrettet, hvad han havde drømt om i sin Ungdom, var han dog ikke bleven træt af Livet. Han havde endnu som i sin Ungdom Forvisning om, at Kamp for Ideerne er det eneste, der er værd at leve for. Han udbragte et Leve for den Ungdom, der holder Haabet og Be-gejstringen oppe.

XIV.

De første Aar efter Hjemkomsten.

DER var mange, som haabede, at Monrad igen vilde ofre det offentlige Liv sine Evner. Men dertil havde han foreløbig ingen Lyst. Der var saa meget forandret, siden han drog hjemmefra. Han vilde i det mindste sætte sig grundigt ind i Forholdene, inden han igen tog Del i Politik. Han havde, mens han var paa Ny Zeeland, drømt om at sidde i en Lejlighed i København og studere, »for kun i en stor By kan man bo ensomt«.

Hen paa Sommeren gjorde han en kortere Rejse til Paris og besøgte her Chr. Winther. I Ems havde han paa Gennemrejse truffet sin gamle Ven og Præst, Peter Rørdam.

Allerede i Maj Maaned havde Udgiveren af »Berlingske Tidende« anmodet Monrad om at skrive en ugentlig Artikel i Bladet. Monrad sagde gerne Ja hertil, dels følte han Trang til igen at udtale sig, og dels blev Arbejdet godt betalt, og dette sidste var han nødt til at tage noget Hensyn til. I to Aar varede dette Medarbejderskab, fra Maj 1869 til April 1871. De fleste af Artiklerne handlede om indrepolitiske Forhold, om Dagens Politik; men andre naaede ud over Øjeblikkets Forhold. Mange af dem kan ikke

kaldes betydelige, men en Del af dem blev læst med stor Interesse.

Fra flere Sider blev Monrad opfordret til at stille sig til det Folketingsvalg, som fandt Sted i September 1869. Han sagde dog afgjort Nej hertil. Han vilde først leve sig ind i de ny Forhold, om han iøvrigt igen vilde træde ind i Rigsdagen.

Derimod søgte han Embedet som Præst i Brøndby-øster og -vester, en halvanden Mils Vej Vest for København. Han fik, hvad han søgte, den 2. Juli 1869 modtog han sin Udnævnelse.

Der var ikke stærkt kirkeligt Liv i Sognet, men Monrad fik dog nogen Indflydelse gennem sin Præstegerning, som han røgtede med stor Samvittighedsfuldhed. Og der var mange Studenter, som om Søndagen gik den lange Vej fra København til Brøndbyerne for at høre hans Vidnesbyrd.

Det var i god Forstand bibelske Prædikener, der lød i Kirken. En af Monrads unge Tilhørere har engang samlet sine Indtryk af hans Prædikener i de Ord: »Hver Prædiken for sig dannede et Hele, og det var, som om han i de halvandet Aar, han virkede derude i Brøndbyerne, havde stillet sig som Maal ikke at ville lade sig nøje med blot at belyse enkelte Sider af Kristendommen, men at ville lade sig lede af Apostlen Paulus' Ord . . . : »Jeg har intet forholdt jer, men forkyndt jer Guds hele Raad«.«

Da Monrad efter halvandet Aars Forløb rejste fra Brøndbyerne, følte ogsaa hans unge Tilhørere det som et stort Savn, at de ikke mere skulde høre ham, og gennem hans Svigersøn sendte de Tilbud til ham om, at de gerne vilde hjælpe ham med Korrekturlæsning, hvis han vilde udgive sine Prædikener. De fik det

Svar tilbage, at en Prædikensamling af ham snart vilde udkomme.

Den kom 1871 og hører til vore betydeligste Opbyggelsesbøger. Gennem den faar man et rigt Indtryk af hans kristelige Personlighed. Man mærker overalt hans grundige Kendskab til den hellige Skrift, hans Erfarenhed i Livets Prøvelser, hans store Menneskekundskab, og skønne Billeder vidner om hans rige poetiske Sans.

Om Synd og Naade taler disse Prædikener. Om Syndens Vej, der fører til Fortabelse. Og siger saa et Menneske til Monrad, at Tanken om en evig Fortabelse ikke stemmer med Troen paa Guds Naade, saa svarer han: »Ja hvad Magt ligger der vel paa, hvad vi kan faa til at stemme eller ikke stemme . . . Hvad er Salighed? At være Gud nær. Hvad er Usalighed? At være fjernt fra ham . . . Kun for dem, der elsker Gud, er Guds Nærhed Salighed; for dem, der hader ham, vil denne Nærhed være Usalighed. Ej behøver Gud at bortstøde de fortabte Sjæle, thi de flyr hans Nærhed som den største Marter. For de fortabte vilde Himmerig være mere pinefuld end Helvede. Se dig om! Er det maaske ikke en Kval for et Verdens Barn at overvære den offentlige Gudstjeneste, at høre Ordets Forkyndelse og Menighedens Lovsang . . . Skabt i Guds Billede har Sjælen et Liv for Evigheden, men løsreven fra Gud, der er Livets Kilde, stræber det hen mod Tilintetgørelsen, men finder den aldrig. Derfor udvælder Sjælens Usalighed af dens Indre. »Søger Herren, mens han findes! Kalder paa ham den Stund, han er nær!« (Esaias 55,6). Lad ej Guds Naade søge dig forgæves; ej ved du, hvilken Gang der er den sidste«.

Men Monrad vidnede ogsaa om Gud som den

langmodige, der længes efter at frelse Mennesker: »bundløs som Himlens Dyb er Guds Kærlighed«, siger han et Sted. Gang paa Gang taler han om, hvorledes Gud kan bruge en menneskelig Kærlighed til at drage en Synder og Tvivler til sig. Han fortæller om en Ungdomsven, der søgte Sandheden, men kun fandt Tvivl og Usikkerhed. Da mistede han et Barn, som han elskede af hele sin Sjæl. Vi stod og saa paa det døde Barn, fortsætter Monrad, vi betragtede Barnets Ansigt og saa det forklarede Udtryk, der stundom kan straale over den døde som et Genskin af Evigheden, og da trykkede Faderen Monrads Haand og sagde: »Jeg tror, at hans Sjæl er hos Gud«. »Og«, nu er det Monrads egne Ord, der gengives, »han vendte tilbage til sin Gud og til sin Frelser. Det var Faderkærligheden, der aabnede hans Øjne for den Sjæls Udødelighed, som han elskede. Saaledes drager Gud Sjælen til sig ved de mægtige Følelser, som han har nedlagt i Menneskehjertet«. Og han slutter den Prædiken, hvoraf disse Brudstykker er taget, med at sige: »Elsk et eneste Væsen paa Jorden af dit ganske Hjerte, og Gud vil drage dig gennem denne Kærlighed til Troen paa Sjælens Udødelighed, og med denne Tro træder du ind i Aandens Rige og finder Troen paa den treenige Gud«.

Det er i det hele en Hovedtanke i Monrads Forkyndelse, at Gud ikke bliver træt af at kalde paa Mennesker. Derfor kommer der over mange af hans Prædikener en Mildhed, som kan trøste ængstede Menneskesjæle. »Der ligger Magt i Mildhed«, siger han et Sted. Og denne Magt bruger Frelseren. »Se, hvor langmodig og udholdende Frelseren er«, hedder det i en Prædiken om Arbejderne i Vingaarden, »han trættes ej ved at søge Menneskesjæle, ved at søge din

Sjæl. I Livets aarle Morgenstund søgte han dig, men fandt dig ikke; saa vender han atter og atter tilbage for at se, om du dog ikke skulde være kommen, at han dog kan føre dig hen til sin Vingaard. Naar det begynder at skumre, naar det lakker ad dit Livs Aften, saa kommer han atter for at søge dig. Du er maaske fremskreden i Aar, Haarene graaner, og Kræfterne begynder at tage af, men det er ikke for silde«. Derfor skal heller ingen sige om et andet Menneske, at det er et Fortabelsens Barn, »thi ej ved du, om Guds Kald sidste Gang er udgaaet til ham, om Guds Naade sidste Gang har søgt ham. I selve Dødens Stund kan Sjælen have en stille, af Mennesker uhørt, Samtale med sin Frelser, en Samtale lig den, som den ene Røver havde med ham paa Korset. Og med selve Døden slukkes ej Haabet, thi i selve de Dødes Rige er der Mulighed for Frelse. Dette er Velsignelsen, som udgaar fra Troen paa Kristi Nedfart til Helvede, og lyst i Livet bliver ved denne Velsignelse mangt et Øjeblik, der ellers vilde formørkes af urolige Tanker«. Men denne Guds Langmodighed og stadige Kalden maa ikke blive en Sovepude for Mennesker, saa de tænker sig, at det har intet Jag med at følge Guds Kalden. Mange modtager allerede i dette Liv det sidste Besøg af Guds Naade. I sit Billedsprog taler Monrad saaledes herom: »Du har en Ven, der søger dig, men du nægter dig hjemme; han søger dig atter og atter, men atter og atter nægter du dig hjemme. Saa kommer han sidste Gang, og hvis du heller ikke da vil modtage ham, da vender han aldrig mere tilbage. Saa forholder det sig ogsaa med Guds Naade. Kan da Guds Naade trættes som et Menneskes Taalmod? Nej, Guds Naade trættes ikke. Men som der i enhver Sygdom er et Vendepunkt til Liv eller Død,

saa er i ethvert Væsens Liv, der er skabt med fri Vilje, et Vendepunkt enten til det evige Liv eller til den evige Død. Dette Vendepunkt er Guds Naades sidste Besøg«.

Men hvad der især præger Monrads Prædikener, er hans stadige Tale om Bønnens Betydning. Kun faa er de Prædikener, hvori han ikke vidner om Bønnens Velsignelse og Bønnens Kamp. I en Prædiken, han kalder »Guds levende Ord«, siger han, at Menneskenes Bønner er det Svar, Gud faar. Og Mennesker skal ikke være karrige med at svare Gud. I et smukt bibelsk Billede forklarer han dette: »I et Drømmesyn saa Jakob en Stige, der naaede til Himlen, og han saa Engle stige op og ned ad den. Englene, der stiger ned, er Guds levende Ord, der udgaar til Verden, og Englene, der stiger op, er Menneskenes Bønner til Himlens og Jordens Gud. Ja, vær forvisset, at hvis du beder af et oprigtigt Hjerte, da skal din Bøn træde frem som en Engel for Guds Aasyn, og Gud vil skænke dig, hvad du begærer, og hvad der er til dit Tarv, thi ej er de Frommes Bønner magtesløse«.

Men det gælder om at være udholdende i Bøn. Gang paa Gang forklarer Monrad, at der er en Bønnens Kamp, som maa kæmpes. En Prædiken, med Evangeliet om den kananæiske Kvinde som Tekst, har han givet Overskriften: Kamp i Bønnen. Det kan være, siger han et Sted i denne Prædiken, som om Gud slet ikke hører dine Bønner, som om din Bøn blev spottet af Himlens Gud. »Alt dette siger jeg dig«, fortsætter han, »fordi jeg har erfaret det, og jeg siger det forud, for at du ej skal forarges, om noget saadant hænder dig. Men jeg siger ogsaa: Giv ej tabt! Vær stærk, vær udholdende! Her er Mund-

heldet om at kæmpe til sidste Mand en Sandhed! Lad dine Bønners Skare rykke frem, lad dem slagne og atter slagne forny Kampen! Lad dem kæmpe til sidste Mand. Og Gud skal lade sig overvinde, og naaderigt skal hans Ord lyde til dig: »O Menneske, din Tro er stor, dig ske, som du vil«.«

Det er, som man gennem Monrads Forkyndelse hører Ordene: »Bed til enhver Tid og bliv ikke træt«.

Gennem Artiklerne i »Berlingske Tidende« fik Monrads Samtid hans Mening om Dagens Spørgsmaal at vide.

Men langt større Opmærksomhed end Artiklerne vakte de to Foredrag, han i Slutningen af 1869 holdt: »Om politiske Drømmerier«. En raakold og taaget December Eftermiddag fyldtes Universitetets Festsal af en forventningsfuld Tilhørerskare. Mørkt var der i Salen, kun to Lys paa Katederet oplyste den. En af Tilhørerne har langt senere skildret sine Indtryk af Foredragene i følgende Ord: »Monrad besteg Katederet, og ved Lysenes flakkende Skin gensaa' man det mægtige Hoved, men Haaret var bleven hvidt, og Ansigtet var furet af Tanker og Sorger, kun Øjnene havde bevaret deres skarpe, næsten dæmonisk gennemtrængende Blik. Saa begyndte han sit Foredrag, hvert Ord lød ind i Salens fjerneste Krog og paahørtes i dyb Tavshed, og alt som det skred frem, blev Stilheden dybere, Tusmørket sænkede sig tættere ned over Tilhørerne, og de følte sig mere og mere uhyggelige . . . . Der var Rigdom og Konsekvens i Tanken, dyb Følelse for Fædrelandet og rammende Satire over begejstrede Skaaltaler og forloren Offerberedthed, og der var vittige Lignelser, stemningsfulde Skildringer og træffende Ord«.

Han tegnede et mørkt Billede af Landets Fremtid. Han stillede Tilhørerne Valget imellem Kampen til det yderste for Danmarks Selvstændighed eller fuldstændig Afvæbning.

Med stærke Ord skildrer han den fortvivlede Kamp, Kampen til sidste Mand. Ejeren stikker hellere sin Gaard i Brand, end den skulde give Fjenden Ly, han kaster hellere Føden i Brønden, end at den skulde stille Fjendens Hunger, »og naar saa Sønnerne er faldne og Døtrene skændede, saa tager han Konen i Haanden og Tiggerposen paa Nakken og er nøjet med at dø i en Grøft, nynnende: »Danmark dejligst Vang og Vænge«.« Hele Befolkningen tager Del i Kampen, hver Kofte skjuler en Kriger. En saadan Kamp til det yderste kunde maaske redde Danmark fra Undergang. I Verdenshistorien er der Eksempler nok paa, at en Kamp af saa fortvivlet Art har reddet et Land. Det russiske Folk vandt Sejr over Napoleon i 1812 ved at bruge alle Midler. »Staar ikke Moskvas Rømning og Brand som et lysende Eksempel paa, hvilken Opofrelse ogsaa i Nutiden Borgerne kan gøre for at frelse Staten?« Grækerne rejste sig og tilkæmpede sig Friheden. Spanien fik i en Kamp, hvori alle deltog, Napoleons stolte Bygning til at vakle. Og endnu er der Genlyd i Evropa for en saadan udholdende Kamp. »Hjælp dig selv, og andre vil hjælpe dig, opgiv dig selv, og du vil blive forladt af alle«, siger Monrad.

Men han tror ikke, at det danske Folk vil kæmpe en saadan Kamp. Vort Lands Natur er ikke dertil. Vi har ikke store Skove, vi har ikke Bjerge. Og det danske Folk har Had til alle Overdrivelser og egner sig ikke til en vild og eventyrlig Kamp. Mellem det danske og det tyske Folk er der ikke den store Mod-

sætning, der skaber Lidenskaben til en Folkekamp. Mellem kristne Grækere og muhamedanske Tyrkere kan der derimod opstaa den fornødne Lidenskab.

Men er det da ikke bedre, at vi afvæbner, siger han, og det er hans anden Tanke.

»Hvad har været Danmarks Styrke over for Tyskland?« spørger han. Og Svaret lyder: Vore Øer, vor Flaade og Tysklands Mangel paa Flaade. Men siden 1864 er disse Forhold forandrede. Vi kan slet ikke maale os med vor sydlige Nabo. Er det bedste Værn for os da ikke at afskaffe vor staaende Hær og vor søgaaende Flaade? Er Forsvarsløshed ikke et bedre Værn end et utilstrækkeligt Forsvar? Er det ikke bedre, at Danmark bliver et »monarkisk« Hamborg, som den franske Udenrigsminister i 1864 gav os Anvisning paa. Saaledes kan hans Tanker i Korthed gengives.

Et Øjeblik dvæler han ved Folkevæbningstanken og aner i den en Forening af de to Tanker, af Kampen til sidste Mand og Afvæbning. Men han finder ikke Hvile heri.

Selv har han ikke kunnet vælge mellem de to Tanker, han har søgt Sandheden vaagen og i Drømme, han har arbejdet med alle Sjælens Kræfter, siger han, men han fandt kun Tvivlen, og dog, skal han være helt oprigtig, begynder den sidste Tanke ligesom at faa Overvægten.

Han slutter sine Foredrag med at sige, at han frygter for, at Danmark skal gaa til Grunde, og at Ulykken skal ramme os saaledes, at Danmark deles, og at Folket som Følge deraf faar Vanskelighed ved at bevare sin Nationalitet. »Men«, fortsætter han, »mit Haab er større end min Frygt. Dersom det danske Folk vil for Alvor tro paa sig selv og sin Be-

stemmelse, paa sine Minder og sit Haab, sit Sprog og sin Folke-Ejendommelighed, dersom det holder fast ved denne Tro, hvor haabløst, hvor fortvivlet end alt ser ud, selv om det gennem Aarhundreder skulde komme til at sukke under de haardeste Tilskikkelser og Prøvelser, saa vil den Gud, der raader over Folkenes Skæbne, ej beskæmme dets Tro, og i Danmark vil der atter blive Dag«.

Det var ikke underligt, at disse Foredrag vakte Opmærksomhed. De rørte ved Tanker, som mange gik med: Kan Danmark bestaa efter det tunge Tab i 1864?

Men hans Foredrag skuffede. De gav intet Haab. Det var Drømmerier og ikke praktisk Politik. De viste ingen bestemt Udvej. Men de gav Indblik i hans Sinds Dybder. Hans Andel i Ulykken 1864 paalagde ham at tænke paa, hvordan det skulde gaa Danmark i Fremtiden. Og saa offentliggør han da sine Tanker for at blive fri for deres Byrde. Han vilde vække Opmærksomhed for de Farer, der truede Danmark, vilde gøre det paa en Tid, da alle var enige om, at man ved Vedtagelsen af den ny Hærlov havde gjort alt, hvad der var fornødent. Saadan har han selv forklaret sin Hensigt med Foredragene.

Paa Aarets sidste Dag udkom de som Bog. Og mange læste dem, men man fandt ikke det mandige og myndige Ord, som man havde ventet at høre af ham, naar han første Gang efter sin Hjemkomst talte til en større Forsamling. Monrad er en Mand uden Mening, sagde man med nogen Ret. Og Termansen udtalte manges Tanker, da han skrev: »Det første Ord, Biskop Monrad har talt til det danske Folk efter sin Hjemkomst, er i sit inderste Væsen et troløst, et haabløst og et bittert Ord«.

Monrads politiske Drømmerier havde ikke øget Tilliden til ham som Politiker, og de Artikler i »Berlingske Tidende«, hvori han svarede sine Angribere, var ingenlunde betydelige og klare nok til, at de kunde slette det Indtryk, Foredragene havde gjort. Det varede iøvrigt ikke længe, inden Monrad fik et andet Syn paa Danmarks Forsvar. Herom skal der senere fortælles.

Hans Artikler i 1869 og 1870 skulde heller ikke styrke Troen paa hans politiske Klarsyn. Paa sin Rejse til Paris havde han talt med mange betydelige Franskmand, ikke mindst med Thiers, og faaet det bestemte Indtryk, at Freden ikke vilde blive brudt. Den fransk-tyske Krig var ham da en stor Overraskelse. Men som mange andre tænkte han paa, om nu ikke den Dag kom, da Slesvig igen kunde komme til at tilhøre Danmark. Og han var nærmest tilbøjelig til at tro, at Danmark burde slutte Forbund med Frankrig, skønt han udtalte sig med stor Forsigtighed. Ogsaa for ham var da Frankrigs Nederlag en stor Skuffelse.

Monrad var glad og lykkelig i sin Præstegerning. Og ogsaa paa anden Maade blev hans Kræfter taget i Brug. Han var saaledes bleven valgt til Sogneraadsformand, hvad der gav ham en Del at bestille.

Men ellers var Dagene i Brøndbyvester ikke saa lyse. En Tid lang maatte Monrad holde Vikar, fordi et Halsonde hindrede ham i at prædike. Hans Tilstand bedredes dog lidt efter lidt. Værre var det med Fru Monrads Helbred. Men trods Svaghed tog hun dog levende Del i sin Mands Arbejde. Hun fik oprettet et Asyl, hvorhen Børnene kunde bringes, naar Mødrene om Morgenen gik paa Arbejde. Men svag var hun, og hendes Sygdom tog til sidst en saa voldsom

Vending, at hun maatte gennemgaa en stor og farlig Operation. Den forløb heldigt, men det var klart for alle, at hendes Dage ikke kunde være mange. Det glædede hende derfor, at hun kunde komme til at leve sin sidste Tid i Nykøbing Bispegaard, der rummede lykkelige Minder fra de yngre Dage.

Ved Biskop Bindesbølls Død i 1871 blev Nykøbing Bispestol ledig, og Regeringen tilbød Monrad hans gamle Embede. Han tog med stor Glæde mod Opfordringen. Den 25. Februar kom hans Udnævnelse, og han tiltraadte straks sin ny Stilling.

XV.

Monrad som Biskop.

MONRAD blev modtaget med Velvilje i sit gamle Stift, og selv var han glad ved at komme i en Stilling, der skaffede ham den ydre Ro, han længtes efter. Hans forskelligartede Interesser tvang ham ganske vist til at lade sin Røst lyde ogsaa i andre Spørgsmaal end de rent kirkelige, og i nogle Aar var han Folketingsmand; men Bispegerningen var det blivende, og i den fandt han paa sine gamle Dage sin største Glæde. I Nykøbing paa Falster blev han til sin Død.

Og her vil det da være naturligt at omtale hans kirkelige Stade og hans Gerning som Tilsynsmand.

Det lader sig ikke gøre at hefte et kirkeligt Partimærke paa Monrad. Han lagde ingen Vægt paa, hvilken Retning en Præst tilhørte, om han var Grundtvigianer eller Indremissionsmand. Hvad han saa paa var, om der var Tro og Liv i Forkyndelsen. Derefter dømte han. Selv stod han vel den højkirkelige Retning nærmest; men fra alle Sider saa man hen til ham med Højagtelse og Ærbødighed.

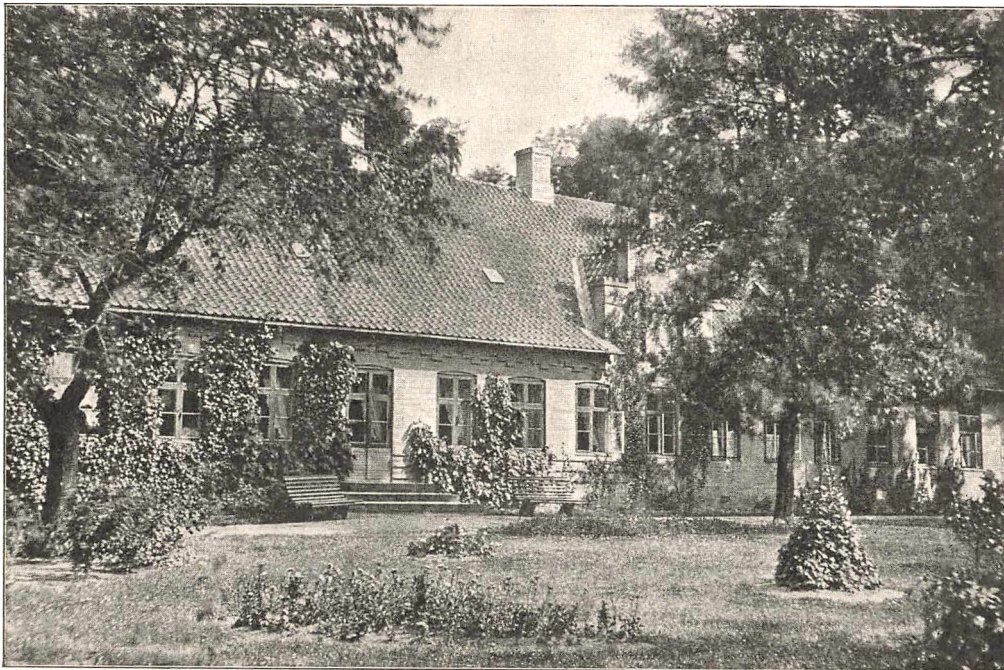
Nogle af sine bedste Venner havde han blandt Grundtvigs Disciple. Men han havde ikke Grundtvigs og hans Tilhængeres Syn paa Trosbekendelsens Oprindelse som et Ord af Kristi egen Mund. Rent

umiddelbart følte han sig tiltalt af denne den grundtvigske Anskuelse. Men han fandt, at den ikke kunde staa for en kirkehistorisk Prøvelse. I et lille Skrift, der udkom 1873: »Nogle Bemærkninger vedrørende Trosbekendelsen«, udtalte han sin Uenighed med Grundtvig, og i et større Arbejde Aaret efter: »Den første Kamp om den apostoliske Trosbekendelses Oprindelse. Laurentius Valla—Konciliet i Florens« viste han, at Grundtvigs Anskuelse ikke havde Historiens Vidnesbyrd for sig. Sine lærde Studier paa dette Omraade fortsatte han i et stort Værk, der udkom et Par Aar, inden han døde: »Et Bidrag til den apostoliske Trosbekendelses Historie«. Han viser her, at Trosbekendelsen gennem Tiderne er forandret og har modtaget Tilføjelser og mener at føre Bevis for, at Grundtvigs Syn paa Trosbekendelsens Oprindelse ikke kan være rigtigt.

Saaledes var han paa et vigtigt Punkt uenig med Grundtvig og dennes Venner.

Og han var kirkepolitisk en Modstander af Grundtvig. Han var imod dennes vidtgaende Krav om aandelig Frihed. Han var Tilhænger af et Kirkeraad, der kunde være Kirkens Røst, og han mente, at der i Grundloven, i den Paragraf, der lyder saaledes: »Folkekirkens Forfatning ordnes ved Lov«, var givet Løfte om en Kirkeforfatning. Derfor hilste han med Glæde, at Kultusminister Scavenius i 1883 oprettede det »kirkelige Raad«, bestaaende af Biskopperne, en teologisk og en juridisk Professor; han ansaa det for fuldtud lovligt, at det skete, og han troede, at det skulde blive til Velsignelse, at Kirken gennem dette Raad fik Mund og Mæle.

Men denne Uenighed med Grundtvig paa forskel-

9. Bispegaarden i Nykøbing.

lige Omraader hindrede ikke Monrad i at ære og høj-agte ham som en mærkelig stor Kraft i vort Folk.

Det skal aldrig glemmes, har han engang sagt, at Grundtvig i en lidet troende Tid, da man udtyn-dede de evige Sandheder for at faa dem til at sam-stemme med Fornuftens Krav, frimodigt og kækt trods Spot og Forhaanelse rejste Kirkens ældgamle Banner og fremhævede det, som til alle Tider og i alle Kirker har været anset for Kristendommens Kærnepunkter.

Der var blandt Monrads nærmeste enkelte, som følte sig hjemme i Vartov under Grundtvigs Prædike-stol. Hans før omtalte Søster, Lene, hørte til Menig-heden i Vartov. Og Monrad selv havde tit søgt i Kirke hos Grundtvigs nære Ven, P. A. Fenger, hvis troværdige Vidnesbyrd han i høj Grad skattede.

Det var Salmedigteren Grundtvig, han især holdt af. Da Grundtvig i 1861 kunde fejre sin Halvtreds-aarsdag for sin Indvielse til Præst, udvirkede Monrad, at Grundtvig fik Rang med Sjællands Biskop. Ved den festlige Sammenkomst i Grundtvigs Villa paa Gl. Kongevej mødte Monrad med en kongelig Haand-skrivelse, hvori det udtaltes, at da vore store Salme-digtere Kingo og Brorson havde været Biskopper, vil Kongen, at Grundtvig, »vor tredje store Salmedigter«, skal have Rang med Sjællands Biskop. Det var Monrad en stor Glæde at hædre Salmedigteren Grundtvig. Tit talte han om, hvilken Skat Gud havde skænket den danske Menighed i Grundtvigs Salmer. Hans ældste Datter har fortalt, at hendes Fader en-gang, da Talen faldt paa Grundtvigs Salmer, sagde, at han ønskede sine Bøger uskrevne, om han maatte have haft den Lykke at digte en enkelt af Grundtvigs Salmer, og saa nævnede han den Salme, han især holdt af:

At sige Verden ret Farvel
 i Livets Gry og Livets Kvæld
 er lige tungt at nemme,
 det lærtes aldrig her paa Jord
 var Jesus! ej du i dit Ord
 hos os som du er hjemme.

Og navnlig dette Vers af Salmen dvælede han ved:

Kom i den sidste Nattevagt
 i en af mine kæres Dragt
 og sæt dig ved min Side!
 Og tal med mig som Ven med Ven,
 om hvor vi snart skal ses igen,
 og glemme al vor Kvide!

Værd er det ogsaa at nævne, at da Biskop Martensen i sin Etik, uden at nævne Navn, men dog tydeligt nok, havde rettet et Angreb paa Grundtvig, fordi han som gammel Mand havde indgaaet Ægteskab for tredje Gang, da var det Monrad, som førte et varmt Forsvar for Grundtvig. Det er i »Liberalismens Genmæle«: »Jeg har kendt en højbaaren, højhjertet Kvinde«, siger han, »der var bleven aandelig vakt af en gammel Præst, anden Gang Enkemand. Hun følte stor Lyst til at yde ham Gengæld for det meget, han havde været for hende; hun ønskede at bygge en fast Mur omkring ham mod det daglige Livs mangehaande Smaabekymringer og Smaafortrædeligheder, for at han indtil det sidste kunde leve frit og uforstyrret i sine store aandelige Syner. Hun ventede heraf stort Udbytte for sig selv og antog ogsaa, at det vilde være en Velsignelse for hendes Børn at komme i en nær, daglig Berøring med en saadan mægtig Personlighed. Hendes Tilbud blev modtaget; hendes Forventning skuffedes ikke. Den gamles Hjem blev atter det kære Samlingssted for Børn og Børne-

børn og alle de gamle Venner. Verden kan smile, den er berettiget til at smile, den Gamle smilte vel selv med; men jeg skønner ikke, at man er berettiget til i den kristelige Etiks Navn at udtale nogen For dømmelsesdom. Dømmer ikke!»

Om Sommeren tilbragte Monrad megen Tid paa Tilsynsrejser rundt om i sit Stift, og han havde Evne til med venlig Forstaaelse at følge de forskellige Retningers Arbejde. Disse Rejser var ham til stor Glæde. Han lærte Præster og Lærere at kende, og han mærkede ogsaa, at Folk var glade ved at høre hans Vidnesbyrd.

Som oftest anmeldte han ligesom andre skikkelige Tilsynsmænd sit Besøg, og naar han saa kom, var alt i den skønneste Orden, Kirken var fyldt med Mennesker, Præsten havde faaet Tid til at udarbejde en ordentlig Prædiken, og naar Gudstjenesten var forbi, ventede en god Middag i Præstegaarden, og ogsaa den Ting kan gøre Nærværelsen tiltalende for en Tilsynsmand. Men Monrad forstod godt, at et saadant Besøg fortalte intet om, hvorledes Forholdene var i Kirken en almindelig Søndag.

Han fandt det da rigtigt engang imellem at komme uanmeldt. Det kunde hænde, at han kom kørende i sit lille Enspænderkøretøj lige til Kirketid, og somme Tider sad der ved hans Side en gammel Kone, han havde samlet op paa Vejen til Kirken.

Det var ikke alle Præster, der holdt af saadanne Besøg. De kunde nok faa Indtryk af, at Biskoppen havde Mistanke om, at alt ikke var, som det burde være. Men det var nu ikke altid Grunden. Tit rejste han den lange Vej til Errindlev ved Rødby for at høre Provst A. H. Blume prædike. Denne troede engang imellem, at Monrad kom for at se ham paa

Fingrene, og spurgte ham en Dag, hvorfor han kom saa tit. Monrad svarede da, at han ikke kom for at visitere, men for at høre og glæde sig over Blumes Prædiken.

Men mange Gange ønskede han ved sine uanmeldte Besøg at se, hvordan Forholdene var til daglig. Han forlangte ikke, at Præsterne skulde holde dybsindige Prædikener, men han holdt af at høre et varmt og levende Vidnesbyrd, der kunde gribe Mennesker. Og han vilde, at Præsten skulde passe sin Gerning. Al Dovenskab var han en svoren Modstander af. Hvor han fandt god Vilje og ærlig Stræben, selv om Evnerne var smaa, var han altid mildt dømmende. Men han var ikke blid, naar han mødte Forsømmelighed og Ladhed.

Der er bevaret en Række muntre og ejendommelige Fortællinger fra Monrads Tilsynsrejser. Et Par Aar efter hans Død samlede en Lærer 200 Smaatræk om ham. Mange af dem er ubetydelige, og en Del af dem giver ikke noget tiltalende Billede af Monrad; men Samlingen vidner om, at Monrad har været saa stor i Meddelerens Øjne, at selv det mindste Træk kunde have Betydning. Disse Anekdoter maa vel nok benyttes med nogen Varsomhed — de er gaaet fra Mund til Mund, inden de blev samlede — men mange af dem giver dog sikkert et væsentlig rigtigt Billede af Monrad som Tilsynsmand.

Nogle af dem skal her fortælles.

En Søndag kom Monrad uanmeldt paa Kirkebesøg, hvor der var en Præst, som ikke rigtig passede sin Gerning. Da Præsten fik at vide, at Biskoppen var kommen, meldte han sig syg, og Kirkesangeren læste en Prædiken. Nu har Præsten vel tænkt, at næste Søndag kunde Biskoppen da ikke komme igen.

Men det var netop det, han kunde. Præsten var kommen til Kirke, da Biskoppen viste sig. Men saa meldte Præsten sig syg i Kirken, og Monrad fik heller ikke den Søndag nogen Prædkien at høre. Et Par Uger gik. Og Monrad kom tredje Gang og fik en meget tarvelig Prædiken at høre. Nogle Dage efter blev Præsten anmodet om at søge sin Afsked. Monrad var selv et Pligtmenneske og ønskede, at Præsterne ikke alene skulde nyde et Embedes Indtægter, men skulde yde, hvad de evnede.

Tit kunde han ad en Omvej sige en Sandhed, der ramte. Der var Bispemiddag i en Præstegaard, og Nabopræsterne var indbudte. En af dem havde Ord for at være drikkfældig, og noget var der nok om det. Ved Bordet blev Biskoppens Skaal udbragt, og de fjernere siddende rejste sig og gik hen og klinkede med Monrad. Den omtalte Præst kom ogsaa, men han gik daarligt. Monrad saa paa ham og sagde saa: »De gaar daarligt, De foregaar ikke Deres Menighed med et godt Eksempel«. Præsten tav, men mærkede sikkert Brodden i Ordspillet.

I en Skole var der en meget dygtig Lærer, men streng var han, og tit slog han Børnene. Det vidste Monrad, da han engang kom paa Visitats i Skolen. Han sagde til Børnene: »Der er noget, I har glemt hjemme, Børn, kan I sige mig, hvad det er?« Ingen svarede. »Saa skal jeg sige jer det«, fortsatte Monrad, »det er jeres glade Ansigter«. Læreren forstod sikkert, at den Bemærkning var til ham.

En Hverdag var Monrad paa Visitats i et Sogn, hvor der var en Præst, som havde gode Evner, men var noget forsømmelig og lad. Kirketjenesten var forbi, og en bedre Middag var indtaget. Biskoppen og Fruen spadserede en Tur i Haven. Her gik en

Mand og arbejdede, men da han fik Øje paa Biskoppen og Præstefruen, holdt han op og stod og saa efter dem. Monrad lagde Mærke hertil, og efter en Pavse i Samtalen udbrod han pludselig: »Deres Mand er doven«. Fruen blev forfærdet ved disse Ord, og man kunde se det paa hende. Men Monrad sagde: »Jeg mener selvfølgelig Deres Havemand!« Han forstod nok, at han havde ramt, hvor han vilde.

Det var ikke altid, han var retfærdig i sine Domme, han kunde mangan Gang være mindre hensynsfuld og i høj Grad utaalmodig, og hans Ironi var et skarpt Vaaben, der saarede mange.

Men havde han bedrøvet en og anden ved haarde Ord, var han ogsaa villig til at gøre det godt igen. Johannes Fibiger, der 1881 blev Præst i Ønslev og Eskildstrup paa Falster, kom ofte til Monrad og siger om ham, at han ikke altid var let at omgaas; men havde der været et ubehageligt Sammenstød imellem dem, var Monrad dobbelt venlig, naar de næste Gang mødtes. Paa den Maade viste han, at han angrede sin Optræden. Og Grunden var, siger Fibiger, at Monrad var en virkelig from og derfor kærlig Sjel.

Følgende lille Tildragelse, som nu skal fortælles, bekræfter dette.

I en Skole, hvor der var en ældre, dygtig Lærer, gik det daarligt med Retskrivningen. Monrad var derfor i daarligt Lune og lod det gaa ud over Læreren. Saa kom Prøven i Religion, og her gik alt, som det skulde. Men Læreren følte sig saaret af Biskoppens Udtalelser. Da Monrad og Præsten kørte hjem til Præstegaarden, sagde Præsten, at han havde set paa Læreren, at Biskoppens Omtale af Retskrivningen havde gjort ham inderlig ondt. Han var i Virkeligheden en meget dygtig Mand, og Præsten bad Mon-

rad om at give ham et godt Ord den følgende Dag ved Kirken. Det gjorde Monrad ogsaa. Han samtalede med de unge i Kirken og spurgte dem, hvor Guds Ord findes. I Samtalens Løb nævnede han, at Guds Ord kan høres i Kirken og i Skolen, og han føjede til: »Saaledes hørte jeg i Gaar den gamle Lærer tale varmt og inderligt til Børnene om Guds Naade og Kærlighed«. Læreren blev glad ved disse Ord og tilgav gerne Monrad.

Monrad befandt sig som Regel godt i Skolerne. Han var en stor Børneven, og Lærerne var ogsaa tit glade ved hans Besøg. En og anden Gang kunde det nok fornøje ham at have Lærerne lidt til Bedste, hvad følgende lille Historie viser. Monrad lagde megen Vægt paa skriftlig Dansk, og han fortalte gerne en Historie, som Børnene skulde genfortælle. Tit brugte han den samme Fortælling i flere Skoler og havde engang faaet Mistanke om, at Lærerne, inden han kom, kunde finde paa at fortælle Børnene den Historie, de ventede, han vilde bruge. Børnene kunde saa klare sig bedre. Og saa tænkte han: Jeg skal dog engang pudse de Lærere! Han kom til et Sogn paa Vestlolland. Der var to Skoler i Sognet. Og begge Lærere var til Stede i den ene Skole om Formiddagen. Om Eftermiddagen skulde der holdes Prøve i den anden Skole. Monrad fortalte nu en Historie om en Mand, der havde en stor, rød Næse. Mesterligt forstod han at male med Ord, saa Børnene næsten saa Næsen. Og han skal have sagt: Glem ikke Næsen, for den lægger jeg megen Vægt paa. Men den anden Lærer skyndte sig hjem og kaldte de pænt pyntede og vandkæmmede Børn ind og fortalte dem Historien, inden Biskoppen kom. Og han glemte ikke at fortælle om Næsen. Saa kom Mon-

rad. Og ganske rigtigt, han fortalte den samme Historie som om Formiddagen, men han udelod ganske Afsnittet om Næsen. Og Børnene skrev og tog selvfølgelig alle Næsen med. Monrad fik Tavlerne, og hans Ansigt opklaredes mere og mere af Smil, alt som han læste, og da han havde læst nogle Stykker og fundet Næsen alle Vegne, kaldte han Læreren hen til sig og sagde: »Se, den Næse her skænker jeg nu Dem«.

Den Slags Oplevelser morede i høj Grad Monrad, og adskillige Smaatræk kom ud blandt Folk og var blandt meget andet medvirkende til, at han blev populær i sit Stift.

Endnu skal en enkelt lille Historie medtages. Den staar ikke blandt de 200 Smaatræk, men den er bleven fortalt om Monrad. Og den ligner ham. Der er Talere, som med stor Omhu forbereder sig til den første Halvdel af deres Tale eller Prædiken. Men er de først kommen gennem det forberedte, yæver de videre, de lader sig bære paa Aandens Vinger, hedder det vist. Engang var Monrad paa Visitats hos en Præst af den Slags. Gudstjenesten var forbi, Biskoppen og Præsten sad og røg deres Cigar efter Middagen. Saa spørger Monrad: »Hør, sig mig, hvorledes bærer De Dem ad, naar De forbereder Dem til Deres Prædikener?« »Jo«, svarede Præsten, »den første Halvdel af Prædiken udarbejder jeg meget nøje, men derefter lader jeg den Helligaand tale igennem mig«. »Saa er De mere veltalende end den Helligaand«, lød Monrads træffende Svar.

Paa sine Tilsynsrejser kom han ogsaa mange af Sognets Folk i Tale. Og tit fik han Lykke til i Kirken at aflægge et Vidnesbyrd fuldt af Aand og Sandhed, saa alle lyttede og gik rige bort.

Det kendtes paa mange Maader, at en aandelig myndig Mand var bleven Stiftets Tilsynsmand, han talte ofte ved Præstekonventerne, og nu og da kom der ogsaa fra Nykøbing Bispegaard et vægtigt Indlæg i Tidens brændende Spørgsmaal.

Da Georg Brandes i Begyndelsen af Halvfjerdserne begyndte at vække Opsigt om sit Navn, tog Monrad til Genmæle imod ham i nogle Artikler i »Fædrelandet« 1872: »Den frie Tanke og Dr. Brandes's Forelæsninger«. Brandes havde udgivet sine Forelæsninger i Bogform: »Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Literatur. Emigrantlitteraturen«, og Monrad retter sin Kritik baade mod Enkeltheder i Fremstillingen og det Helhedssynspunkt, Brandes gør sig til Talsmand for.

Et Sted taler Brandes om »den lidende Kristus, der vrider sig paa sit Kors«. Monrad vender sig mod dette Udtryk. Han hævder, at intet betydeligt Kunstværk fremstiller den korsfæstede Frelser som vridende sig paa Korset. Sandheden er den, at Kunstnere i deres Fremstilling af Jesu Korsfæstelse har søgt at skildre hans sejrende Kraft, der bebuder Opstandelsen. Og Monrad fortsætter: »Dr. Brandes maa dog uden Tvivl have haft en Forestilling om, at han ved at fremstille den korsfæstede som vridende sig paa Korset maatte saare vore Følelser, der tror paa Frelseren. Vi fordrer ikke, at han skal skaane os, naar han tror at tale i Sandhedens Navn; men hvorfor skal den fri Tanke gøre disse vilde Spring fra Sandheden blot for at krænke det, der er os det helligste og dyrebareste?«

Et andet Sted omtaler Brandes Grundtvig, uden nævne hans Navn, paa følgende Maade: »En kaster sig paa den Rolle at være Guddommens Profet, lader

sig dyrke som en Pave og lader endnu som Olding unge Kvinder komme til sig for at kysse hans rystende Hænder«. Monrad paataler skarpt denne i Virkeligheden gemene Omtale af Grundtvig: »Der er«, siger han, »kun een Mand, der staar saa højt, at man nødes til at tænke paa ham ved denne Karikatur. Skønt vi ikke hører til denne Mands ubetingede Tilhængere, saa tilstaar vi, at disse Ytringer har gjort et højst modbydeligt Indtryk paa os. Hvor voldsomme Anfald end denne Mand har været udsat for, har hidtil ingen vovet at benægte, at han kun har kæmpet for, hvad der var hans inderste, mest levende Overbevisning. Der tilkommer Dr. Brandes Æren for at være den første, der fremstiller ham som en Skuespiller og hans lange kamp- og aandfulde Liv som en Rolle, han har paataget sig. Ved en saadan Dom dømmer Dr. Brandes sig selv som en Mand, der mangler Øje for det aandelige Livs Bevægelser i forskellige Retninger, ja som i den Grad er forblændet af sin Lidenskab, at han ikke tager i Betænkning i sin Fremstilling at tage ud af en Oldings Hjerte den rene og stærke Overbevisning, hvorpaa hans hele Liv har været bygget, og i dens Sted sætter lave og urene Bevæggrunde, for saaledes at tilvejebringe en Karikatur, der kunde bringe Tilhørerne til at le«.

I Indledningen til sin Fremstilling siger Brandes et Sted, at Literaturen viser sin Livskraft derved, at den sætter Problemer under Debat. Monrad hævder, at dette er en skæv Opfattelse. Det kommer ikke an paa, om man sætter noget under Debat, men hvorledes man gør det: »Den »fri Tankes« kaade Krumspring, der hverken bekymrer sig om Kendsgerninger eller Sandhed, fremmer sandelig ikke Literaturens Blomstring«. Men, siger Monrad, den, der

yder sin Skærv til, at det sande træder frem, og det skønne bliver levende, føjer en Sten til Kulturens Bygning, og det forekommer ham at være en stor Misforstaaelse af Poesiens Væsen, naar man stiller det Krav til den, at den skal sætte Problemer under Debat. Det er Udtryk for en forældet Opfattelse, i Følge hvilken Poesien har sit Maal uden for sig selv. Og han kan heller ikke give Brandes Ret i, at den danske Literatur befinder sig i en hendøende Tilstand, skønt han maa indrømme, at der synes at være indtraadt en Standsning i den poetiske Frembringelse. Men han nævner, at Madvigs Arbejder, Allens Værker og Martensens Etik dog viser, at der ogsaa i Danmark kan frembringes noget betydningsfuldt, som vinder Verdensberømmelse.

Brandes siger i sin Bog, at han bekender sig til »Troen paa den fri Forsknings Ret og paa den fri Tankes endelige Sejr«. Monrad siger hertil, at han selvfølgelig anerkender den fri Tankes Ret. Men den, som tjener den fri Tanke, maa ikke glemme ogsaa at tjene Sandheden: »Den fri Tanke maa opgive alle kaade Krumspring, alle individuelle Luner og Indfald, den maa underkaste sig Tænkningens Love og den af dem betingede indre Nødvendighed; den maa ikke fælde disse overilede, halsbrækkende Domme, eller gøre disse løse, usammenhængende Slutninger, hvori falsk og sandt er bleven sammenblandede paa en modbydelig Maade«. Men idet den fri Tanke søger Sandheden, da maa den se at vinde Klarhed over Kendsgerningernes store, uendelige Verden. Og der er ikke alene en ydre, men ogsaa en indre Verden af Kendsgerninger, siger Monrad, »der er Samvittighedens, Bønnens, det hele Troslivs Verden«. Og idet den fri Tanke anerkender, at disse Kendsger-

ninger er til, vil den forstaa, at den har sine Grænser, »at der er Kræfter i Tilværelsen, der ikke kan gribes i et klart Begreb«.

Monrad slutter sine Artikler med et Ønske og et Haab for Brandes: »Efter vort Skøn«, siger han, »er der dygtige Kræfter i Dr. Brandes; det gælder om, at de ikke ved en forceret Produktion hindres fra at fordybe sig i sig selv, i Literaturen og i de store Egne af Tilværelsen, hvis Liv desværre endnu synes at være ham lige saa fremmed og ubekendt som Livet paa Sirius, og som han dog maa lære at forstaa og agte, hvis han skal have noget Begreb om det aandelige Livs Udvikling«.

Brandes svarede sine mange Modstandere og ogsaa Monrad. Men medens han tager meget overlegent paa andre, udtaler han sin Højagtelse for Monrad. Man ser, at det har været Brandes' Venner magtpaaliggende, at han viste Monrad Hensyn og svarede ham dygtigt. »Det vil sikkert hæve din Anseelse meget, om du kunde vise dig ham fuldkommen voksen i Debatten«, skriver Julius Lange til Brandes. »... Husk paa, at han i Henseende til Debat næsten betragtes som den første Kraft i Landet«, føjer han til.

Men det varigste, Monrad skænkede den danske Læseverden, mens han var Biskop, var dog ikke dygtige Indlæg i Dagens Spørgsmaal eller videnskabelige Værker, men det var en lille Opbyggelsesbog: »Fra Bønnens Verden«. Den udkom 1876 og har vundet Udbredelse, ikke blot her hjemme, men ogsaa i andre Lande. Her træffer vi Monrad som Vejleder og Tilskynder i et Forhold, der er fælles for alle Retninger og alle kristne Samfund. Han kender selv Bønnens Verden, saa han taler ud af den rigeste Erfaring. »Af alle aandelige Nydelser er der ingen, som

i fjerneste Maade kan sættes ved Siden af den Glæde, som Bønnen skænker Sjælen«, siger han et Sted. Det er hans Erfaring. Og det er Monrads særlige Indsats i dansk Kirkeliv, at han mere end nogen anden har peget paa Bønnens Betydning og Velsignelse i et kristent Menneskes Liv.

Han kan ikke blive træt af at understrege, hvilken Rigdom kristne Mennesker har faaet i »Fadervor«. Det er Bønnen over alle Bønner. Han siger et Sted herom: »Naar vi takker Gud for alle hans Velgerninger, da maa vi regne vort Fadervor som en af de største, thi det passer saa vidunderlig til alle Aldre, alle Kaar og alle Stemninger . . . Ej ønsker vi højere Visdom end den bestandig ærligere og inderligere at kunne bede vort Fadervor, og vi ønsker ej at dø med anden Bøn paa vore Læber. Derfor takker vi dig, vor Gud, for vort Fadervor«.

Og Fadervor skal vedblive at bestaa i al Evighed. Mens kristne Mennesker er her paa Jorden, lader de Sjælens Sukke flyve til Gud i Fadervor. Men ogsaa hinsides Graven skal Fadervor lyde. I en af sine Prædikener udvikler han, hvorledes Fadervor forvandles under Verdens Udvikling. »Verdenshistorien bestaar af tre store Tidsrum«, siger han. »Det første Tidsrum er Livet i denne Verden; i det Tidsrum vil Fadervor blive uforandret indtil Verdens Ende. Det andet Tidsrum er Livet i den anden Verden mellem Døden og Verdens Ende. Her undergaar Fadervor en Forandring. Thi Fadervor bestaar af to Dele, en himmelsk og en jordisk. Den himmelske Del er de tre første Bønner: »Helligt vorde dit Navn! Tilkomme dit Rige! Ske din Vilje, som i Himlen, saa og paa Jorden!« Den sidste Del er den jordiske: »Giv os i Dag vort daglige Brød! Forlad

os vor Skyld, som vi forlader vore Skyldnere! Led os ikke i Fristelse, men fri os fra det Onde!« Men naar vi kommer hin Side Graven, da slipper vi for vort eget Vedkommende den jordiske, thi hisset skal der ikke være Hunger eller Tørst, ej Synd eller Fristelse, frigjorte er vi fra det Onde. Denne Del af Bønnen forandres til en Forbøn, og idet Sjælen dvæler ved dem, der lever paa Jorden, siger vi; »Giv dem i Dag det daglige Brød, forlad dem deres Skyld, led dem ikke i Fristelse, men frels dem fra det Onde!« Men med alle Himlens Engle beder vi den første Del af Fadervor uforandret og siger: »Helligt vorde dit Navn! Tilkomme dit Rige! Ske din Vilje, som i Himlen, saa og paa Jorden.« Saa kommer den yderste Dag og med den Fuldendelsen; da bortfalder ganske den jordiske Del af Herrens Bøn, og den himmelske forvandles til en Lovsang, idet alle de frelste Skarer priser Gud: »Vor himmelske Fader! Dit Navn er vorden helligt. Dit Rige er kommet. Din Vilje sker i Himlen som og paa Jorden. Thi dit er Riget, Magten og Æren.«

Men selv om Fadervor er den Bøn, Kristus selv har lært os, og er Kristenhedens Fællesbøn, saa føler et Menneske dog tit Trang til at bede til Gud med andre Ord. Men Fadervor indeslutter jo alt, siger Monrad; er da ikke al anden Bøn at henføre til de overflødige Ord? Og saa taler han dybt og skønt om, hvad overflødige Ord er. Det er i Afsnittet: »Hvorledes skal vi bede?« og gengives her med Monrads egne Ord: »Overflødige Ord!« udbryder han. »Indeholdes ikke i dem saa at sige al Livets Duft? Naar der regeres og kommanderes, naar der købes og sælges, i hele det offentlige og private Forretningsliv, der er de kortfattede Ord paa deres Plads. Men

i den fortrolige Vennekreds, i Hjemmet, naar Mand og Hustru taler sammen, eller naar Forældrene taler med Børnene, der er der Rum for de overflødige Ord; banlyste vi dem, saa vilde vi banlyse Glæden og Livet. En Mand har maaske sagt tusinde Gange til den Kvinde, som han elsker, at hun er ham kær; det er aldeles overflødigt, at han siger det oftere. Men vilde det ikke være haardt baade for ham og for hende, om han ikke maatte sige det endnu een Gang, endnu mange Gange, ja, saalænge han lever. Og har en Moder end sagt mange Gange til et Barn: »Du er mit eget kære Barn«, mon Moderen bliver træt af at sige dem, eller Barnet af at høre dem, og dog er det overflødige Ord.

Hvad er da de overflødige Ord? De er jo det for Sjælen, hvad Sang er for Fuglen, og Duft er for Blomsten; i dem udgyder Hjertet sin Fylde. De er Intet; og de er Alt. De er Intet, thi de fremfører ikke noget Uhørt, noget Ukendt. De er Alt, thi hvad der lever i det Indre, træder ved dem frem i det Ydre, de er for Sjælen, hvad Aandedrættet er for Legemet; uden dem blev alt dybt Samliv en Umulighed. Hvis vi skulde slette de overflødige Ord, hvorfor saa ikke ogsaa slette Smilet, Haandtrykket og Blikket. De er intet, og de er Alt. De er Intet; thi de har ingen Pris paa Markedet; de er Alt, thi hvor usselt, hvor fattigt vilde ej Livet være, hvis den ene Sjæl ej kunde meddele den anden sit Venskab, sin Kærlighed«.

Og naar de overflødige Ord indtager en saa betydningsfuld Plads i Forholdet mellem Menneske og Menneske, saa maa vi heller ikke slette dem af Sjælens Bøn til Gud, siger Monrad. Hjertet maa frit have Lov til at udgyde sin Sorg og sin Glæde, og

Mennesker kan være forvissede om, at Gud vil lytte til deres Bønner, naar deres Sjæl er i Ordene, de siger. Det, som Jesus advarede mod, var ikke overflødige Ord, men det var det at lade Munden løbe, at plapre, saa Hjertet ikke er med i Ordene, der siges.

Af Fadervors Bønner dvælede han især ved en enkelt, den femte Bøn: »Forlad os vor Skyld, som ogsaa vi forlader vore Skyldnere«. Han helligede den et omfattende historisk Studium i sit Værk: »Den femte Bøn og dens Liv i Kirken indtil Luther«. Det var ikke tilfældigt, at denne Bøn især sysselsatte ham. Under sin lange og bevægede Virksomhed i Statens Tjeneste havde han faaet mange Uvenner og Fjender, og det forpligtende i Kristendommen samlede sig for ham i disse Ord: Tilgiv disse Mennesker. Han havde den Overbevisning, at Gud kræver af Menneskene, at de først skål tilgive deres Skyldnere, inden Gud vil tilgive dem deres Skyld. »Vor Sjæl kan ikke blive frelst, naar Gud ikke tilgiver os vore Synder, og Gud vil ikke tilgive os vor Skyld, naar vi ikke tilgiver vore Skyldnere«, siger han et Sted.

Denne Opfattelse af den femte Bøn og ogsaa andre Udtalelser i Monrads religiøse Skrifter gav Anledning til nogen kirkelig Strid, idet han navnlig blev angrebet fra grundtvigsk Side.

Men hans Opfattelse af den femte Bøn var alvorlig Sandhed for ham. Et Træk, hans Datter har fortalt, viser det. En Morgen, nogen Tid inden han døde, kom hun ind til ham. Hans Ansigt straaede af Glæde, og han sagde: »I Nat har jeg gennemgaaet Rækken af alle dem, som jeg mindes har forset sig imod mig, og jeg har kunnet forvise mig om, at jeg har tilgivet dem af mit fulde Hjerte, saa nu kan jeg

trygt stole paa, at min Synd ogsaa vil blive mig forladt«.

— — —
Det var ikke længe, hans Hustru fik Lov til at

10. Fru Emmy Monrad, f. Tutein.

leve i den gamle Bispegaard. Allerede den 9. September 1871 døde hun. Med stor Trofasthed havde hun staaet ved hans Side i Medgang og Modgang. Ved deres Sølvbryllup i 1865 havde Ungdomsvennen C. Ploug sunget om hende:

Og hun, hvem han fæsted i blomstrende Maj,
Fællen i Glæde og i Smerte,
hun fulgte hans kæmpende Tanke paa Vej
med hele sit bankende Hjerter.

Monrad var overvældet af Sorg ved hendes Død, og snart følte han ogsaa Savnet. Han skrev til sin Søn paa Ny Zeeland: »Underligt er det, hvorledes Mindet blegner; de første Dage, ja! de første Uger var det, som Moder var mig ganske nær; jeg kunde tale til hende, og jeg var overbevist om, at hun hørte mig; jeg kunde mærke paa en ejendommelig legemlig Følelse, at hun var mig nær. Disse Øjeblikke er nu aldeles forsvundne; nu er det egentlig først, som om hun har forladt mig, og nu føler jeg mig forladt«.

Nogle Aar efter, i 1875, giftede han sig igen, med Emmy Hage, en Datter af Hofjægermester Tuttein til Marienborg paa Møen. Hun var Enke efter Monrads gamle Ven, Politikeren Hother Hage. Ogsaa dette Ægteskab blev i høj Grad lykkeligt. Og Børnene kunde slutte sig til deres ny Moder og befandt sig altid vel i deres gamle Hjem.

XVI.

Politiske Breve, igen Folketingsmand.

MONRAD havde deltaget saa meget i politisk Arbejde, at han ikke helt kunde sige Politikken Farvel. Maaske har han endog nu og da drømt om, at han endnu havde en politisk Mission, maaske kunde han blive den mæglende i den store Strid, det trak op til mellem Højre og det forenede Venstre.

Det varede ikke længe, inden han fik Opfordring til at stille sig til Valg. I Eftersommeren 1871 skulde et Udfyldningsvalg finde Sted i Helsingørkredsen. En Række ansete Borgere anmodede Monrad om at stille sig. Og han sagde Ja hertil. Men han blev ikke valgt. Konsul Ulstrup, der var hjemmehørende i Kredsen og helt ud en sikker Mand for Ministeriet, sejrede med stort Flertal.

Næste Efteraar var der Valg til Folketinget for hele Landet. Monrad fik Opfordring baade fra Roskilde og Slagelse. Han valgte Roskilde, men Roskilde valgte ikke ham. Gaardejer Ole Larsen, Store Rørbæk, sejrede med nogle faa Stemmers Overvægt. Venstre modarbejdede Monrad, fordi han stod køligt over for Partiets stærke Krav om Parlamentarismens Gennemførelse.

De følgende Aar sagde han Nej til flere Opfor-

dringer: »Jeg har faaet en Modbydelighed for at stille mig efter to Gange at være falden«, skriver han til sin ældste Søn. »Jeg har gjort min Borgerpligt«, føjer han til.

Derimod vilde han med Tilfredshed have modtaget et Mandat som kongevalgt Landstingsmand. Og han tillod sig at bringe sig i Erindring hos Ministeriet Estrup. Men han blev forbigaaet ved alle Kongevalg. I et af sine politiske Breve lader han den Ven, han foregiver at skrive sine Breve til, sige om sig, at han er et Vrag. Han griber Udtrykket og tilføjer: »... jeg er blevet vraget i Helsingør af Højre, i Roskilde af Venstre og ved alle Kongevalg af alle Ministerier«. Og han fortsætter: »Hvis det ikke var ubeskedent, saa jeg dog hellere, at du sammenlignede mig med et gammelt, stynet Piletræ. De er fældede, de stolte Ungdoms-Forhaabninger, gennem Frihed at føre de forskellige Nationaliteter til et fredeligt Samliv. Dog kan det gamle Træ maaske endnu afgive et lille, beskedent Bidrag til et Rishegn om Danmarks Have«.

Og dog var han sikkert skuffet og maaske ogsaa krænket. Der er lidt Bitterhed i de Ord, han skrev til sin Søn om de Ting: »... det er dog stift! Men det morer mig, at det nu saavel fra Kongens som fra Folkets Side er erkendt, at min politiske Rolle er udspillet i 1864, og at min Rejse til Ny Zeeland var berettiget«.

Saa maatte han da nøjes med Tilskuerens Plads. Men helt stille kunde han ikke være, og han greb til sit gamle Vaaben: Pennen. Fra 1874 til 1882 udsendte han en Række politiske Breve, 19 ialt.

Han bruger Brevformen. Det er en Ven i Hovedstaden, han skriver til. Og Brevformen giver mange Steder hans Stil en legende Lethed, saa det,

han har paa Hjerte, bliver lettere at læse, end om det havde Afhandlingens tungere Form.

Mest er det Dagens Spørgsmaal, han behandler, Spørgsmaalene om Forsvarets Ordning og Parlamentarismen. Men han skrev ogsaa om Emner, der laa oven over Øjeblikkets Kampe. Hans Betragtninger over Begrebet »Svimmelhed« (Politiske Breve Nr. 9) og hans Skildring af »Den stille Magt« (Politiske Breve Nr. 19) læses den Dag i Dag med Glæde paa Grund af de fine Iagttagelser og aandrige Synspunkter, man her finder.

»Liberalismens Genmæle til Professor Martensens sociale Etik« (Politiske Breve Nr. 14—18) er en omfattende og vægtig Imødegaaelse af Biskop Martensens Standpunkt, udtalt i hans da nylig udkomne Etik, og i Politiske Breve Nr. 4 fremsatte Monrad et Forsvar for sin Stilling i 1864 i Anledning af en Bog om 1864 af Generalløjtnant Cai Hegermann-Lindencrone. De øvrige Breve behandler i det væsentlige Øjeblikkets Stridsspørgsmaal.

Brevene vakte stor Opmærksomhed, nogle af dem kom, i flere Oplag. De vidner da ogsaa om Monrads Evne til som Skribent at spille paa mange Strege. Der er dyb Alvor blandet med rigt Lune, der er skønne Billeder, snart er han i den høje Stil, og snart gaar Sproget sin jævne Gang. Men Brevformen har ogsaa sin Skyggeside: somme Tider skjuler hans Mening sig, man ved ikke, om han skæmter eller taler Alvor.

Monrad mente, at det forenede Venstre havde rejst Kravet om Parlamentarismen for tidligt. »At ville indføre Parlamentarismen, før dens Sejrstime er slaaet, før den falder stille ned af sig selv som en Vaarrejn, gaar ikke«, siger han et Sted i »Den stille

11. D. G. MONRAD.
Efter Gertners Maleri i Frederiksborg-Samlingen.

Magt«. Parlamentarismen er en af de Skønne, hvis Kærlighed kun vindes ved Koldsindighed, siger han et andet Sted. Og denne Koldsindighed besad Venstre ikke. Det var efter hans Mening ogsaa et stort Misgreb, at Venstre nægtede Finansloven for derved at tvinge Ministeriet bort. Venstre burde samle sin Kraft om at faa løst store Spørgsmaal. Saa vilde ogsaa Parlamentarismen komme. Den er nemlig en Datter af den stille Magt. »Jeg hader Kampen om Magten«, siger han, »Kampen, der lader Fædrelandets Sager træde i Skygge for personlige Spørgsmaal. Jeg føler Modbydelighed for den systematiske Opposition, jeg har aldrig deltaget i og vil aldrig komme til at deltage i en saadan«.

Da Ministeriet Estrup traadte til i 1875, hilste han det med Glæde. Han kendte Estrups store Dygtighed. »Den begavede, den meget begavede Estrup«, udbryder han et Sted. Han taler i et andet Brev om hans kraftige, storslaaede Karakter. »Jeg har altid glædet mig over den Lethed og Livlighed, den Klarhed og Overbevisningens Inderlighed, hvormed han taler«, siger han om Estrup i »Den stille Magt«.

Men det varede ikke længe, inden han blev bange for, at Estrup vilde gaa videre, end raadeligt var. Da den provisoriske Finanslov kom 1877, fandt han, at den var et Misgreb. Man burde have forhandlet sig til Rette. »Jeg mærker der er Vrede i min Pen«, skriver han i sit tiende Brev, dateret den 1. September 1877. Det kunde maaske have nyttet at skifte Ministerium, mener han. Ja, men et nyt Ministerium kunde maaske ikke komme til Forstaaelse med Landstinget. Ja, ja, det var dog et Forsøg værd, hævder han: »Naar en søvnløs Mand har ligget længe paa

venstre Side, saa vender han sig og ligger lidt paa højre; undertiden lægger han sig ogsaa paa Ryggen. Nu har Danmark længe ligget paa højre Side og har ikke fanget Hvile. Lad os saa prøve, om det ej kan fange den ved at ligge lidt paa venstre, eller maaske paa Ryggen, det er ved et Ministerium, der holder sig i upartisk lige Afstand fra Højre og Venstre«. Og han fortæller, at en gammel nu afdød Militær, der havde kendt ham som Barn, engang sagde til ham: »Ved du, min Dreng, om Forladelse, din Excellence, men mellem os bliver det vel ved det gamle, ved du, hvori en Konges Kunst bestaar? Den bestaar deri, at han siger: Højre, Venstre, Højre, Venstre. Saa gaar Landet fremad. Siger han derimod: Højre, Højre, Højre, eller: Venstre, Venstre, Venstre, saa kommer hele Landet til at hoppe paa et Ben, og det trætter i Længden«.

Han var navnlig bange for, at Striden mellem Højre og Venstre skulde skade Forsvarssagen. Han var kommen bort fra sine Drømmeriers taagede Afvæbnings-Tanker. Han tænkte meget over Forsvarsspørgsmaalet og læste meget om det.

Men Drømmeriernes Angst for Danmarks Fremtid forlod ham ikke. Det ses klart af Udtalelser i hans Breve. »Er denne Verdens Riger evige?« spørger han et Sted. Og han svarer: »Nej, kun Guds Rige er evigt . . . Hvor mange Folkegrave gemmer ikke Jorden? Hvor mange smaa Stater er ikke gaaede til Grunde i den sidste Menneskealder? Ikke alene et enkelt Menneske, ogsaa et Folk maa stundom være fattet paa at dø. Det kommer an paa, hvorledes man dør, thi under mange forskellige Skikkelser fremtræder ogsaa Folkedøden. At dø paa een Gang og saaledes, at man tager med sig i Døden lyse Min-

der om hæderlig og udholdende Kamp: det varsler Opstandelsen for et Folk. Men at fortæres Stykke for Stykke, saaledes at det, der bortrives, ikke alene optages i, men ogsaa sammensmeltes med det ny Statslegeme, saa det glemmer sin Fortid og sine Fædre, det er forfærdeligt. Og endnu forfærdeligere er det, naar et Folk saaledes sønderslides som Polen, saa at dets forskellige Dele kommer til at høre til forskellige Stater«. Et andet Sted udbryder han: »Ogsaa du, mit Fædreland, skal dø; ogsaa om dig vil det siges: »Der var engang et Rige, som hed Danmark«.«

Og den samme Angst lyder i hans tungsindige Udtalelse om den geografiske Politik: »Der er en Politik, som jeg vil kalde den geografiske. Den er uafhængig af Menneskenes Planer, Stemninger, af Folkenes Lykke og Ulykke; den ler ad Begivenhedernes Omskiftelser, gaar sin jævne, rolige Gang og naar sit Maal i Aarhundreders Løb. At Rusland maatte naa Østersøen, det var sikkert. Kortet profeterede det. At Rusland maa naa Herredømmet over Stræderne ved Konstantinopel og Dardanellerne . . . det er sikkert; det sker om ikke i Aar, saa ad Aare, om ikke i dette, saa i det næste Aarhundrede. Kortet profeterer det. At Wales maatte komme til at høre til England, Bretagne til Frankrig o. s. v., o. s. v., det var sikkert. Kortet profeterede det. Og nu Danmarks Kort, hvad profeterer det? Lad os i vort stille Sind aflægge en højtidelig Ed, at vi vil forblive sammen i Liv og Død, og denne Ed gaa ned til vore Efterkommere! Forfærdelig er Død; endnu forfærdeligere er Sønderlemmelse«.

Men ud af hans Angst gaar saa et stærkt Krav om, at man skal sætte Landet i Stand til at møde

Fremtidens mørke og farefulde Dage. Det blev hans Overbevisning, at København burde befæstes baade til Sø- og Landsiden. »Vi bør dog idetmindste have eet Punkt, der ej kan tages i en Haandevending«, siger han. Og man bør ikke være bange for at bringe Ofre. »Der hænger en Blomme«, siger han i sit Billedsprog, »du strækker Haanden ud, du tager og fortærer den. Den hænger højere, du skal først hente en Stige, og du bliver betænkelig og gider ikke have den Ulejlighed. Hænger den endnu højere, maa du klavre op i Træet og vove dig ud paa tynde Grene, saa falder du maaske slet ikke paa at ville bemægtige dig den Blomme. Danmark er Blommen, du er Fjenden. Jo bedre Landets Forsvarsvæsen bliver, jo større Ulejlighed Erobringen volder Fjenden, jo mere han nødes til at klavre, des mindre Lyst vil han føle til at gøre noget Angreb. Behøver han derimod kun at strække Haanden for at tage, vil han maaske ikke kunne modstaa Fristelsen«.

Monrad var saaledes enig med Højre i adskilligt, med Venstre i andet. Han ønskede, at man dog vilde arbejde inde paa Rigsdagen. Han var derfor ogsaa en Modstander af den Visnepolitik, Venstre slog ind paa i 1881. Men han mente ogsaa, at det nu vilde være det lykkeligste for en rolig og sund Udvikling, om Parlamentarismen blev anerkendt fra alle Sider.

Striden mellem Venstre og Højre vedblev, og da Monrad i 1882 fik Opfordring til at stille sig i Middelfartkredsen, mente han, at han ikke kunde forsvare at sige Nej. Maaske kunde han mægle mellem de stridende Parter. Stor Tro havde han dog ikke til det, og det var uden synderlig Glæde, han stillede sig.

Det var fra Venstre, han fik Opfordringen. Da man vilde have ham til at give Løfter om sin Stilling, svarede han, at han kun vilde stille sig paa den Betingelse, at han blev sin Fortid tro.

C. Berg og Jens Busk holdt Møder i Kredsen, Monrad kom først Dagen før Valgdagen, d. 16. Maj. Det moderate Venstre havde opstillet Skolelærer Niels Thomsen, Skrillinge, som ved Møderne støttedes af daværende Folketingsmand, nuværende Landstingsmand Jørgen Pedersen. Monrad valgtes med 756 Stemmer, Thomsen fik 492. De havde aftalt med hinanden, at den af dem, der faldt, skulde udbringe den valgte Skaal ved en festlig Sammenkomst efter Valget. Det tilfaldt da Thomsen. Til sin Datter skrev Monrad: »Jeg nægter ikke, at jeg vilde have været gladere ved ikke at være bleven valgt. Dog fortryder jeg ikke, at jeg har stillet mig, thi jeg ansaa det for en af min Fortid paalagt Pligt at stille mig, hvis en Valgkreds ønskede det. Derimod har jeg ikke gjort saa meget, som der kan ligge paa en Negl for at fremkalde dette Ønske i nogen Valgkreds. Bevidstheden herom giver mig stor Ro. Jeg overlader trøstigt til Vorherre Udfaldet af min politiske Virksomhed og siger frimodigt til Gud: Ske din Vilje!«

Hans Indtræden i Rigsdagen mødtes med Uvilje fra Højres Side og med behersket Glæde af Venstre. Han var ikke Partigænger. Og Venstre kunde kun vente at faa hele hans Støtte og Hjælp i det storpolitiske Spørgsmaal, Spørgsmaalet om Grundlovens Forstaaelse. Selv havde han ikke stort Haab om at udrette noget betydningsfuldt. Nogle Dage inden den ordinære Rigsdagssamling begyndte i Oktober 1882, skrev han til sin Datter: »Mine Venner venter, at jeg

skal gøre noget stort og betydningsfuldt, mine Fjender glæder sig til, at jeg skal gøre Fiasko. Jeg beder Gud om Naade til at gøre min Pligt . . . Det er mærkeligt, hvorledes Verdens Sager taber i Betydning, naar man nærmer sig Stunden, da man skal sige Verdens Sorger og Herligheder Farvel«.

Det tilfaldt Monrad som Folketingets ældste Medlem at aabne dets første Møde og lede Valget af en Formand. Mod Sædvane holdt han en lille Tale til Medlemmerne. »Da jeg«, saaledes begyndte han, »skønt det yngste Medlem af Forsamlingen er af Alderen bleven hævet op til dette Højsæde, hvis Kortvarighed er et sandt Billede paa den menneskelige Højheds Forkrænkelighed, haaber jeg, at det maa være mig tilladt at henvende et Par Ord til Forsamlingen«. Han minder dernæst om, at der i Middelalderen var en Guds Vaabenhvile, der varede fra Lørdag Aften til Onsdag Morgen, i den Tid hvilede Kampen. I Lighed hermed ønsker han, at der maa indtræde en »Fædrelandets Vaabenhvile«, en Tid, i hvilken man glemte al Lidenskab, alt gammelt Had og Vrede, og saa' ganske simpelt og jævnt paa Fædrelandets Anliggender.

Men hans Ord fandt ikke frugtbar Jordbund. Hans Stilling til Parlamentarismen vil medføre, siger han i sin første Tale, at han nærmest vil slutte sig til Venstre, men det skal ikke overraske nogen, at han i mange Sager vil stemme sammen med Regeringen. Folketinget burde arbejde med Sagerne og ikke visne dem. Ved en anden Lejlighed siger han: »Jeg tilstaar ganske oprigtigt, at hvis Hans Majestæt Kongen valgte 6—7 Lakajer til sine Ministre — han vil ikke gøre det, men jeg siger, hvis han gjorde det — saa vilde jeg forhandle med dem ganske roligt. Kom

de med et godt Forslag, vilde jeg stemme for det, kom de med et slet Forslag, vilde jeg stemme mod det . . .«

Det var Monrads Ideal at mægle, at være Kit. Han indbragte selv en Række Forslag og ønskede en Forhandling om dem, maaske kunde man da arbejde sig bort fra Visnepolitiken. Men der kom intet ud af hans velmente Forsøg.

Det laa navnlig Monrad varmt paa Sinde, at man naaede en Løsning af Forsvarssagen.

Med Rette havde det vakt stor Opsigt, at han ved Valget i Middelfart havde udtalt, at han ikke var sikker paa, at det var rigtigt at befæste København til Landsiden. Dette var jo ikke saa lidt i Strid med, hvad han tidligere havde skrevet. Og i Højrebladene kunde man da ogsaa finde antydet, at Monrad havde fundet det for godt at skifte Standpunkt i dette Stridsspørgsmaal for at vinde Venstrestemmer. Men dette var ikke Grunden. Monrad var kommen i Forbindelse med Militærforfatteren, Kaptajn C. Th. Sørensen, og denne havde faaet Monrad til at tvivle paa, at Københavns Landbefæstning burde være et Led i en ny Forsvarsordning. Men hans Tvivl svandt snart. Da et Regeringsforslag om Forsvarets Ordning, medtagende ogsaa Landbefæstningen, blev forhandlet i Folketinget, gav Krigsministeren saa gode Grunde for Landbefæstningens Nødvendighed, at Monrads Usikkerhed svandt. Og meget stærkt opfordrede han Venstre til at arbejde med Sagen.

Under Debatten omtalte en Taler Monrads Vaklen i det nævnte Spørgsmaal og fornærmede ham ved Hentydninger til, at han skulde have svigtet sin Overbevisning for at fiske Stemmer. Stærkt bevæget viste

Monrad denne Fornærmelse fra sig. Han vilde erkende, sagde han, at han havde visse Mangler som Politiker. Men det Vidnesbyrd vilde han give sig selv, at han i de 44 Aar, han havde deltaget i Politik, aldrig havde angrebet en Mands Karakter, men altid holdt sig til hans Udtalelser. »Det Vidnesbyrd giver min Samvittighed mig ogsaa«, fortsatte han, »at jeg redeligt fra min Ungdom af har fulgt min politiske Overbevisning, jeg har fulgt og bragt min politiske Overbevisning store, store Ofre — Ofre, som jeg nu, da jeg staar ved min Livsbanes Ende, tvivler, om de dog ikke har været for store. Men at jeg skulde have fornægtet min politiske Overbevisning om et saa vigtigt Spørgsmaal, det kommer man her og vil insinuere om mig!«

Monrad var saaledes uenig med Venstre i flere saglige Spørgsmaal, men i Spørgsmaalet om Folketingsparlamentarisme eller ikke stod han paa Venstres Side. Det forekom ham, at Venstre for tidligt og for voldsomt havde rejst Kravet om Parlamentarismen. Men nu var han ikke i Tvivl om, at det vilde være til Gavn for Landet, om Ministeriet Estrup veg for et Venstreministerium. Striden havde været længe nok, og maaske kunde der saa indtræde den Ro, Landet i saa høj Grad trængte til.

Venstre fik da paa dette Omraade en værdifuld Støtte i Monrads Deltagelse i Forhandlingerne. Han var den eneste af de store Martsministre, der endnu var i Live, det var Junigrundlovens Forfatter, der talte. Dette gav hans Ord Vægt og Myndighed. Og dertil kom, at hans Tale var skarpsindig og klar. Han var i Forhandlingen om dette storpolitiske Spørgsmaal Regeringens farligste Modstander.

Det var kun efter meget indtrængende Opfordringer, han lod sig genopstille ved Valget i 1884. Han blev valgt og oplevede som Folketingsmand de bevægede Rigsdagsforhandlinger 1884—85 og 1885—86.

1885 bragte en ny provisorisk Finanslov, mere yderliggaaende end den i 1877. Monrad var enig med Venstre i, at Ministeriet herved havde begaaet Grundlovsbrud. I en Tale i 1885 udtalte han, at nu maatte han erkende, at det var Grundtvig og Tscherning, der havde Ret i 1866. I en af sine sidste Taler, den 30. Januar 1886, sagde han, at der ikke længere kunde være Tvivl om, at Grundloven laa knust, og han fortsatte: »Paa den, der for 46 Aar siden begyndte at arbejde for den konstitutionelle Frihed, kan det ikke andet end gøre et dybt og smerteligt Indtryk at se den nuværende Tingenes Tilstand. Jeg tilstaar, at jeg priser dem som lykkelige, hvis Øjne er lukkede, inden de saa den Ødelæggelse, der er kommen over vor Frihed«.

Disse Ord var i Virkeligheden hans Afsked med det politiske Liv. I August Maaned 1886 nedlagde han sit Mandat paa Grund af tiltagende Svaghed.

Uden Sorg sagde Monrad Farvel til Rigsdagen, han kunde intet udrette. Og vel havde han mangan Gang samlet Tingets Opmærksomhed om sine Ord, men hans sidste politiske Optræden ejer dog kun en svag Glans af hans tidligere Deltagelse i politisk Arbejde.

Hans Syn paa Danmarks Fremtid var ikke bleven lysere ved at være Begivenhederne i Rigsdagen paa nært Hold. Men han fandt Trøst og Tryghed i det, der staar trods al Verdens Storm, i sin kristne

Tro. I 1885 skrev han til sin Datter: »Jeg har et mægtigt, uimodstaaeligt Vaaben mod alle Livets Bekymringer: Ske din Vilje! Disse tre Ord har baaret mig gennem alle Livets Sorger, og de skal ogsaa være mit Værn mod Sorger og Bekymringer over Fædrelandets Fremtid«.

XVII.

Sidste Dage.

MONRAD havde fra sin Ungdom af lidt af et Hjerte-onde, men først nu begyndte denne Svaghed at gøre sig stærkt gældende. Han kunde dog endnu passe sine kære Studier, og i Efteraaret 1886 foretog han en Tilsynsrejse i Stiftet. Men han havde Følelsen af, at hans Dage ikke vilde blive mange. Tidligere havde han, naar han skrev i Præsternes Embedsbog, sat et Semikolon efter det, han skrev. Det betød, at han kom igen. Nu satte han et Punktum og sagde, at det betød, at det var sidste Gang, han var der.

Hjemme i Bispegaarden passede han sine Kirkefædre. Han havde faaet en samlet Udgave af Kirkefædrenes Skrifter, 13^{1/2} Alen Kirkefædre, som Døtrene kaldte dem efter den Plads, de fyldte paa Reolen. Disse Skrifter var hans kæreste Læsning de sidste Aar. Naar han rejste til København for at deltage i Rigsdagsmøder, tog han gerne nogle Bind med. Sofus Høgsbro fortæller, at han ved et Besøg hos Monrad »fandt ham fordybet i mægtige, kirkehistoriske Foli-
anter«.

I dem fandt han saa megen Visdom og sand Oplysning. Da hans Datter engang talte til ham om Originaliteten i hans Bøger, udbrød han: »Originalt!

Ja, engang troede jeg, at jeg havde gjort en stor videnskabelig Opdagelse, men saa fandt jeg, at min formentlige Opdagelse allerede var gjort af en af Kirkefædrene for mange Hundrede Aar siden«.

I sine Velmagtsdage kendte han næsten ingen Grænse for sin Arbejdsevne, men nu begyndte Kræfterne at svinde. Dog kunde han endnu sidde med Bog og Pen en 8—9 af Dagens Timer. Aftenen tilbragte han i Familiens Kreds, tit var der fremmede i det gæstfrie Hjem. Gerne lyttede han til Musik, især Beethoven holdt han af. Ganske vist var han ikke nogen stor Musikkender, men ved Tonernes Magt fik hans Tanker ny Flugt. Tit læste han højt, mest af Shakespeares eller Oehlenschlägers Værker. Og til Tider spillede han et Parti Whist, for at Sindet kunde falde til Ro og Hvile. Ved Sengetid samledes alle til Aftenandagt. En Salme blev sunget, og Monrad sagde de ti Bud, — de lød med en sjælden Vælde, naar han sagde dem, har en af Monrads unge Gæster fortalt — fremsagde Trosbekendelsen, bad Fadervor og sluttede med at fremsige Velsignelsen fra den gamle Pagt.

I et Digt: »Hvor fandt du Lykken?«, skrevet i 1886, men først trykt Aaret efter under Mærket: »En Afdød«, siger Monrad, hvor han fandt Glæden og Lykken.

I Begyndelsen af Digtet omtaler han, at han har søgt Lykken mange Steder, i det høje, i det dybe, i Ærens Glans og Magtens Møje, i Tanker, der mod Himlen flyver, i Haandens Slæb, i Aandens Slid. Han har søgt Lykken her hjemme og i fremmed Land, men han fandt ikke Lykken i alt dette, han fandt den i Kærligheden, i den Kærlighed, der straaledede ham i Møde fra hans Moders milde Øje.

Og han fandt Lykken i den Kærlighed, hans Ungdomsbrud skænkede ham:

»Af Kærlighed jeg Spor fandt mange Steder,
thi den er Livet selv, om Liv den freder.
Hos dig jeg fandt den, du min Sjæls Veninde!
min ømme Ungdomsbrud, du ædle Kvinde!
du lille Fugl, der ofte maatte bygge
din Rede om, men der var Fred og Hygge
bag Markens Tue og paa Klippens Tinde.
Velsignet være du, dit dyre Minde!«

Og han fandt Lykken i sine Børns Kærlighed:

»Fra mine Børn den straalte mig i Møde
og skænker mig en liflig Aftenrøde;
de hvisker til mig, hvad der Hjertet tynger,
i deres Glæde Sjælen sig forynger,
og spredtes de saa vide over Jorden,
vor Kærlighed dog ikke spredt er vorden.«

Og han fandt Lykken i de Venners Kærlighed, hvis Venskab holdt i »Regn- og Solskinsdage«.

Men al den Lykke, jordisk Kærlighed skænkede ham, var af forgængelig Art. Engang i Døden vil den ganske svinde. Det ved han. Men saa vidner han, at han har fundet en Lykke af evig Art. I Guds Kærlighed har hans Lykke faaet Evighedsdaab, saa Døden ikke er det sidste for ham, men en Morgenrøde, der bebuder Dagens Liv.

Og Digtet slutter med, at han takker Gud, fordi han paa sine gamle Dage i sin anden Hustru igen fik en Kvindes Hjælp og Støtte:

»Saa øm er han, at han mig sendte
til Alders Trøst et trofast Kvindehjerter.
Ned knæler vi for ham, thi ham vi kendte
som Livets Væld i Glæde og i Smerte.

I Kærlighed til ham vi fandt hinanden,
og derfor om vor Kærlighed han freder.
Selv Døden er for os ej Afgrundsranden,
men Dæmringen, der evigt Lys bereder.

Det dæmrer jo, Du skal mit Øje lukke,
men lyt og hør, — vor Gud vil sig forbarme —
min Tak til ham i Sjælens sidste Sukke
for hvad i Dig, han skænkede mig arme!«

Saa kom den Tid, da det gik mod Døden for ham.

Hans yngste Datter har fortalt, hvor smuk og let en Død han fik.

Det var Søndag den 20. Marts 1887. Hans Læge, Dr. Struckmann, kom for at se til ham. Da han var gaaet, spurgte Monrad sin Hustru, hvad han havde sagt. Hun svarede: »Ja, han sagde, at Kræfterne tager af, og Pulsen er svagere, og at der næppe er længe igen«. Da straaede hans Ansigt af Glæde, og han udbrod: »At tænke sig, at jeg snart skal se min Frelser, han vil ikke forskyde mig, for jeg har elsket ham«. Og han talte længe og dejligt om det evige Livs forunderlige Glæde.

Han ordnede en Del af sine Papirer og gav Besked om at sende nogle af dem til Skat Rørdam, den senere Biskop. Om Eftermiddagen sagde han pludselig: »Hør Emmy, jeg forstod paa dig, at Struckmann mente, jeg skulde dø i Dag«. Alle blev saa underlig til Mode ved de Ord og sagde, at det ikke var Meningen, han fik nok Lov til at blive længere hos dem. Men saa sagde han: »Ja, jeg lever nu ikke denne Maaned ud«.

Ugen gik, og Monrad kunde endog arbejde lidt. Og næste Søndag, den 27., kom. Om Eftermiddagen kom der Telegram om, at Fru Monrads Moder, der

boede paa Møen, var meget syg, og hun ønskede gerne at se sin Datter. Det blev da bestemt, at Fru Monrad skulde rejse næste Morgen. Men Monrad sagde til hende: »Du maa ikke blive vred paa mig, hvis jeg lister af, mens du er borte«. Det er, som om han kærligt dækker over den kommende Sorg ved at bruge skæmtende Ord. Og saa bad han hende om, naar han var gaaet bort, at huske paa den gamle Folkevises Ord: »Hver Gang du er bedrøvet, og din Hu gøres mod, da er min Kiste forinden fuld med levret Blod. Hver en Gang du dig fryder og er i Hu saa glad, da er min Kiste forinden som røden Rosenblad«. Ved Aftenandagten valgte Datteren hans Yndlingssalme: »Bryd frem mit Hjertes Trang at lindre«, og med underlig brudt Stemme bekendte han Troen og bad Fadervor, men da han lyste Velsignelsen, havde hans Stemme den gamle, vante Klang.

Næste Morgen rejste Fru Monrad. Efter Morgen-theen gik Monrad ind i sit Arbejdsværelse for at hvile lidt og satte sig senere ved sit Arbejdsbord. Men da Datteren lidt over 9 kom ind til ham med Medicin, sad han døende i sin Stol, og et Par Minutter efter udaandede han. Paa den ene Side laa hans Pibe, paa den anden det ny Testamente, som han havde læst i. Det var den 28. Marts.

Et virksomt Liv havde faaet en let og smuk Afslutning. Datteren siger i sin Beretning: »Vi syntes alle, at vi havde oplevet »det vidunderlige«, et Menneske, som kunde glæde sig til at gaa gennem den mørke Port. Det var Frelserens Magt«.

Et Levnedsløb, rigt paa Afveksling, var afsluttet, et Liv i megen Lykke og i store Sorger var endt; paa sine gamle Dage kunde Monrad sige, at han ansaa sig selv for et af Jordens lykkeligste Mennesker, men, føjer han

til, »at jeg har kunnet bevare Sjælens Fred og Glæde under Livets stærke Bølgege, det skylder jeg ene den Herre Kristus«.

Ottende Dagen efter sin Død blev han jordfæstet i Nykøbing under stor Deltagelse.

Aftenen før holdtes i Nykøbing en politisk Sammenkomst, som var fastsat inden Monrads Død. Her holdt Viggo Hørup en politisk Mindetale over Monrad, »den største Liberale, vort Land har frembragt«. »Han var oven over Mændene fra sin Aargang«, sagde Hørup, »og han var aldrig ganske som de andre. En vidtspændende Natur: Præst og Frisindet, en Sværmer og en praktisk Arbejdskraft som faa, Poeten blandt Politikerne, en pønsende Aand, en ensom Mand og dog en Verdensmand med en sikker Gang iblandt Menneskene, i alt, hvad han skrev og talte, fuld af Personlighed og Stemning, en Mester i de Overgange mellem Alvor og Skælmeri, som det danske Folk har saa let ved at følge . . . Over alle den Tids Mænd rager et Hoved frem . . . Monrads. Lad os glæde os over, at der endnu gror saa store Træer i de danske Skove«.

Ved Jordefærden talte først H. I. Haar, dernæst Stiftsprovst Fr. Helveg.

»Her staar vi som saa ofte ved Aaen og Havet«, sagde Fr. Helveg i sin Tale, »vi ser, hvad der udmunder eller har udmundet fremfor det, hvori der udmundes. Men denne Aa, som her har udmundet, er ikke af de mangfoldige smaa Bække, de utallige — den har Fortrin for de fleste om ikke i Udstrækning saa i det underlig bugtede Løb og sikkert ogsaa i Dybde. I hvor mange Danskes Lod faldt der et Levnedsløb som det, der for vore Øjne her er sluttet — ja man kan sige, selv uden for vore Grænser kan

det lede om sin Lige. Næppe har heller noget Navn her i Landet faaet den kendte og overvejende gode Klang fra Kongebolig til Fattigmands Hytte som Ditlev Gothard Monrad. At følge Slyngningerne i dette Levnedsløb vil i Øjeblikket næppe være overkommeligt og lidet fyldestgørende for denne Højtids Formaal. . . . Det hørte til hans Livsgangs Ejendommelighed at blive Lodsejer i de tre Riger: Videnskab, Politiken, Kirken; ja han stod end ikke mange Skridt borte fra Kunsten. Skal det kaldes et Held? Han var anlagt til det store, men ikke uden Grund er det sagt, at til Storhed hører Enkelthed, Selvbegrænsning. Og saa er der end eet, som efter Verdens Dom — og er ikke Verden her Dommer? — hører til Storheden, det er Heldet. Intet er uforstandigere og ubilligere end den Fordring til et Menneske at skulle have Held, og dog kommer den frem, stærkere alt som Forholdene bliver større«.

Maaske har Lykkestjernen efter Verdens Forstand ikke straalet for Monrad, siger Fr. Helveg. Men der var en anden Stjerne, hvis Lys han fulgte, den Stjerne, som leder til Jesu Fodspor, der bragte Storheden for Dagen i en anden Skikkelse end den, som kendes ved Sejr eller Nederlag efter Verdens Dom, den Storhed, som bestaar i at være tjenende. Monrad fulgte den Anvisning, der er givet i Ordene: »den største være blandt eder som den yngste, og den øverste som den, der tjener«. Han fulgte den i sin Gerning i Menighedens Tjeneste, »denne vor ypperste har været som en tjenende blandt os«, siger Fr. Helveg og fortsætter: »Det maatte gøre et gribende Indtryk at se den, som havde staaet i Kejsersale og havde ført Ord med dem, som kunde tale afgørende om Tidens Anliggender, at se denne Mand paa den lave Skammel, Barneskammel,

maaske for at gennemgaa et Regnestykke. Thi det hørte saaledes til for ham: Intet var ham for ringe af hvad der hørte Gerningen til, og ingen var ham for lille. Og Storheden skulde vel være den, ikke at naa op i Vejret, men at forene, hvad der staar hinanden fjernt, det høje med det lave — det er, hvad vi beundrer, ja tilbeder, ja priser som vor Frelse i Jesus Kristus. Saa lad os her af en af vore store, men Gud Faders smaa, paany tage den Lærdom, som vi haaber det visse Bud fra Bønnens Verden selv vil skrive i vores alles Hjerter, de højes som de laves: »Den største være blandt eder som den yngste, og den øverste som den, der tjener«.

Til sidst talte Præsten og Digteren Chr. Richardt. »Alle har vi følt«, saaledes begyndte han sin Tale, »at vi over for Monrad stod for det ualmindelige; med ham er et Stykke Danmarkshistorie gaaet til Hvile. Tvende Gange har han, og væsentlig han, været Flagets Bærer: første Gang bar han Frihedens Flag — til Sejr, anden Gang bar han Krigsflaget — til Nederlag . . . . . Med de stærke Omvekslinger for Øje i Monrads eget Liv, ved jeg ingen bedre Overskrift end de bekendte Kingo'ske Linier:

»Nu i Sorrig, nu i Glæde,
nu i Fald, og nu i Sæde,
ofte fuld af stor Uro,
altid fuld af Jesu Tro!«

Thi mellem Sorrig og Glæde, Højhed og Fald, Uro og Fred, har hans Liv vekslet som faa; men under alle Vekslinger har Troen, Kristustroen, arbejdet sig frem i hans Sjæl til større Dybde, Klarhed og Fylde . . . . .«

Til Jordefærden havde Chr. Richardt skrevet følgende Sang:

Gik fra Skumring ind til Nat
 han, som har os nu forladt?
 Nej, fra Jordens Aftenskær
 ind til Morgen lys og nær --
 til det Gry, hvorpaa han tro'de,
 hvor hans bedste Længsler bo'de.

Hvilket Liv i Bølgegang
 fra hans første Frihedssang!
 Snart i Magtens gyldne Sal,
 snart i Afmagts Skyggedal!
 Snart til Havs mod Hyttetaget --
 altid dog med Kors i Flaget!

Faa har haft saa stort et Pund,
 faa saa dyb en Sjølegrund!
 Faa har haft saa stærk en Strid,
 i sig selv -- og med sin Tid!
 Fred dog søgte han med Smerte,
 Fred for Land, og Fred for Hjerte.

»Kristus, Ære være Dig,
 Takkesang evindeligt!«
 Du gav Stilhed i hans Bryst,
 Du har altid Lys og Trøst!
 Tak for Aandens rige Gave,
 Du i ham lod Kirken have!

12. Monrads Gravsted paa Nykøbing Kirkegaard

NAVNELISTE

- Aagaard, Georg, Politiker, 13.**
Alexandra, dansk Prinsesse, 152.
Allen, C. F., Historiker, 11, 18, 43, 215.
Andræ, C. C. G., Politiker, Matematiker, 63, 110, 120, 142, 155, 186.
Andræ, Hansine Poulina, f. Schack, 142.
- Baggesen, Jens, 8.**
Bang, P. G., Politiker, 68, 70—71, 75—76, 120, 123, 139.
Bardenfleth, C. E., Stiftamtmand, Politiker, 68, 74—76, 80—82.
Barfod, Frederik, Historiker, Politiker, 11, 13, 20, 39—41, 121, 199.
Berg, Christen, Politiker, 261.
Berling, Johan Carl Ernst, Bogtrykker, Hofembedsmand, 136.
Bernstorff, Albrecht, Greve, preussisk Ambassadør i London, 183.
Bille, Torben, dansk Gesandt i London, 182, 184.
Bindesbøll, Severin Claudius Wilken, Biskop, 232.
Birkedal, Vilhelm, Valgmenighedspræst, 12—14, 16—18, 21—22, 29, 37, 62—63, 114.
- Bismarck, Otto v., 163, 165, 178, 181.**
Blixen-Finecke, C. F. A. B., Baron, Politiker, 139, 145, 157—158.
Bloch, Georg. Klæde- og Silkehandler, 13.
Bloch, Victor, Præst, 12.
Bluhme, Christian Albrecht, Politiker, 98, 103, 109, 155—156, 189, 198.
Blume, Adser Hansen, Præst, 238.
Bojsen, Peter, Skolemand, Politiker, 131.
Borgen, V. A., Skoledirektør, Politiker, 52.
Brandes, Georg, 244—247.
Brandt, Carl Joakim, Præst 114, 219.
Brøndsted, P. O., Professor, 21
Busk, Jens, Politiker, 261.
- Carlsen, H. R., Stamhusbesidder, Politiker, 198.**
Caroline Amalie, 52, 219.
Casse, A. L., Justitsminister, 158
Christensen, Balthazar, Politiker 93.
Clausen, H. N., teologisk Professor, Politiker, 23—24, 30 43, 71, 73, 77, 89.

- Dampe, J. J.**, Politiker, 46.
Danner, Grevinde, 136.
David, C. G. N., Politiker, 67.
 155—156, 161.
- Edward (VII)**, Prins af Wales,
 152, 187.
Engelstoft, C. T., teologisk Professor, 30.
Estrup, Jacob Brønnum Scavenius, Politiker, 255, 257.
Ewald, Johannes, 16.
- Fenger, C. E.**, Læge, Politiker, 12—13, 34, 43, 139—40, 155, 158, 161, 215.
Fenger, P. A., Præst, 90, 236.
Fibiger, Johannes, Præst, 241.
Fjord, N. J., Forsøgsleder, Skolemand, 133.
Flor, Christian, Professor, 71.
Fræncke, Carl Philip, Embedsmand, Politiker, 73, 75.
Frederik VI, 38, 51.
Frederik VII, 32, 68, 71, 82, 110, 152.
Frederik (VIII), Kronprins af Danmark, 171.
Frederik Emil August, Prins af Noer, 76.
Frederiksen, N. C., Professor, Politiker, 203.
- Gad, P. C. S.**, Biskop, 61, 66.
Gerlach, Georg Daniel, General, 179—80.
Goethe, J. H. W., 18.
Goldschmidt, Meir Aron, 59, 62.
Grey, George, Guvernør over Ny Zeeland, 207.
Grundtvig, N. F. S., 16, 52, 129, 140, 219, 233, 234, 236, 237, 244—45, 265.
- Haar, H. J.**, Præst, 272.
Hage, Hother, Politiker, 40, 48, 53, 70, 73, 253.
Hage, Johannes, Overlærer, Redaktør, 8.
Hall, C. C., Politiker, 12—13, 21, 43, 83, 107, 108, 110, 115, 118, 120, 130, 136, 139, 140, 142, 143, 150, 157, 160, 163, 186, 219.
Hall, Augusta Marie Frederikke, f. Brøndsted, 159.
Hammerich, Martin, Skolemand, 43.
Hansen, C. C. Constantin, Maler, 60, 65.
Hansen, J. A., Politiker, 108, 110, 115, 129, 149, 198, 203.
Hauch, Johannes Carsten, 219.
Hegel, tysk Filosof, 18.
Hegermann, Frederik Christian Otto, Generalmajor, 14.
Hegermann-Lindencrone, Cai, Officer, 14, 256.
Hegermann-Lindencrone, J. H., General, 14.
Heiberg, Johan Ludvig, 43.
Heiberg, Johanne Louise, Skuespillerinde, 159.
Heie, Gotfred, Landmand, 206, 207, 208, 209.
Helveg, Frederik, Stiftsprovst, 272—73.
Hohlenberg, M. H., teologisk Professor, 23, 24.
Hvidt, L. N., Finansmand, Politiker, 64, 71, 73—75, 76, 77, 80, 81.
Høgsbro, Sofus, Politiker, 167, 198.
Hørup, Viggo, Redaktør, Politiker, 272.

Høyen, L. N., Professor, 9, 60,
62, 64, 66.

Jefta, Dommer Israel, 18.

Jørgensen, A. D., Historiker,
Rigsarkivar, 81.

Jørgensen, Christian, Redaktør,
Politiker, 105, 106.

Karl den Femtende, 152.

Kauffmann, Heinrich August
Theodor, Officer, Stabschef
hos de Meza, 168, 171, 172,
174.

Kierkegaard, P. Chr., Biskop, 40.
Kierkegaard, Søren, 30.

Knuth, F. M., Greve, Udenrigs-
minister, 13, 21, 61, 62, 67,
77.

Kornerup, Rasmus, Købmand, 6.
Krabbe, Mette Sophie, 2.

Krieger, Andreas Frederik, Ju-
rist, Politiker, 71, 83, 155,
157, 182, 184, 185.

Kristian IV, 2.

Kristian VIII, 38, 41, 46, 47,
49, 66, 67, 68, 78.

Kristian IX, 152, 158, 168, 170,
183.

Krogh, A. L., Præst, 92.

Lange, Julius, Kunsthistoriker,
247.

Lange, Michael, Overpræsident,
74.

Larsen, Joakim, Skolemand, 135.

Larsen, Ole, Gaardejer, Politiker,
254.

Lehmann, Orla, Politiker, 38—
41, 64, 67, 73, 77, 82, 88, 127,
138, 140, 150, 153, 156, 161,
186, 202.

Lindberg, Jacob Christian, Præst,
Politiker, 115, 119, 129.

Lundbye, J. Th., Maler, 60.

Lundbye, Christian Carl, Officer.
Krigsminister, 158, 166, 169,
171, 175, 176, 179—81.

Lütthans, Joh. Hein., Murer-
mester, 31, 32, 36.

Lütthans, Julie Constance, 32.

Lütthans, Louise Dorothea, f.
Borger, 31.

Madvig, J. N., Sprogforsker, Po-
litiker, 40, 71, 72, 79, 127,
139, 155.

Marie Sophie Frederikke, dansk
Dronning, 40.

Martensen, Lærer, 113.

Martensen, H. L., Biskop, 237,
256.

Meza, Christian Julius de, Ge-
neral, 166—72, 174—76.

Moltke, Adam Vilhelm, Gods-
ejer, Minister, 77, 79.

Moltke, Karl, Greve, Politiker,
100.

Monrad, Ada Marie, 203, 208.

Monrad, Bolette, 4.

Monrad, Bolette, f. Sommer, 2.

Monrad, Charlotte Frederikke,
f. Riis, 4—5.

Monrad, Emilie Natalie, f. Lütthans, 31, 207, 209, 210, 218,
219, 231, 252.

Monrad, Emmy, f. Tutein, 48,
253, 270—71.

Monrad, Hanna, 14.

Monrad, Hanne Ottilia, 4.

Monrad, Hans Didrik, General-
krigskommisær, 2.

Monrad, Hans Didrik, 4.

Monrad, Jacob, Præst, 1.

- Monrad, Johan, Godsejer, 2.
 Monrad, Johannes, Præst, 1.
 Monrad, Johannes, 206, 208, 209.
 Monrad, Karen, 206, 270, 271.
 Monrad, Lene Sophie, 4, 7, 236.
 Monrad, Louise, 209.
 Monrad, Otto Sommer, Fuld-
 mægtig i Rentekammeret, 3,
 4, 5—6.
 Monrad, Viggo, 181, 206—07,
 209, 211.
 Müller, C. L., Professor, Arkæo-
 log, 35.
 Mynster, J. P., Biskop, 16, 90.
 Møller, Jens, teologisk Professor,
 23.
 Møller, Poul Martin, 43.

Napoleon d. Tredje, 138.
 Neergaard, N., Politiker, Histo-
 riker, 94, 137.
 Nielsen, Rasmus, Professor, 40,
 219.

Oxholm, Valdemar Tully, Hof-
 mand og Diplomat, 157.

Pedersen, Jørgen, Politiker, 261.
 Petersen, F. C., Professor, Re-
 gensprovst, 20, 32.
 Scheel-Plessen, Carl Theodor
 August, Greve, Regeringspræsi-
 dent, 76.
 Ploug, Carl, Redaktør, Politiker,
 64, 71, 73, 164, 252.

Quaade, George Joachim, Di-
 plomat, Udenrigsminister, 163,
 177, 181, 184, 189.

Rask, Rasmus Christian, Sprog-
 forsker, 202.

 Rasmussen, Hans, Gaardejer, Po-
 litiker, 93.
 Reich, Christian Emilius, Oberst-
 løjtnant, Krigsminister, 186.
 Reiersen, Christian, Assessor,
 Censor, 56.
 Reventlow-Criminil, Heinrich,
 Politiker, 100.
 Richardt, Christian, Præst, 274.
 Riis, Lene Sophie, f. Zwergius, 4.
 Riis, Niels, Prokurator, 4.
 Rosenørn, Matthias Hans, Inden-
 rigsminister, Stiftamtmand,
 82, 159.
 Rothe, Viggo, Jernbanedirektør,
 82.
 Rotwitt, Carl Edvard, Politiker,
 110, 137, 138, 144.
 Russel, John, engelsk Udenrigs-
 minister, 182—83.
 Rørdam, Peter, Præst, 142, 160,
 219, 221.

Saul, Konge i Israel, 18.
 Scavenius, Jacob Frederik, Po-
 litiker, 234.
 Schack, Hans Egede, Forfatter,
 142.
 Schouw, Joakim Frederik, Bo-
 taniker, Politiker, 71, 75, 76.
 Shakespeare, 18.
 Sibbern, F. C., Filosof, 44, 219.
 Sidenius, J., Brændevinsbrænder,
 92, 94.
 Skovgaard, P. C., Landskabs-
 maler, 60.
 Sommer, Apoteker, 3.
 Sparre, Læge, 5.
 Sponneck, Wilhelm Carl, Finans-
 minister, 101, 139.
 Stemann, P. C. v., Statsminister,
 68.

- Stilling, Peter Michael, Magister, Filosof, 85.
- Struckmann, Læge, 270.
- Sturzenbecher, O. P., svensk Forfatter, Journalist, 59.
- Suhr, I. E., Rektor, 8.
- Sørensen, C. Th., Kaptajn, 263.
- Søtoft, Nicolaj Bierfreund, Præst, Forfatter, 7, 18.
- Termansen, Niels Jokum, Politiker, 230.**
- Thiers, L. A., fransk Statsmand og Historieskriver, 231.
- Thomsen, Niels, Lærer, 261.
- Tillisch, Frederik Ferdinand, Politiker, 116.
- Tscherning, Anton Frederik, Officer, Politiker, 73, 75, 77, 79, 83, 88, 91, 96, 110, 125, 137, 140, 149, 212, 216, 265.
- Tutein, P. A., Godsejer, Politiker, 48, 116, 253.
- Ulstrup, R. L., Konsul, 254.**
- Welhaven, Johan, norsk Digter, 60.**
- Westengaard, Lauritz Christian Ditlev, Præst, 8—11, 16, 20, 22.
- Westergaard, N. L., Professor, 34.
- Wilster, Christian, 32.
- Winther, Christian, 32, 60, 205, 210, 221.
- Zable, Natalie, Skolebestyrerinde, 134.**
- Zwergius, Detlev Gotthard, Præst, 4.
- Øhlenschläger, A. G., 8, 22.**
- Ørsted, Anders Sandøe, Jurist, Politiker, 104, 105, 107, 108, 111, 120.
- Ørsted, H. C., Naturforsker, 16, 22—24, 36, 43.

MÆRKEDAGE I MONRADS LIV

- 1811 født 24. November i København.
1812 døbt 17. Januar i »Vor Frue« Kirke.
1826 konfirmeret ved Paasketide.
1830 Studentereksamen med Udmærkelse.
1831 November Fribolig paa Regensen.
1835 April—Juni 1838 Bolig paa Borchs Kollegium.
1836 13. Juli teologisk Embedseksamen med Udmærkelse.
1838 15. September Magistergraden (Dr. phil. 1854).
1838 September—Efteraaet 1839 Studieophold i Paris.
1839 3. December første offentlige Optræden ved Studentermødet paa Hotel d'Angleterre.
1840 1. April—1. Juli 1841 Medlem af »Fædrelandets« Redaktion.
1840 1. Maj Bryllup med Emilie Nathalie Lütthans (^{21/7} 1815—^{9/8} 1871).
1841 17. Marts Medlem af Borgerrepræsentationen.
1842 Efteraaet—Føraaret 1843 Udenlandsrejse.
1843 Maj—December 1846 Redaktør af »Dansk Folkeblad«.
1846 17. August fik Monrad Udmærkelse for Prøveprædiken i »Vor Frue« Kirke.
1846 23. September Sognepræst i Vester Ulslev paa Lolland.
1846 30. Oktober ordineredes Monrad i Maribo Kirke.
1846 23. December Medlem af Roskilde Stænderforsamling.
1848 22. Marts—15. November Kultusminister i Martsministeriet.
1849 13. Februar Biskop over Lolland-Falsters Stift.
1849 4. December—27. Maj 1853 og fra 11. Oktober 1853—7. November 1865 Folketingsmand for Maribo Amts 4. Valgkreds (Nykøbing F.).
1854 26. April Afsked som Biskop.
1854 8. Maj Ejer af »Hummeltofte« ved Frederiksdal, indtil Oktober 1865.

- 1855 1. April Overdirektør for Almue- og Borgerkolevæsenet og Chef for Kultusministeriets 3. Departement.
- 1858 31. August midlertidig Direktør i det samlede Ministerium for Kirke- og Undervisningsvæsenet.
- 1859 6. Maj Kultusminister i Halls Ministerium.
- 1859 2. December Afsked som Minister sammen med de øvrige Medlemmer af Ministeriet Hall.
- 1859 December—Februar 1860 Rejse til Paris.
- 1860 24. Februar Kultusminister og Indenrigsminister i Halls andet Ministerium.
- 1861 15. September Afsked som Indenrigsminister.
- 1863 31. December—11. Juli 1864 Konsejlspræsident, Finansminister og Minister for Holsten og Lauenborg, Udenrigsminister fra 31. December—8. Januar og fra 3. April—6. Juli 1864.
- 1864 5. Marts Medlem af Rigsraadets Folketing for Maribo Amts 4. Valgkreds (Nykøbing F.).
- 1865 30. Maj Genvalg til Rigsraadets Folketing.
- 1865 7. November udtraadte Monrad af Rigsdag og Rigsraad.
- 1865 29. November Afskedsfest paa den kgl. Skydebane.
- 1865 30. November Afrejse til Ny Zeeland.
- 1866 24. Marts Ankomst til Ny Zeeland.
- 1869 4. Januar Afrejse til Danmark.
- 1869 28. April Hjemkomst til København.
- 1869 2. Juli Sognepræst i Brøndbyvester og Brøndbyøster.
- 1869 8. og 15. December Forelæsninger paa Universitetet om:
»Politiske Drømmerier«.
- 1871 udkom Monrads Prædikensamling.
- 1871 25. Februar Biskop over Lolland-Falsters Stift.
- 1871 2. August Folketingskandidat ved et Udfyldningsvalg i Helsingør.
- 1871 9. September dør Fru Monrad, f. Lütthans.
- 1872 20. September Folketingskandidat i Roskilde.
- 1875 16. Februar Bryllup med Enkefru Emmy Hage, f. Tutein, (4/10 1832—24/1 1894).
- 1876 udkom »Fra Bønnens Verden«.
- 1879 5. Juni Dr. theol. honoris causa.
- 1882 16. Maj Folketingsmand for Middelfartkredsen.
- 1884 25. Juni Genvalg.
- 1886 10. August nedlagde Monrad sit Mandat som Folketingsmand.
- 1887 28. Marts dør Monrad.
- 1887 4. April Jordefærd i Nykøbing F.

KILDER

- P. Vedel: Bidrag til Monrads Biografi (Tilskueren 1904—05).
- N. Neergaard: Under Junigrundloven I—III.
- D. G. Monrads Deltagelse i Begivenhederne 1864. En efterladt Redegørelse, udgivet ved Aage Friis. (København 1914).
- H. Rosendal: D. G. Monrad. (Nordslesvigs Søndagsblad 1911—12).
- Th. Graa: D. G. Monrad, en biografisk Skitse. (Nykøbing F. 1887).
- P. Lauritsen: D. G. Monrad. (I Serien: Danske Mænd). (København 1913).
- Erik Henrichsen: D. G. Monrad. (I Gads danske Magasin 1911—12).
- Hother Ploug: D. G. Monrad. (Ugens Tilskuer 1911—12).
- Erik Henrichsen: Mændene fra 1848. (København 1911).
- Uffe Birkedal: Manden fra 48 og 64. (I Jysk Maanedsskrift 1911).
- Godske Nielsen: Udvalgte Bladartikler. (København 1899).
- V. Nannestad: Portraiter fra Kirken. (København 1895).
- Sofus Høgsbro: Mit Forhold til Grundtvig, Tscherning og Monrad. (København 1902).
- J. C. Freudendal: Biskop D. G. Monrad. 200 Smaatræk. (København 1890).
- D. G. Monrad: Efterladte Breve. (I Studenterhjemmets Julebog 1911).
- Edvard Blaumüller: Skilderier. (København 1903).
-

Fra Frederiksborg Amt 1911.

Johan Monrads Selvbiografi, udgivet af S. Birket Smith. (København 1888).

N. P. Nielsen: Præstø Købstads og Klosters Historie. (København 1900).

J. E. Suhr: Smaaskrifter af pædagogisk og historisk Indhold II.

- V. Birkedal: Personlige Erindringer I—III. (København 1890—91).
 Breve fra og til H. C. Ørsted, II Samling. (København 1870).
 Richard Petersen: Frederik Barfod. (København 1897).
 Nic. Bøgh: Christian Winther. Et Livsbillede. I—III. (København 1893—1901).
 Breve til og fra Christian Winther, udg. af F. L. Liebenberg. (København 1880).
 Hother Ploug: Carl Ploug. I. 1813—48. (København 1905).
 Orla Lehmann: Efterladte Skrifter, I—IV. (København 1872—74).
 Af A. F. Tschernings efterladte Papirer, I—III. (København 1876—78).
 Alex. Thorsøe: Kong Frederik den Syvendes Historie. (København 1884—89).
 J. A. Hansen: Vor Forfatnings Historie fra 1848—66. I—IV.
 P. Andræ: Andræ og Fællesforfatningen af 2. Oktober. (København 1903).
 P. Andræ: C. G. Andræ, I—III. (København 1897—1909).
 Hans Olrik: Danmarks Lærerhøjskole 1856—1906. (København 1906).
 P. Andræ: Geheimeraadinde Andræ's politiske Dagbøger, I—II. (København 1914 og 1916).
 P. Andræ: Andræ—Hall overfor den politiske Situation i Efteraaret 1863. (København 1902).
 Julius Clausen: Af Orla Lehmanns Papirer. (København 1903).
 C. Th. Sørensen: Danmark i 1864. (København 1895).
 C. N. Davids Optegnelser om Aarene 1863—1865. Meddelt ved Aage Friis (i Historisk Tidsskrift 8. Række, femte Bind).
 N. Neergaards Anmeldelse af D. G. Monrads Redegørelse. (I »Tilskueren« Februar 1914).
 H. F. Rørdam: Peter Rørdam. Blade af hans Levnedsbog og Brevveksling, I—III. (København 1891—95).
 Johanne Louise Heiberg og Andreas Frederik Krieger: En Samling Breve, udgivet af Aage Friis og P. Munch. I—II. (København 1914—15).
 Cai Hegermann-Lindenchrone: Betragtninger i Anledning af D. G. Monrads politiske Breve. (København 1875).
 Georg Brandes: Julius Lange. Breve fra hans Ungdom. Med en Indledning og Ramme. (København 1898).
 Ved Biskop, Dr. Ditlev Gothard Monrads Jordefærd i Nykøbing Kirke. (Nykøbing F. 1887).
 Erslews Forfatterleksikon.
 B. Erichsen og Alfr. Krarup: Dansk-historisk Bibliografi, Bind III.

- »Nord og Syd« 1848.
  - »Illustreret Tidende« 1860.
  - »Tidens Strøm« 1887.
  - »Musæum« 1893, II Halvbind (Blade af Disputereselskabet »Ly-cæum«s Historie. Af Dr. phil. Johs. Forchhammer).
  - »Ugens Tilskuer« 1914 (Nr. 185—87).
- Adskillige Aargange af Dagbladet »Fædrelandet« og »Lolland-Falsters Stiftstidende«.

BILLEDER

	Side
1. D. G. Monrad, efter Fotografi fra 1882. Titelhillede	
2. D. G. Monrad, efter Maleri af Const. Hansen (i Folke- tingets Læsesal).....	48
3. Vester Ulslev Præstegaard paa Lolland, efter Teg- ning af Const. Hansen (1847)	65
4. Medlemmer af Martsministeriet, Udsnit af Const. Hansens Maleri af den grundlovgivende Rigsforsam- ling (Frederiksborg)	80
5. Fru Emilie Nathalie Monrad, f. Lütthans	137
6. D. G. Monrad, efter Tegning af H. Olrik (1860)	141
7. D. G. Monrad, efter Fotografi	197
8. »Karere«, Monrads Hjem paa Ny Zeeland	213
9. Nykøbing Bispegaard	235
10. Fru Emmy Monrad, f. Tutein	252
11. D. G. Monrad, efter Gertners Maleri (Frederiksborg)	256
12. Monrads Gravsted paa Nykøbing Kirkegaard	276

INDHOLD

	Side
Monrads Slægt.....	1— 3
Barndom og første Ungdomsaar	4— 10
Studieaar i København	11— 33
Udenlandsrejse	34— 37
Politiske Læreaar.....	38— 60
Præstegerning i V. Ulslev	61— 69
Martsminister	70— 89
Bispegerning og Rigsdagsvirksomhed	90—125
Overskoledirektør	126—135
Kultus- og Indenrigsminister	136—158
1864	159—194
Monrad siger Danmark Farvel.....	195—205
Ophold paa Ny Zeeland	206—220
De første Aar efter Hjemkomsten.....	221—232
Monrad som Biskop	233—253
Politiske Breve, igen Folketingsmand	254—266
Sidste Dage.....	267—275
Navneliste	277—281
Mærkedage i Monrads Liv.....	282—283
Kilder	284—286
